

POLYDORI

VERGILII VRBINATIS ADA-
giorum opus per autorem tertio
iam, ac diligentius recognitum,
& magnifice locupletatum. Qua
re ille contentus tum demum
supremam imposuit
manum.

BASILEAE, EX OFFICINA IO.
BEBELII, MENSE MARTIO,
ANNO M. D. XXXII

1871

Received of the
Honble the Secretary
to the Government of India
the sum of Rs. 1000/-
for the purchase of
the land for the
purpose of the
Government of India

Witnessed by
the Secretary to the Government of India
on this 1st day of January 1871

POLYDORI VER
GILII VRBINATIS AD GUIDO-
NEM VBALDVM VRBINI
DVCEM PRAEFATIO.

Træzeni Atticæ regionis, si-
cuti à Plutarcho accepimus,
populi antiquissimi Neptunū
olim summa religione colere,
eiq; quando Træzen oppidū
in illius tutela erat, fructuū pri-
mitias offerre consueuerunt. Horum igitur ritu ac-
pietate ego monitus Guido princeps, cū tuo itidem
Genio ciuitas nostra dicata sit, feltrioq; numine ser-
uata, diuq; tuta, demum incolumis, meritò equidem
tanquā impius grauissime reprehendendus fuisset,
uel tū mihi iure succensuisses, si hunc prouerbiorum
libellum nostri primitias ingenij, qualiscunq; sit, ædi-
turus nomini tuo non consecrasset, futurum enim
erat, ut illud facile diceretur, ideo me tibi dicare no-
luisse, uel quia ignorarem, te Latinæ academice prin-
cipem esse, atque summe semper paterna uestigia in-
ter, ueluti cæteris in rebus secutū cum Octauiano
patruo tuo, ingenijs fauisse, uel quia in te ingratisi-

mus forem, quippe qui de me plurimū bene meritus
 es. Sed ne minimam quidem hac re meritorū tuorum
 partem assequi me posse scio, tamen aliquīd omnino
 mihi præstitisse uidebor, quandoquidem parem gra-
 tiam referre non licet, si huiusmodi saltem munuscu-
 lis tibi qui longe pulchrius ditare, quā ditescere du-
 cis, gratiam habere ostendero. Cæterum dicet quis-
 piam lucubratiunculas nostras haud dubie humiles
 nō dignas, quæ tuo nomine foras darentur, id quod
 etsi peringenue fateor, nihil eo tamen ueritus sum,
 quin illud ipsum tibi gratissimū esset, quando talis li-
 terarum dignitas semper fuit, ut dici eas sibi prin-
 cipes ac reges & gloriosum & honestum putarint.
 Verum hoc opusculum si admodum tenue est, non
 ideo minimi laboris fuit, aut prorsum inutile, nam
 cum eiusmodi adagia primū à uiris tum sapientissi-
 mis circumacta, tum à rerū natura orta, mox à scri-
 ptoribus passim usurpata in ore ferè omniū uersari,
 nec omnino intelligi animaduertentem, sub ijsq; pari-
 ter aureas, ut ita dicā, sententias, ac præcepta haud-
 quaquam mehercle negligenda contineri, non absur-
 dum uisum est, hæc pauca ex Latinorū autorum mo-
 nimentis, & Græcorū quorundam, sparsa in unum
 colligere

GVIDONEM PRAEFATIO.

colligere, quibus deinde collectis maior profectò eorum sensus abstrusos explicandi superfuit labor, quod ut melius efficerem, pro uirili operam dedi, & unde nata sint, & quare in proueria cesserint, ex auctoritate ueterum scriptorū docere, quorum etiam apposite nonnulla loca partim correximus, partim enodauimus. Quanquā nec inficias eo, ex his quaedam in aliam quā ipse retulerim, sententiā uerti posse, sed mihi satis fuit, priorē reddidisse sensum. Nec praeterea ignoro quosdam fore, qui me praet multitudinē eiusmodi prouerbiorū, quae cū in latinis tum in graecis exemplaribus inscripta sunt, pauca admodum nostro opusculo inseruisse accusauerint, quod omnino in me perperam facient, quando consiliū fuit, Graecos plurimū praeterire autores, ut ne ex alieno penario, istud condimenti genus affatim ministrandum prius curarem, quā certum haberem, quantū degustantibus nostris placuisset, id quod nouitiū hoc inuentum iure poscebat. Ex Latinis autem scriptoribus non parui profectò negocij fuit colligere, cum siquidem ad nullum certū autorem qui de ijs antea scripsisset, me conferre potuerim, quare nobis necessum fuit, more apium, singulis eorum orationis flosculis

P R A E F A T I O.

insidere, antequam onus conficeremus. Nec in ea re
ut laudis cupidus argumentū amplificavi, qui in uno
sæpe adagio explanando, duo triaue proposui, quo
lectio longe fructuosior esset. Hæc itaq; quota pars
sit, lectitando à me observata sunt. Tu uero Guido
princeps, accipe quæso, hilari uultu hoc à me opu-
sculum frugum mearū primitias, deinceps enim ma-
turiore fructus capies, ueluti pignus & monimentū
meæ erga te obseruantiae, munus haudquaquā pre-
ciosum, sed quo nullū preciosius à Polydoro cliente
accipere posses, quod si tibi nō iniucandū fuerit, pu-
tabo equidem & me operæ precii fecisse, & te tan-
to uindice fretum ab omni prorsus obtrecta-
tione tutum fore. Vale, Anno

M. CCCC. XCVIII.

A D A G I O R V M

P R O P H A N O R V M I N D E X

iuxta numerum paginarum.

B ouo incipere.	pag. 17
A caluo ad caluum.	31
Acta agis.	45
Acti labores iucundi.	156
Ad calendas Græcas.	29
Ad frugem bonam se recipere.	141
Ad Solum neq; ipse uades, neq; alteri comes ibis.	65
Ad uiuum non refeco.	34
Ad umbilicum peruenire, uel Coronidem imponere.	
pagina	157
Aequalem tibi mulierem inquire.	151
Affore Temesseum genium.	11
Agamus pingui Minerua.	35
A lasso rixam quæris.	19
Albus an ater sis nescio.	41
Aliquid mali est propter uicinum malum.	80
Altera manu panem ostentat, altera fert lapidem.	81
Andabatarum more pugnare.	57
Animam debet.	99
Annus fructificat.	101
Anseres inter olores.	91
Apertum pectus.	155

ADAGIORVM

<i>Aqua heret.</i>	87
<i>Aquile senectus.</i>	67
<i>Argent anginam pati.</i>	27
<i>Asinus ad lyram.</i>	5
<i>Asinus magis stramina uult quàm aurum.</i>	124
<i>Atheniensium renouemus uetus exemplum.</i>	114
<i>Attice scribis.</i>	50
<i>A uertice usque ad calcem.</i>	149
<i>Aut bibat aut abeat.</i>	152

B <i>Ene plaustrum perculit.</i>	90
<i>Bis pueri senes.</i>	56
<i>Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.</i>	116

C <i>Aliga Maximini.</i>	118
<i>Canis caninam non est.</i>	71
<i>Caput sine lingua.</i>	125
<i>Cecropiam contra sus est.</i>	111
<i>Citius elephanti parient.</i>	33
<i>Citius mula pariet.</i>	34
<i>Clematis Aegyptia.</i>	47
<i>Colophonem addidit.</i>	157
<i>Communia amicorum esse omnia.</i>	71
<i>Conscientia mille testes.</i>	40
<i>Contemnuntur qui nec sibi nec alteri prosunt.</i>	81
<i>Corinthus super cilijs curuitatibusq; laborat.</i>	64

CORVUS

INDEX.

Coruus relictis ab aquila cadaueribus uestitur.	152
Cretensis nescit pelagus.	18
Crotone salubrius.	113
Cumani sero sentiunt.	67
Cum Maleam deflexeris, domesticos obliuiscere.	63
Cum mortuis non nisi larue luctantur.	3
Cupressum scis simulare.	107
Currentem incitare.	73
Cursu lampada trado.	153
Cyprij bouis merenda.	22

DA mihi testimonium mutuum.	42
Das assem elephanto.	23
Dauus sum non Oedipus.	70
Defraudare genium.	83
Dij facientes adiuuant.	87
Delatores qui non castigat, irritat.	123
De manu in manum.	110
Desine iam demens seuum stimulare leonem.	63
Dies adimit hominibus dolorem.	37
Difficilia honesta sunt.	18
Dignus est qui cum in tenebris micet.	84
Dij lanceos pedes habent.	85
Discendum quandiu uiuas.	150
Diuide ficos.	103
Diuinare sapientem.	47

ADAGIORVM

<i>Diuturnæ lemæ.</i>	29
<i>Domi, non hic Milesia.</i>	49
<i>Dum pluit molendum est.</i>	95
E <i>De nasturtium.</i>	50
<i>Egregia musica.</i>	98
<i>Epimenidis somnium edormit.</i>	38
<i>Euenit illi quod Polluci.</i>	30
<i>Extremis digitis attingere.</i>	134
<i>Extremus actus abest.</i>	147
<i>Ex unguibus amare.</i>	141
F <i>Acta, transacta omnia.</i>	84
<i>Fallacia alia aliam trudit.</i>	144
<i>Fames & mora bilem in nasum conciuunt.</i>	82
<i>Fas nefas.</i>	96
<i>Felix qui nihil debet.</i>	129
<i>Figulus ollis ansas ponit.</i>	116
<i>Fortes fortuna adiuvat.</i>	149
<i>Fortitudo in neruum crumpit.</i>	140
<i>Fuimus Troës.</i>	49
<i>Fundum alienum arat.</i>	81
G <i>allinaccum lac facile ibi inuentu est.</i>	118
<i>Gerras clamitas.</i>	97
<i>Gladiator in harena consilium capit.</i>	145

Harenam

I N D E X.

H Arenam mensuras.	23
Hæc est permutatio armorũ Glauci & Diomedis.	54
Herbam tibi do.	95
Hic aureo hamo piscatur.	56
Hic Callipedes est.	52
Hic caput digito scalpit.	145
Hic ciniligium herculaneo nodo iunctum soluit.	74
Hic Coriceus est.	69
Hic coruus est.	152
Hic de gradu deiicitur.	79
Hic duos parietes de eadem fidelia dealbat.	143
Hic est filius terræ.	138
Hic habet scœnum in cornu.	33
Hic in neruum it.	75
Hic Myconius est.	92
Hic Mysorum ultimus est.	113
Hic nauigat Anticyram.	24
Hic quinta natus est luna.	132
Hic se furti alligat.	97
Hic timens Charybdim, incidit in Scyllam.	125
Hirundo suscipienda non est.	53
Hoc bene sit.	109
Hoc manu faciundum est.	120
Hoc re apud Sagram gesta uerius est.	51
Homeromastix.	28

ADAGIORVM

Homo bulla.	16
Homo duræ ceruicis.	37
Homo factus ad unguem.	142
Homo frugi omnia recte facit.	141
Homo homini deus.	1
Honores mutant mores.	103
Hunc Coricæus auscultauit.	70
Hylam uocat.	126
Iacta est alea.	23
Idem Titij quod Accij.	5
Ille homo habet equum Scianum.	8
Ille homo agit quod canis in Aegypto.	15
Illis ne decimam quidem Syracusanorū adesse.	122
Immisi fontibus apros.	100
In Caria hoc faciundum est.	89
Indoctos à Musis atque Gratijs abesse.	16
Indulgere Genio.	83
Iniquum petendum ut æquum feras.	88
In lente unguentum.	20
In portu nauigare.	42
In Samo lac gallinæ.	69
In spongiam incubuit.	104
Inter sacrum & saxum.	6
Is se reperit.	96
Isthmum fodis.	4

Ita fuge

I N D E X.

<i>Ita fuge ne præter casam.</i>	10
<i>Iupiter non cantat, nec citharam pulsat.</i>	52
<i>Iustitia in sese uirtutes continet omnes.</i>	120

L <i>Achrymæ crocodili.</i>	117
<i>Laconice scribis.</i>	60
<i>Lapidem mordere.</i>	138
<i>Largitio non habet fundum.</i>	82
<i>Latet anguis in herba.</i>	94
<i>Leges bonæ ex malis moribus procreantur.</i>	29
<i>Lentiscum mandentes.</i>	102
<i>Leoni mortuo barbam uellis.</i>	107
<i>Lepus carnem quærit.</i>	17
<i>Lerna malorum.</i>	62
<i>Lupum auribus teneo.</i>	6
<i>Lupus est in fabula.</i>	24
<i>Luscinia non deest cantio.</i>	84

M <i>Ala ad se trahit, ut Cæcias nubes.</i>	79
<i>Malum consilium consultori pessimum est.</i>	93
<i>Maria montesq; promittere.</i>	91
<i>Maturam sationem sæpe decipere solere, &c.</i>	121
<i>Mature fias senex, si diu uelis esse senex.</i>	78
<i>Mendaces Cretenses.</i>	58
<i>Mensa uobis Solis est.</i>	46
<i>Mercator nauiga & expone.</i>	70

A D A G I O R V M

<i>Minime sis cantherium in fossa.</i>	119
<i>Mulsū quod probe temperes, miscendum esse nouo hymetio, falerno & uetulo.</i>	115
<i>Multa cadunt inter calicem supremaq; labra.</i>	7
<i>Multæ sub tegulis cubant noctuæ.</i>	127
<i>Multa Syrorum olera.</i>	137
<i>Multi Manij Ariciæ.</i>	123
<i>Multos modios salis cum amicis edendos esse.</i>	101
<i>Mutuum muli scabunt.</i>	2

N <i>abis sine cortice.</i>	106
<i>Nasum rhinocerotis habere.</i>	130
<i>Nauigare usque ad Phasim.</i>	65
<i>Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus.</i>	38
<i>Nihil inuita Minerva facias.</i>	47
<i>Nihil sacrum.</i>	111
<i>Nihil cum fidibus graculo, nihil cū amaracino sui.</i>	21
<i>Noctuas Athenas porto.</i>	83
<i>Nodum in scirpo quæris.</i>	28
<i>Non omnibus dormio.</i>	50
<i>Non omnibus tuta inter Cyaneas petras contingit nauigatio.</i>	109
<i>Non omnium est uirorum Corinthum nauigatio.</i>	31
<i>Non nobis solum nati sumus.</i>	101
<i>Non sine Theseo.</i>	122
<i>Nulla dies sit sine linea.</i>	33

Obsequium

INDEX.

Obsequium amicos, ueritas odium parit.	100
Oculus domini in agro fertilissimus	135
Oderint dum metuant.	107
O domus antiqua heu q̄ dispari domino dominaris.	78
Olera olla legit.	135
Olim fortes fuerunt Milesij.	49
Omnes sibi melius malunt quàm alteri.	85
Omni pede standum est.	130
Omnia sub unam Myconum.	92
Operam & oleum perdere.	43
Oportet mendacem esse memorem.	35
Optimum est aliena frui insania.	2
Ouem lupò commisisti.	73
 Pares cum paribus.	 77
Pedaria sententia est.	125
Perdere naulum stultum est.	5
Perfricui frontem.	118
Phrygem plagis fieri meliorem.	143
Phrygum ac Mysorum fines separati.	66
Pirum uulpes comedit.	86
Planus semel crura fregit.	137
Plus apud Campanos unguenti.	133
Plus Federicus uno oculo uidit.	79
Pœnitere tanti non emo.	32
Pollicem premere, conuertere pollicem, &c.	39

ADAGIORVM

Posteriores cogitationes sapientiores sunt.	146
Prandium caninum.	33
Prius testudo cursu praeueniet leporem.	16
Propter quod uadimonium deferi posset.	34
Psyricae factae sunt.	128
Pupilla oculi nobis charius.	96

Quae dubites, ne feceris.	129
Quando per harma fulgurauerit.	71
Qui arat oliuetum, rogat fructum, qui stercorat, exorat, qui caedit, cogit.	88
Qui Crotoniatarum postremus est.	112
Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, &c.	37
Qui non litigat, coelebs est.	45
Quo non peruenit leonis pellis, uulpina assuenda.	90
Quod dedi, datum nollem.	144
Quod factum est, infectum reddi non potest.	78
Quod scis nescis.	86
Quod supra nos, nihil ad nos.	4

Rana Scryphia.	5
Repetita crambe.	15
Res ad Triarios redijt.	2
Res est in cardine.	130
Res est in uado.	72
Romanus sedendo uincit.	61

Saepe

INDEX.

<i>S</i> aepe etiam est olitor ualde opportuna locutus.	127
<i>S</i> aliare coenae.	77
<i>S</i> alua res est saltante sene.	75
<i>S</i> apientia uino obumbratur.	139
<i>S</i> ardi uenales.	14
<i>S</i> ardonius risus.	155
<i>S</i> cis uti foro.	91
<i>S</i> cuto pacem petere.	88
<i>S</i> cytala Laconica.	39
<i>S</i> edere ad Eurotam.	55
<i>S</i> emper aliquid noui affert Africa.	129
<i>S</i> cro sapiunt Phryges.	117
<i>S</i> exagenarios de ponte deijcere.	60
<i>S</i> i claudio uicinus habitas, & ipse claudus ambulare disces.	146
<i>S</i> ilere à bonis.	104
<i>S</i> imilis Bacelo.	19
<i>S</i> ine Cerere & Baccho friget Venus.	72
<i>S</i> ingula regio habet suos cantus.	93
<i>S</i> irenium cantu demulceri.	150
<i>S</i> isyphium portas saxum.	148
<i>S</i> tultum est uia deficiente uiaticum querere.	142
<i>S</i> ua cuique ars pro uiatico est.	77
<i>S</i> ummum ius summa iniuria.	59
<i>S</i> unt Apinae Tricaeq.	25
<i>S</i> uo Marte facere.	122

ADAGIORVM

Sus Mineruam docet.	38
Suspendio arbor eligenda.	126
Sybaritæ per plateas.	48
Sylofontis chlamys.	68
Sylofontis opera, locus amplius est.	68
T alis hominum oratio, qualis uita.	82
Tantaleum poculum libemus.	14
Tanquam habeas tria nomina.	42
Tanquam polij folium es.	25
Taurum tollere potest, qui uitulum sustulerit.	146
Tecum habita.	54
Te mattea iuuant.	106
Tenebræ cimmeriæ.	36
Teneto te intra pelliculam.	99
Tertius è cœlo cecidit Cato.	121
Thracium commentum.	59
Tolosanum aurum possidet.	9
Totidem nobis hostes quot serui.	12
Toto erras cœlo.	134
Triam literarum homo.	86
Tua uerba gerræ sunt.	97
Tu es meus daemon malus.	75
Turdus è transfenna lumbricum petit.	130

Vbi

INDEX.

<i>V</i> bi amici, ibi opes.	10
<i>V</i> bi uber ibi tuber, ubi mel ibi fel.	26
<i>Velis</i> & <i>equis</i> .	83
<i>Velocius</i> quàm <i>asparagi</i> coquantur.	34
<i>Venti</i> gaudia ferunt.	141
<i>Video</i> <i>ursam</i> parientem.	13
<i>Vis</i> illum <i>calamistris</i> inurere.	128
<i>Vive</i> moribus <i>præteritis</i> , loquere <i>verbis præsent</i> .	98
<i>Viuorum</i> memento.	154
<i>Vna</i> <i>hirundo</i> non facit <i>uer</i> .	115
<i>Vt</i> <i>pisces</i> <i>hamo</i> , ita <i>homines</i> <i>beneficio</i> capiuntur.	89
<i>Vtitur</i> <i>testibus</i> .	80
<i>Vulpes</i> <i>pilos</i> mutat, <i>mores</i> non mutat.	74
<i>Vultur</i> <i>cadaver</i> expectat.	105

INDICIS ADAGIORVM PRO-
PHANORVM FINIS.

ADAGIORVM

SACRORVM INDEX

iuxta numerum paginarum.

B aquilone pandetur omne malum.	302
Ab Herode ad Pilatum.	300
Ab impijs egredietur impietas.	356
Abyssus abyssum inuocat.	272
Ad fabulas conuertuntur.	350
Adulterinae plantae non dabunt radices altas.	357
Ad quid perditio haec?	292
Aedificant domos, & non habitabunt.	439
Aetatem habet.	452
Aërem uerberare.	253
Aes sonans, aut cymbalum tinniens.	172
Aethiops non mutat pellem.	448
A fructibus eorum cognoscetis eos.	170
Aioth ambidexter.	418
Ait latro ad latronem.	271
Aliud uas in honorem, aliud in ignominiam.	381
Alium doces, te ipsum non doces.	436
Alius est qui seminat, & alius qui metet.	251
Alpha & ω, alpha & beta.	164
Alter alterius onera portate.	412
Amare primos accubitus in coenīs.	415
Amice ad quid uenisti?	274

Amice

INDEX.

<i>Amice ascende superius.</i>	182
<i>Amice quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem?</i>	194
<i>A Nazareth potest aliquid boni esse?</i>	183
<i>Anima pro anima.</i>	198
<i>Animæ esurienti etiam amara dulcia uidentur.</i>	178
<i>Annuere oculis.</i>	389
<i>Aperire oculos.</i>	387
<i>Aperire os.</i>	404
<i>Aperto ore loqui.</i>	405
<i>Arare boue & asino.</i>	369
<i>Arbor bona fructus bonos facit.</i>	170
<i>Arcta est uia quæ ducit ad uitam.</i>	189
<i>Ardere oculos.</i>	390
<i>Argento obediunt omnia.</i>	313
<i>Argentum uersum est in scoriam.</i>	319
<i>Arguet te malitia tua.</i>	430
<i>Arundo uento agitata.</i>	173
<i>Asina Balaam admonet.</i>	196
<i>Astergere se cinere, induere sacco.</i>	400
<i>Audiens sapiens sapientior erit.</i>	304
<i>Audientes non audiunt.</i>	318
<i>Auertere oculos.</i>	388
<i>Auferre oculos.</i>	387
B <i>Eati mundo corde.</i>	268

ADAGIORVM

Beati pacifici.	168
Beati pauperes spiritu.	180
Beati qui non uiderunt & crediderunt.	230
Beati quorum tecta sunt peccata.	446
Beatus homo qui corripitur à domino.	320
Beatum est potius dare quàm recipere.	176
Bonum est nos hic esse.	278
Bonum est potius confidere in domino; &c.	233
Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.	277
Bonus homo de bono thesauro profert bona.	351
Bos cognoscit possessorem suum.	368
C Aecus cæcum ducit.	234
Cæcus parietem palpat.	322
Calamum quassatum.	339
Calicem domini bibere.	414
Canem mortuum, uel pulicem unum persequi.	319
Canes muti.	280
Canis reuertitur ad uomitum.	281
Capillus de capite uestro non peribit.	292
Carnem cum sanguine non licet comedere.	441
Caro & sanguis reuclauit.	329
Cauere à fermento phariseorum.	241
Cecinimus uobis & non saltastis.	283
Ceruus ad sagittam properat.	311

Charitas

INDEX.

Charitas edificat.	396
Charitas perfecta foras mittit timorem.	213
Cibus alienis dentibus molitus nauseosus est.	337
Cibus sine sale.	328
Claudere oculos.	387
Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ.	193
Columba nuncia.	301
Comedes & non saturaberis.	336
Comedere domos uiduarum.	442
Computruerunt iumenta in stercore suo.	366
Concepit dolorem, peperit iniquitatem.	327
Consuere puluillos sub cubito.	Ibidem
Contenti estote stipendijs uestris.	438
Coquere hædum in lacte matris.	418
Cor contritum & humiliatū deus non despicit.	371
Cor diuisum.	376
Cor hominis immutat faciem.	377
Cor leonis.	375
Cor magnum.	375
Cor obcæcatum.	372
Cor regum inscrutabile.	377
Corrumpunt mores bonos mala colloquia.	242
Coruus nuncius.	300
Crescite & multiplicamini.	441
Crucifige crucifige.	297
Cui minus remittitur, is minus diligit.	452

ADAGIORVM

C ui multum datum est, multum quæretur ab eo.	190
Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus.	232
Cum sancto sanctus eris, cū peruerso peruerteris.	241
Cupiditas omnium malorum radix.	424
D ate & dabitur uobis. Dimittite & dimitt.	175
De bono opere non lapidamus te.	259
Deleantur de libro uiuentium.	165
Delicta quis intelligit?	446
De ore tuo te iudico serue nequam.	279
Deponere potentes de sede.	427
Deuorant plebem meam, sicut escam panis.	443
Deus scrutator cordis.	379
Deus superbis resistit.	427
Dicunt & non faciunt.	414
Dignus est operarius cibo suo.	262
Dilata os tuum & implebo illud.	405
Dilatant phylacteria.	216
Diligentibus deum omnia cooperantur in bonū.	186
Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.	385
Diliges proximum tuum, sicut teipsum.	453
Diligite iustitiā qui iudicatis terram.	305
Disipa gentes quæ bella uolunt.	226
Diuiserunt sibi uestimenta mea.	245
Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.	238

Doctrina

INDEX.

Doctrina sua noscitur uir.	310
Dolus in dolo est.	323
Domine probasti me, & cognouisti me.	250
Dominus dedit dominus abstulit.	274
Dominus pauperem facit & ditat.	200
Domus mea domus orationis.	265
Domos luteas habitare.	344
Dona excæcant oculos.	389
Duo in agro, unus assumitur, unus relinquitur.	324
Dum tempus habemus operemur bonum.	299
Durum est contra stimulum calcitrare.	169
E cce agnus dei.	301
Ecce somniator.	451
Ecclesia malignantium.	290
Ego dormio, cor meum uigilat.	378
Elatum cor.	373
Est est, non non.	212
Estote prudentes ut serpentes.	187
Ex abundantia cordis os loquitur.	179
Excolantes culicem, camelum deglutiant.	218
Excusare excusationes in peccatis.	231
Excutere puluerem pedum.	293
Ex fructu arbor cognoscitur.	171
Ex ore infantium & lactentium perficisti laudem.	180
Expandere rete.	350

ADAGIORVM

Expectauimus pacem.	337
Expectare aquæ motum.	240
Expedit unum hominem perire pro populo.	392
Expedit ut mola asinaria alligetur ad collum eius.	321
Expedit ut pereat unum membrorum, & non totum corpus mittatur in gehennam.	392
F Acere mala ut ueniant bona.	415
Facies hominis facies leonis.	310
Facite uobis amicos de mammona iniquitatis.	275
Facti sunt amici Herodes & Pilatus.	273
Factus sum illis in parabolam.	345
Fallax equus ad salutem.	232
Fatuus fatua loquitur.	350
Fermentum in farina absconditum.	326
Ferrum ferro acuitur.	316
Festucam in alerius oculo uides, &c.	221
Fex uel amurca hominum.	291
Fici cadunt in os comedentis.	348
Fides tua saluum te fecit.	380
Filius abortiuus.	281
Filius non portabit iniquitatem patris.	215
Finxit se longius ire.	284
Flamma de ore egreditur	406
Fodere non ualeo, mendicare erubesco.	275
Fornicatio mulieris in extollentia oculorum.	389
Fortitudo,	

INDEX.

Fortitudo, ut fauilla stupæ.	429
Fouea profunda meretrix.	315
Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.	307
Fugit impius nemine persequente.	318
Funiculus triplex non facile rumpitur.	308

GALLINA congregat pullos suos sub alas.	333
Gladij in uomeres.	338
Granum frumenti mortuū, multum affert fructū.	334
Gratis accepistis, gratis date.	175
Grex saginatur ad uictimam.	259

HABERE, & non habere cor.	376
Habere thesauros in uasis fictilibus.	428
Habitat lupus cum agno.	338
Hæc mutatio dextræ excelsi.	229
Hæc sunt initia dolorum.	323
Hic carbones ignis coaceruat.	256
Hic dæmonium habet, ille uorax homo est.	298
Hic labijs me honorat.	255
Hic perierat & inuentus est.	282
Hilarem datorem diligit deus.	174
Homo ad laborem nascitur.	277
Homo cum in honore esset, non intellexit.	209
Homo sapiens tacebit usque ad tempus.	315
Honor regis iudicium diligit.	384
Hortus uoluptatis.	397

ADAGIORVM

Hypocritæ tristes, progenies uiperarum. 220

Iacta super dominũ curam tuam, & ipse te cnu. 212

Iam securis ad radicem arboris posita est. 270

Ibunt de uirtute in uirtutem. 402

Iciuno bis in sabbato. 244

Ille Vrie literas perfert. 274

Illic trepidauerunt timore ubi non erat timor. 248

Illotis manibus capere cibum. 267

Imponere in humeros hominum onera grauia. 437

In cathedra pestilentie sedere. 290

Incidit in foueam quam fecit. 234

Incrassatus est dilectus. 200

In domo patris mei mansiones multæ sunt. 240

Induratum est cor Pharaonis. 248

Inebriabo sagittas meas sanguine. 297

In generatione una deleatur nomen eius. 300

Inimici hominis domestici eius. 293

Initium sapientie timor domini. 166

In laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. 233

In longũ differentur dies, & peribit omnis uisio. 260

In malucolam auimam non intrabit sapientia. 379

In ore leonis fauus mellis. 406

In ore duorum uel trium testium stet omne uerbũ. 433

In qua mensura mensi fueritis, metietur uobis alij. 204

In salicibus

I N D E X.

In salicibus suspendimus organa nostra.	246
Inuenire gratiam in oculis domini.	388
In uestimentis ouium lupi rapaces.	171
Iordanis conuersus est retrorsum.	220
Iota unum aut unus apex non præteribit.	215
Ipse dixit & facta sunt.	294
Iraſcimini & nolite peccare.	203
Iter impiorum peribit.	290
Iudas non dormit.	295
Iugum meum suauē est, & onus meum leue.	277

L aborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere.	198
Labores manuum tuarum manducabis.	288
Lapides excauant aquæ.	402
Lapis offensionis, lapis scandali.	226
Laqueus contritus est.	359
Lauī manus.	299
Legem habemus.	431
Leo est foris, leæna est in itineribus.	316
Linire parietem luto.	328
Loquela tua te manifestum facit.	164
Loqui uarijs linguis.	337
Lucerna corporis est oculus.	284
Lucerna sub modio.	347
Lucerna super candelabrum.	347

AD AGIORVM

<i>Lumen oculorum non est cum eo.</i>	399
<i>Lutum contra figulum cogitat.</i>	353
<i>Lux in tenebris lucet.</i>	286
<i>Magnificat fimbrias palliorum suorum.</i>	217
<i>Maledictus homo qui confidit in homine.</i>	233
<i>Maledictus qui facit opus domini fraudolenter.</i>	418
<i>Malus homo de malo thesauro, profert mala.</i>	352
<i>Malos male perdet.</i>	236
<i>Malum bonum, & bonum malum.</i>	345
<i>Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum.</i>	365
<i>Mare uidit & fugit.</i>	219
<i>Medice cura teipsum.</i>	221
<i>Melius modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.</i>	238
<i>Mensuram confertam & supereffluentem dare.</i>	397
<i>Melior est mors quam uita amara.</i>	311
<i>Melior est uicinus iuxta, quam frater procul.</i>	313
<i>Mercenarius mercenarius est.</i>	192
<i>Mercenarius præstolatur finem operis sui.</i>	361
<i>Messis quidem multa, operarij autem pauci.</i>	196
<i>Mihi uindictam, & ego retribuam.</i>	202
<i>Misericordiam uolo, & non sacrificium.</i>	167
<i>Modicæ fidei quare dubitasti?</i>	249
<i>Molliti sunt sermones eorum super oleum, &c.</i>	235
Montes	

INDEX.

Montes transferre.	262
Mors & uita in manibus linguæ	306
Mors peccatorum pessima.	445
Mulier cum parit tristitiam habet.	288
Multæ tribulationes iustorum.	444
Multiplicasti gentē, & non magnificasti letitiā.	264
Multi sunt uocati, pauci uero electi.	324
Mutuum date, nihil inde sperantes.	434
N E declines, neq; ad sinistrā, neq; ad dextram.	314
Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno dei.	193
Nemo potest dominis simul inservire duobus.	188
Nemo propheta acceptus est in patria.	222
Nemo suis stipendijs militat.	199
Nemroth robustus uenator.	358
Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.	269
Nescit quid sit inter dexteram & sinistram suam.	269
Nihil habentes, & omnia possidentes.	419
Nihil intulimus in mundum, &c.	425
Nihil opertum quod non reuelabitur.	183
Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat, qui custodit eam.	299
Noli esse iustus multum.	317
Noli respicere post tergum.	368
Nolite iudicare secundum faciem.	205

ADAGIORVM

Nolite ponere os in cœlum.	223
Nolite sanctum dare canibus.	176
Nolite solliciti esse in crastinum.	341
Nolite tangere christos meos.	223
Nolo mortem peccatoris.	258
Non alligabis os boui trituranti.	198
Non coronabitur nisi qui legitime certauit.	197
Non contumetur iudæi Samaritanis.	416
Non des mulieri potestatem animæ tuæ.	401
Non est acceptio personarum apud deum.	382
Non est abbreviata manus domini.	240
Non est discipulus supra magistrum.	206
Non est ira super iram mulieris.	401
Non est opus ualentibus medico.	243
Non est potestas nisi à deo.	270
Non est qui faciat bonum.	270
Non est speciosa laus in ore peccatoris.	406
Non est uestrum nosse tempora, uel momenta.	185
Non in die festo.	393
Non solo pane uiuit homo.	225
Non inueni tantam fidem in Israël.	294
Non mihi soli laboro.	439
Nónne duodecim sunt horæ diei.	211
Nónne ethnici hoc faciunt.	433
Non omnes capiunt uerbum hoc.	261
Non omnes homines sunt homines.	182

Non

INDEX.

Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum.	181
Non potest abscondi ciuitas supra montē posita.	184
Non rectis aspicere oculis.	391
Non relinquetur lapis super lapidem.	403
Non rugit onager cum herbam habet.	345
Non sum dignus ut soluam corrigiā calciamenti.	181
Non sum medicus.	354
Non tentabis dominum deum tuum.	168
Non ueni soluere legem.	215
Non ueni ut mitterem pacem, sed gladium.	449
Non uidi iustum derelictum.	445
Nouissimi primi, primi nouissimi.	325
Nouissimus error peior priore.	276
Nouum uinum non est mitendum in utres ueteres.	285
Num & Saul inter prophetas?	354
Nunquid aliquis panē petenti lapidem porriget?	175
Nunquid aufertur laqueus de terra, antequam quid ceperit?	341
Nunquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus? pag.	172
O Bedire oportet magis deo, quàm hominibus.	206
Obstruere os.	407
Occasiones querit, qui uult recedere ab amico.	317
Oculi domini respiciunt fidem.	380

ADAGIORVM

Oculi hominum insatiabiles.	383
Oculos habent & non uident.	388
Odio iniqua odisse.	395
Odisse gratis.	396
Offendiculum ponere.	322
Offeras primum pacem.	359
Offerre domino ignem alienum.	416
Omne animal diligit simile sibi.	395
Omne regnum in se diuisum desolabitur.	226
Omne donum perfectum desursum est.	397
Omnes currunt, sed unus accipit præmium.	239
Omnes quæ sua sunt quærunt.	331
Omnia licent, sed non omnia expediunt.	231
Omnia munda mundis.	332
Omnia probate, quod bonum est tenete.	208
Omnia quæcunque uultis ut uobis faciant homines, & uos facite illis.	364
Omnia tempus habent.	317
Omnes diligunt munera.	425
Omni habenti dabitur.	243
Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, excid.	263
Omnis homo mendax.	229
Omnis qui male agit odit lucem.	183
Onager assuetus solitudini.	452
Operibus credite.	412
Opprobrium hominum.	291

Opus

INDEX.

Opus non est dici unius.	414
Opus suum probet unusquisque.	415
Orate ne fiat fuga uestra hyeme, neq; sabbato.	393
Ore ad os loqui.	404
Ore benedicere, & corde maledicere.	405
Ore gladij cadere.	410
Ore laudantis probatur homo.	407
Ornare uas fictile argento.	414
Os bilingue, os infrene.	410
Os domini locutum est.	403
Os habent & non loquentur.	297
Os iusti meditabitur sapientiam.	408
Os lubricum operatur ruinam.	409

P. Allium breue utrunq; operire non potest.	346
Paries inclinatus.	413
Pars mea, qua utor.	438
Pastor bonus animam suam dat pro ouibus suis.	298
Pastores pascunt semetipsos.	332
Pater flagellis, ego scorpionibus uos caedam.	383
Patres comederunt uuam acerbam.	214
Paxillus infractus est.	315
Pecunia tua tecum sit in perditionem.	399
Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua.	343
Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.	355

ADAGIORVM

Percussisti eos, & non doluerunt.	429
Percutiã pastorem, & dispergentur oues gregis.	228
Perfecto odio oderam illos.	257
Perijt fides.	323
Peruenit gladius usque ad animam.	429
Pinguis est panis Christi.	195
Placere oculis.	390
Plenus sum.	341
Plus ualeat bonum nomen, quàm diuitiæ multæ.	305
Ponere ori custodiam, uel facere frenos.	409
Ponere digitum super os.	409
Portauimus pondus diei.	262
Potentes potenter tormenta patientur.	305
Prauum cor.	376
Predicare in tectis.	293
Precium sanguinis.	284
Principes tui inobedientes, socij furum.	426
Propheta es tu?	287
Pullus de nido auolat.	333
Puluis es, & in pulcrem reuertêris.	440
QVæ procedunt de labij, & c.	297
Qualis pater talis filius.	286
Qui amat periculum in illo peribit.	399
Qui ambulat in tenebris, nescit quô uadat.	339
Qui comedit uuam acerbã, dentes eius obstupent.	213
Qui de	

INDEX.

Qui de terra est, de terra loquitur.	179
Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?	296
Qui episcopatū desiderat, bonū opus desiderat.	190
Qui gladio ferit, gladio perit.	235
Qui festinat ditescere non erit innocens.	316
Qui habet aures audiendi, audiat.	284
Qui ignorat ignorabitur.	208
Qui in altū emittit lapidē, super caput eius cadit.	403
Qui non colligit mecum, spargit.	353
Qui non est mecum, contra me est.	325
Qui non intrat per ostiū in ouile, fur est & latro.	191
Qui nimium emungit, elicit sanguinem.	314
Qui parcit uirgæ odit filium suum.	314
Qui parce seminat, parce metet.	173
Qui perdiderit animam suam inueniet eam.	219
Qui regis Israël, intende.	247
Qui se exaltauerit, humiliabitur.	224
Qui se humiliauerit, exaltabitur.	224
Qui seminat uentum, turbinem metet.	319
Qui soluerit pactum nunquid effugiet?	367
Qui altam facit domum quærit suam ruinam.	312
Qui perseuerauerit usq; ad finem, hic saluus erit.	363
Qui uos audit, me audit.	165
Quod intrat in os, non coinquinat hominem.	255
Quod natum est ex carne, caro est.	288

ADAGIORVM

Quod natum est è spiritu, spiritus est.	288
Quod scripsi scripsi.	254
Quod scenscit propè interitum est.	440
Quod uobis dico, omnibus dico.	437
Quomodo cantabimus canticum domini, in terra aliena?	247
Quomodo cessauit exactor, quicuit tributum?	358
R Ecedant uetera de ore.	408
Receperunt mercedem suam.	263
Reddere pro bono malum.	296
Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei, deo.	205
Reddet deus cuique iuxta illius opera.	201
Regnum meum non est de hoc mundo.	178
Reges eos in uirga ferrea.	296
Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.	432
Requiesce, comede, bibe, epulare.	279
S Agena ex omni genere piscium congregat.	263
Sagittæ in manu potentis.	295
Sagittæ potentis acutæ.	295
Sapientia huius mundi stultitia est apud deum.	177
Sapientia hominis lucet in uultu.	310
Sapientibus & insipientibus debitor sum.	435
Sciat	

INDEX.

Sciat unusquisque uas suum possidere.	207
Scientia inflat.	244
Scindere uestimenta.	400
Scriba doctus profert de thesauro suo, noua &c.	311
Secundum cor.	377
Segregare oues ab hœdis.	323
Semen in petras cecidit.	252
Semen in terram bonam cecidit.	252
Seminare zizania.	225
Seminabis & non metes.	336
Sensus hominis proni ad malum.	366
Septies in die cadet iustus.	306
Serra gloriatur contra trahentem.	342
Seruantem mandata seruant.	313
Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum ades.	204
Sicut erat in principio.	402
Sicut mater, ita & filia eius.	349
Si deus pro nobis, quis contra nos?	168
Si dimiserit uir uxorem suam, & recedens ab eo nupscribit alteri, nunquid reuertetur, &c.	394
Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?	202
Si in uiridi ligno, quid in arido?	271
Si laueris te nitro maculata es.	394
Sine sanguinis effusione non fit remissio.	356

ADAGIORVM

Si non fuerint saturati, & murmurabunt.	361
Si oculus tuus scandalizat te, erue illum, & abijce abs te.	386
Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum.	430
Si quis non vult operari, non manducet.	199
Sit tantum pax in diebus nostris.	417
Socij passionum, socij & consolationis.	294
Sol oritur super bonos & malos.	385
Somniat sitiens & bibit.	535
Spaciosa est uia quæ ducit ad perditionem.	289
Spectaculum facti sumus.	188
Spinæ se inuicem complectuntur.	549
Spiritus immundus reuertitur in domum suam.	352
Spiritus promptus, caro uero infirma.	224
Spiritus ubi uult spirat.	287
Stilo ferreo scribere.	359
Sufficit sua dici malitia.	185
Sugere mel de petra, & oleum de saxo.	419
Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.	272
Super cathedram Moysi, sederunt scribæ & pharisei.	192
Super harenam domum ædificare.	253
Super uestem meam miserunt sortem.	245
Sus lota in uolutabro cœni.	282

Tange

INDEX.

T Ange montes & fumigabunt.	169
Telas araneorum texere.	336
Templum domini.	266
Tempus præterit, mors appropinquat.	439
Terra lacte & melle fluit.	398
Thesaurus in agro absconditus.	347
Torcular calcaui solus.	342
Torris de igne erutus.	340
Totus mundus in maligno positus.	450
Transiuimus per ignem & aquam.	250
Tristitia uestra uertetur in gaudium.	219
Triturare montes.	262
Tuba canit ante se.	339
Tu es magister in Israël, & hæc ignoras?	286
Tu solus peregrinus es in Hierusalem.	287
V Ade post me satana.	227
Væ duplici corde.	373
Væ ei qui multiplicat non sua.	343
Væ genti peccatrici.	444
Væ homini per quem scandalum uenit.	227
Væ qui profundo sunt corde.	373
Væ soli.	307
Væ terræ cuius rex puer est.	309
Vbicunque fuerit cadaver, illuc congregabuntur & aquile.	199

A D A G I O R V M

Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.	237
Vclamen ante oculos ponere.	370
Venite in Eſebon, & ædificetur ciuitas Seon.	360
Ventilabrum in manu eius.	294
Veritas liberabit.	212
Vexatio dat intellectum auditui.	320
Vertere percutienti alteram maxillam.	434
Vidi impium superexaltatum, sicut cedros Libani, & transiui, & ecce, non erat.	210
Vigilate, quia nescitis diem neque horam.	187
Vinum & musica cor lætificat.	378
Vinum potantem decipit.	348
Virga peccatorum super sortem iustorum.	444
Virtus in infirmitate perficitur.	228
Vita hominis militia est.	362
Viuerē gladio, uiuere rapto.	403
Vltra octoginta annos.	303
Vmbra montium uidere.	398
Vno ore.	410
Vnum cor.	276
Vnus passer non cadet super terram, sine patre uestro.	292
Vnus pastor & unum ouile.	193
Vnusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat.	207
Vnusquisque in suo sensu abundet.	447
Vnusquisq;	

INDEX,

<i>Vnusquisque onus suum portabit.</i>	485
<i>Vos estis sal terræ.</i>	187
<i>Vouete & reddite.</i>	254
<i>Vox populi vox dei.</i>	276
<i>Vox sanguinis clamat de terra.</i>	376
<i>Vulpes foveas habent, uolucres cæli nidos.</i>	236
Z <i>elus domus tuæ comedit me.</i>	341

INDICIS ADAGIORVM SAC-
CRORVM FINIS.

POLYDORVS VER
GILIVS AD STUDIOSSIMOS
QVOSQVE DOCTRINAE
adolescentes, de prouerbij
finitione.

VENIET fortasse tempus optimi adol-
lescentes, cum tam maxime uos iuuabit
audire, atque attendere hunc nostrum
adagiorum librum, quàm minime ue-
stros præceptores uobis aliquādo legere pigebit. Sanè
hinc, uelut è topiario quodam humanarum literarum
opere, & flosculos ornandæ orationis colligere, & ut
ex thesauro sacræ scripturæ, rationes bene instituen-
dæ uitæ eruere facillime poteritis. Quare, ut omnia uo-
bis obuia forent, hanc breuem prouerbij ac figurarū,
quibus illud potissimū tegitur, finitionem quasi ob o-
culos ponere placuit. Est itaq; prouerbiū sententia scita
rebus temporibus ue accommodata, & modo clara, ut
Fas nefas, uel, Qualis mater, talis filia. modo uero sub-
obscura, ut Sardonijs risus, siue Consuere puluillos
sub cubito. Quæ quidem sententia deinde uulgi ser-
mone celebrata sit prouerbium, hoc est, commune o-
mnium uerbum. Idem uel adagium nuncupatur, quasi
quemadmodum Varro ait, circumagium, quia circū-
agatur per omnium ora, at Græcis paræmia uocita-
tur.

tur. In huiusce autem adagij cohorte principalis figura est metaphora, nostris translatio dicta, quod aut nomen aut uerbū ex proprio transferatur loco, & penē mutare naturam cogatur, uelut si libeat, ponere habenas, quod est retinaculum equi, pro potestate, siue facultate, & ita dicas. Immitto tibi habenas, id est, potestatem facio, siue facultatem tibi do abeundi. Item tangere pro intelligere, remugire, à boum uoce sumptum pro resonare. Quin & in simplici nomine gigni poterit metaphora, cum hominem hebetis ingenij, asinum appellaueris. Sequitur allegoria, id est, metaphora continua, ut Cæcus parietem palpat, ubi aliud uerbis aliud sensu ostenditur. Comitatur & allusio, quæ fit, cum aliud dicitur, & ad aliud sententia latenter refertur, uelut illud. Hic literas Vriæ desert. Est item in comitatu hyperbole, quam Cicero superlationem uocat, quæ fidem excedens nunc auget, nunc minuit, uti Niue candidior, & leuior folijs. Cum ijs obambulat somma, quod est morsus figuratus, fraude aut urbanitate tectus, ut Aquilæ senectus, uel Vinum potantem decipit. Atque hæ sunt præcipue figuræ, quarum in eiusmodi prouerbijs prouerbialibusq; sententijs usus est frequentior. Cætera uero, hoc est, unde soleant adagia nasci, & quatenus usurpanda, quæ uel illis confinia sint, quæ prouerborum speciem præ se ferunt, quid item utilitatis ex eorum cognitione rei literariæ pro-

ficiscatur, quantumue illud bene degendæ uitæ simul
conducat, atque ob eam rem potissimū quantum sem-
per dignitatis apud mortales omnes, illis accesserit,
lectio ipsa abunde docebit. Quapropter ista omnia
hoc loco sigillatim explicandi nos tanto labori,
ut parum omnino utili, haud inconsultò
pepercimus. Valete.

Q1

Q2

Q3

Q4

Q5

Q6

Q7

Q8

Q9

Q10

Q11

Q12

Q13

Q14

Q15

Q16

Q17

Q18

Q19

Q20

Q21

Q22

Q23

Q24

Q25

Q26

Q27

Q28

Q29

Q30

Q31

Q32

Q33

Q34

Q35

Q36

Q37

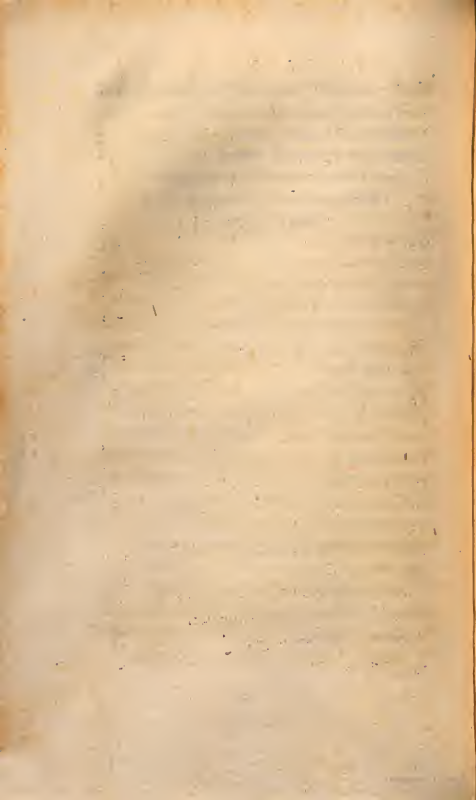
Q38

Q39

Q40

Q41

Q42

POLYDORI

VERGILII VRBINATIS PRO-
VERBIORVM LIBER.

Homo homini deus.

Prouerbum I

ROVERBIVM istuc
à Plinio libro secundo, ca-
pite septimo refertur, à Gre-
cis ita dicentibus sumptum,
ἄνθρωπος ἀνθρώπου θεός
μόνιον, hoc est, Homo ho-
mini deus. Quale Vergilia

num illud: Deus nobis hæc oia fecit. Nanque erit ille
mihi semper deus. Cicero libro de natura deorum pri-
mo: Sed nolo, inquit, esse longior, ita concludam, ta-
men belluas à barbaris propter beneficium consecra-
tas. Et Seneca ad Luciliū epistola nonagesimaquinta:
Magna seculi laus est, si homo mansuetus hominē ada-
iuuet. Porro ita antiquitas credidit, ijs cum primis ha-
bendum diuinitatis honorem, qui de genere mortaliū
essent quoquomodo bene meriti. Adagium igitur ada-
monet, inuicem sibi homines prodesse debere, à quo
nostrum opusculum placuit potissimū auspiciari, ut in-
telligerent primum legentes, quantum ab homine alie-
num esset, homini iniuriam facere, pestem aut ullam
ab eo proficisci. Quare ego omnibus ueluti mihi fa-

uentibus, aliquanto liberius huiusmodi prouerbiorum sensus eliciendi munus obiui.

Mutuum muli scabunt.

II

Est apud Ausonium hoc prouerbium, quod haud ualde superiori ab simile est, sensus enim significat, tradere operas mutuas, & par pari referre, nam cum muli soleant sese uicissim defricare, & scabere, meritò in cõsimili remuneratione hoc prouerbio utimur. Hadriani, quod non longe ab re est, iocus balnearis innotuit, qui plures olim senes euocari iussit, & alium ab alio inuicem defricari, cum illi se marmoribus attererent, ad liberalitatem principis prouocandam, qui ueteranũ quendam seruis & sumptibus donauerat, qui se in balneis marmoribus destringebat, propterea quod seruum non haberet.

Res ad triarios redijt.

III

Res ad triarios redisse prouerbio increbuit, cum laboratur, etenim post hastatos, ubi ordinibus exercitus instructus erat, pugna ad principes sensim ueniebat, si apud principes quoq; haud satis prospere esset pugnaturũ, paulatim certamen ad triarios referebatur, in quibus suprema spes sita erat. Autore Liuiio libro viij. ab urbe condita.

Optimum est aliena frui insania.

IIII

Vetus & elegans ac, ut ita dixerim, aureum adagium est, significat enim pulchrũ esse, quemadmodum Marcus Tullius docet, ab aliorum erratis, suam uitam melius

melius instituire, nam tunc aliena fruimur insania, cum illa nobis documento est. Vnde Plautinum illud: Feliciter sapit is, qui alieno periculo sapit. Ex uitio sic alterius sapiens suum emendat. Ex quo factum est hoc prouerbiū, Optimum est aliena frui insania. Quod à Plin. scite usurpatur, hisce uerbis lib. natur. hist. xviii. cap. v. dicente: Optimumq; est, ut uulgò dixeret, aliena frui insania. Quapropter Plato in xi. libro de legibus, expedire censet, ut qui deliquerint, modis omnibus puniantur, quo certe uel ipsi in posterū tempus corrigantur, uel qui uiderint, in eos animaduerti, diligentius metu pœne, iustitiam colant, nam ut idem dicit tales plectuntur, non quod peccauerint, cum facinus factum nequeat infectum reddi, sed ea tantummodo de causa. Atque sic aliena insania, id est, peccata nos cautiore efficiunt.

Cum mortuis non nisi larue luctantur. V

Plancus cum audiuiisset Asinium Pollionem orationes aduersus se parare, quas ipso mortuo, ne respondere posset, uel ipse Asinius uel filius eius æderet, dixit cum mortuis non nisi laruas luctari. Quod quidem exemplum instar prouerbij Plinius in sua præfatione retulit, ait enim: Nec Plancus illepide dixit cum mortuis non nisi laruas luctari. Larue enim dicuntur noxiæ inferorum umbræ, quibus cum mortuis nobis tantum res est. Quod prouerbiū in eos est, qui obrectatione alienæ scientiæ, defunctos calumniando scripto-

res, famam sibi aucupantur, quo, ut Martialis inquit, admonemur ducere illos improbe facere, qui & in alio no libro ingeniosi sunt, & in demortuos sæuiunt.

Quod supra nos, nihil ad nos. VI

Lactantius Firmianus libro diuinarum institut. iij. cap. xx. cum eos sceleratos appellat, qui arcana mundi & hoc cœleste templum polluere impijs disputationibus quærent, Aliquid ergo, inquit, Socrates habuit cordis humani, qui cum intelligeret, hæc non posse inueniri, ab eiusmodi quæstionibus se remouit, uereorq; ne in eo solo, multa enim sunt eius non modo laude digna, sed etiam reprehensione dignissima, in quibus fuit suorum similis: ex his unum eligam, quod ab omnibus sit probatum, celebre hoc prouerbum Socrates habuit: Quod supra nos, nihil ad nos, supple attinet. Hoc nos decenter uti possumus, cum ea, quæ nostras uires excedere uidentur, mente consequi nequimus.

Isthmum fodis. VII

Isthmos ea terræ angustia appellatur, quæ inter duo maria, Aegæum & Ionium conclusa est, cuius strictura quinque millium passuum interuallo constat, qui non sine longo & ancipiti nauium ambitu transiri potest. Quam ob causam, ut Plin. lib. iij. cap. iij. tradit, perfodere nauigabili aluco angustias tentauere Demetrius Rex, Dictator Cæsar, C. princeps, Domitius Nero, infausto, ut omnium patuit exitu, incepto. Hinc cum quempiam aliqua in re frustra laboraturum esse prouera

prouerbialiter significare uolumus, Isthmum fodis dicimus, Quasi quod id factu perdifficile sit.

Rana Scriphia. VIII

Plinius lib. viij. cap. lvij. ait: Mutæ sunt etiā ranæ in Scripho insula: quāuis mendosi codices nō ranæ sed cicadæ habeāt, quod nō conuenit, cum illic de ranis sermo sit. Vnde prouerbiū, Βάτραχος ἐκ σείφου, hoc est, Rana Scriphia, in uehemēter silentiosos manauit.

Asinus ad lyram. IX

Hec M. Varronis uerba sunt in Satyra, quæ Testamentum inscribitur, ab Aulo Gellio lib. iij. cap. xvi. repetita. Ille enim inquit: Si quis mihi filius unus, plures uē in decem mensibus gignuntur, ij si erunt oves λύπας, hoc est, Asini ad lyram, exheredes sunt. Quod recte quadrabit in homines indociles, et disciplinæ omnis expertes, perinde ac est asinus ad musicam capeffendam.

Idem Accij quod Titij. X

Eiusdem Varronis uetus prouerbiū est, nam ille ait: Accio idem quod Titio ius esto, apud me. Quod adagiū, hoc est, Idem Accij quod Titij, de rebus inter se nihil distantibus dicitur.

Perdere naulum stultum est. XI

A marinis mercatoribus sumpta est metaphora, qui cum nauigant si minus quā cupiunt, lucrari possunt, student, ut saltem recuperent, ex mercibus uendendis, quantum pro uectura, naulum enim uecturæ

precium est, nauali soluerint. Hinc ortum uulgo pro a
uerbium, perdere naulum stultum est, in eum, qui cum
multa amiserit, reliqua etiam perdere uelit. Vnde Iu-
uenalis hoc usurpans saty. viij. ait: Furor est post o-
mnia, perdere naulum. Et Ouidius: Obsistere fatis
Nemo potest, damnis addere damna nefas.

Lupum auribus tenco.

XII

Hoc uetus adagium à græco fluxit, dicūt enim illi
λύκον τῷ ὠτῶν ἔχω. hoc est, Lupū auribus tenco.
Quod apud Teren. in Phormione amator in periculo
collocatus usurpauit. Tiberius Cæsar quoq; hoc idem
Tranquil. autore, utebatur. Postremo Hieron.
scribens aduersus Ioannem Origenistam ait: Nunc ue-
ro quasi auribus lupum apprehenderis, nec tenere po-
tes, nec audes dimittere. Nam propter aurium exilita-
tem lupi haud retineri possunt, de quo etiā M. Varro
in iij. de Latina lingua meminit. Quod in re ancipiti
periculosaq; dici solet, qui enim auribus lupum tenet,
haud dubie ualde animi pendet, ut qui nec cum dimitt-
tere audet, nec sine periculo tenere potest.

Inter saxum, & sacrum sto.

XIII

Superiori non admodum diuersum est, Inter saxum
& sacrum sto. Siquidem apud Romanos, mos uetus
erat, ut cum foedus cum finitimis populis inirent, teste
Liuiο ab urbe condit. & Fenestella de magistratibus
Romanis, hoc pacto facerent. Ducebāt porcā ad con-
finia, ubi constitutā sacerdos fecialis saxo ferebat, his
uerbis

uerbis utens: Quemadmodum hanc porcam saxo feriam, ita fulmine à Ioue optimo maximo feriatu is, qui hoc sanctum sœdus fregerit. His peroratis, porcã saxo feriebat. Ex quo haud ineleganter in eum pro- uerbum uenit, qui in periculo constitutus, ut dicat, Inter saxum, & sacrum sto, perinde ac porca manet, antequam à sacerdote feriatu, de quo Plautus in cas- ptiuis meminit, ubi ait: Inter sacrum, & saxum sto.

Multa cadunt inter calicem, supremaq;

labra: uel, XIII

Inter os, & offam, multũ interest. Versus græcus est autore Gell. lib. xij. cap. xvij. παροιμιώδης, πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρος. Hoc est, Multa cadunt inter calicẽ, supremaq; labra. Hoc nostri ueteres quambreuissime dicere solebant, Inter os, & offam. Quod significat non esse de futuro nimis sperandum. Inde etiam locum habuisse hoc pro- uerbum tradunt, quod uir quidam ætate grandæuus dum uineam plantaret à uicino per derisum interro- gatus est, cui uineam sereret, qui cum sibi serere respon- disse, ludibrio habitus est, perinde quasi desperandum foret eum tandiu uiuere, ut mustum ex ea gustare pos- set. Vidit tandem senex ex ea uuas, afferriq; sibi præ- maturas aliquot racemos, & premi iussit, uicinum præterea accersiri, cui calicem musti plenum manu ostendens & iam penè admouẽs ori. Putasti ne, inquit, uinum me ex uinea quam te spectante plantaui, gustas

turum? Inter hæc anhelus puer accurrit, descendisse in uineam aprum nunciat, uuasq; uastare: senex deposito calice in uineam properat, comitantur eum uicinus & puer, aprum prosequuntur, qui facto in senem impetu, eum necat. Atq; ad hunc modum, cum calicem iam ferè labijs admotum gustare non potuisset, locum prouerbio perquam appositum dedit. Alij ad fabulam Ancei Neptuni, & Astypaleæ Phœnicis filij referunt, cui il lud idem atq; nostro seni, accidit.

Ille homo habet equum Seianum. XV

Prouerbum est, teste Gell. lib. iij. cap. ix. noctium atticarum, de homine infelici ac calamitoso, cuius hæc ratio est. Cn. Seius equum habuit natum Argis, quem fama erat progenitum esse ex equis, qui Diomedis Thracis fuerant, quosq; Hercules Diomede occiso, Argos perduxerat. Hunc magnitudine inusitata fuisse, ceruice ardua, colore phœniceo, flaua & comanti iuba, cæterisq; equorum laudibus insignem, ueruntamen ea fortuna, ut quisquis eum possideret, is cū omni domo, familia, & fortunis in perniciem deduceretur. Itaque ferunt Cn. Seium primum eius dominum à Marco Antonio capitis damnatum miserabili supplicio uitam finisse. Eodem tempore Dolobellam consulem in Syriam proficiscentem fama eius equi permotum, Argos diuertisse, emissequ; sed ipsum mox in Syria bello ciuili obessum, atq; interfectum fuisse. Deinde eundem equum Caium Cassium qui Dolobellam obsederat, adduxisse, & Cassium

Et Cassium postea uictis Parthis fusoq; exercitu suo, miseram mortem oppetiisse manifestum est. Deinde Antonium post interitum Cassij, parta uictoria, nobilem illum equum requisiuisset, Et eo potitum, uictum atq; desertum, detestabili exitio interisse.

Tolosanum aurum possidet. XVI.

Huc Et illud pertinet, Tolosanum aurum possidet. Porro oppidum Tolosanum in terra, ita enim Gellius eodem libro tradit, Italia, Q. Cepionem consulē quondam diripuisse constat: in cuius templis cum multum auri fuisset inuentū, quicunq; ex ea praeda aurum attigit, cum misero ac cruciabili exitu perisse manifestum est. At tibi Guido princeps exercituiq; tuo non sacrilegium, ut Terentio Varroni, ut Q. Cepioni creditum est, aliudūc perpetratum scelus cladem ullam asferet, qui, ut par est, tantopere uictrices militum manus, secundæ enim res, ut uerissime Crispus prodit, sapientiū etiam animos fatigant, à rebus sacris abstinentissimās seruas, qui militarem disciplinam à Federico patre, qui suarum rerum gestarum splendore, facile Imperatorū omnium gloriā superauit, traditam pari seueritate Et indulgentia pro loci, pro temporis opportunitate, regis, qui denique militem tuum armis tantum intentum esse facis. Scis enim optime Imperator uires armis constare, quæ ubi à recto itinere descuerint, sese oppressuræ sunt, nisi opprimantur. Cæteriū Iustinus lib. xxij. Tolosam urbem Galliæ, non Tolosanum in Italia op-

pidum, ut in Gellianis codicibus scriptū est, hisce uerbis appellat: Tectosagi, inquit, cum in antiquam patriam Tolosam uenissent, comprehensiq; pestifera lue essent, non prius sanitatem recūperauere, quā aurum spicū responsis moniti, aurum argentumq; bello sacrilegijsq; quæsitum, in Tolosensem lacum mergerēt, quod omne magno post tempore, Cepio Romanus consul abstulit. Fuere auri pondo cx. millia, argenti pondo quinquies decies centum millia. Quod sacrilegium causa excidij Cepioni exercituiq; eius fuit. Iustinus hætenus. Strabo autē libro Geogra. iij. de Tolosa cum Iustino conuenit, thesauros uero, sic in codicibus legitur, Scipionem, non Cepionem diripuisse tradit, uerū ut obiter locum corrigam, quamuis semidocti quidam hæc duorum autorum uerba inter se dissentire contendunt, mihi maxime consentiūt, Loco enim Scipionem, proculdubio Cepionem legendū est. De Tolosa Martialis itidem lib. x. mentionem facit.

Vbi amici, ibi opes.

XVII

Quoniam diuitiæ, bona ualetudo, potentia, honor, uoluptas, & his similia caduca & incerta sunt, & nō tam in nostris consilijs quā in fortunæ temeritate posita, amicitia autem: quæ à Lælio diuinarū humanarumq; rerū, cum beneuolētia & charitate, summa consensio definitur, omnibus rebus humanis anteponitur, quippe qua nihil in uita mortalium utilius aptiusc, id enim multis constat exēplis, est, quemadmodū M. Tullius

lius perspicue in amicitia demonstrat, ubi Amicitia, inquit, plurimas res continet, quoquo uerteris, præstò est, nullo loco excluditur, nunquã intempestiua, nunquã molesta est. Itaq; nõ aqua, non igne, nõ aëre ut aiunt, pluribus locis utimur, quàm amicitia. Hinc teste Plauto, uetus fluxit prouerbiũ, Vbi amici, ibi opes. Quàm uerũ est, ait, uerbũ quod memoratur, Vbi amici, ibidẽ opes. Et Fab. Quint. lib. v. hoc itidem citat. Ad quod Mart. haud dubie respexit illis uersibus in lib. v. Extra fortunã est, qcquid donatur amicis. Quas dederis solas semper habebis opes. Vnde Sallustianus Sylla apud Iugurthã, scienter ait: Nulli unquam hominũ satis fuit amicorũ. Titus quoq; Vespasianus, ut testis est Tranquillus, recordatus inter coenam, nihil se cuiquã toto die præstitisse, memorabilem illã meritoq; laudandam uocẽ edidit, Amici, diẽ perdididi, quæ modo passim eruditorũ preconio celebratur. Caueant itaq; omnes, præsertim principes, ut tu Guido facis, ne perdãt amici diẽ. Scipio Aemilianus huius fortasse non inmemor puerbij, cuius in hoc Titus uidetur uestigia imitatus, studebat nõ prius è foro discedere, q̃ aliquẽ ex aduentibus familiarẽ sibi atq; amicũ quouis pacto effecisset.

Affore Temesseum Genium.

XVIII

Euthymus poëta semper Olympiæ uictor, ait Plin. lib. vij. cap. xlvij. Cæterũ uetus lectio picta, id est, pugil non poëta habet. Is in Locris Italiæ qui Epixephy rei cognominatur, ortus Asticleo patre, uel, ut indige

nis persuasum est, Cecino anne genitus, qui Locros à Rheginis diuidit. Hūc semel à Thasio Theagene uictū Pausanias tradit, non iusto quidem certamine, sed circumuentum dolo, unde nec Theageni decretus honor, insuper damnatus, ut multæ nomine talentum Euthymo repræsentaret. Demum Euthymus in Italiam reuersus post octauam & septuagesimam ferè Olympiadem, Temessam uenit, Genium loci, quem Vlyssis comitem fuisse, ab oppidanisq; quia uirginē stuprasset, interemptum ferebant, ac ob id uagari laruas eius, & nisi placarent, quotannis oblata uirgine, grassari solitas, & perniciem afferre omni ætati ac sexui, compe-scuit, qui liberata quam deuouerant puella, in matrimoniumq; ducta, fertur uixisse perquam diu, alioq; quàm cæteri mortales solent, modo humanis excessisse. Cæterum, ut prouerbij sensus tandem reddatur, bis Aeliani autoritas addatur, qui octauo suæ historiæ libro ita inquit: Euthymus Locrus ex Italia pieta in-clytus & robore insigni fuit, lapidem gestabat ingenti magnitudine, qui Locris ostenditur, & Temesseum heroa, quod cuiq; per uim abstulerat, reddere coëgit, etiam cum scœnore, ut inde natum sit adagium ijs, qui sordidos & iniustos quæstus faciunt, Affore Temesseū Genium. de quo Strabo etiā lib. vi. geogra. meminit.

Totidem nobis hostes esse, quot

seruos. XIX

Prætextatus apud Macrobiū, libro Saturnalium
primo,

primo, quomodo cum seruis agendum, & eorum consilium non omnino sit contemnendum, uerba facit, aduersusq; Euangelum ita inquit: Tu modo uiue cum seruo clementer, comiter quoque & in sermonem illum, & nonnunquam in necessariū admitte consilium, nam & nostri maiores omnem dominis inuidiam, omnemq; seruis contumeliam detrahentes, dominū patrem familiās, seruos familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quā timeant. Vnde putas arrogantissimū illud manasse prouerbium, quod iactatur, Totidem nobis hostes esse, quot seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi simus. De eo etiam Seneca epist. lxxvij. ad Lucilium meminit. Est uel aliud huius simile apud Græcos, Domi hostem habent: quo Plato in suo Sophista utitur.

Video ursam parientem. XX

Quoties longo quempiam temporis interuallo, uel admodū raro quis uidet, dicet prouerbialiter: Ursam parientē uideo. Etenim teste Plin. lib. viij. cap. xxxvi. nihil quicquā rarius homines, quā parientem uident ursam: quod ea, quemadmodum Aristoteles libro de animalū natura viij. tradit, soleat usq; eo latere, dum tempus sit, ut catulos iam ualentes in apertum ducat. Huius simile fermè est aliud adagium: Quā cerui cornua amittunt. Hoc est, ea parte, omnia occulta, cum cerui, teste eodē Aristotele, libro ix. cornua mutaturi

in loca difficiliora sese abdant. Quadrabit, cum significatur aliquid uspiam reconditū, ac idcirco inuentus, visu ue perdifficile esse.

Sardi uenales.

XXI

Tiberius Sempronius Gracchus autore Plinio de uiris illustribus, altero consulatu Sardiniam domuit, ex eaq; tantum captiuorum adduxit, ut longa uenditione res in prouerbium uenerit, Sardi uenales. Cuius usus admodum tempestiuus erit, cum plus nimio res extrahuntur.

Tantaleum poculum libemus.

XXII

Diuus Hieronymus epistola ad Paulinum, quæ est in liminari pagina ueteris instrumenti, huius prouerbij meminit ita scribens: Apollonius peruenit ad Drachemanas, ut Iarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem audiret docentem. Equidem Iarchas apud Indos, philosophorū princeps est, penes quem, Tantali statua subscriptione notata est quatuor cubitorū longitudinis, quæ similis propinanti phialam porrigit, in quam humor distillat incorruptibilis. Ex hoc Tantali poculo soliti sunt bibere Indici philosophi, antequam somno indulgerent, iugem humorem perinde fundente, ac si ex fonte scaturiret. Est autem amicitie firmandæ causa, huiusmodi compositio apud Indos inuenta, qui ministrum eius faciunt Tantalum, propterea quod is amicissimus mansuetissimūq; erga homines habitus est. Hoc autem prouerbium,

bium, cum ad amicos amicitie confirmada causa scribimus, usurpare decenter possumus.

Ille homo agit, quod canis in Aegyptio. XXIII

Post Mutinensem fugam, querentibus quibusdam quid ageret Antonius, familiaris eius, urbane quidem ac festiuiter respondisse fertur, Quod canis in Aegyptio, bibit & fugit, quoniam, teste Macrobio Saturnaliorum libro ij. & Plinio lib. viij. in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere, & bibere. Quo prouerbij loco, apposite uti possumus in eum, qui metu percussus illinc quò se receperat, raptim aufugit.

Repetita crambe. XXIII

Iuuenalis Saty. vij. ita scribit: Occidit miseros crambe repetita magistros. Vbi Politianus, uir quidem sagacissimi ingenij græcum prouerbium poetam expressisse affirmat, quod est $\delta\iota\varsigma\ \kappa\rho\acute{\alpha}\mu\beta\eta\ \theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\varsigma$. Significat bis positam crambem mortem esse. Crambe autem brassicæ genus est, idq; expressit, ut fastidium repetitæ sepius controuersie notaret, cum uulgò quæque recalsacta brassica iam in prouerbium fastidij concesserit. Nos autem eo commodum uti possumus, ubi aliquid sepius repetitum nobis fastidium parit. At contra illud est apud eosdem Græcos, Pulchra bis terq; repetenda. Quod id non molestiæ, sed uoluptati sit.

Homo bulla est.

XXV

Bullas post ceteras significationes, etiam appellamus tumores illos, qui in aqua, præcipue cum bullit, repente excitantur, & repente euascunt. Vnde illud notissimum ac probatissimū apud Varronem libro de re rustica primo, prouerbiū legimus, Homo bulla est. Nulla certe fieri uerior comparatio potuit, ad uitæ humanæ fragilitatē ostendendam, sumus enim similes bullæ, fluxi & momento caduci.

Indoctos à Musis atque Gratijs

abesse. XXVI

Quintilianus institutionum oratoriarum libro 1. cum de musica, & eius laudibus loquitur, ita inquit: Vnde etiam ille mos, ut in conuiujs post cœnā circumferretur lyra, cuius cum se imperitum Themistocles confessus esset, ut uerbis Ciceronis utar, habitus est indoctior. Deniq; in prouerbiū usque Græcorum celebratū est, Indoctos à Musis atq; Gratijs abesse. Quo nos admonemur, non literarū studijs tantum, sed certe rerum omnium artium disciplinis pro uirili, operam quoad uiuimus, impendere debere.

Prius testudo cursu præueniet

leporem. XXVII

Græca paroemia est, πρῶτερον χελώνη πρᾶ-
δραμῆς διασὺ ποδᾶ, hoc est, Prius testudo cursu
præueniet leporem: quæ inde tracta est, nam testudo
lente incedit, lepus autem habita tam parui corporis
propor-

proportionis ratione, omnium ferè animalium uelocissimus est, unde quidam à pedum leuitate sibi nomen uendicasse uolunt, id quanquã Varro minime probat. Cum itaque fieri nõ possit, ut testudo cursu præueniat leporẽ, de ijs quæ factu difficilia sunt, huiusmodi prouerbiũ dici solitum est. Alterũ de lepore apud Græcos prouerbiũ refertur, quod est:

Lepus carnem quærit. XXVIII

Græci dicunt λασύπρος κρεῶν ὠρυμῆς, hoc est, Lepus carnem quærit. Quod de ijs dicitur, qui ab alio quærent, quæ in se habent, quemadmodum lepus si carnem quærat, qua maxime abundat. Scribit enim Aristoteles leporem timidum animal omnium prædæ nasci solum, superfoetare aliud educantem, aliud in utero pilis uestitum habentem, aliud implume, aliud inchoatum, aliud non perfectum, quæ itidem Plin. libro viij. cap. lv. ad uerbum propemodum refert. Quod adagium eleganter interpretatus est Terentius in Eunucho, qui ait: Lepus tute es, & pulpamentũ quæris, Id est, ab alio, quod in te habes, hoc est, blandiris scorto, cum ipse sis scortũ, id quod si eius poëtæ interpretes intellexissent, non fuissent tot ambagibus usi in re simplici atq; aperta. Nec me clàm est, nonnullos esse, qui ad id referri uelint, quod singulis leporibus, ut Plinius ait, utraq; uis inest, uerũ prior sententia magis placet.

Ab ouo incipere. XXIX

Nemo ferè est, sit quamuis mediocriter eruditus,

quem fugiat, quàm longa sit Helenæ genealogia, & sæpe atq; sæpius à poetis repetita. Ex quo quoties quis alte incipit, & propemodum supra principium, rem retexere, dicimus prouerbialiter, illum ab ouo incipere, cum ex gemino ouo, Castor, Pollux, Helena, Clytemnestra ortū habuerint. Quod Horatius in poetica arte ita scribens tetigit: Nec gemino bellum Troianū orditur ab ouo. Fabulā uero alioqui uulgatiorem esse arbitramur, quàm ut hic sit repetenda.

Cretensis nescit pelagus.

XXX

Creteneses olim nauigandi principatū tenuere, unde sermone uulgatum est prouerbiū, ut si quis quæ callet, se ignorare dissimulet, dicamus ironice, Cretensis nescit pelagus. Hæc ex Strabone lib. x. geographiæ.

Difficilia honesta sunt.

XXXI

Plutarchus de liberis educandis: Quod enim, inquit, inconsulto, ac temere dictum factumue sit, id pulchrū esse nequit, utq; in prouerbio est, difficilia honesta sunt. Sensus autem adagij facilis & apertus est, significat enim id ferè, quando uirtutis nomine omnia honesta continentur, quod Lactan. in primo diuinarū institut. libro ait, qui ita scribit: Nam quia uirtutibus amaritudo permixta est, uitia uero uoluptate condita sunt, illa offensi ac deliniti homines feruntur in præceps. Et Piatacus: Perdifficile est, inquit, bonum esse. & M. Tullius: Quod difficilius, hoc præclarus. Idem in calce tertij Tusculanarū libri: Quid autem præclarū, non

idem

idem arduum? & Martialis ad hoc idem alludens ad furem: Non sex paratur aut decē sophos numis. Sed ante istos omnes, Socrates apud Platonem, in .vi. de repub. meminit prouerbij inquit: Et ut uere prouerbio dicitur, Præclara difficilia sunt. Et in Cratylo: O Hermogenes, ueteri prouerbio fertur, pulchra esse cognitu difficilia. Nam ab altero alterum pendet, ut difficilia sint pulchra, & pulchra difficilia.

Similis Bacelo.

XXXII

Quintilianus oratoriarū institut. lib. v. An uero, inquit, statuarum artifices pictoresq; clarissimi, cum corpora quam speciosissime pingendo, fingendo uē, effingere cuperent, nunquā tamen in hunc inciderunt errorem, ut Bagoum, aut Megabyzum aliquem in exemplum operis assumerent sibi, sed Doryphorum illum aptum uel militiæ uel palestræ, aliorum quoque iuuenum bellicosorū & athletarum decorare corpora existimarunt? Vbi Bagoum & Megabyzum pro imbellibus & mollibus accepit. sed mendose Bacchiā, ut Hermolaus super xxxv. lib. Plinij docet, scriptum erat, qui ait: Potes & Bacelum in Fabio legere, quem & semiuirum desidia & libidine insignem fecit prouerbum, Βάκχλη & εἰ, id est, Similis Bacelo, autor Suidas. Quo in ualde molles homines & itidem libidine insignes decenter uti licebit.

A lasso rixam quæris.

XXXIII

Hoc antiquum est prouerbiū, dicente Seneca lib.

de ira iij. Vetus dictum est, A lasso rixam quæri. Vnde quoties quispiã siue diues, siue uiribus præstans hominẽ pauperẽ iritat, uel imbellem aut defatigatũ ad pugnaẽ prouocat, eleganter dicimus, A lasso rixam quæris, quippe qui reluctari nec potest, nec omnino audet.

Diurnæ lemæ.

XXXIII

Est quidem lema Græcis lachryma, sed congelata, ut testatur Plinius lib. xxij. capit. i. ita scribens: Si lemæ in oculis erunt. licet omnes ferè codices, ut Heremolaus perspicue demonstrat, perperam lachrymæ, non lemæ habeãt. Et quoniã huiusmodi lemæ, id est, lachrymæ si diutius in oculis congelatæ fuerint, hominẽ segnem ac penè stultũ rebusq; suis indormientẽ significat, ut socordie certum & stoliditatis indicium, hinc apud Aristophanem prouerbiũ est, κρονικαὶ λῆμαί, hoc est, diurnæ lemæ. In eos, qui parũ prudẽtes sunt.

Ita fugito, ne præter casam.

XXXV

Hoc uetus est prouerbium, significat autem unumquẽq; debere uitium uel culpam uel infamiam fugere, sed ita ut nullo id pacto præter casam suã sit, hoc est, ne prætermittat casam suam, quæ sit ei tutissimũ receptaculum, quod eleganter à Terentio in Phormione usurpatur. Nos autẽ decenter uti possumus, cum significare uolumus, esse rebus nostris semper caute ac prospicienter consulendum.

In lente unguentum.

XXXVI

Apud Gell. lib. noct. Atticarum xij. cap. xxvij. prouer-

prouerbiū græcum legitur, sic enim ait: Ne planè fiat græcum illud de Varronis saty. prouerbium, ῥῶν ὀδῶν τῆ φάκῃ μῦθον, id est, in Lente fabulā. Sed mendose scriptum est, ut perbelle Hermolaus demonstrat, qui non fabulam, sed unguentū, & non μῦθον sed μύρον quod unguentū significat, legendum esse docet. Male igitur lens leguminis genus cum unguento conuenit. Ex quo cum uolumus notare quempīā haud satis comode cum aliquo copulatum esse, ad aliqua munia obeunda, dicimus, In lente unguentū est. Hoc prouerbiū usurpat etiam M. Tullius epistola penult. libri primi ad Atticum decenter, ubi in lente unguentum dixit, cum carpere uoluisset Lentulum Clodiae filium haudquaquam cum Metello Cretico, & L. Flacco uiris clarissimis in legatione collegam copulandum.

Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaracino sui. XXXVII

Idem Gell. in calce operis meminit ueteris prouerbij, quod haud longe abest à superiore, sic enim ait: Vetus adagium est, Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaracino sui. Sensus prouerbij est satis apertus, quo significatur, neq; musicā graculis auibus obstrepere, & clamoris, neq; unguentū porcis immundis & lutosis cōuenire, amaracinū enim penultima correpta teste Plin. lib. xiiij. cap. i. unguenti genus est, quod, ut apud Lucret. lib. vi. est, peculiariter sues odere. Hoc igitur prouerbiū in eos usurpamus, qui ut Vergiliano

utar uerbo, illa uati sese cum uiris illustribus conferre,
 & amplissimos honores inhiare audent.

Harenam mensuras.

XXXVIII

Cum Liber Pater per deserta Libyæ, exercitū duce-
 ret, uniuersa iam Asia deuicta, & site admodum labo-
 raret, implorasse à patre auxilium dicitur, quo factò,
 apparuit ei extemplo aries, quem dum fugientem se-
 quitur, peruenisse illo duce, ad fontem amœnissimū, &
 desiderio potus existimasse arietem, illum fuisse Iouem,
 eiq; templū miræ magnitudinis in harena constituisse,
 de quo Mart. uersus: Dissimuletq; deū cornibus ara
 frequens. Id licet Politianus de Apollinis ara in Delo
 dictum esse contendat, & deum uocasse Ammonem,
 hoc est, Iouem harenarium, Græci enim ἄμμορ ha-
 renam uocant, Vnde est frequens hoc apud eos prouer-
 bium, de frustra in re difficili laborantibus, ἄμμορ
 μετρῆς, hoc est, Harenam mensuras. Ex quo, alterum
 adagium est ortū, Maris harenæ numerus me latet. &
 Plato in suo Theæteto utitur, ubi Socrates ait; Præte-
 rea num bene an male in ciuitate quis se habuerit, aut
 si quid alicui malum est, turpisq; nota à maioribus suis
 seu fœminis, seu uiris, magis eos latet, quàm maris, ut
 dici solet, harenæ numerus.

Cyprij bouis merenda.

XXXIX

Veteres Cyprij bouis merendam loco prouerbij
 uocabant turpem cœnam, ac uilem significare uolens
 tes, quoniam in Cypro insula boues humano stercore
 pascebant

pascebantur, autor Festus Pompeius.

Iacta est alea.

XL

Appianus Alexandrinus lib. ij. ciuiliū bellorum, & Sueton. autores sunt, Cæsarem cum è Gallia rediēs armato exercitu, quod ne fieret, senatu cautum erat, Rubiconis ponticulum transisset, iacta est alea dixisse. Quod profectò iam olim in prouerbij consuetudinem uenit, cum sic cœpta res est, ut desistere integrum non sit, ut dicamus: Iacta est alea. Iacere enim aleam, significat se periculis exponere, de quo Cicero in Philippiis meminit, nam hoc incertos ac audaces subcuntibus casus, ut Plutarchus prodit, uulgò exordiū esse solet. Alea autem dicitur de omni ludo in fortunæ uarietate collocato, accipiturq; pro periculo, atq; discrimine & rerū euentu. ut Plinius: M. Tullius extra omnem ingenij aleam positus. & Lucanus quoque: Placet alea fûti, Alterutrum mensura caput.

Das assem elephanto, uel tuam metuis

umbram. XLI

Hoc dictitare solebat Augustus Cæsar, ut testis est Suetonius, cum quispiam illi libellum timide porrigeret. Cuius etiā rei Macrobius est autor, qui in Saturnal. lib. ij. ita ait: Augustus cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, & modo traheret, Putas, inquit, te assem elephanto dare? Nempe qui assem hoc est nummū elephanto dabat, cum pauore, & formidine porrigebat. Vnde in eos qui timide alia

quid agunt, prouerbiū Das assem elephanto. De hoc Quintil. quoq; lib. institut. orat. vi. meminit. Quod autem elephantis à populo numi dabantur, hoc testatur Plin. sic scribens in viij. de elephantis: Stipes quas populus dedisset seruata, & in sinu effusæ. Est aliud uel in timidos prouerbiū apud Græcos, Tuam metuis umbram.

Lupus est in fabula.

XLII

Luporū uisus creditur homini noxius esse, uocemq; ei quem priores uiderint, adimere. Verg. in. bucol. ita scribens testatur: Nunc oblita mihi tot carmina, uox quoq; Mœrim Iam fugit ipsa, lupi Mœrim uidere priores. Hinc factum est prouerbiū, Lupus est in fabula, quoties superueniente eo, de quo sermo erat, necesse est tacere, quod Teren. in Adel. usurpat, & Cicero ad Atticum libro xij.

Hic nauigat Anticyram.

XLIII

Anticyra insula est, ad regionem Phocaicam perti-
nens, in Corinthum uersa, in qua ingens ellebori copia
nascitur, quod multis remedijs efficax est, quippe co-
mitiali medetur morbo. Quam ob rem teste Plinio, se-
runt Liuium Drusum Anticyram petisse. Item ad pur-
ganda corpora ualet. Ouid. in iij. de Ponto: I, bibe,
dixissem, purgantes pectora succos, Quicquid & in
tota nascitur Anticyra. Sed potissimū insaniam tollit,
teste Horat. ij. sermonum, qui de auaro insanienti ait:
Danda est ellebori multo pars maxima auaris. & Per
sio Saty.

sio Saty. iij. Anticyras melior sorbere meracas. Hinc igitur prouerbiū fluxit, ut cum perbelle & subobscurē quempiam tanquā minime mentis compotem, insanīe coarguere uolumus, dicamus: Hic nauigat Anticyrā.

Sunt apinæ tricaeq; . XLV

Martialis in Apophoretis uersus est, ait enim: Sunt Apinæ, Tricaeq; , & si quid uilius istis. In cuius, bona uenia dictum sit, interpretatione, Domitius uir alioqui non indoctus perspicue hallucinari & claudicare uidetur, qui inquit: Apinæ, nam res leuiiores solebant mitti in apophoretis, ab apino fructu fragilis corticis, tricae impedimenta dicuntur. Hoc ille. Quod quantum sententiæ urbanissimi poëtæ conueniat, aliorum iudicio pensitandum relinquimus. Cæterum ego affirmare ausim Martialem in hoc loco haud dubie uetus tetigisse prouerbiū, quod huiusmodi est. Apina Tricaq; duo Apulie oppida fuerunt, quæ teste Plinio lib. iij. cap. xi. rex Diomedes euertit, tanta ignominia, ut in prouerbij ludibriū transierint. Quoties itaq; rem uilem & nullius precij ostēdere uolumus, Apinas & Tricas nominamus. Quod uehementer cum poëtæ sensu consentit.

Tanquam polij folium es. XLVI

Polium herba autore Plin. lib. xxi. cap. vij. incluta est, Musæi & Hesiodi laudibus celebrata, ac ad omnia utilis, quæ prorsus miram in se uarietatem repentianamq; mutationem habet, eius enim folia, ut tradunt,

mane candida, meridiæ purpurea, sole occidente cœrulea aspiciuntur. Vnde iam prouerbij instar inoleuit, ut cum uolumus quempiã taxare, quod aliud, ut Sallustianis uerbis utar, stans, aliud sedens sentiat, & uarius & mutabilis sit, dicamus, Tanquã polij folium es.

Vbi uber, ibi tuber. Vbi mel, ibi

fel. XLVII

Hoc adagium luculenter à Plauto in *Amphytrione* ne his uerbis declaratur, ait enim: Ita dijs placitũ est, ab eodem culmine uoluptas & ei mœror comes sequitur. Quod regnũ, est enim rerum omnium uicissitudo, utrunq; potissimum habet, ut Dionysij Syracusanorũ tyranni exemplũ illud celebre demonstrat, nam illius Democles quidam, ut Cicero in *ultima Tusculan.* & Horat. in *ij. carminũ* referunt, diuitias atq; opes uehementer admirabatur, illumq; felicem putabat. At Dionysius qui sibi suarum curarum conscius esset, Vis'ne, inquit, Democles quã felix sit uita tyrannica degustare? cum ille annuisset, iussit hominem in strato purpurea atque auro exornato recumbere, epulasq; regio luxu instructas apponi, adesseq; illi, qui administrarent, pulcherrimos pueros, adeo ut felicissimũ illis rebus se putare Democles posset, uerum eodem tempore ex laquearibus triclinij, acutum ensẽ equina seta ligatum supra discumbentis caput pendere uoluit. Maximo timore per omnia temporis puncta, afficiebatur Democles, ne in caput suum decidret ensis, Ita tantũ abfuit,

absuit, ut ullam ex tanto rerū apparatu uoluptatem ceperit, ut etiam tyrannū orauerit, quo sibi abire liceret, quod iam beatus nollet esse. Quod itidem teste Sueton. Augustus cognoscens, de deponendo imperio bis cogitauit, quod tamen ne faceret Vergilius suasisit. Te quoque Guido princeps ne tam dira cupido capiat, est enim pulchrū imperare, sed bene, ut tu ipse facis, admodum difficile, quod Diocletianus distitare solebat.

Argentanginam pati.

XLVIII

Critolaus scripsit legatos Mileto publicæ rei causa uenisse Athenas, tum qui pro sese uerba facerent, quos uisum erat aduocasse, aduocatos, uti erat mandatum, uerba pro Milesijs ad populum fecisse. Tunc Demosthenes Milesiorum postulatis acriter respondit, res in posterum diem reiecta est. Legati ad Demosthenem uenerunt, magnoque opere orauerunt, uti contra ne diceret, à quibus autore Gell. lib. xi. cap. ix. pecuniæ quantum petijt, accepit. Postridie cum res agi denuo cœpta esset, Demosthenes lana multa collum, ceruicesque circumuolutus ad populū prodijt, et dixit: στωάγγλω, id est, anginam pati, quæ est morbi genus, eo contra Milesios loqui nō quire. Tum è populo unus exclamauit, Non στωάγγλω, Id est, anginam, sed ἀργυράγγλω, hoc est, argentanginā. Quod etiam ipse Demosthenes postea nō concealauit, quin gloriæ quoque sibi assignauit, nam cum Aristodemū actorem fabularū interrogaasset, quantū mercedis uti ageret, accepisset, et

Aristodemus talentū respondisset, At ego plus, inquit, accepi, ut tacerem. Hanc quamuis historiam C. Gracchus in orationibus eodē Gellio testante, in Demadem contulerit. Quod quidem prouerbiale schema undecunq; sit, uice prouerbij increbuit in eos, qui pecunias accipiunt, ut iniuste agant, uel cum in agendis causis loqui debeāt, ipsi tacent pecunia corrupti, id quod pessimi faciunt aduocati.

Nodum in scirpo quæris.

XLIX

Scirpi teste Donato, lenis iunci species sunt, & quoniam nudo carent, hinc factum est prouerbiū, Nodum in scirpo quæris, de ijs, qui in rebus claris atque apertis, difficultatem quærun, quod scienter à Terent. in Andria citatur.

Homeromastix.

L

Zoilus libros aduersus Homerum scripsit, eosq; Alexandriam ueniens Ptolemæo regi recitauit. Ptolemæus cum audiuiſſet poëtarum parentem indigne carpi, nullum illi responsum dedit. Zoilus cum diu fuisset in regno, rerum tandem inopia compulsus regē adiſt rogans, ut sibi dari aliquid iuberet. Tunc rex inquit: Homerus qui mille ante annis decessit, æuo perpetuo tot millia hominum pascit, quare tu quoq; debes, qui meliore ingenio te profiteris, non modo unū, sed etiam plures alere posse. Dignū profecto sapientissimo rege responsum. Is uero sibi cognomen adoptauerat, ut Homeromastix uocaretur, Ouidio dicēte in primo de remedio

medio amoris, Ingeniũ magni liuor detractat Home-
 ri, Quisquis es ex illo, Zoile nomen habes. Quod uer-
 bum apud Græcos, flagellum significat. Tractum inde
 prouerbum, ut omnes huiusmodi doctorũ uirorum ca-
 lumniatores, Homeromastigas nominemus, omnibus
 deniq; obrectatoribus accõmodari potest, ut Vergi-
 liomastix. Gellius in fronte xvij. noct. Atticarũ libri:
 Eius liber, inquit, etiam fertur nefando titulo Cicero-
 mastix. Vsurpat Plinius quoq; in suo proœmio.

Ad Calendas græcas. LI

Augustus Cæsar, ut Tranquil. tradit, cum uolebat
 aliquem nunquã esse soluturũ significare, non illepide
 dicebat, Soluet ad Calendas græcas, hoc est, nunquã,
 quia Græci non habent calendas, sed neomenias, id est,
 nouilunia, quippe qui & ad cursus lunæ usuras solu-
 bant, ad quod Cæsar alluisse uidetur. In itidem signifi-
 catum quoq; elegãter dicimus, Ad neomenias Latinas,
 quia, ut refert Hieronymus, ad Fregellam de interpre-
 tatione psalmorum, Latini neomenijs carent. Atq; sic
 utrunq; dictum non inconcinne apud uulgus, in pro-
 uerbij consuetudinem iam olim uenit.

Leges bonæ ex malis moribus procre-
 antur. LII

Cum populus Romanus, ut ne altius repetamus,
 nimio luxu corruptus sumptuosissimus in coenis effe-
 ctus esset, ita ut, uelut Horatius ait, nusquam medium
 esset, multæ seuerissimæ leges ad huiusmodi luxuriam

coërcendam late sunt, quas Cato cibarias appellauit; cæterum sumptuariæ dicebantur, id est, de moderandis sumptibus late. Inde uetus prouerbum manauit, Leges bonæ ex malis moribus procreantur. Etenim nisi pessimis effusissimisq; uiueretur moribus, profectò nō opus serundis legibus esset, de quo Macrobius libro Satur. iij. mentionem facit. Cæterum dices, Si istuc legum initium, quis igitur finis? Is scilicet, ut, quemadmodum Plato in Epinomide tradit, & deos rectè colamus, & puram degamus uitam.

Euenit illi, quod Polluci.

LIII

Suetonius de ædilitate Cæsaris ita scribit: Venationes autē ludosq; & cum collega, & separatim ædidi, quo factum est, ut cōmunium quoq; impensarum solus gratiā caperet, nec dissimularet collega eius M. Bibulus euenisse sibi quod Polluci. Hæc ille. Ideo enim dicebat Bibulus sibi accidisse quod Polluci, nam cum templum esset sacratū Romæ in foro, teste Liui lib. ij. Castori & Polluci, unius tamē Castoris dicebatur. Quod uice prouerbij usurpari potest, cum duo cōmune munus obeunt, alter uero muneris mercedem assequitur.

Ede nasturtium.

LIIII

Nasturtium autore Plinio lib. xx. cap. xij. herbæ genus est, nomen autem à narium tormento accepit. Vnde factum est prouerbiū, ad excitandum torporem ἔδιε κάρδιον, hoc est, Ede nasturtiū. Quod persinde est, ac si diceremus, Expergiscere, excitare.

A caluo,

A caluo, ad caluum. LV

Caius Caligula altera fax humani generis stans, ut testis est Tranquillus, intra mediam porticum, uolens ut indifferenter omnes custodiæ ad supplicium deducerentur, hac prouerbiali elocutione, id est, à Caluo ad Caluū, usus est. Cuius rei ut Dion. autor est, ratio hæc est, cum enim Caligula recognosceret custodias, duo forte aderant Calui, alter in summo, alter in imo carceris, ita ut inter duos Caluos omnes custodiæ continerentur. Caius igitur ut nullo delictorū discrimine facto omnes ad unum punirentur, ita pernicioso artificio ad suppliciū duci imperauit. Quod loco prouerbij nunc uulgus in ore habet, cum uult innuere bonos & malos homines pariter ab aliquo iniquo iudice puniri, uel aliud aliquid perperam nullius rei habita ratione, fieri.

Non omnium est uirorum Corinthum
nauigatio. LVI

Strabo libro geograph. viij. cum de Corintho loquitur, ita inquit: Veneris etiam templū adeo locupletatum extitit, ut supra mille deæ prostitutas puellas caperet, quas Veneri uiri mulieresq; addixerāt. Propter has igitur frequens in urbem multitudo turbaq; cōueniebat, unde ciuitas mirum in modum ditabatur, nautæ etiam leuiter sumptus factitantes absumebantur. Hinc uulgatum ueteri sermone prouerbiū, Non omnium est uirorum Corinthum nauigatio, Phocion autem, ut Gellius est testis, inde natū tradit, quod Laïs

meretrix non admittebat, nisi qui soluerent, quantum posceret, cuius Horatius quoque libro epistolarum primo meminit. Nos autem uti possumus, cum innuere uolumus fortunam non aequa lance omnibus fauere. Eodem etiam Strab. teste, cuiusdam meretricis factum illud posteris uulgatum est responsum, porro cum altera illi exprobraret inertiam, quod nulla operis teneretur industria, nec lanas attingeret, Ego, inquit, talis in hoc breui tempore ternas disposui telas, innuens se maiorem diuulgando corpore questum fecisse, quam illam ex lanificio.

Poenitere tanti non emo.

L VII

Cum inter eas meretrices, de quibus superius diximus, *Lais* esset, quae autore Gell. lib. i. cap. viij. ob elegantiam uenustatemque formae, grandem pecuniam acquirerebat, conuentus ad eam ditiorum hominum ex omni Graecia, celebres erant, nec tamen admittebat, nisi qui daret, quod poscebat, poscebat autem illa nimium. Ad hanc ille Demosthenes clanculum adiit, et ut sui copiam faceret, petiit. At *Lais* *μυελας δραχμας*, id est, decem drachmarum millia poposcit. Tali petulantia mulieris atque pecuniae magnitudine ictus expavidusque Demosthenes auertitur, et discedens, Ego, inquit, poenitere tanti non emo. Quod iam quondam in elegantissimi adagionis consuetudinem uenit, quem nos uel in consimili re, uel cum ea declinamus, quae si faceremus, paulo post poenitentiam nobis allatura forent, prouerbialiter ac festiuiter usurpare quimus.

Hic habet

Hic habet fœnum in cornu. LVIII

Boues cum cornu petunt, mos est, ut in eorum corniculis fœnum alligetur, quo signum datur transeuntibus, ut caueant. Hinc prouerbium fluxit, ut cum hominem maledicum cernerent, fœnum habet in cornu dicerent. Horatius in primo sermonum: Fœnum habet in cornu, longe fuge.

Prandium caninum. LIX

Prandium abstemium in quo nihil uini potatur, prouerbiali figura, caninum appellatur, quia canis uino caret. hæc Gell. lib. xij.

Nulla dies sit, sine linea. LX

Apelli illi omnium pictori optimo perpetua consuetudo fuit, nunquam tam occupatum diem agendi, quin lineam ducendo, artem exerceret. Ex quo natum est prouerbium, ut cum significare uolumus, non esse frustra terendum tempus, Nulla sit dies, sine linea, dicamus.

Citius elephanti parient. LXI

Plinius in præfatione inquit: Cum celerius etiam elephanti parient. Quod ideo prouerbio increbuit, quia decem annis, ut idem Plinius lib. viij. cap. x. tradit, gestare in utero elephantos uulgius existimat. Atque Aristot. biennio, nec amplius quam singulos uno partu gigni refert. Vnde uetus adagium est, cum significare uolumus, aliquid tarde fieri, ut dicamus, Celestius elephanti parient. Ad hoc uel illo utimur:

Citius mula pariet.

LXII

Huic finitimum est illud, Citius mula pariet. Sanè Plinius lib. viij. cap. de mulis ita differit: Obseruatū ex duobus diuersis generibus, nata tertij generis fieri, & neutri parentum esse similia, eaq; ipsa quæ ita nata sunt, non gignere, in omni animalium genere, idcirco mulas non parere. Quod etiam testatur Arist. lib. x. de animalibus, qui inquit: Genus mulorum totum est sterile. Extat tamen in annalibus peperisse sæpe, uerū prodigij loco habitum. Quod Appianus Alexandrinus lib. i. in prodigijs accidisse, ante Syllæ ingressum in urbem, prodit. Theophrastus uulgò parere in Cappadocia tradit, sed esse id animal ibi sui generis. Item Plinius lib. xxx. cap. ult. quod non longe ab re est, cum de quarundam bestiarum miraculis loquitur, Puluerem, inquit, in quo se mula uolutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris.

Velocius quàm asparagi coquantur. LXIII

Augustus Cæsar ad explicandā, autor Tranquillus, festinate rei uelocitatem, dictitabat, Citius, quàm asparagi coquantur, qui cum cito coquantur, iam Cæsaris dictū inter prouerbia meritò adnumerandū uidetur.

Ad uiuum non refeco.

LXIII

Hoc à medicis tractum est, qui usque ad uiuam carnem, uulnera curant, quo Lælius in amicitia ad superstiosam nimisq; subtilem refutandam Stoicorum de sapientibus sententiam, usus est. Quod significat non esse

esse omnia ad unguem exploranda, à quo non dissonat illud ab eodem Lælio prouerbij loco paulò inferius usurpatum.

Agamus pingui Minerva.

LXVI

Minerva ingenium dicitur, est enim ingeniorum dea, quare cum significare uolumus, non oportere nimis anxie & morose, atque curiose omnia inquirere, dicimus, Agamus pingui Minerva, id est, crasso ingenio, quod Columel. lib. xij. ita scribēs usurpat: In hac autē ruris disciplina, non desideratur eiusmodi scrupulositas, sed ut, quod dicitur, pingui Minerva &c. Cuius deæ cū mentio facta sit, non erit alienum, subijcere illud,

Sus Minervam docet.

LXVII

Minervam non solum ingenij, ut dictum est, deam esse poetæ finxerunt, sed sapientiæ omnes appellant, quippe quæ ex uertice capitis Iouis nata est, quare Horatius in carmine ait: Proximos illi tamen occupauit Pallas honores. Nam deo nemo propinquior est, quàm ipse sapiens. At sus cum omnium animalium immundissimus sit, quid tam impar & indecēs ac absurdum est, quàm suam docere Minervam? Quoties igitur hominē imperitum uidemus, qui sapientem docere nitatur, neutiquam illepide huiusmodi prouerbio utimur, quod Hieron. in quadā ad Ruffinū epistola usurpat, qui illud quoq; loco adagij in eadem epistola,

Oportet mendacem esse memorem.

LXVIII

Hieron. inquit; Oblitus ueteris prouerbij mendaces

memores esse oportere. Et Apuleius in apologia oratione ij. Sæpe audiui non de nihilo dici, mendacem memorem esse oportere. Cui illud Terentianum: Fallacia alia aliam trudit, subiacet.

Tenebræ cimmeriæ.

LXIX

Vetus adagium est ab antiqua historia sumptum. Cimmerij enim populi Scythici fuerunt, à quibus Bosphorus Cimmerius nominatus est, quamvis Strabo in vij. geograph. Cimmeriū Bosphorum quasi Cymbrū à Cymbris dictum putet. Cimmeriorum autem clima cum tenebrosum sit, & aër quoq; caliginosus, ut testis est idem Strabo in. i. & Tibullus: Cimmeriæ etiam obscuras accessit ad oras, Quis nunquam candente dies apparuit ortu. Hinc deductum est prouerbum, Tenebræ Cimmeriæ, in eos, qui tanquam cæci omnis ueritatis expertes sunt, quod Lactantius Firmian. lib. diuinarum institut. v. cap. iij. sic scribens usurpat: O cæcum pectus, ô mentē Cimmerijs, ut aiunt, tenebris atriorē. Et diuus Hieronymus contra Ioannem Hierosolymitanū: Rogo, inquit, quæ tanta est cæcitas Cimmerijs, sicut aiunt, tenebris inuoluta? Cimmerios etiā Ephorus in Italia fuisse tradit iuxta lacum Auernum, & in subterraneis habitasse domicilijs, eorumq; morem patrum, ut solem nemo intueretur, sed nocturno tempore egrederentur, de quibus Dionysius de situ orbis meminit, & Festus Pompeius ita scribens: Cimmerij dicuntur homines, qui frigoribus occupatas ter-

ras incolunt, quales fuerunt inter Baias, & Cumas in ea regione, in qua conuallis satis eminenti iugo circumdata est, quæ neque matutino neque uespertino tempore sole contingitur.

Homo duræ cervicis.

LXX

Cervix in singulari præter alia significata, à scriptoribus sæpiissime pro superbia usurpatur. Vnde uia ce prouerbij increbuit, Homo duræ cervicis, hoc est, superbus, uel ab eo, quia cervix posterior colli pars est, ex qua origo est omnibus neruis, & quoniã nerui ipsi corpus erectum ac rigidum faciunt, qui in ceruice sunt collocati, ideo dicimus, Hominem duræ cervicis, quasi indomabilem, more ferocium boum. Et à diuo Hieron. in interpretatione ueteris instrumenti dictum est: Populus iste duræ cervicis est.

Dies adimit hominibus dolorem. LXXI

Hoc autore Terentio in Heauton. uetus est adagiũ, apud quem Menedemus conquerens: Aut illud, inquit, falsum est, quod uulgò audio dici, Diem adimere ægritudinem hominibus. Significat autem illud, quod Seruius Sulpitius ad Ciceronem de obitu Tullie scribens ait: Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atq; molliat. Vnde uere Ouidius tempus rerũ edax appellat, quãdo dolorẽ minuit, uel tollit. Quod haud facile est, nam, ut Cicero ait, cui placet obliuiscitur, cui dolet meminit. At huic adagio peropportunus locus erit, quando innuere uolumus tempus omnia con-

sumere, quia, uti M. Tullius dicit, nihil est opera manuq; factum, quin non minuat, consumatq; uetustas. & Horat. in carmine: Damnosa quid non minuit dies?

Epimenidis somnum dormit. **LXXII**

Epimenidem, autor est Plin. lib. vij. cap. liij. et Laër. lib. i. Gnosum puerum æstu & itinere fessum in specu septem & quinquaginta dormisse annos rerum faciem mutationemq; mirantē uelut postero expectatū die. Ex quo festiua hæc allusio loco iam prouerbij uulgata est, ut cum uolumus notare quempiā, quia segnis & somniculosus sit, totumq; uitæ ferè tempus edormiat, dicamus, Hic Epimenidis somnum dormit.

Nec omnia, nec passim, nec ab omni-

bus. **LXXIII**

In quadam diui Seueri epistola & Imperatoris Antonini græcū adagium reperitur, ea citatur ab Vlpiano lib. i. de proconsulis officio, eodemq; titulo ponitur in ff. lib. i. Verba sunt hæc epistolæ, quæ quoniam elegantissima, & bonæ frugis plena sunt, ediscenda ijs censeo, qui rempub. gesturi sunt: Quantum, inquit, ad xenia pertinet, audi quid sentimus. Græcum prouerbium est, ὅτε πάντα, ὅτε πάντῃ, ὅτε πᾶσι πάντων, hoc est, Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. Nam ualde inhumanū est, à nemine accipere, sed passim uilissimum, & per omnia auarissimū. Ab hoc igitur celebri adagio addiscant, qui magistratus gerunt, uel ipsi etiam principes, ut munera recipienda sint, quæ,

quæ, ut apud Moſen in Exodo, non minus uere quàm eleganter legitur, obcæcant prudentes, & iuſtorum uerba ſubuertunt. In ijs proinde capiendis, modus habendus eſt, quemadmodum hoc prouerbio monemur.

Pollicem premere. Conuertere pollicem. &

Tollere digitum. LXXIIII

Vetus prouerbium eſt, autor Plin. lib. xxviij. cap. ij. ubi ait: Pollices cum faueamus, premere etiam prouerbio iubemur, quod Horat. epistoſarũ lib. i. tetigiſſe uidetur ſic ſcribens: Conſentire ſuis ſtudijs qui crediderit te, Fautor utroq; tuum laudabit pollice ludum. Ex quo illud Iuuenalis peritiſſime: Et uerſo pollice uulgi Quemlibet occidunt populariter, ut ſi uerſo pollice, tollatur fauor, nam ut fauere, qui pollicem premerent, ita cenſeo, qui uerterent, denegare gladiatoribus fauorem credebantur. Quemadmodum autore Auguſtino de ciuitate dei lib. xix. cum de Iſidis & Serapidis ſimulacro loquitur, digito labijs impreſſo, ſilentium fieri ſignificatur, & Tollere digitũ, teſte Cicer. in Verrẽ, & Martial. lib. v. ad hoſpites, eſt, ſe uel conductorem, uel emptorẽ ex publica uenditione, aut locatione ſignificare. Item & ſe uictum ſateri, quando qui in conflictu ſuccubuiſſet, eo ſigno indicabatur, dicente Perſio: Nil tibi conceſſit ratio, digitum exere, peccas.

Scytala Laconica.

LXXV

Marcus Tullius in quadam ad Atticum epistoſa ſic ait: Habes ſcytalam Laconicam. Quo prouerbialiter

dicto significare uoluit epistolam breuissime scriptā,
 & occulto significato obscuratam, sicut Lacedæmonij
 ueteres facere consueuerunt, qui occultare uolentes li-
 teras publice ad Imperatores suos missas, ne ab hosti-
 bus exceptæ consilia sua indicarent, epistolas mirando
 cōmento scriptas mittebant, nanq; lorum tenuissimum
 surculo tereti atque oblongo complicabant, & in eo
 loro literas per transuersas iuncturarū oras inscribe-
 bant, id lorum deinde ex surculo reuolutum Impera-
 tori suo mittebant, qui istiusmodi rei bene conscius sur-
 culo compari quem habebat, lorum consimiliter com-
 plicabat. Atq; ita literæ per ambitum eundem surculi,
 coalescentes rursum coi bant, & ita integram & incor-
 ruptam epistolam, & facilem legi præstabant. Hoc
 genus epistolæ græce, scytale Laconice nuncupatur,
 autores Gell. lib. xvij. cap. ix. & Plutarchus in Ly-
 sandro. Cum Cicero igitur exemplum epistolæ Marci
 Antonij ad se missæ inseruisset epistolæ ad Atticum,
 dixissetq; Habes scytalam Laconicam, hoc est, episto-
 lam breuitate Laconica scriptam, & super rebus arca-
 nis compositam, sicut Lacones componere consueue-
 rant, nos itidem cum significare uolumus furtiua scri-
 pta, uel per notas cōposita, ut dictator Cæsar, autore
 Suetonio, facere consueuit, nominare possimus pro-
 uerbialiter, Scytalam Laconicam.

Conscientia mille testes.

LXXVI

Nihil equidem est, quod magis penitus hominem in-
 trospiciat,

prospiciat, eiusq; animū noscat, quā ipsa conscientia, quæ si scelerū conscia est, nos semper sollicitat, & torquet, Iuuenale dicente: Et tacita sudant præcordia culpa. Sin bene actæ uitæ non expers est, oblectat & fouet, atque aduersus omnia maledicta tuetur. Vnde uetus manauit prouerbiū, Consciētia mille testes. perinde ac si diceretur, eam uim conscientia habere, quā mille testes. de quo Quint. in v. meminit.

Albus an ater sis, nescio. LXXVII

Catullus in Cæsarem hoc uetus prouerbiū exprimit, ubi inquit: Albus an ater homo. Per quæ uerba prouerbialiter prolata, significat parui se facere, utrum Cæsar bonus sit, an malus. Albus enim bonum & liberalem, ater uero malum & sordidum signat, sicuti interpretatur Porphyrio apud Horatium, qui & ipse in secundo epistolarum libro, in ultima ad Iulium Florū epistola, hac prouerbiali elocutione usus est illo uersu: Mortalis in unū, Quodq; caput uultus mutabilis albus & ater. De hoc intellexit Quintil. libro xi. Cum negat, inquit, se magnificere aliquis poetarum utrum Cæsar sit ater an albus homo. Meminit & Cicero Philippica secunda, quod apud cruditos frequens est, sicut apud Apuleium qui ita scribit in apologia: Etiam libenter te nuper usq; albus an ater esses, ignoraui, adhuc hercle non satis noui. Et apud diuinū Hieronymū scriptum legimus in libro contra Heluidium: Quare balbutis & erubescis? albus, ut aiunt,

ater ue sis nescio. Nos autem hoc adagium usurpare
possumus in eos, quos subdole notamus, minime bonos
esse, solet item ad eos apte torqueri, quos prorsus igno-
ramus, utpote quos nunquam uidimus, uelut Apulcius
cum primis est usus.

In portu nauigare.

LXXVIII

Nam qui in portu nauigat, tutus est à tempestate
& fluctuum impetu. Ex quo, cum uolumus dicere pro-
uerbialiter, tuti sumus, dicimus: In portu nauigamus.
& est allegoria.

Da mihi testimoniū mutuum.

LXXIX

Græci olim in testimonijs dicendis, nullius religio-
nis, nullius fidei hominum genus, testimonia inuicem
inter se mutuabant, quo fiebat, ut eiusmodi testes non
iurisiurandi, sed lædendi eum, uerba meditentur,
in quem testificabantur. Vnde apud eos prouerbum
erat, Da mihi testimonium mutuum. dicente M. Tul-
lio in oratione pro Lucio Flacco: Testimoniorum re-
ligionem & fidem nunquam ista natio coluit, totiusq;
huiusce rei quæ sit uis, quæ autoritas, quod pondus
ignorat. Vnde illud est, Da mihi testimonium mutu-
um? num Gallorum, num Hispanorum putatur? to-
tum istud Græcorum est. Quod & in falsos testes, &
in eos qui turpiter inter se beneficia sœnerantur, recte
quadrabit.

Tanquam habeas tria nomina.

LXXX

Nobiles Romani ferè omnes tribus nominibus, præ-
nomine,

nomine, nomine, cognomine notabantur, ut C. Iulius Cæsar. Antiquis autem simplicia nomina erant, ut Romulus, & Remus, prænomen à Sabinis eos sumpſiſſe Priscianus autumat, idque uel differentie causa, uel quod tempore quo Sabinos Romani affciuere ciuitati, ad confirmandam coniunctionem, nomina illorum suis præponerent nominibus, esse factum tradit. Ex quo illud satyricum: Tanquam habeas tria nomina, id est, tanquam sis nobilis, uel tanquam sis in libertatem assertus, ut Politiano placet, qui hoc de ijs qui manu mittebantur, à poëta dictum putat. Sed undecunque sit, iam in prouerbium abiit in eos, qui sibi ipsis plus quàm par sit, ultra dignitatem tribuunt, uel cum uiles sint, nobilitatis decora sibi poscunt. Solebant ingenui, quod obiter dicam, eiusmodi nomen, prænomen & cognomen tribus literis notare, ut M. T. C. pro Marco Tullio Cicerone. Vnde non minus prouerbialiter per ironiam, quis posset trium literarum homo dici, cum nobilitatem fastidiosè iactaret.

Operam & oleum perdere. LXXXI

Marcus Tullius lib. vij. epist. familiariũ ad Mariũ, uetus prouerbiũ citat ita inquiens: In quibus ipse Pompeius proficitur se & operam & oleum perdidisse, hoc est, omnem laborem iritum fuisse. Quod tractum est, uel à palæstritis, quibus dabatur oleum, ut ungerentur, uel ab ijs, qui multũ & frustra uigilantes oleũ consumunt. Vnde in prouerbio cruditorum dicitur:

Plus olei quàm uini consumpsit. Quod equidẽ tu Guido princeps uere usurpare potes, qui manifestum iter ad ingenij lumen ostendens à teneris, ut Græci dicunt, unguiculis, usque adeò diligenter primis literarum elementis insistere cœpisti, ut, uide quantũ sit assuescere, deinceps nullos studiorum labores, nullaq; incõmoda subterfugeris, quare tu non uoluptatibus ut ceteri solent, quibus perinde ut tibi fortuna rerum omnium copiam præstat, sed literarum studijs, donec per ætatem munus militare obire nequisti, omnem tuam operam, pernoctesq; lucubrationes dedisti, plus igitur olei quàm uini consumpsisti, ut ille quoque Demosthenes cuidam eius eloquentiã demiranti respondisse fertur. Cui germanum est illud, quod Macrobius refert lib. saturnal. ij. de coruo sutoris Cæsarem salutante, qui cum Augustus se talium salutatorum satis domi habere dixisset, quoniã memoria tenebat & illa, quibus dominũ querentem audire solebat, statim subtexuit, Opera & impenſa perijt. Atqui antiquiores cum aliquid cuiusmodi frustra fieri putabant, Operã ludimus, scite admodum dicebãt. Plautus: Si me nunc suspendã, operã luserim. Ceterũ & hac coruina uoce prouerbij uice uti apte licebit, cum res diu elaborata tandem male ceciderit.

Talis hominum oratio, qualis

uita. LXXXII

Seneca lib. epistolarũ xx. ad Lucilium ait: Apud Græcos in prouerbũ cœſit, Talis hominibus fuit oratio,

tio, qualis uita. Cuius etiā Plinius in epistolis lib. iiii. meminit, & Democritus inquit: Actionis umbra existit oratio, auctor Plutar. de liberis educandis, nam crebro usu uenit, ut quemadmodum æra tinnitu, ita homines sermone internoscantur.

Acta agis.

LXXXIII

Quoties ea quæ iam acta sunt, quispiam frustra sæpius repetit, prouerbialiter dicimus, Acta agis, id est, nihil facis. Quod perbelle Cicero in Amicitia declarat hisce uerbis: Sed cum multis in rebus, inquit, negligentia plectimur, tum maxime in amicis diligendis, & colendis, præposteris enim utimur consilijs, et acta agimus, quæ uetamur ueteri prouerbio. Quod etiam Terentius in Adelphis usurpauit.

Qui non litigat, coelebs est. LXXXIII

Eiuscemodi prouerbium à diuo Hieron. sæpe repetitur, quod inde ortum est, quia dos uxoria lis uiris est. Iuuenalis: Veniunt à dote sagittæ. & ipsæ uxores noctu plurimum querulæ, & garrulæ sunt, ut idem: Nōne putas melius, quod tecum pusio dormit, Pusio qui noctu non litigat, quasi innuens cum uxoribus semper uiris litem & iurgium esse. Propter quod Metellus Numidicus de ducendis uxoribus, ad populū hæc uerba fecit: Si sine uxore possemus Quirites esse, omnes ea molestia careremus, sed quoniā ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commode, nec sine illis, ullo modo uiui possit, salutis perpetuæ potius, quàm breui

uoluptati consulendum. Hæc ex Gellio lib. i. cap. vi. Cum litis itaque, ut Chilon Lacedæmonius, autore Plinio libro vij. dictitabat, miseria ipsa perpetuus comes sit, hoc proinde adagione utiliter monemur, uxorem non esse temere, & præsertim dotis causa, ducendam, ut nobis illud sit, quod urbanissimus poëta sibi exoptat dicens:

Sit nox cum somno, sit sine lite dies.

Mensa uobis Solis est.

LXXXV

Diuus Hieronymus in epistola ad Paulinum scribit Apollonium philosophum perrexisse in Aethiopiam, ut gymnosophistas & Solis mensam uideret, quæ talis erat, autor Herodot. libro historiarum iij. qui in Aethiopia, inquit, fuisse pratum omnium quadrupedum carne refertum, quam per noctem magistratus illic ponere festinabant, & ubi illuxisset, cuilibet licebat ad illud accedere epulum. Indigenæ existimabāt copiam epularum diuinitus suppeditari, & hanc Solis mensam nuncupauerūt, ad quam inspiciendam olim Cambyses misit legatos in Aethiopiam. Solinus græco uocabulo heliotrapezan, hoc est, Solis mensam uocat, ἡλιος enim sol, τραπέζα, mensa nominatur, de qua ita scribit lib. iij. Pomponius Mela: Est locus paratis semper epulis refertus, & quia ut libet, uesci uolentibus licet, heliotrapezan appellant, & quæ passim apposita sunt, affirmant innasci subinde diuinitus. Ex quo cum uolumus proverbialiter significare aliquos non suos,

non suo, sed suorum maiorum uel aliorum labore, ut heredibus euenit, partis frui diuitijs, alijs uero id genus commoditatibus redundare, scienter dicimus: Mensa uobis Solis est, quasi diuinitus data. cum siquidem ut Horatius etiam ait: Nihil sine magno uita mortalibus labore, dedit.

Diuinare sapientem. LXXXVI

Diuinare proprie est augurari, & uera de futuro dicere, ut Cicero lib. iij. epistolarum familiarium ad Appium Pulchrum inquit: Quasi diuinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum. Et quia sapiens est, qui uerum dicit, hinc ueteres autore Donato, super Hecyram, prouerbiū esse uoluerunt, Sapientem diuinare.

Nihil inuita Minerva facias. LXXXVII

Hoc Græcorū uetus adagiū Cicero lib. offic. i. perspicue declarat, ait enim: Nihil decet inuita, ut aiunt, Minerva obstante, id est, aduersante & repugnante natura. Idem in prima Tuscul. Bene enim illo Græcorū prouerbio præcipitur, quam quisque norit artem, in hac se exerceat. & alibi: Nihil aliud est more gigantum pugnare cum dijs, quàm naturæ repugnare. Unde etiam Horat. in poëtica arte præcipit: Tu nihil inuita dices, facies uero Minerva.

Clematis ægyptia. LXXXVIII

Clematis ægyptia est herba, ut inquit Plin. lib. xxiiij. cap. xy. nigra, folio lauri longo, ab alijs daphnoides,

ab alijs polygonoides uocata. Vnde qui corpulenti & nigro colore sunt, appellantur Clematis ægyptia. Ita Zeno Citicus, prout Laërtius in eius uita refert, cognominatus est, quod statu procero, & atra cute fuisset.

Sybaritæ per plateam. LXXXIX

Sybaris, autor Strab. lib. vi. geograph. à flumine uicino cognominata, Calabriæ ciuitas amoenissima fuit haud procul à Crotone. Sybaritæ autē in primis luxu & delicijs notabiles fuerunt, sic, ut principes omnium colerent Ionas atq; Tyrrhenos, quoniam alteri Græcorum, utpote qui teste Valerio Maximo lib. ij. omnium primi unguenti, coronarumq; in conuiuio dandarum, & secundæ mensæ ponendæ consuetudinē, haud parua luxuriæ iritamenta adinuenerūt, alteri barbarorum luxuriosissimi. Ab ijs sunt fabulæ sybariticæ, quales fermè apud Aesopum. Plutarchus in conuiuio septem sapientum, morem fuisse scribit Sybaritis, mulieres ab usq; anno priore, ad conuiuia uocandi, ut ueste auroq; moliri exornareq;, per ocium, se possent. Vnde pro uerbum deductum, Sybaritæ per plateam, contra fastosius ingredientes, in eas potissimum mulieres, quæ comptæ & luxurioso ornatae apparatu, pompatico gressu incedunt. Non minus etiā prouerbialiter quàm concinne, sybariticæ deliciæ dicuntur, cum modum excedunt, & sybariticos libellos, id est, lasciuos apud Martial. lib. xij. legimus, & apud Iuuenalem, Sybaris colles Saty. vi. Cui non ualde absimile est:

Domi

Domi non hic Milesia. XC

Milesij, ut Strabo docet, Ioniae populi celeberrimi delicijs quoq; luxuriaq; insignes fuerunt, qui lepido & illecebrarum pleno sermone utebantur, ut de Aristide Milesio Lucianus in amoribus refert, & Apuleius in fronte asini sui, ubi inquit: Vt ego tibi sermone isto milesio uarias fabellas conseram, auresq; tuas beneuolas lepido susurro permulceam. Ex quo graecum prouerbum fluxit, οἰκοὶ τὰ μιλῆσια ὅ γ' ὠρθάδε, hoc est, Domi non hic Milesia, in eos, qui domesticum luxum celebrant, ubi minus probatur. unde alterum,

Olim fortes fuere Milesij. XCI

Milesij itaque olim luxu diffuentes breui omne uirilutis robur amiserūt, sicuti legimus apud Liuium, Annibalis milites illos qui tot strages Romanis intulerant, tot urbes insigni uirtute expugnant, unius demum Capuae ciuitatis allectos illecebris, luxuria corruptos, inde turpiter effœminatos, punicas uires perdidisse penitus, tam pestifera luxuria & uoluptas est, ita ut non temere deinde diceretur illis, Capua alterae Cannae fuisse. Vnde apud Graecos uulgatum est prouerbum, πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι μιλῆσιοι, id est, Olim fortes fuere Milesij. Nos in eos commodum utimur, qui quondam felices ac fortes in miseriam, iam imbelles effecti, deuenerint.

Fuimus Troës. XCII

Huic affine est, Fuimus Troës. Hic loquendi color

iam efficax de consuetudine chori illius Lacedæmonij ductus, & in adagium affcitus, nam ut est scriptum apud Plutarchũ, in libro cui sic est titulus, Quo pacto laudare se quispiam citra inuidiam ualeat, chorus erat. Lacedæmoniorũ trifarius, senum, puerorũ, iuuenum. Canebant autem senes ita, fuisse se quondam robustos iuuenes. Pueri uero sic, se futuros longe his meliores. profitebantur. Iuuenum cantio hæc erat, se iam id esse dicebant, quod uel illi fuissent, uel hi se futuros sperarent, eiusq; rei paratos facere periculũ. Ex quo factum uulgò prouerbium, Fuimus Troës. Quod significat, non eos uiros esse fortes, uel felices, quos olim fuisse dicamus, de quo Vergilius in secundo Aeneid. meminit. Ab excidio Troiæ deducitur allusio.

Dauus sum, non Oedipus.

XCIII

Huiusmodi Terentianũ dictum iam prouerbij loco uulgatum est, quo utimur cum significare uolumus, nos diuinandi artem non callere. Nam cũ Sphinx monstrum illud Thebanũ ænigma proposuisset, quod esset animal bipes, inde tripes, ac quadrupes, & soluendi Iocastæ connubium, Thebanumq; regnum præmium propositum foret, præter Oedipum, soluere potuit nemo, qui id hominem esse asseruit. Quæ sanè res fecit locum adagioni appositissimum.

Non omnibus dormio.

XCIII

Metaphora à uiro sumpta uidetur, qui somnum stimulat, autor Iuuenalis; Doctus & ad calicem uigilanti

lanti stertere naso, quoad uxor mœchos admittit, quia si illa aliquos recipiat, qui soluere non possint, quantum uir uelit, ipse statim surgit dicens, Non omnibus dormio, hoc est, non omnes patior, id est tenues perinde ac diuites uxorem adire. Quo nos uice prouerbij eleganter uti quimus, cum aliquid uni siue ob beneuolentiam, aut quamuis aliam ob causam concedimus, quod etiam sibi ceteri omnes concessum putant. Vel non omnibus dormio significat, non omnibus operam meam nego simpliciter, ut Cicero in libro epistolarum vij. posuit ad Gallum.

Hoc re apud Sagram gesta uerius
est. XCV

Hoc Græcorum uetus & elegans adagium lucenter à Strabone lib. vi. geographiæ declaratur his uerbis, qui ait: Post Locros, Sagra flumini labitur, quem fœminine nominant, in cuius ripa Castoris & Pollucis dræsitæ sunt, ad quas decem Locrorum millia unà cum Rheginis, aduersus Crotoniatis numero centum & triginta millia Marte collato, uictores euaserunt. Quo ex negotio, est ortum aduersus incredulos prouerbiū, αλυσὶς ὁρὰ τῶν ὠλὸν σέγρα, Id est, Hoc re apud Sagram gesta uerius est. Hæc ille. Verum Iustinus libro xx. de armatorum numero cum Strabone non conuenit, sic scribens: Itaque cum in aciem processissent, & Crotoniensium centum uiginti millia armatorum constitissent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes,

nam solum quindecim millia militum habebāt, omiſſa ſpe, in deſtinatam mortem conſpirant.

Iupiter non cantat, nec citharam pulſa

ſat. XCVI

Ait Ariſtot. Iupiter non cantat, nec citharam pulſa ſat. Id quod præterire minime libuit, ut te dignum aliquid Guido princeps attigſſe uidear, ex quo exemplo prouerbialiter docet, principes non debere muſicam exercere, qua, ut ipſe facis, ſatis eſt, ſi alijs utentibus oblectentur. Quod à Nerone Imperatore minime ſeruatum eſt, qui teſte Tranquillo, muſica à teneris annis imbutus in ſcenam prodire non erubuit. Vnde haud immerito Philippus Macedonũ rex Alexandrum filium iuſta caſtigatione inceſſuit, cum accepiſſet illum quodam in loco ſuauius ceciniſſe, Nõne te pudet, inquit, quod tam pulchre canere ſcias? Quod quidem ſchema nos elegantis prouerbij loco in eos ſpeciatiim principes uſurpare quimus, qui quod ipſos parũ decet ſtudium, exercent. Verum de te dici nõ poteſt, es enim ſemper & ubiq; tuæ dignitatis memor, tuiq; ſimilis.

Hic Callipides eſt.

XCVII

Tiberium Cæſarem prouerbialiter Gallipedem appellatũ teſtatur Tranquillus hiſce uerbis: Ad extremũ uota pro itu, & reditu ſuo, ſuſcipi paſſus, ut uulgò iam per iocum, Gallipedes uocaretur, quem curſitare, ac ne cibiti quidem menſurã progredi prouerbio græco notatum eſt. Quod Cicero libro epiſtolarum ad Atti-

cum

cum xiiij. usurpat accusans Varronis segnitiam, & tarditatem, cum ait: Bienniū præterijt, cum ille *νεμερπιδης* assiduo cursu cubitū nullum processit. Quod inde tractum, quia gallus gallinaceus cursitare consuevit, moxq; subsistere, nec longe progredi. Aliquis ideo Gallipedes prouerbio dicitur, quasi pedes galli gallinacci habeat, sitq; tardigradus, & tardipes. Sed cum hoc græcum prouerbum sit, & à Cicerone per græcam dictionem enuncietur, quidam se parum comperitum habere aiunt, qua ratione possit Latine dici Gallipedes, quocirca re diligentius pensitata, existimant id prouerbum non ab aue deduci, sed ab homine, qui *νεμερπιδης* nominabatur, fuitq; histrio in tragœdiarum actione peritissimus, sicuti docet Plutarchus. Hic cum in agenda historia esset uenustior, incessu per pulpita pompatico & moroso discurrebāt, statimq; resiliēbat, nō ultra cubiti longitudinem progrediens. Hinc igitur prouerbum deductum putant, ut Callipides cum c litera, in principio, & i in penultima, ab homine, non Gallipedes cum g & c, ut dictum est, ab aue sit, quod undecunq; ueniat, in homines tardos & segnes graphice accommodabitur.

Hirundo suscipienda non est. XC VIII

Hirundo auis nescit nemo homo, quā dum nobiscū cōmoratur, garrula semper sit, utpote quæ nunquam à cantu desistit. Ex quo factum est prouerbiū, Hirundo suscipienda non est, Id est, garruli & rumigeri homi-

54 POLYDORI VERGILII
nes recipiendi non sunt, ut Hieronymus ad Ruffinum
demonstrat.

Propter quod uadimonium deferri pos-
set. XCIX

Vadimonium quidam ita definiunt, ut sit sponsio ad
certum diem, sistendi se in iudicio, id est, comparandi,
per se, uel per aduocatos, quod frangi nec æquum nec
iustum est. Vnde antiquum prouerbiū est, quoties ma-
gnū aliquid significare uolumus, ut dicamus, Pro-
pter quod uadimonium deferri posset. Quod perinde
est, ac si diceretur ius uiolari, quod à Plinio eleganter
in suo proœmiq citatur.

Tecum habita.

C

Prouerbiū istud, Tecum habita, à M. Tullio in
senectute usurpatur, significat enim homines suas uires
metiri debere, & ut Thales ait, teste Diogene Laërt.
seipsos noscere. autor Persius, qui ita inquit: Tecum
habita, ut noris, quā sit tibi curta suppellex.

Hæc est permutatio armorum Glauci, cum

Diomedis armis. CI

Plinius libro epistolarū v. scribens ad Flaccū pro-
uerbialiter ait: Recipies epistolas steriles, & simplici-
ter ingratas, ac ne illam quidem solertiam Diomedis
in permutando munere imitantes. Plinius hætenus.
Hoc ex Homérico poëmate sumptum est, nanq; in vi.
Iliados scribit Glaucum ac Diomedem in medium pro-
cessisse, ut singulari certamine confliarent, Glaucum
deinde

deinde post enarratos suos natales, inuitatum à Diomedē, ut ex hostibus hospites fierent, & hospitij necessitudine, inuicē copularentur. Quod ut cæteri, inquit, intelligant, armaturā permutemus. Et ita inter se arma permutarunt, Glaucus aurea quæ centum bouum precio taxabatur, Diomedē dedit, à quo accepit ærea, quæ nouem tantum æstimabantur. Vnde ex hac tam impari armorum permutatione, Glaucus stupidus & demens iudicatus, Diomedes uero solers & astutus, cum ille iacturam fecerit, hic lucrum. Ex quo quotiescunque significamus rei alicuius permutationem haud æquā esse, sic, ut altera melior pro deteriore, data sit, prouerbialiter & cōmodissime dicimus, Hæc est permutatio armorū Glauci, cum Diomedis armis. De hoc mentionem facit Plinius naturalis historiæ lib. xxxiij. cum de cōmertijs loquitur, & Gellius lib. ij. cap. xxij. & Martial. illis uersibus: Tam stupidus nunquam, nec tu puto Glauce fuisti, Chalcea donanti, chrysea qui dederas.

Sedere ad Eurotam.

CII

Romæ fuit porticus Corinthia inter cæteras celebris, ad circum flaminium erecta, à Cn. Octauio, dicta Corinthia propter æs corinthiacum, quod erat in columnis, dicebatur etiam porticus Persei, quoniam Cn. Octauianus, ex bello nauali contra Perseum, triumphum retulit. In qua porticu erat tabula picta habens Lacedæmonem, & Eurotam fluiuium Laconicæ. autor

Plin. lib. iij. Vnde ignaui illic desidentes dicebantur sedere ad Eurotam. Hinc postea prouerbio increbuit, ut sedere ad Eurotam, esset nihil agere. Ad illud Cicero epist. iij. lib. xv. ad Atticum alludit, scribens: Atque haud scio, an melius sit, quàm ad Eurotam sedere, sed hæc casus gubernabit. Et subiicit: Hoc certe melius, quàm illa Persci porticus, nolo enim Lacedæmonem longinquo, quam in Lanuvium existimauit. &c.

Hic aureo hamo piscatur.

CIII

Iam hoc prouerbij loco à luculentissimis uiris usur pari audio, nam Augustus teste Suetonio, cum minor emolumentum spes, quàm damni metus inerat, huiusce modi minima cōmoda non minimo sectantes discrimine, similes aiebat esse aureo hamo piscantibus, quod si hamus decideret, nulla captura damnum rependere posset. Quare cum aliquem itidem facientem uidemus, prouerbialiter dicere quimus: Hic aureo hamo piscatur. Potest uel longius metaphora generatim ad omnia dispendia trahi, quæ nullo deinde queant sarciri compendio.

Bis pueri senes.

CIIII

Græcorū parœmia est δις πᾶδες οἱ γέροντες, id est, Bis pueri senes. Sub hoc prouerbio, Varro satyram ædidi, cuius testimonium citat Gellius. Senes autem tunc repuerascere dicuntur, hoc est, in puerilem ætatem reuerti, & pueri penitus fieri, cum uitio ætatis desipere incipiunt. Autor Plautus in mercatore, ubi

ubi senex inquit: Cum extemplo est, nec sentit, nec sapit, aiunt solere cum rursus repuerascere. Et Cicero in Catone: Si quis deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis uagiam, ualde recusem. Et Seneca: Non bis pueri sumus, ut uulgò dicitur, sed semper. Hinc igitur in deliros senes prouerbiū fluxit, de quo Ausonius mentionem facit.

Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. CV

Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. Cicer. uerba sunt ad Trebatium lib. vii. epistolarum familiarium, sumpta à prouerbio græco, quod est *μῖσος τοῦ ὁσίου ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός*. Cuius sensus est, Sapientem cum odi, qui sibi ipse non sapit. Præsertim cum natura ipsa, ut Terentius ait, omnes sibi quàm alijs, melius esse malint, & suæ quique utilitati seruiant. & Ennius ait: Nequicquā sapere sapientem, qui sibi ipsi prodesse nequiret.

Andabatarū more pugnare. CVI

Idem Cicero ad Trebatium ait: Quem antea ne Andabatam quidem defraudare poteramus. Et diuus Hieron. contra Iouinianū, epist. i. de Andabatis meminit, scribens: Melius est clausis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare, quàm directā spicula clypeo nō repellere ueritatis. Ex quorū, ab alijs enim de his mentio non fit, quod sciam, lectione colligimus Andabatas populos quosdam fortasse fuisse, qui clausis

oculis pugnarent. Atq; hinc factum est, cum aliquis parum diligenter & quasi clausis oculis quippiam agit, ut illum dicamus Andabatarum more, pugnare.

Mendaces Cretenses.

CVII

Ennius in sacra historia autore Lactantio libro diuinarum institut. i. cap. xi. scriptum reliquit, Iouem Saturni filium postea quam multa mortalibus munera prestitiisset, in Creta uitam consummasse, atque inibi sepulchrum eius esse in oppido Gnoſo, & in eo sepulchro literis græcis scriptum fuisse Ζεύς πατήρ, id est Latine, Iupiter Saturni filius. De isto Cicero, cuius idem Lactantius testimoniū citat de natura deorum, cum tres Ioues nominari docet, ita scribit: Tertius fuit Cretensis Saturni filius, cuius in illa insula sepulchrum ostenditur. Vnde Lactantius uanam religionē deridens, ait: Quomodo igitur potest deus alibi esse uiuus, alibi mortuus, alibi habere templum, alibi sepulchrum? Quare Cretenses semper mendaces habiti sunt, quippe qui sint Iouis sepulchrū fabricati, cum ille quem deum faciunt, nunquam obierit, perpetuoq; sit. Vnde prouerbiū græcum est, Mendaces Cretenses, in eos, qui ueritatis minime amici sunt, quod Statius in primo Thebaidos tetigit scribens: Mentitaq; manes Creta tuos. & Ouidius in amoribus: Cretes erunt testes, nec fingunt omnia Cretes. & alibi: Nota loquor, non hoc quæ centum subſtinet urbes, Quamuis sit mendax, Creta negare solet.

Thracium

Strabo ait libro ix. geographiæ: Memoriæ prodidit Ephorus, Thraces factis cum Bæotijs in aliquot dies inducijs, noctu incursationes egisse, cumq; securius & negligētius expeditionē agitarent, perinde ac pace iam facta, propulso fuisse, ab ipsis Bæotijs querentibus, quod inducias uiolassent, & illos respōdisse, non uiolasse se inducias, quia de diebus, non de noctibus, quibus incursiones fecerint, conuentum fuerat. Vnde uulgatum est prouerbium, Thracium cōmentum, de ijs, qui artificijs fidem datam modis omnibus eludunt. De eo Cicero in primo offic. meminit, cum de iniurijs à uasamento loquitur.

Summum ius, summa iniuria. CIX

Cicero eodem offic. libro ita inquit: Exsistunt etiam iniuriæ sæpe calumnia quadam & nimis callida, sed malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, summum ius, summa iniuria. Quod Teren. in Heauton. prouerbialiter usurpauit, nam multi nimis rigide iura interpretantur, & magna interdum malitia utuntur, quæ contraria est prudētiæ, iustitiæ, æquitati. Vnde Arist. in ethicis inquit: Cū lex sit uniuersalis, opus est interdum adhibere bonū uirum, & æquum, qui legē emendet. Qui haud dubie inclyte Guido, tu uir ipse æquus & integer es, corrigis enim leges summa iustitia, pari æquitate populis tuis iura præbes, sed leges ipse tamen iuraq; pariter in tuis dominantur ciuitatibus.

Attice scribis, Laconice scribis. CX

Attici semper cum ad amicos scribebant, prolixè agebant, Lacones è diuerso in scribendo quàm breuissimi erant. Vnde ab illis ortum est prouerbiũ in eum, qui uerbosius agit, ut dicamus, Attice scribis. ab his autem in eũ, qui breuiter scribit, Laconice scribis. autor Cicero ad Atticum. Vt Aristagoras etiã breue dicendi genus chilonium uocabat, quoniã Chilon in loquendo breuis fuisset. Diogenes Laërtius autor lib. i.

Sexagenarios senes de pontibus præcipitari. CXI

Romani, ut Nonius & Varro prodiderunt, cum sexagesimum excedebant annum, à publicis negocijs liberi erant, nec in creandis magistratibus suffragia ferebant, quæ per pontes, autore Festo, dabantur. Vnde natum est prouerbiũ, ut quoties significamus quempiam senem, seu propter ingrauescentem ætatem, seu ob quamuis aliam causam, negocijs omnibus liberatũ uacationemq; consecutũ esse, dicamus, Sexagenarios senes de pontibus præcipitari, quia remoueantur, ne ferrent suffragia, per pontes, in campo Martio, eius rei causa fabricatos, de quibus intellexit Cicero in i. Rhetoric. cum dixit: Pontes disturbat, cistas deiecit. Inde depontani senes dicti sunt. De hoc Macrobius quoque libro Saturnal. ij. meminit. & Ouidius in v. Fastorum propè finem sic scribens: Pars putat, ut ferrent iuuenes suffragia soli, Pontibus infirmos præcipitasse senes,

Senes, ad illum utique ritum alludens, non autem, quod Romani qui mansuetudine & pietate cæteras longe gentes præstiterāt, suos senes è ponte præcipitarent in Tyberim, ut ibidem idem Ouidius sentit dicens: Corpora post decies senos qui credidit annos, Missa neci, sceleris crimine damnat auos. Secus apud Caspios teste Strabone lib. xi. geograph. inclusi fame senes necabantur, cum sexagesimū annū excessissent, & innumeræ aliæ gentes feritate insignes, senes necare consueuerāt.

Romanus sedendo uincit.

CXII

Quoniam Romani, ut nonnullis constat exemplis, haud minores res consilio atque ingenio quàm armis gesserunt, id quod & Marcus Tullius in primo offic. ita scribens præter multorū opinionem, probare contendit: Vere autem si uolumus, ait, iudicare, multæ res extiterunt urbanæ maiores clarioresq; quàm bellicæ. & ibidem: Parua enim, inquit, sunt foris arma, nisi sit consilium domi. Idem uolens ostendere oppressis Catilinæ furoribus, se togatum plura gessisse, quàm Imperatores exercitus, hunc uersum fecit: Cedant armæ togæ, concedat laurea linguæ. Et Horatius in carmine idem sentire uidetur cum dicit: Vis expers consilij, mole ruit sua. Quanquā Sallust. in sua præfatione hoc non definiuit, Vbi utrunq; inquit, per se indigens alterum alterius auxilio eget. Hinc igitur ortum est pro uerbum, Romanus sedendo uincit. Hoc Varro libro de re rust. i. cap. ij. utitur dicens: Vultis igitur interea

prouerbiū quod est, Romanus sedendo uincit, usurper
 nuus? dum iste uenit. Nos autem adagium recte adducē
 mus, cum significare uolumus ingenio magis pollere,
 quā armis, uel, ut Scipio dicere solitus erat, nunquā
 nos minus ociosos esse, quā cum ociosi sumus, eo enim
 pacto sedendo uincimus.

Lerna malorum.

CXIII

Lerna & Argiuorū & Mycēneorum agro cōmū
 nis lacus est, in quo poēta finxerunt hydram multorū
 capitum fuisse, quorum aliquot excisis, totidem conti
 nuo renascebantur. Quod quidem monstrum cum to
 tam eam regionē deuastaret, tandem post multas pur
 gationes, ab Hercule claua primo ictum, deinde post
 pestiferum afflatum, sagittis petiitum, postremo cum
 sese in solitas cauernas abdidisset, lignorum congesta
 strue, igne consumptum est. Vergilius: Quinquaginta
 atris immanis hiatibus hydra. & Seneca: Quid seua
 Lerne monstra numerosum malum, nōne ignis de
 mum uicit, & docuit mori? Hinc igitur ortum prouer
 bium de ijs, quæ haud facile expiari purgariq; pos
 sunt, autore Strabone libro viij. geographiæ, qui ita
 inquit: Lerna Argiui Mycenei; lacus est, in qua hy
 dram constitisse scriptores tradunt, in illa cum facta
 sunt purgamina, prouerbiū quoddam uulgò manaz
 uit, Lerna malorum. Nec minus apte in sceleratos
 quadrabit, quod illi uelut pestilens pelagus omnia con
 taminent.

Desine

Desine iam demens, sæuum stimulare
leonem. CXIIII

Homericum carmen, quod prouerbij loco, Phis-
tionem uirum sapientem aduersus Demosthenem pri-
uatim publiceq; maledictis magnum Alexandrum in-
sectantem, Plutarchus dixisse refert. Nam cum leo,
teste Plinio, animal generosissimum fortissimumq; sit,
crebroq; in iram exardeat, præsertim lacesitus, illum
sanè periculosum est irritare, quemadmodum Martia-
lis de Rhinocerote scribit à Domitiano in harenam ad-
spectaculum deducto, ait enim: Præstitit exhibitus
tota tibi Cæsar harena, Quæ non promisit, prælia
Rhinoceros, O quàm terribilis exarsit pronus in iras.
Quantus erat cornu, cui pila taurus erat. Cum nos
itaque quispiam iritat, qui nobis inde irascentibus, da-
turus sit poenas, hac prouerbiali figura recte uti pos-
sumus, Desine iam demens sæuum stimulare leonem.
Cuius simile est illud, quod idem de liberis educandis,
Plutarchus ponit: Ignem ferro cædi minime decere,
Hoc est, iritandum non esse furem. Et aliud apud
Plautum in Amphytrione: Irritare crabones. Item
uel illud in Philebo Platonis: Malum quod bene ia-
cet, non moueas. Vel uulgi istud tritissimum, Canem
dormientem non excites.

Cum Maleam deflexeris, domesticos ob-
liuiscere. CXV

Malea Laconiae promontoriū est à Malco Argiuo

rum rege dictum, quod teste Seruio super v. Aeneid. per quinque milliaria in mare protenditur, ubi unda a deo scæua est, ut persequi nauigantes appareat. Statius lib. vii. Thebaid. Et raucae circumsonat ira Maleæ. Vergilius itidem lib. v. Ionioque mari Maleæque sequacibus undis. Supra quod autore Strabone libro viii. geograph. haud tuta nauigatio erat, propter aduersos uentorum flatus. Inde est natum uulgò prouerbiū, Cum Maleam deflexeris, domesticos obliuiscere. Quasi ob imminens periculum de rebus iamiam actum esse uideatur. Quare Italicis mercatoribus gratissimum erat, omisso ad Maleam cursu, Corinthum diuertere, aduectis eò mercibus.

Corinthus supercilij curuitatibusque laborat. CXVI

Corinthus urbs fuit Achaiae, quæ primum teste Eusebio de temporibus, à Sisypho latrone Acoli filio super Isthmon, in medio maris Ionij, et Aegæi constructa, deinde aucta Ephyra uocata. Sed post hæc euerfa, et à Corinθο Orestis filio instaurata, Corinthus eodem Eusebio testificante, cognominata fuit, quæ mox diutius deserta manēs, teste Strabone lib. viii. geograph. à diuo Cæsare restituta est, quā quondam locupletissimam fuisse autores multi tradunt. Verum ager non admodum telluris bonitate pollebat, quippe quæ oblique distorta foret et aspera. Vnde superciliosam Corinthum uocant uniuersi, et abiit in uulgare prouerbiū,

bium, Corinthus supercilijs curuitatibusq; laborat.
In consimili re non ineleganter uti licet,

Ad Solum neque ipse uades, neque alteri
comes ibis. CXVII

Solum, ut Strabo ait lib. ix. pagus est in ora Asopia
sub Cithærone, sedes iniucunda atq; aspera. Inde natiō
prouerbiū, ut, cum uolumus quempiam admonere, ne
se ad loca inculta & minus grata conferat, dicamus,
Ad Solum neq; ipse uades, neq; alteri comes ibis.

Nauigare usq; ad Phasim. CXVIII

Strabo lib. xi. geograph. originem adagij differens
ita refert. Dioscurias itaq; in hoc sinu posita, Euxini
recessus & extrema nauigatio appellatur. Vnde illud
quod in prouerbio dicitur, In Phasim, ubi cursus cas-
rinis ultimus, Sic intelligendum est, nō quod poëta qui
Iambicum fecit, de flumine dicat, nec de urbe eiusdem
nominis, quæ ad flumen sita est, sed de Colchide, ut de
parte, quod recta nauigatio à flumine, & ab urbe in
recessum sit sexcentorū ferè stadiorum. Haftenus Stra-
bo. Nauigare igitur ad Phasim usq;, quispiam hyper-
bolice dicitur, qui longinquas orbis partes peragrat,
sumpta metaphora à Iasonis fabula. Ita hodie in isti-
usmodi sensum quis dicetur ire, usq; ad Britannos, qui
extra mundi terminos ponuntur. Vergilius: Et pe-
nitus toto diuisos orbe Britannos. Atqui & Phasis est
Colchorum pergrandis fluuius, de quo Lucan. in iij.
Colchorum qui rura secat ditissima Phasis. Per hunc

Argonautæ cum Iasone, intrauerūt ad Colchos, testis
Ouidius lib. vij. Metamorphoseos: Multaq; perpesti
claro sub Iasone, tandem Contigerant rapidas limosi
Phasidos undas.

Phrygum ac Mysorum fines separati, sed
definire difficile. CXIX

Phrygia prouincia est, teste Solino, minoris Asiæ, à
Phrygio amne, qui illam à Caria diuidit, uel à Phry-
gia Cecropis filia cognominata. Mysia autē Phrygiæ
prouincia est, adiacens Hellesponto, ut Plin. ait lib. v.
natur. hist. in qua est Mœsia ciuitas, dicente Seruio su-
per primū georg. Mysia prouincia est, Mœsia uero ci-
uitas haud longe à Troia. Sed harū prouinciārū fines
definire Strab. autore lib. xij. geograph. nō facile est,
qui ita inquit: Phrygum & Bithyniorū & Mysorum
fines determinare difficile est, quod unaquæq; natio di-
stincta esse debeat, id conceditur, nam & de Mysis ac
Phrygibus huiusmodi prouerbiū est, Phrygum ac
Mysorum fines separati, sed definire difficile. Et causa
est, quia cū incolæ barbari, strenui, ac militares essent,
quæ uicissent, non firmiter tenebant, sed frequentius,
ut uagi, & errantes modo eiciebantur. Hæ gentes o-
mnes Thraciæ putandæ sunt, quia ulteriorem regionē
hi colunt, & non facile altera ab altera immutatur.
Hæc ille. Nos autem huiusmodi adagium recte usur-
pamus, cum sermo de ijs est, quæ facilitatem præ se fe-
runt, uerum ea ipsa tractare perdifficile est.

Cumani

Cumani sero sentiunt. CXX

Acolicarum urbium maxima & optima est Cuma, ut Strabo refert lib. xiiij. geograph. & ferè ea metropolis est. Cumani autem carpuntur, ut homines insulsi & hebetes, ob hanc causam; ut quidam putant, quod CCC post annis, quàm urbs ædificata est, portus uestigia exegerunt, cum antea populus eiusmodi prouentum non haberet. Quare obtinuit opinio, hos homines sero sentire, cum urbem ad mare habitarent. Dicitur etiam aliter, quod publica pecunia mutuo accepta porticus construxerunt, postea uero cum pecuniam constituta die non reddidissent, à deambulatione arceebantur, sed cum pluuia essent, ludibrij causa, creditores edictum immittebant, ut Cumani porticus subirent. Et cum præco ita inclamaret, Porticus subite, natum esse prouerbum. Cumani sero sentiunt. Perinde quasi Cumani non sentiant, ut in pluuia porticus subeunda sit, etiam si nemo per præconem admoncat. Hæc ex Strabone eodem libro. Quod quidem adagiū non absimile ferè est illi, quod alibi retulimus, Sero sapiunt Phryges.

Aquilæ senectus. CXXI

Plinius lib. x. natur. hist. de aquilis hæc refert: Opæpetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, intantum superiore accrescente rostro, ut ad uncitas aperiri non queat. Aquila igitur tantum in senectute bibit, uel de præda sanguinē sugit. Ex quo iam quondam iactatum

vulgò prouerbum in senes, qui plus bibunt, quàm co-
medunt, cuius etiam meminit Terentius in Heauton.
his uerbis: Nihil narras? uisa uero est, quod dici solet,
Aquila senectus.

Sylofontis chlamys.

CXXII

Chlamys uestis militaris est, pallio penè aduersa,
cum breuior multo atq; artior sit. Plautus: Puer cape
chlamydem, & da pallium. & Vergilius: Sidoniam
picto chlamydem circumdata limbo. de qua celebre
prouerbum est, Sylofontis chlamys, Quod de ijs dicitur,
qui iactant se magnificentia uestimentorū. Quorū
nam Syloson Samius Polycratis frater, cum in exilio
esset uestem habebat insignem ac sumptuosam, quam
teste Strab. lib. xiiij. geograph. cum Dario Hystaspis
filio nondum regi eam diu cōcupiscenti dono misisset,
is postea regno potitus ac beneficij memor natali solo
eum restituit, ex quo illud,

Sylofontis opera, locus amplius

est. CXXIII

Syloson itaq; eodem Strab. autore, Polycrate fra-
tre uita defuncto, regnum adeptus tyrannidem adeo
acerbe exercuit, ut urbs Samiorū hominibus uiduata,
ac penitus exhausta sit. Vnde prouerbum manauit,
Sylofontis opera locus amplius est. In eos, qui tam cru-
deliter superbeq; imperant, ut ciuitates hominibus ua-
cuis reddant. Quod porrò adagium, si in quempiam
principum usurpatur, in te autem Guido, minime dici
potest,

potest,ornas enim ciuitates tuas,non destruis, ample-
cteris tuos ciues clementia,comitate,humanitate,qui-
bus longe pręstas cęteris imperitantibus, non odio
persequeris,in eos amorem habes,nō cędes & scelera
admittis, tua igitur opera hominum cętu urbes tuę
frequentes sunt,non item uacue.

In Samo lac gallinę. CXXIII

Samum unā ex xij. Ionie ciuitatibus condidit Tym-
brion, ac deinde Patrocles, de cuius ubertate Strabo
ita loquitur lib. xiiij. Samus uino non ualde fortunata
est,in cęteris uero feracissima,quod ex eo maxime per-
spici potest,quod bellis infestatur. Vnde laudantes nō
dubitant illud ei prouerbium accōmodare,quod etiam
fert gallinę lac. Hęc Strabo. Quod licet prouerbium
alibi retulerim, non tamen alienū uisum est repetere,
ut quomodo scriptores usurpauerint,intelligatur.

Hic Corycęus est. CXXV

Corycus mons est, ut Strabo docet lib. xiiij. geos-
graph. excelsus nō procul ab Erythris ciuitate Ionica,
& portus Casstes sub eo. Item alius portus qui Ery-
thras appellatur, ac deinceps complures alij. Dicunt
totam Coryci nauigationē latronibus plenam esse, qui
Corycæ dicuntur. Hi nouum insidiandi genus adinue-
nerunt, dispersi enim per portus, accedunt ad merca-
tores, qui applicuerint, auscultantes quid rerū ferant,
& quō nauigent, postea cum illi soluerint, & in altum
se receperint, congregati eos adoriuntur, ac diripiūt.

Ex quo quicumq; curiosus est, & occulta ac secreta ^{au}scultare conatur, prouerbialiter dicimus, Hic Corycæus est. Vnde etiam illud manauit,

Hunc Corycæus auscultauit. CXXVI

Alterum insuper adagium est, teste Strabone eodem libro, qui ita inquit: Et in prouerbio dicimus, Hunc ergo Corycæus auscultauit. cum quis aliquid dicere, uel facere secreto uideatur, quod minime uideatur, propter eos, qui speculantur, & scire student, quæ nō conuenit. Hæc ille. Potest & apte de eo quoq; dici, qui uelut Corycæorum insidias expertus, id dissimulare maxime nititur, quod tamen deprehenditur. Meminit & huius adagionis Cicero ad Atticum.

Mercator nauiga & expone, iam omnia uenundata sunt. CXXVII

Strabo lib. xiiij. geograph. cum describit, ut Cilices piratæ fierent, inquit: Delus quæ non admodū procul aberat, emporium magnū & pecuniosum exhibebat, ea enim multa mancipiorū millia & recipere & emittere eadem die poterat. Ex quo prouerbiū factum est, Mercator nauiga, & expone, iam omnia uenundata sunt. Quo etiā teste, causa erat, quia Romani post Carthaginis & Corinthi euerسیونē, diuites effecti, multis seruis utebātur, Quapropter piratæ & prædandi & uendendi opportunitate oblata, mirū in modum coarsuerunt. Hoc perurbane & eleganter uti possumus, cum alicubi merces raptim uendi significare uolumus.

Quando

Quando per Harma fulgurauerit. CXXVIII
 Ἄρμα, id est, currus, teste Strab. lib. ix. geograph.
 pagus est ad Mycalettū, desolatus, dictus ἄρμα, id est
 currus, ab Amphiarai curru, quod, ut aiunt, corruēte
 Amphiarao de curru, ipse currus ad locum illum de-
 tractus est. Pythici itaq; uates ad ipsum currū intuen-
 tur, & eo tempore sacrificium Delphos mittunt, cum
 fulgura cernunt. Obseruabant autem ad menses tris,
 in singulos menses, dies ternos, noctesq; totidem ē Ioa-
 uis fulguralis foco, qui est in muro inter Pythium &
 Olympium. Hinc factum prouerbiū, Quando per
 Harma fulgurauerit. Cui locus peridoneus erit, quo-
 ties significamus, rei agenda tempus obseruari.

Canis caninam non est. CXXIX

Varro de lingua Latina, quod sciam, huius prouer-
 bij, & diuus Hieronymus in quadam epistola memi-
 nerunt, quod significat, canem caninam carnem non
 edere. Cuiusmodi est illud Plinianū in vij. Leonum se-
 ritas inter se non dimicat. Hoc eleganter usurpamus,
 cum uolumus dicere, aliquos inter se maxime consen-
 tire, licet aliter dissimulent.

Communia amicorum esse inter se
 omnia. CXXX

Hoc uetus Græcorū adagium quid significet, nemo
 tam mediocriter eruditus est, quem fugiat, quod Plato
 in Phedro, & in iiij. de repub. usurpat, quippe qui il-
 lud suæ ciuitatis quam condidit, firmamentum posuit.

Item & his uerbis Teren. in Adel. cum Mitio ita loquitur: Nam uetus uerbum hoc quidem est, Cōmunia amicorum esse inter se omnia. De quo etiam Cicero in primo offic. meminit, & Martial. lib. ij.

Res est in uado.

CXXXI

Vadam teste Seruio, super primū Aeneid. est locus in mari, per quem uadare possumus, est proprie tamen fundum fluminis, lacus, maris, & cuiuscunq; aquæ. Et quoniam in profundo periculum est, in uado autem ob paruum aquarum altitudinem, securitas, hinc prouerbum uulgò natum de ijs, quæ periculum euaserint, auctor Terent. in And. ubi Dāmus ait: Omnis res est iam in uado. & Plautus in Aulularia itidem meminit.

Sine Cerere, & Baccho, friget Ven-

nus. CXXXII

Terentiana uerba sunt in Eunuchō prouerbialiter prolata, nam Ceres in hoc loco, quæ cunctarum frugum dea est, pro pane, id est, cibo accipitur. Vnde duo ædiles teste Fenestella de Rom. magistr. qui rei frumentariæ apud Romanos præerant, Cereales dicti sunt, quorum creandorum auctor fuit C. Iulius Cæsar. Liber autem pater pro uino, cuius, ut poëtæ fabulantur, inuentor fuit. Sed Lactan. Firm. lib. ij. cap. xiiij. diuin. institut. Noë omnium primum uineam scuisse, ex eaq; fructum cepisse perspicue demonstrat. Venus uero pro belluina uoluptate, id est, coitu, ponitur, nam homo abstemius segnis est ad Idaliā, hoc est, Venerem. Itaque

que Teren. ad ostendendum libidinem in cibo & potu consistere, usus est hac prouerbiali metaphora, sub persona Chremetis adolescētis, qui dum abstinebat, facile frigebat, hoc est, minus tentabatur libidine, at idem potus impatiens erat. Vsus adagij erit, cum significabitur libidinem sola abstinentia reprimi.

Ouem lupo cōmisisti. CXXXIII

Lupus enim animal est rapaciissimū, qui plurimum ouibus insidiatur, ex quo male eius custodiæ ouis committitur, cum siquidem eam repente uoret. Hinc natū prouerbium in eos, qui temere aliquid homini minime fido cōmittunt, autor Teren. in Eunucho, ubi Thais ait: Scelestā, ouem lupo cōmisisti.

Currentem incitare. CXXXIII

Metaphora ab equis sumpta uidetur, quos sponte sua currentes, est enim ex iumentis uelocissimū animal, frustra equiso ad cursum excitat. Hinc uel undecunque libet, factum est prouerbium, Currentem incitare. Quod significat nos non oportere quempiā ad ea hortari, in quæ ipse studiose incumbat, & propensus sit. Vnde Seneca epistola xxxiiij. ait: Sed iam currentem hortor, inuicem hortantem. Potest & in malam partem, in hanc significationē capi, à qua non abhorreo. Si quis utputa alicui detraheret, & interim alter maledicus illum in detrahendo adiuuaret, ut eo magis in maledicta proueretur, eleganter possumus dicere, illum currentem excitasse, per se quamuis intentum.

Vulpes pilos mutat, mores non mutat. CXXXV

Vulpes animal est uersutū & semper fallax, testificante Plauto qui ait: Vulpinus animus ne quid molitur mali. Ab huius fallacia igitur, quia ingenua uitia tolli non possunt, tractum est prouerbiū in eos, qui dolis & uersutia abundantes, naturam omnino suam mutare nequeunt, ut uulpes mores suos deponit nunquā. Id teste Tranquillo Vespasianus eleganter in bulbū senem usurpauit.

Hic ciniligiū herculaneo nodo uinctum soluit. CXXXVI

Ciniligiū cinguli genus erat, quo teste Festo Pompeia noua nupta præcingebatur. Id uir in lecto soluebat, factum ex lana ouis, ut sicut illa in domum sublata conuincta erat, sic uir eius cinctus cum ea uinctusq; esset. Hoc Herculano nodo ligatum ominis gratia, uir soluebat, ut sic ipse felix esset in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui lxx. liberos reliquit. Ex quo cum quis numerosam prolem genuerit, prouerbij loco dicimus, Hic ciniligiū Herculano nodo uinctum soluit. Solutum enim ita futuros portendebat filios, quemadmodum cum tota Asia regnaturum antiqua oracula canebant, qui Gordij plaustrī nexum soluisset. Cuius rei causa, magnus Alexander expugnata Gordē, cum soluere nequisset, loramenta gladio amputauit. autor Iustinus lib. xi.

Hic in

Hic in neruum it. CXXXVII

Apud Teren. in Phormione Antipho adolescens inquit: In neruum potius ibit. Vbi prouerbialiter in neruum ibit, teste Donato, pro decipiet dixit. Quod à prouerbio sumptum est à sagittarijs tracto, cum uis omnis atque conatus arcum tendentium nō in uolatum teli, sed in ruptionem nerui expetitur. Ex quo de homine fallaci eleganter dicimus, Hic in neruū it, Id est, aliò tendit, quàm qui fallitur, putat.

Salua res est, saltante sene. CXXXVIII

Refert Titus Liuius cum ludi Circenses Apollini aliquando celebrarentur, & Annibal nunciatus esset circa Collinam portam urbi ingruere, omnes raptis armis, eò concurrissse, & eos deinde reuersos, cum flagitium sese fecissse formidarent, inuenissse saltantē in circo senem quendam, & illam interrogatū dixissse, minime à se intermissam esse saltationem, ac ortum exinde esse prouerbiū, Salua res est, saltante sene. Quo generatim ad omnia læta uti licet, de quo etiā Seruius super viij. Aeneidos meminit. Ab hoc illud quoq; non discrepat, Saltat senex, Nam mater deorum non prius placari potuit, quàm senex saltauerit. autor idem Seruius. Ac hinc & huius adagij est origo.

Tu es meus dæmon malus. CXXXIX

Appianus Alexandrinus ciuiliū bellorum lib. iij. de Bruto, uno de C. Cæsaris percussoribus, loquens hæc tradit: Ferunt Brutum cum in Samo supra mare,

natalem suum celebraret, nec late admodum his in rebus se haberet, hunc uersum nulla ratione adductum protulisse: Sed me sors misera, & Latonæ perdidit infans. Ex Asia quoque in Europam transmissuro cum exercitu, nocte deficiente penè lumine, horrendam uigilanti astitisse imaginem, quā cum impauide rogaret ille, quisnam hominū aut deorum esset, hoc solum respondisse: Tuus ô Brute dæmon malus, in Philippis me uidebis, eaq; nouissima in pugna quæ in Philippis facta est, iterum illi apparuisse. Appianus hætenus. Quippe duo sunt dæmonum genera, teste Lactan. libro ij. diuinarū institut. cap. xv. unum cœleste, alterū terrenum. Et hi dæmones cum rerum periti ac scij, ita enim eos interpretantur, in ima parte terræ deiecti, uel in hoc aëre, ueluti cōgruo sibi carcere damnati, nocendi semper cupidi, à iustitia alieni, superbia tumidi, inuidia liuidi, fallacia callidi, humana corpora semper infestent, & quandoq; ingradientur, uel uiua, uel iam mortua, hinc factum est, ut cum quis turbetur, stimulus leturq; à quopiam, adagij uice iam subito dicat, Tu es meus dæmon malus, ad illum potissimū Bruti dæmonem alludens, uel ad huiusmodi spirituum nocendi potestatem. Dicitur autem dæmon malus, quia secundum Euclydem Socraticū, duplex omnibus hominibus apponitur dæmon, id est, genius, hoc est, bonus et malus. De ijs Apuleius de Socratis deo, etiam meminit dicens: Dæmones sunt genere animalia, ingenio rationabilia, animo

animo passiua, corpore aërea, tempore æterna.

Sua cuiq; ars pro uiatico est. CXL

Viaticum nemo est, qui nesciat appellari, quicquid iter agendi causa, necessarium est. Et quoniam ad uitam sustentandam atq; degendam, necesse est, ut se quilibet in aliqua arte exerceat, hinc ortum est prouerbum, Suam cuique artem pro uiatico esse. Quasi perinde ac ad iter faciendum, uiaticum necessarium est, ita & ars ad uitam uiuendam.

Saliaræ cœnæ. CXLI

Salij uocati sunt sacerdotes Martis, quod in portandis ancilibus, saltare eos mos esset, de quibus Liuius ait: Numa Salios xij. Marti Gradiuo legit, tunicæq; insigne dedit, & super tunicā, ænecum pectori tegmen, cœlestiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre ac per urbem ire canentes carmina, cum tripudijs solenni; saltu iussit. Qui quidem salij cum amplissimo apparatusu cœnas facerent, hinc uice prouerbij, opiparæ ac copiosæ cœnæ, saliaræ appellatæ sunt.

Pares cum paribus. CXLII

Vetus prouerbiū est, cuius talis sensus, Quisq; homo bene cum sui similibus copulatur, uel teste Cicer. in senectute, ubi Cato ait: Pares autem cum paribus ueteri prouerbio facillime congregantur. & ante cum Socrates in Phedro Platonis, illud usurpauit. Ad id Columel. lib. vij. respexisse uidetur, ubi Quoniam, inquit, similia similibus familiariora natura fecit. Huius

etiam Quintilianus in quinto mentionem facit.

Mature fias senex, si diu uelis esse
senex. CXLIII

Hoc adagium nos admonet, ut dum iuuenes sumus, ea ipsa quæ senem decent, tractemus, & quadam senili grauitate nos ipsos geramus insignes, ita enim diutius senes erimus. Sed quia non sua cuique ætati eo pacto officia redderentur, huic prouerbio nõ planè apud Ciceronem in senect. idem Cato assentitur, hisce uerbis. Nec enim unquã sum assensus illi ueteri laudatoq; pro uerbis, quod monet, mature fieri senem, si diu uelis esse senex, ego uero me minus diu senem esse mallet, quàm esse senem, antequàm essem.

O domus antiqua heu quàm dispari domino
dominaris. CXLIII

Cicero libro primo de offic. Odiosum est, inquit, cum à prætereuntibus dicitur, O domus antiqua heu quàm dispari domino dominaris, & in secunda quoq; Philippica mentionem fecit. Quod in tritum prouerbum cessit in eos, qui ipsi scelerati bonos habuerunt parentes ac maiores suos, id quod his temporibus in multos dicere licet.

Quod factum est, infectum reddi non
potest. CXLV

Hoc uetus prouerbum, & sensus est. Illud quod factum est, nemo facere potest, quin factum sit, ne dii ipsi quidem secundum Plin. qui lib. ij. cap. vij. inquit:
nullum

nullum deos suos habere in præterita ius, præterquam obliuionis. Huius Plaut. in Aulul. meminit, ait enim: Factum illud fieri infectum non potest.

Mala ad se trahit, ut cæcias nubes.
CXLVI

Cæcias est uentus, quem Aristot. ita flare dicit, ut nubes non procul pellat, sed ad sese uocet. Ex quo pro uerbiū factum scribit, λακὰς ἐφ' αὐτὸν ἔλκωρ ὡς αἰὲρ κακίαις ἐφ' αὐτόν, hoc est, Mala ad sese trahens, ut cæcias nubes. Quod in eos eleganter usurpari potest, qui sibi ipsis officiunt, malūq; accersunt. autor Gell. lib. ij.

Hic de gradu deiicitur. CXLVII

Hoc prouerbum de ijs dici solitum, qui metu percussi inconstantes & mobiles sunt. Sumpta translatio ab ijs, qui loco cedunt timore ducti, & gradum scalarum in quo consistunt, alijs cedendo relinquunt, & ipsi deiiciuntur. Autor Cicero libro primo offic. ubi inquit: Fortis uero animi & constantis est, non perturbari in rebus asperis, ac tumultuatē de gradu deiici, ut dicitur. Cum nos igitur aliquem ab incepto metu absterreri intelligi uolumus, prouerbialiter dicimus, Hic de gradu deiicitur.

Plus Federicus uno oculo uidit, quàm cæteri principes duobus. CXLVIII

Cum iam Guido princeps per omnem Italiam, prouerbij loco habeatur, Plus unum Federicum unico oculo uidisse, quàm cæteros omnes principes duobus,

iure equidem ego illius immortalis famæ inuisor dice-
rer, si hoc tam celebre prouerbiū præterirem. Sed ne
legentibus seruire officiū, quod est adulari, præstitisse
uidear, huius originem adagij explicare aggrediar.
Cum Federicus itaq; genitor tuus altero oculo captus,
Philippos, Annibales, Horatios, Sertorios, quos uirtu-
tis & fortunæ ac unius luminis socios potissimum ha-
buit, & cæteros omnes Imperatores factis & rerum
gestarum gloria adæquasset, prudentia uero diuinoq;
quodam ingenij acumine à longe reliquisset, huic pro-
uerbio locum dedit, ut dicamus, Plus Federicum unico
oculo uidisse, quàm cæteros principes duobus. Quod
de hominibus speciatim prudentissimis dicitur.

Aliquid mali est, propter uicinum ma-
lum. CXLIX

Vetus prouerbiū est, & à Plauto in mercatore
sub persona Dorippæ conquerentis his uerbis usurpa-
tum. Heu miseræ mihi, nunc ego uerum illud uerbum
esse experior uetus, Aliquid mali esse, propter uicinū
malum. Ad illud ausim affirmare Verg. haud dubie al-
luisse, illo uersu in Bucolicis, ubi inquit: Nec mala
uicini pecoris contagia lædent. Admonet adagio con-
uictum malorum esse fugiendum.

Utitur testibus. CL

Hoc erat adagium, quo utebantur in foro iudiciali,
id quod Cicero in ij. offic. tetigit, ait enim: A Panætio
cōmemoratur, neminem neq; ducem bello, neq; prin-
cipem

cipem domi magnas res & salutare, sine hominum studijs gerere potuisse. Commemorantur ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander, quos negat sine adiumentis hominum, tantas res efficere potuisse. Vitur in re non dubia testibus non necessarijs. Hæc ille.

Contemnuntur, qui nec sibi, nec alteri
profunt. CLI

De nihili hominibus & nulli arti intentis hoc dictum est, quod ab eodem Cicrone itidem in offic. perspicue declaratur, qui dicit: Quãobrem ut ante dixi, contemnuntur hi, qui nec sibi, nec alteri profunt, ut dicitur, in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est.

Fundum alienum arat, incultum familiarem
deserit. CLII

Sumpta est ab agricolis metaphora, qui alienos agros colentes suos sterilefcere sinunt. Quod in eos proverbialiter dici potest, qui suis relictis rebus, aliena curant. autor Plautus in Amphit. uel qui alienam uitam damnant, suam autem minime corrigunt, ut Persius Saty. iij. expressit dicens: Cædimus, inq; uicem præbimus crura sagittis. Vnde etiam illud in hunc sensum dicitur, Hic illotis pedibus & uerbis reprehendit. autor Gellius lib. xvij. cap. v.

Altera manu panem ostentat, altera fert
lapidem. CLIII

Euclionis apud Plautum in Aulul. uerba sunt, in

cum prouerbij loco prolata, qui specie ferendæ op̃is, fraude quempiam petit, ab ijs qui canes eo pacto sibi lunt, utique translatione facta.

Largitio non habet fundum.

CLIIII

Cum largitio quæ beneuolentiæ comparandæ causa, ab hominibus fit, sæpius fontem ipsum benignitatis exhauriat, ipsiq; homines citra modum, dando, maxime egere incipiant, hinc in prodigos natum prouerbium, dicente Cic. lib. ij. offic. Omnino meminisse debemus id, quod à nostris hominibus sæpiissime usurpatum, iamq; in prouerbij consuetudinem uenit, largitionem fundum, hoc est finem, non habere, in quo, ut Sen. i. ad Lucilium epist. ait, sera parsimonia est. Etenim quis potest esse modus, cum & hi qui consueuerunt, & illud idem alij desiderent?

Fames & mora bilem in nasum conciant.

CLV

Solent sæpenumero homines & fame & moræ tedio affecti in bilem, hoc est, in iram ferri. Etenim bilis nihil aliud est, nisi fellis humor, qui iecori adhæret, testis Horat. qui ait: Feruens difficili bile tumet iecur, aliter cholera dicitur, ex qua ira mouetur. Vnde factum est prouerbiū, Fames & mora bilem in nasum conciant. Competit ijs, qui famis impatientes & moræ fastidio conciti in iram deferuntur, teste Plaut. in Amphit. inquit enim: Vetus est adagiū, Fames & mora bilem in nasum conciant, hoc est, iram cōmouent.

Indulgere

Indulgere Genio, Defraudare Geni-

um. CLVI

Genium autore Festo Pomp. ueteres putauerunt deū esse, qui uim obtineret omnium rerum generandarū, quapropter dei filium & parentem hominū nuncupabant. Alij Genium naturæ deū esse definiunt, & ipsam naturam. Vnde factum, ut uice prouerbij, indulgere Genio, sit obsequi naturæ, & uoluptati operam dare, ut Persius: Indulge Genio. Sicuti è contrario defraudare Geniū, est interrumpere uoluptatē. Vnde Plaut. in Aulul. ait: Egomet fraudauī meum Genium.

Noctuas Athenas porto.

CLVII

Noctua auis quoniam Athenis maxime abundat, factum est prouerbium γλαῦκας εἰς ἀθῆνας. Quod Latine est, Noctuas Athenas, supplendum est uerbum, porto, de ijs, qui uel inutilem mercaturam exercent, uel laborant in aliqua re inutili, aut ea uerbis exaggerant, quæ notissima sunt audienti. De hoc Cic. in epist. lib. vi. ad Aulum Torquatum mentionem facit. Item aliud confine huic prouerbium,

Velis & equis.

CLVIII

Nautæ cum uolunt omni conatu iter raptim conficere, dant uela uentis, pariterq; naui trahendæ equos adiungunt. Ex quo factum est prouerbium, Velis & equis, Hoc est, terra mariq; quoties uolumus ultimum conatum ostendere, quod Cicero in iij. offic. usurpauit, ubi inquit: Epicurus eiusdem serē adiutor autorq;

sententiæ, cum his uelis equisq; ut dicitur. Huic simile est illud Terentianũ schema: Manibus pedibusq; enixe omnia facturum.

Luscinia non deest cantio.

CLIX

Plinius lib. x. cap. xxix. de luscinia aue ita inquit: Lusinijs diebus ac noctibus continuis xv. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue. Primum tanta uox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus, deinde in una perfecta musicæ scientia modulatus æditur sonus, & nunc continuo spiritu trahitur in longũ, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, breuiterq; omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tiliarum tormentis ars hominũ excogitauit. Hæc ille. Atq; hinc igitur factum prouerbium, Luscinia non deest cantio. Vel de hominibus eloquentissimis, quibus nunquã deest oratio. uel de ijs, qui garruli & linguaces ad cõ loquendi uitio tenentur, ut nunquã taceant, quod Plautus in Bacchid. citat dicẽs: Pol ego quoq; metuo, lusciniole defuerit cantio.

Facta transacta omnia.

CLX

Hoc Terentianum, autore Donato, super Andria, prouerbiale est, in id negocij, de quo nihil superfit, ad agendum.

Dignus est, qui cum in tenebris mices.

CLXI

Cicero lib. offic. iij. Hoc nõne est turpe, inquit, dubitare philosophos, quæ ne rustici quidem dubitent? à quibus

quibus natum est, id quod iam tritum est uetustate pro-
uerbiū, cum enim fidem alicuius bonitatemq; laudant,
dignum esse dicunt, qui cum in tenebris mices. De quo
idem in secundo de finibus bonorū & malorum memi-
nit: Nam uir bonus noctu & a motis luminibus, atque
arbitris, quamuis manus uideri non possit, dicet tamen
quot digitos explicuerit, micare enim per metaphorā
est digitis sortiri, autore Varrone, qui ait: Micandum
erit cum Græco, utrum ego illius numerū, an ille meū
sequatur. Vsus autē adagij peropportunus est, ad alia
cuius uiri probitatem ac integritatem ostendendam.

Omnes sibi melius malunt, quā
alteri. CLXII

Cum nemo seipso sibi charior sit, suæ cuiq; profecto
seruiendū est utilitati, modo id sine alterius incōmodo
fiat. Vnde prouerbium manauit, Omnes sibi melius
malle, quā alteri. Autor Terent. in Andria.

Dei laneos pedes habent. CLXIII

Saturnus qui γένος, hoc est, tempus dicitur, sala-
cem ideo gerere fertur, quod tempus omnia metit &
secat, siue quod insertionem & surculorū & pomorū
disciplinam tradiderit, hanc ei in Siciliam decidisse di-
cunt, quia sit terra illa maxime fertilis, pulsusq; à filio
à regno, quoniā tempora senescencia ab ijs quæ postea
nata sunt, depelluntur, mox & uinctus esse, quia certa
naturæ lege inter se connexa sunt tempora, uel quia
omnes fruges quibusdā uinculis nodisq; alternantur.

Apollodorus autem scribit Saturnū laneo uinculo per annum alligari solitum, & in mense Decembri in die sibi festo solui. Vnde ortū esse prouerbiū, Deos laneos pedes habere, significari uero per hoc decimo mense semen in utero animatum in uitam augeri, quod donec in lucem ueniat, mollibus naturæ uinculis detinetur. Adagium uero innuere uidetur licere ijs, qui diu more Saturni, negocijs illigati fuerint, aliquoties dare se uoluptati, uelut semen in utero paulatim in uitam graui descit, ita nos nostraq; utputa animum, uiresq; ab humili initio crescere.

Trium literarum homo. CLXIII

Hoc Plautinum dictum, Trium literarum homo, in Aulul. prouerbiale est, ubi Congrio coquus Strobilium seruum subobscurum furem appellauit. Hæc enim dictio fur tribus literis constat, quo nos haud illepide in consimili re uti possumus.

Pirum uulpes comedit. CLXV

Vulpes animal sagacissimum rapto uiuens, carne uestitur, quæ tamen fame affecta pirum comedit, sed difficulter. Vnde prouerbum ortum teste Plauto, qui in Mustell. ait: Tam facile uinces, quàm pirum uulpes comest. Quod in eos apte conueniet, qui rem admodum difficilem tentant, uel aliquid ferè perinuiti & grauante agunt, perinde ac uulpes est pirum.

Quod scis, nescis. CLXVI

Apud Terent. in Heauton. Syrus seruus inquit: Tu nescis

nescis id, quod scis, Dromo si sapiens. Quod prouerbia liter dictū est, significat enim quandoq; prudenter illū facere, qui dissimulat se id ignorare, quod scit, perinde ac si nesciat. Vnde illud Horatianū: Stultitiam misce consilijs breuem. & alibi: Dulce est desipere in loco. & Plautus: Quod scies, ne sciueris.

Aqua hæret.

CLXVII

Aqua cum hæret, non fluit recto fluxu. Vnde in eos prouerbum uenit, Aqua hæret, qui quemadmodum cum aqua hæret, non habentes uerum cursum, absurda dicunt, & minime conuenientia, ac ab omni rationis discursu aliena, autore Cicerone in iij. offic. libro ubi ait, cum de Epicuro loquitur: Dicit ille quidem multa multis locis, sed aqua hæret, ut aiunt. Hoc est, hallucinatur in re facili, quam ignorando difficilem reddit, uti sit in aqua, quæ cum fluere & labi soleat, hære, contra suam naturam dicitur, id est, fieri res difficilis, quæ potius facilis esset.

Dij facientes adiuant.

CLXVIII

Hoc prouerbum simile penè est illi, quod inferius referam, Fortes fortuna iuuat. Sensus autē est, ut priusquam incipiamus, deorum auxilium imploremus, quo illi nobis aliquid agentibus faueant. Vnde Vergilius in primo georg. ait: In primis uenerare deos. Et Martial. Luce deos oro. Quod Varro de re rust. lib. primo usurpat ita scribens: Et quoniam, ut aiunt, Dij facientes adiuant, prius inuocabo deos.

Scuto pacem petere.

CLXIX

Diuus Hieronymus in epist. xij. Scuto pacem petere, prouerbialiter dixit. Quod in eos adagij loco usurpari potest, qui sub specie pacis petendæ, bellum inferunt, uel ijs rite congruit, qui belligerando pacem sibi pariunt, nanq; ita interdum usu uenit, ut quo acrius sit bellum, hoc maturius pacem inuehat.

Qui arat oliuetū, rogat fructum, qui stercoret,
exorat, qui cedit, cogit. CLXX

Agricultorum hoc uetus est prouerbiū, quo admonentur, ut oliuetū colere debeant, quod cum à Colum. lib. vi. probe declaretur, eius ideo uerba ponā: Quin etiam, inquit, compluribus interpositis annis, oliuetū putandum est, nam ueteris prouerbij meminisse conuenit, Eum qui aret oliuetum, rogare fructum, qui stercoret, exorare, qui cedit, cogere. Hoc autem adagio modum docet cuiuslibet rei potiundæ, qui enim uult uoti compos fieri, debet uti diligentia, quæ si parua fuerit quasi rogabit, si mediocris, impetrabit, si extrema omnino coget, quia ut poëta ait: Labor omnia uincit improbus.

Iniquū petendum, ut æquū feras. CLXXI

Hoc uetus est prouerbiū, significat enim inhonestum aliquando petendum, ut honestum assequamur, ut Cicero pro Milone facit, qui insidiatorē primo Clodium ostendit, tamen addit ex abundanti, etiā si id non fuisset, talem tamen ciuem, hoc enim haud æquum est, cum
summa

Summa uirtute interfectoris & gloria, necari potuisse. Quod cum à Fabio lib. iij. orator. institut. luculenter declaretur, eius proinde subiiciam uerba: Nec ullum tamen, inquit, ordinem, de quo prius dixi, damnauerim, quia quædã etsi ipsa sint dura, in id tamen ualent, ut ea molliant, quæ sequuntur. Nec omnino sine ratione est id, quod uulgò dicitur, Iniquum petendum, ut æquum feras. Quod tamen nemo sic accipiat, ut omnia credat audenda, recte enim Græci præcipiunt, non tentanda, quæ omnino effici non possint. Vnde Terentianum illud: Quoniam non potest fieri id, quod uis, id uelis, quod possis.

Vt pisces hamo, ita homines beneficio capiuntur. CLXXII

Apud Siculos tritum est sermone prouerbiũ, Vt pisces hamo, ita homines beneficio capiuntur. Sic notatur hominum cupiditas, qui beneficijs tanquam appositis escationibus capti facile decipiuntur, ueluti pisces esca. Vnde Teren. in Adel. ait: Nescis inescare homines.

In Caria hoc faciendum esset. CLXXIII

Cares, ut testis est Strabo lib. xij. geograph. populi sunt in Asia minore, de quibus Martialis ait: Laudibus immodicis Cares in astra ferant. Et quoniam ferocissimi & bellicosissimi sunt, dicẽte Pomponio Mella, Caria sequitur, habitatur incertæ originis, alij indigenas, sunt qui Pelasgos, quidam Cretes existimant, genus usque eò, quondam armorum pugnacq; amans, ut

aliena etiam bella mercede agerent, hinc græcum oratum uulgò prouerbium, In Caria hoc faciendum esset. Cui locum apposite accommodabimus, quoties uolumus significare aliquid cū periculo, silent enim leges inter arma, ut Cicero ait, esse faciendū. Ibi enim hominū genus intractabile est, autor Cic. in oratione pro Lucio Flacco, ubi inquit: Quid de tota Caria est, nōne hoc uestra uoce uulgatū est, si quid cum periculo experiri uelis, in Caria potissimum esse faciendum?

Quō non peruenit leonis pellis, uulpina
assuenda est. CLXXIII

Lysander Lacedæmonius autore Plutar. dicere solebat, Quō non perueniret leonis pellis, uulpinam pellem esse assuendam. Quo prouerbialiter dicto significabat, ubi uis non satis pollet, adhibendam esse uulpeculæ fraudem, ut Græci si fabulis credimus, Troianos multis post prælijs, ut Annibal Marcellum, ut Tarquinus Gabios, ut Samnites uiribus haudquaquā pares, duce Pontio, ad Caudinas furculas, Romanos consules fraude & insidijs exceperunt, circūuenerunt, uicerūt.

Bene plastrum perculit. CLXXV

Plastrum quod currum significat, cum bubulci siue aurigæ mira quadam dexteritate uertant, inde teste Donato, deriuatum est prouerbium, Bene plastrum perculit. hoc est, peruertit. Quod de ijs dicitur, qui suis uerbis facile quempiam à sententia deducunt, & à Terent. in Eunuchō his uerbis usurpatum: Quō trus
dis,

dis, perculeris iam tu me.

Anseres inter olores strepunt. CLXXVI

Olor Latine, cygnus græce, avis est candidissima, nocem habens argutam. Ouid. Ad uada Mæandri concinit albus olor. Anser autem obstrepera. Ob hanc igitur distantiam, factum est in eos prouerbium, qui se ijs rebus quas ignorât, petulantius audent immiscere, uel de rebus suis nimis sibi assumunt.

Scis uti foro.

CLXXVII

Cum mercatores ante locum cōmercij, non præscribant, quanti uendant, quæ aduexerint, sed secundum annonam fori, quā deprehenderint, consilium de uendendis mercibus sumant, hinc ortum prouerbium, Scis uti foro. Vnde cum aliquis pro loci, pro temporis, pro personarum ratione, non ignorat, quod se facere oporteat, eleganter dicimus, Tu scis uti foro, de quo mentionem fecit Terentius in Phormione.

Maria montesq; promittere. CLXXVIII

Prouerbialis hyperbole est per superlationē facta, nam mare est elementum latissimum, montes uero sunt moles quædam maxima. Illi igitur qui ea quæ fidem excedunt, temere pollicentur, dicuntur maria montesq; promittere, Quod Terent. in Phorm. usurpauit dicens: Pellexit modo non montes auri pollicens. Cui cognatum est Horatianum illud: Parturient montes, nascetur ridiculus mus. Et Persius Saty. iij. Et quid opus Cratæro magnos promittere montes.

Omnia sub unam Myconum. CLXXIX

Strabo lib. x. geograph. cū de Cycladibus loquitur; Suprà extat, inquit, & Myconus, sub qua gigantum nouissimos ab Hercule mactatos iacere fabulantur, ex qua deriuatum prouerbiū, Omnia sub unam Myconū. Quandoquidem quæ natura distinguuntur, sub unum titulum, descriptionemq; ducuntur. Hæc ille. Huius adagij haud dubie sensus abstrusus est, sed ne hunc locū inexplicatum si fieri potest, relinquam, nonnullorum sententiam sanè eruditorum referam. Quidam dicunt Strabonem allusisse ad naturā gigantum, qui quamuis formam humanā excedant, homines tamen sunt, & ita sub una descriptione ducuntur. Alij autem, prouerbiū deriuari ab eo, quod omnes gigantes simul iaceant, nam licet natura separati essent, hoc est, alius aliubi maneret, omnes tandem unam sedem habuerūt, id est, sub Myconum iacuerunt. Quæ sententia si potior ut placet, est, quoties ea quæ sparsa diu fuerunt, in unum congeruntur, eleganter dicere possumus, Omnia sub unam Myconum, quia hic de indiscretis agi uidetur. Ac talis paroemiæ origo proditur. Cæterū obseruaui apud Vergilium, Myconem tertij ordinis, nō Myconum secundi proferri, ait enim in iij. Aeneid. Errantem Mycone celsa, Gyaroq; reuinxit, ut in alterutro menda sit. Vnde etiam illud est,

Hic Myconius est.

CLXXX

Myconij omnes Strab. teste eodem lib. calui sunt,
qui

qui Myconios inquit, etiam quidam caluos appellant, cum illud uitium ea passim exuberet in insula. Vnde autore Donato, super Hecyra, ortum est prouerbiũ, ut cum quempiã caluitio laborare uidemus, dicamus, Hic Myconius est.

Singula regio habet suos cantus. CLXXXI

In singulis regionibus sunt quædam propria, Parthi artem iaculandi callent, ut Vergilius: Gens illa quidæ sumptis non tarda pharetris. Arcades à natura uim musicæ habebant. Idem: Ambo florentes ætatis bus, Arcades ambo. Et cantare pares. Thracia circa arma tractanda floret. Ouidius: Armiferam Thracem qui regat, alter erit. Vnde uice prouerbij factum est, ut cum uolumus significare alias gentes alijs moribus uiuere, aut artibus excellere, dicamus, Singula regio habet suos cantus.

Malum consilium, consultori pessimum est. CLXXXII

Statua Romæ in comitio posita Horatij Coclitis fortissimi uiri de cælo tacta est. Ob id fulgur piaculis luendum, aruspices ex Hetruria acciti inimico atque hostili in populum Romanũ animo, instituerant, eam rem contrarijs religionibus procurare, atq; illam statuas tuam suaserunt, in inferiorem locum perperam transponi, quem sol oppositu circumundiq; aliarũ ædium, nunquã illustraret. Quod cum ita fieri persuassissent, delati ad populum, proditiq; sunt, & cum de perfidia

confessi essent, necati sunt. Constitit eam statuam perinde ut ueræ rationes post compertæ monebant, in locum æditum subducendam, atque ita in area Vulcani sublimiore loco statuendam, ea res bene, & prospere reipublicæ cessit. Tunc igitur, teste Gellio noctiū atticarum lib. iij. cap. v. quod in Hetruscos aruspices male consulentes animaduersum uindicatumq; fuerat, uersus hic scite factus, cantatusq; pueris urbe tota fertur, Malum consilium consultori pessimū. Et iam in prouerbiū cessit in eos, qui cum consulentibus se male consulant, huius subinde dolosi consilij poenas expendant, uel eis illud quoquomodo malo est, quandoquidem consilium res est sacra, uti apud Græcos prouerbio dicitur, ac propterea sancte dandum est. De eo etiam M. Varro lib. iij. cap. ij. de re rustica mentionem facit. Vbi illud notatu dignum est, quod consultor pro eo, qui dat consilium capitur, cum grammatici consultorem appellant eum, qui consilium petit. Horatius in primo sermonum usurpauit scribens: Sub galli cantum consultor ubi hostia pulsat.

Latet anguis in herba. CLXXXIII

Hemistichius Vergilij uersus est, iam prouerbij loco uulgatus, hinc utiq; deriuatus, nam Eurydice Orphei uxor dum herbas perambularet, calcauit inscia latentem serpentem, cuius morsu perijt. Nos itaq; cum uoluimus significare esse cauendum, ne quid inter res lætas, noxium nobis incautis eueniat, dicimus: Latet anguis in herba.

in herba. Fabulam autem ipsius Eurydices notio-
re esse ducimus, quàm ut sit hoc loco referenda.

Dum pluit, molendum esse. CLXXXIII

Plinius lib. xvij. cap. vi. ait: Malum patrem famili-
as esse, quisquis interdum faceret, quod noctu posset, peio-
rem, qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet,
pesimum uero, qui sereno die potius sub tecto opera-
retur, quàm in agro. Quoniam igitur ut Vergilius in
georg. primo docet, pro qualitate tēporis, munia ob-
eunda sunt, hinc factum est prouerbium, Dum pluit,
molendum esse. Eo enim tempore sub diuō, agricolae
se exercere nequeunt, quo uti possumus, cum rei geren-
dae tempus idoneum esse significare uolumus.

Herbam tibi do. CLXXXV

Herba in hoc loco palmam, id est, uictoriam signi-
ficat, ut Vergil. in ij. georg. Atq; immemor herbæ
Victor equus. Vnde teste Plin. lib. xxij. cap. iij. apud
antiquos, summum uictoriæ signum erat herbam por-
rigere uictos, quod perinde uidebatur, ac si sese uictos
faterentur, & uictori cederent. Porro, ut testatur Fe-
stus, qui parato cursu, aut uiribus contendebant, cum
superati erant, ex eo solo in quo certamen erat, decer-
ptam herbam aduersario dabāt, quod pastoralis uitæ
indiciū erat. Atq; ex hoc, autore Seruio super viij.
Aeneid. factum est prouerbium, Herbam tibi do, hoc
est, fateor me uictum. Cur autem palma uictoriæ si-
gnum esset, Aristoteles in vij. problematum scribit:

Si super palmæ, inquit, arboris lignum magna pondera imponas, ac tam grauitè urgeas, oneresq; , ut magnitudo oneris sustineri non queat, nõ deorsum palma cedit, nec introflectitur, sed aduersus pondus insurgit, & sursum nititur, recuruaturq; . Propterea ait Plutarchus in certaminibus palmam signum esse placuit uictoriæ, quoniam ingenium eiusmodi ligni est, ut urgentibus prementibusq; non cedat.

Pupilla oculi nobis charius. CLXXXVI

Pupilla est pars illa oculi parua in media cornea sita, in qua ita absoluta uis speculi redditur, ut tam exiguum spatium totam imaginem hominis reddat, quæ causa est autore Plin. lib. xi. cap. xxxvij. cur pleræque aues è manibus hominũ oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in ijs cernentes, uelut ad cognata desideria tendant. Hæc nobis adeò chara est, ut locum prouerbio dederit, cum dicimus aliquid pupilla oculi nobis charius esse, uel illud, quod oculi ut idẽ Plin. ait, sunt pars corporis preciosissima, siquidem ij lucis uitam distinguunt à morte. Vnde Macrobius in fronte lib. ij. de somnio Scip. Eustachi, inquit, luce mihi charior.

Fas nefas.

CLXXXVII

Fas nefas, Velis nolis, Fanda nefanda, Digna indigna, huiusmodi modi loquendi passim prouerbiales inueniuntur apud scriptores, autor Donatus.

Is se reperit.

CLXXXVIII

Hoc teste Donato, uetus prouerbiũ est, & à Terentio in

tio in Eunuchō usurpatur, competit autē ijs, qui ipsi se produnt. Verbi gratia, Si quis quæreretur in noctu, & nusquā inuentus uocē emitteret, tunc ille se reperiret.

Hic se furti alligat. CLXXXIX

Solent pleriq; homines ita temere loqui, ut quo magis se defendere cōtendant, hoc sese per inscitiam, grauius culpæ astringant. Vnde ortum prouerbiū, Hic se furti alligat. In eum, qui ut uulgò dicitur, sibi pedem securi ferit, quod scienter à Terentio usurpatur. Ergo summa quidem, quemadmodum Cicero præcipit, adhibenda est in loquendo diligentia, & illud teste Gellio, faciundum est, silere cum opus est, & tutò loqui, nam quod nemo scit, penè nō fit. Quot enim uoces per ignauiam emittuntur, postea per iugulū redituræ? quot scelera, quot crimina unico uerbo deteguntur, quæ paulò post nobis cladem, mortemq; afferunt?

Tua uerba gerræ sunt, uel gerras clamas.
mitas. CXC

Gerræ à gero, uel à garrio, ut quidam uolunt, dictæ, nugas proprie significant. Vnde cum prouerbia liter quempiam nugari significare uolumus, dicimus, Tua uerba gerræ sunt. Quod adagium Plautus in Penulo facit, ut ait: Tuæ blanditiæ mihi sunt, quod dici solet, gerræ germanæ. Quidam à græco gerras deductas existimant, qui γερρα uocant crates uimineas, cum enim Athenienses, autore Festo, Syracusas obsiderent, & crebro gerras poscerent, irridentes Siculi

gerras clamitare coeperunt. Vnde factum est gerras clamitare, id est, nugando irridere.

Egregia musica quæ sit abscondita, nulli rei est. CXCI

Cum homini erudito nihil quicquã sua uirtus pro sit, si illam ipsam occultat, aut musices callenti artem, si itidem canere non uult, hinc ortum teste Gellio, pro uerbiũ, qui in xij. noctium atticarũ ait: Nosti, inquã, magister uerbum illud scilicet uetus, Egregiam musicam quæ sit abscondita, eam esse nulli rei. Et Tranquillus de Nerone, Græcum prouerbiũ inquit iactans, Occultæ musicæ nullum esse respectum. Cui non absimile est Horatianũ illud: Parum sepultæ distat inertie Omnis celata uirtus. Ad id & Persius respexit, cum dixit: Scire tuũ nihil est, nisi te scire hoc, sciat alter.

Viue moribus præteritis, loquere uerbis præsentibus. CXCV

Phauorinus philosophus, autore Gell. lib. i. cap. x. adolescenti ueterum uerborũ cupidissimo, & plerasq; uoces nimis priscas, & ignotissimas in quotidianis cõmunibusq; sermonibus expromenti: Curius inquit, & Fabritius, & Coruncanus antiquissimi nostri & his antiquiores Horatij illi trigemini planè & dilucide cum suis fabulati sunt, neque Aruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorũ, qui primi coluisse Italiam dicuntur, sed ætatis suæ uerbis locuti sunt. Tu autem perinde quasi cum matre Euandri nunc loquens, sermone ab hinc

hinc multis annis iam desito uteris, quod scire atq; intelligere neminem uis, quæ dicas. Sed antiquitatem tibi placere ais, quod honesta, & bona, & sobria, & modesta sit. Viue ergo moribus præteritis, loquere uerbis præsentibus. Hæc Phauorinus. Sed huiusmodi uerba audio passim usurpari, adco ut iam in prouerbium cesserint, in eos, qui nimis antiquarij sunt, remotiorisq; antiquitatis solliciti indagatores existunt.

Teneto te intra pelliculam. CXCI

Prouerbium erat apud antiquos, in eum, qui rem ultra uires tentaret, ut dicerent, Teneto te intra pelliculam. Hoc usurpat Horatius in sermon. & à Mart. lib. iij. in Cerdonẽ aptissime dicitur his carminibus: Lufisti, satis est, sed te mihi crede, memento Nunc in pellicula Cerdo tenere tua. Cæterum ille se intra pelliculam tenet, qui re sua contentus uiuit, quod ueteres Gaudere in sinu scienter dicebant. Tibullus: Qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu.

Animam debet. CXCI

Mos uetus erat, ut qui soluendo non esset, propter æris alieni magnitudinem, creditori addiceretur, hoc est traderetur, tanquam uenditus, donec compensaret opera summam sibi creditam. Vnde factum est, teste Donato, prouerbiun græcum de ijs, qui cum grande æs alicum fecerint, animam ipsam debent, id est, necesse est, non modò res, sed seipsos in creditoris potestatem tradere. Cum nos itaque uolumus quem

piam significare esse obæratū, scite quidem dicimus;
Hic animam debet.

Immisi fontibus apros.

CXC V

Apris quædam in luto uolutandi gratia est, quare
puros fontes cœnossos reddunt. Ex quo ortum est pro-
uerbium rusticânū, Immisi fontibus apros. Sic expri-
mitur stultitia eorum, qui suis rebus damno sunt, quod
Vergilius in Bucolicis usurpat.

Obsequium amicos, ueritas odium
parit. CXC VI

Solent plerique homines aliena flagitia percupidè
uidere, atque reprehendere, sua autem nec uident,
nec omnino ab alijs obiurgari patiuntur. Hinc igitur
Terentianū illud est, quod ab eruditis in adagij usum
uerti audio: Obsequium amicos, ueritas odium parit.
Nam molesta ueritas est, siquidem ab ea nascitur odiū,
quod est uenenū amicitiae. Ex quo seruile est illud adu-
latorum hominū genus, qui malefacta laudantes, ami-
cos præcipitant. Obsequium igitur multo perniciosius
est, quàm ueritas, quod peccatis indulgens amicū labi
finit. Scitum ideo, teste Cicerone in amicitia, illud Ca-
tonis longe uerissimū est: Multo melius de quibusdam
acerbos inimicos mereri, quàm eos amicos, qui dulces
uideantur, illos uerum sæpe dicere, hos nunquā. Quæ
propter Socrates uir longe sanctissimus non utique in-
iuria, in Gorgia Platonis, uult amicos peccantes ab
amicis apud iudices accusatos, quo meliores fiant.

Annus

Annus fructificat, non tellus. CXC VII

Theophrastus lib. viij. inquit: Ad frugum incrementum alimentumq; plurimum quidem cœli temperies, atq; in totum, anni conditio iuuat, imbris enim serenitatibusq; opportune secutis, omnia feracia atque fecunda redduntur, quamobrem non perperam prouerbio dicitur, Annus fructificat, non tellus. Vnde Vergilius hoc idem affirmans ait: Humida solstitia atque hyemes orate serenas Agricole.

Multos modios salis cum amicis edendos
esse. CXC VIII

Cum nihil sit difficilius, quàm animum hominũ perspicere, est longo quidem cū amicis uiuendũ tempore, antequā ueram amicitiam esse appellemus, sunt enim quidam, quā ad tempus ament, quidam autem, qui amicitiam utilitate probent, ut Philippum Macedonem facere cōsueuisse Trogus prodidit. Propter quod Solon aiebat: Amicos cito noli acquirere, quos acquisueris, reprobare caue. Hinc est prouerbium, Multos modios salis cum amicis edendos esse, ut, quemadmodũ Cicero in Amicitia docet, munus amicitie expletum sit, Hoc est, diu simul uiuendum esse, nam cum ex condimentis, nihil minus quàm salis comedamus, ad multos proinde modios edendos, longo tempore opus est.

Non nobis solum nati sumus. CXC IX

Diuius Plato ad Architam Tarentinum scripsit, cuius hæc uerba sunt: Qui literas reddidere tuas, nati

rauerunt nobis te moleste ferre, quod à publicis tuæ ciuitatis occupationibus te liberare non ualeas. Quod igitur dulcissimū uitæ genus sit, agere sua, præsertim, si quis talia elegerit facienda, qualia tu, omnibus manifestum est. Sed illud quoque te considerare oportet, nullum nostrum sibi soli natū esse, sed ortus nostri partem sibi patriam uendicare, partem parentes, partem amicos, multa insuper pro temporū diuersitate, nobis accidere, quibus nostra uita occupata est. Vocante igitur te patria ipsa ad rempub. gubernandam, absurdū forsitan esset, non parēre. Plato hæcenus. Hoc itaque ut Cicero in officialibus libris ait, præclarum dictum iam olim in prouerbij consuetudinē uenit. Vnde quoties uolumus significare omnia referenda esse ad communem utilitatem, & omni officio aliorū animos demereri oportere, omnibusq; adesse, dicimus, Non nobis solum nati sumus. Etenim quotusquisq; est, qui sibi satis sit? Quo fit, ut per hoc liquidò liqueat, nobis inuicem succurrendum esse.

Lentiscum mandentes.

CC

Græcorum hoc uetus est adagium *Χινοτρώγες*, id est, lentiscum mandentes, aduersus eos, qui nimio se comendi studio superfluent, quasi dentibus exterendis & fricandis tantum incumbant prædesidia, nam Lentiscum, teste Plinio naturalis historiæ lib. xv. arbor est mastichem sudans gummi modo, ex qua dentifricium poëta Martialis in apophoretis cōmendat: Lentiscum melius,

melius, sed si tibi frondea cuspis Desuerit, dentes pena
na leuare potest. Hoc nos in eos uti possumus qui circa
cultum corporis, ueluti Tranquillus de Cæsare refert,
morosiores sunt.

Diuide ficos.

CCI

Prouerbiū græcum est $\sigma\upsilon\nu\kappa\epsilon\ \mu\epsilon\iota\epsilon\iota\varsigma$, id est, di-
uide ficos, tractum à fratribus diudentibus bona, qui
eiusque minima quæque diuidi postulant, ut ficosum
partem diuidi uelint, quod Martialis urbanissimus po-
eta lib. v. in Calliodorū usurpauit, ubi inquit: Qua-
dringenta secat, qui dicit $\sigma\upsilon\nu\kappa\epsilon\ \mu\epsilon\iota\epsilon\iota\varsigma$, id est, diuide
ficos. Quoties itaq; auarū aut uendentem ementemue
aliquid, uel diudentem quod minimum, quodq; magni
æstimet, notari uolumus, eleganter dicimus $\sigma\upsilon\nu\kappa\epsilon\ \mu\epsilon\iota\epsilon\iota\varsigma$,
id est, diuide ficos.

Honores mutant mores.

CCII

Illiqui adipiscuntur magistratus, imperia, hono-
res, diuitias, opes, & ea omnia quæ sunt in manu fortu-
næ, debent, autore Cicerone in officialibus libris, se-
perinde gerere, ac temporis conditio & ipsa dignitas
poscit, quia ut Pittacus ait, Magistratus uiros ostendunt.
Vnde in prouerbio dicitur, Honores mutant
mores. Quod ita facere oportere illud Fabij Maximi
exemplum perbelle docet, is, teste Liuiο libro quarto
de secundo bello Punico, in Apuliam filio legatus ad
Suessulam in castra uenit, & cum obuiā filius progro-
deretur, lictoresq; uerecundia maiestatis eius, anteq;

irent taciti, præter duodecim fascēs equo profectus est senex. Vt consul animaduertit, proximum lictorem, is enim mos erat, misit, & ut is descenderet ex equo, conclamauit. Tum demum desiliens, Experiri, inquit, uolui fili satim scires consulem te esse. Cuius rei uel Valerius Maximus libro secundo meminit.

Silere à bonis,

CCIII

Silet cœlum, luna, herba, cœlum quod serenum est, luna quod coit, herba quæ nondum germinat, priora duo ex Plinio, ultimū ex Columella. Silent & à uento loca, à Plinio, Catulloq; dicitur. Et in sacris literis ab Ambrosio prouerbiū, Silere à bonis, pro eo, quod est ad contumelias non hiscere, sed obsurdescere, obmutescereq; uirtutis conscientia.

In spongiam incubuit,

CCIIII

Augustus Cæsar, autore Tranquillo, cum tragœdiam de Aiace magno impetu exorsus non succedente stylo, aboleuisset, quærentibus amicis, quidnam Ajax ageret, festiuiter respondit, Aiace suam in spongiam incubuisse, significare uolens se spongia deletili deleuisse Aiace suam tragœdiam. Quod etiam Macrobius in ij. saturnal. testatur. Hinc itaq; iam uice prouerbij inoleuit, ut quoties uolumus significare, uel aliquid obliuioni mandatum, uel tanquā minus probatum iam interruptū, penitusq; deletum esse, eleganter dicamus, In spongiā incubuit, hoc est, incidit. Scripta enim quæ improbantur, spongia deleri solent, quam ob hoc deletilem

tilem prisci dici uoluerunt, dicente Mart. Vtilis hæc quoties scripta nouare uoles. Illud obiter annotatu dignum ducimus, Plinius lib. ix. natural. hist. cap. xlv. spongijs quanquã de ijs sunt, quæ tertiam naturam habent, non animalium, neq; fruticum, sensum inesse tradit: Intellectum enim, inquit, his inesse apparet, quia ubi auulsores sensere contractæ multo difficilius abstrahuntur, hoc idem fluctu pulsante, faciunt. Hæc ille.

Vultur es, cadauer expecta,

CCV

Apud Senecam in epistola xcv. de captatoribus prouerbiū est, qui cum mirum in modum ut Iuuenalis ait, Oblectentur aliena uiuere quadra, non cessant blanditijs & illecebris quibusdam ac obsequijs alienas captare cœnas, qui meritò uultures appellantur, nam uultur, perinde ac captator cœnas, cadauera sectatur, præter cæteras aues, ut illud Ennij: Vulturis in syluis miserum mandebat hominem. Vel Plin. testificante lib. x. cap. vi. qui triduo, inquit, aut biduo uolare eos, ubi cadauera futura sunt. Cæterum hoc idem adagium Martial. lib. vi. usurpasse uidetur, ubi ad Opianum captatorem scribit; Amisit pater unicum Silanus. Cessas mittere munera Opiane, Heu crudele nephas, malæq; paræ, Cuius uulturis hoc erit cadauer? Hæc ille. Nos igitur non minus prouerbialiter quencunque alicui rei percupide inhiantem uulturem appellare quimus, sed speciatim quadrabit in hæredipetas, qui sic diuitum funera captant, ut animalium

cadaueribus uultures imminet, quæ mox depascantur, uulgata ab illis metaphora.

Nabis sine cortice.

CCVI

Metaphora est ab ignavis natandi sumpta, qui ne mergantur aquis, alligant humeris corticem, siue ut hodie fit, aridam cucurbitā, quo sine artificio, in superficie aquarū sustententur, significat enim aliquid sine difficultate, alieno uel adminiculo agere, ut faciunt qui nandi artem callent. Quod Flaccus Horatius in primo sermonū prouerbialiter usurpat dicens: Membra animumq; tuum nabis sine cortice, Hoc est, sine præceptoris opera, iam ipse te recte gubernabis, & ad id poëta alludere uidetur, quod Atheniensium pueri statim nati & literas & natandi artem discebant, quarum si quis fuisset imperitus, ille uelut ignauus ac indoctus ab omnibus negligebatur. Vnde in eiusmodi asinos prouerbium natum, Neque literas scit, neq; natare. Cuius Plato in iij. de legibus meminit.

Te mattea iuuant.

CCVII

Georgius Alexandrinus enarrans hunc Martialis locum lib. x. Sed te Mattea sola iuuant, ait hoc græcum esse prouerbium de ijs, qui supra modum delicati sunt, mattea enim quæ Tranquillus in Caligula fœmini uino genere protulit, preciosa edulia sunt. Apud Græcos matyasim significat mattea, seu mactetas conficere, hoc est, ganeata cibaria. Quod in gulosos & delicatos eleganter hærebit.

Cupressum

Cupressum scis simulare. CCVIII

Hoc, autore Porphyryone, græcum est adagium in malum pictorem, & ab Horat. in poëtica arte usurpatum, qui cum nesciret aliud bene pingere, quàm cupressum, ab hoc naufragus quidam petijt, in tabella fatum suum exprimi, ille autē interrogauit num ex cupresso uellet aliquid adijci. Hinc igitur in ludicrū pro uerbij abiit in eos, qui relicta propria materia, quam exequi desperant, importune alios ornatus inducunt.

Leoni mortuo barbam uellis. CCIX

Leo animal ferocissimum facile in iram prouocatus uertitur, in quā natura ipsa pronus est, uerū mortuus ut cætera omnia animalia, quāuis iritatus minime excitatur. Vnde uulgò prouerbium, ut cum quispiam uult aliquē excitare, qui moueri non possit, dicamus, Leoni mortuo barbam uellis. Quo Martialis lib. x. in Ligellam usus esse uidetur, ubi ita inquit: Quare si pudor est, Ligella noli Barbam uellere mortuo leoni.

Oderint, dum metuant. CCX

Caius Caligula princeps, Suetonio autore, tragicitè illud frequenter iactabat, Oderint, dum metuant. Ex quo exclamat Seneca dicens: Vocem illam diram & abominandam, Oderint, dum metuant, Syllano scias seculo scriptam. Idem lib. ij. de clementia: Considero multas uoces magnas, sed detestabiles in uitam humanam peruenisse, ut illam, Oderint dum metuant. Cicero quoque in prima Antonianarum: Videmus etiam,

inquit, in fabulis ipsis, illi qui oderint, dum metuant,
dixerit, perniciosum fuisse. Vox autē hęc tragica est,
& ab Atreo crudelissimo apud poētā tragicum usur-
pata. Cuius rei mentio quoq; fit ab eodem Marco Tul-
lio in primo de offic. Sed cum metus sit malus custos
diuturnitatis, contraq; beneuolentia fidelis, uel ad per-
petuitatem, debet bonus princeps potius diligi uelle,
quā timeri. Præclare enim Ennius: Quem metuunt,
oderunt. Quem quisque odit, perijsse expetit, & ne-
cesse est multos timeat, quem multi timent. Ad opes au-
tem principis tuendas, nihil aptius beneuolentia popu-
lorum. Hęc sunt munimenta firmissima, ac arces inex-
pugnabiles, & ut ait uerissime Cyrus apud Xeno-
phontem, non est aureum sceptrum, quod regnum ser-
uet, sed animi ciuium sceptrum sunt regibus uerissimū,
maximeq; securum. Et Bias Prienæus: Ciuib; omnia
bus placere stude, habet id enim multū gratiæ, contra
superbia semper nocuit. Dicere solebat Dionysius ty-
rannus, uincula adamantina esse metum, uiolentiam,
classē, & decem millia armatorū. Sed quis non uidet
magis uincula adamantina & esse, & dici debere be-
neuolentiam, iustitiam, beneficentiā, atq; clementiam?
Igitur cum gloriosum sit diligi, insidiosum uero atque
caducum metui, perge inclyte Guido, & paternis in-
sisce uestigijs, collige sicuti facis, tuorū ciuium beneuo-
lentiam, dato operam, ut sis magis diligendus, quā
timendus. Profecto, ut citra assentationem, uera profi-
tear,

tear, nullus unquam suis tam charus fuit, quam gens Feltria omnibus, Vrbinatibus, cæteris suis populis, uiris pariter summis, atq; medijs, infimis chara est, per quã, iam immutari potest uox illa dira, Oderint, dum metuant, in uocem amabilem, Diligant, nec metuant. Sed eò iam reuertatur unde digressa est oratio. Hæc uox itaque malorum principum est, & in eos peculiariter instar prouerbij uulgata, quam ideo inter proueria referre placuit, ut principibus & regibus dignum aliquid attigisse uideremur.

Hoc bene sit.

CCXI

Hoc apud antiquos prouerbum fuit, quemadmodum, Dij bene uertant, aut felix faustumq; sit, quoties rem admodum magnã & inusitatã aggressuri erant. Nam sic Persius saty. iij. auarum ueluti rem magni sumptus, cœnaturum inducit dicentem, Hoc bene sit. Liuius itidem ab urb. cond. cum de trecentis Fabijs illis in Veientes euntibus loquitur: Vt illud, inquit, agmen faustum atq; felix mittant. & aliubi in hanc sententiã sæpius, Felix faustumq; sit, ait. Et Apuleius in asino aureo lib. ij. quo uti maxime decet in omnibus rebus subacundis, quas cum primis bene cadere optamus.

Non omnibus tuta inter Cyaneas petras, contingit nauigatio. CCXII

Cyaneæ petræ, autore Strabone lib. i. & iij. duæ insulæ Ponti mille quingentis passibus ab Europa distantes, quas Symplegades uocauere nonnulli, per By

zantiaci oris angustias, asperrimum nauigantibus fecere transitum, per quas ipsa Iasonis nauigatio fuisse dicitur. Vnde uulgò ortum est prouerbum, Non omnibus tuta inter Cyaneas petras, cōtingit nauigatio, quoties significare uolumus à locis periculosis esse cauendum, nec eò se temere cōmittendum, quod illa ipsa quippiam prius incolumes euascent. Possumus etiam in eos apte torquere, qui ideo aliquid quod lege cautum sit, tentare audent, quia idem qui antea fecerint haud poenas dederint.

De manu in manum.

CCXIII

Hoc quamuis adagium satis omnibus uulgatum sit, tamen cum apud idoneos scriptores reperiam, praesertim apud Cicer. non praetereundum silentio duxi, qui libro epistolarum famil. vij. ad Cæsarem, cum ei Trebatium commendat: Neque, inquit, impedio, quominus si tibi placuerit, etiam hisce cum ornes gloriæ insignibus, totum denique hominem tibi trado, de manu, ut aiunt, in manum tuam. Hæc ille. Cæterum hoc prouerbum ordinem significat, est enim tractum ab ijs, per quorum simul sedentium uel ordinatim stantium manus, hoc est, de unius in alterius manum traditum aliquid à primis ad extremos, è conuerso à calce ad frontem defertur, ut fit in acie equitum, etiam hodie, cum ab ultimis aciei, quippiam ad primos per singulorum equitum manus deportatur.

Cecropiam

Cecropiam contra sus est, tenditq; Mineruam. CCXIII

Cleander in ij. prouerbiorū ait Herculem Adonidis statuam conspiciatū dixisse, Cecropiam contra sus est, tenditq; Mineruā. Quod postea in eos dici coepit, qui potentioribus & sapientioribus aduersari uolunt. Hoc perinde absurdum est, ac si sus quo nullum aliud animal magis brutum, magisq; indocile est, Cecropiam, id est, Atheniensium aliquem, qui sapientissimi habiti sunt, uel Mineruam arguat. Adagionis sensus talis est, qualis illius, Sus Mineruam docet.

Nihil sacrum.

CCXV

Aliud item ab Hercule tractum, quod Theocritus in Aepolico scripsit, is enim cum in Macedoniā intrasset, uidit multos ex quodam sacello prodeuntes, & uolens ipse etiam ingredi, cui nam dicatum esset interrogauit, cum audiuiisset Adonidi, respondit, Nihil sacrum. Hoc est, nulla re dignum, nulli ferè deo sacratum. Quod inde in prouerbiū cecit, ut quoties rem nullius ponderis significare uolumus, dicamus, Nihil sacrum. Sic Hercules de Adonide iudicauit, quod is nihil egisset, quod diuinitatis honore fuisset dignum. Fuit Adonis pulcherrimus iuuenis, quem Venus dilexit, & ab apro interfectum in florem purpureum conuertit. Lucianus tradit consueuisse orgia fieri in honorem huius Adonidis, in quibus cædebantur, lamentabanturq;. Quod uerum esse testatur Ezechiel propheta dicens:

Et ecce mulieres sedebant plangentes Adonidem.

Qui Crotoniatarū postremus est, is reliquorū
Græcorū primus. CCXVI

Cròto Calabriae ciuitas est, de qua Ouidius plene lib. xv. Metamorph. scripsit, ubi ait: Nec inhospita tecta Crotonis, quam autore Strab. lib. vi. geograph. cum Achiui à deo oraculum acceperant, ut conderent, Myscellus ad considerandum locum accessit, qui cum iam edificatam cerneret Sybarim, à uicino flumine cognomen habentem, hanc præstantiorem esse iudicauit, id propter reuerso ad oraculum denuo, atque roganti nunquid hanc pro illa condere datum esset, deus has reddidit uoces, erat enim gibberosus Myscellus: Terga breuis Myscelle tuo de pectore omitte, Cætera perquirens frustra, en uenaris iniqua. At testū quodcunque datur, tu laude probato. Reuersus igitur Crotonem construxit. Fuit autem ciuitas rei bellicæ peritissima, nec paruum exercendis athleticis operam dedit. In unius itaque Olympiadis ludis septem uiri qui cæteros studio superarunt, Crotoniatae fuere omnes. Ex quo prouerbum. Qui Crotoniatarum postremus est, is reliquorū Græcorum primus est. Quod perurbane quidem & eleganter nos usurpare possumus, cum uolumus populum aliquem aut ciuitatem, longe cæteris populis urbibusue nobiliorem excellentioremq; esse, significare. Vnde illud alterum est, propter quod huius ciuitatis originem aliquanto accuratius tradidi, ut iure

iure ab ovo ut dicitur, cœpisse uiderer.

Crotone salubrius asserit.

CCXVII

Vetus hoc quoque, teste Strabone eodem geographiæ lib. vi. prouerbiū est, Crotone salubrius asserit. Inde ortum esse aiunt, quia locus ipse ad salubritatem & corporis habitum, propter athletarum multitudinem, plurimum conferat, de quo Plinius etiam lib. iij. meminit. Nos igitur cum uolumus quempiam locum seu propter aëris temperiem, qua una quidem re, idem Strabo Hispaniā felicem appellat, seu propter amœnitatem, ut Flaccus Horat. de suo Tyburi cecinit, saluberrimum esse, & sanitati admodum congruum ostendere, dicimus prouerbialiter, Crotone salubrius est, uel asserit supple aliquis. Cui contrariū est illud, quod paulò superius de Scolo pago uulgatum retulimus.

Hic Mysorum ultimus est.

CCXVIII

Mysia, teste Plinio lib. v. & Dionysio de situ orbis, & Strabone in xij. Phrygiæ prouincia est. Mysi autem populi quoniam humiles & despicabiles sunt, hinc apud Græcos fuit tritum sermone prouerbium, ut quoties quispiam ludibrio ducebatur, Hic Mysorum ultimus esse diceretur. Citatur tempestiue à Cicer. in oratione pro Lucio Flacco, ubi inquit: Quid porro in græco sermone tam tritum atq; celebratum est, quàm si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? Nos quoque eleganter in ridiculos homines uti possumus.

Atheniensium renouemus uetus exemplum. CCXIX

Cicero in liminari pagina primæ Antonianarum, prouerbialiter ita locutus est: Nec uero usquam discere debam, nec à repub. deiiciebam oculos, ex eo die, quo in ædem Telluris conuocati sumus. In quo tēplo quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis, Atheniensiumq; renouaui uetus exemplū. significare uolens se omnium actarum rerum atque iniuriarum memoriam penitus delendam esse censuisse. Cuius exempli origo est, bello enim Peloponesiaco, multis Atheniensium nomen censentibus esse delendum, negantibusq; Spartanis, pax sub conditione data est, ut respub. ex Lacedæmoniis triginta rectores acciperet, qui omnes deinde facti tyranni oppressas seruitute tenebant Athenas. Thrasybulus Lyci filius interea Philem confugit munitissimū in Attica castellum, inde comparata multitudine haud sanè magna, tyrannos in se euntes turpiter repulit, qui protinus in urbem amissis armis, refugerunt. Criasias in secundo prælio cecidit tyrannorum dux. Pax facta, Pausaniæ Lacedæmoniorū regis interuentu, his conditionibus, ut triginta tantum tyranni & decem prætores exilio afficerentur. Eleusinam ij in exilium migrarunt. Tunc autem Thrasybulus libertatis uina dæd legem tulit, ne quis antea actarum rerum accusaretur. Lex uero illa uocata est obliuionis iniuriarum, quam Athenienses Amnestiam appellauerunt, autores

Valerius

Valerius lib. iij. de moderatione, Trogius in v. Acmil.
 Probus in uita Thrasyluli. Nos igitur cum actarum
 rerum esse obliuiscendum, significare uolumus, eius-
 modi prouerbiale schéma usurpantes scite dicere possu-
 mus, Atheniensium renouemus uetus exemplum.

Vna hirundo non facit uer. CCXX

Ventus Fauonius ad viij. calendas Martias flare
 incipit, Horat. Soluitur acris hyems, grata uice ueris
 & Fauoni, quem chelidoniam uocant, ab hirundinis
 uisu, græce enim hirundo χελιδὼν appellatur, &
 quoniā eo flare incipiente, hirundo auis aduena ad nos
 traiecto ponto, transuolat, hinc est prouerbium illud,
 Vna hirundo non facit uer. Et dicitur de ijs, quæ pluri-
 morū indigent testimonio, aut pluribus constant. Ex-
 emplī gratia, Non est ille doctus, quem duo tres uē ius-
 dicant doctum. Item non fit tumultus in ciuitate, si duo
 duntaxat rixentur, nec duo milites exercitum faciunt,
 ueluti una hirundo quæ maturius appareat, non est
 certa ueris nuncia, sed cum plures simul adueniant,
 tum primum indicant uer.

Apertum pectus. CCXXI

Quoniam autem illud hominū genus præstantissi-
 mum est, qui à fictis uerbis abhorrētes, prudentis enim
 & boni uiri est, aut amare, aut odisse palām, quicquid
 in pectore habēt, illud ipsum in fronte gerunt, hoc est,
 ostendunt, præ se ferunt, uel pessimi sunt, qui secus fa-
 ciunt, unde Cecilius ait: Nam hi sunt inimici pessimi,

fronte hilario, corde tristi. Hinc ortum prouerbiū,
Apertum pectus. Cuius Cic. in Amicitia meminit.

Boni pastoris est tondere pecus, non de-
glubere. CCXXII

Tiberius Cæsar, autore Tranquillo præfectis onera-
andas tributo prouincias suadentibus rescripsit, boni
pastoris esse, tondere pecus, non deglubere, per hanc
prouerbialē sententiā, significare uolens prouin-
ciales à præfectis non esse usq; ad uiuum despoliandos.
Deglubi enim pecus dicitur, cui pellis detrahitur, ut
autor est Festus. M. Varro in primo de re rust. cap.
xlviij. tradit glumā dici folliculum grani à glubendo,
quod eo folliculo deglubatur granum, hoc est, decortica-
cetur. Catullus: Glubit magnanimos Remi nepotes.
Quo factum est, ut hoc lepidum Tiberij dictum iam
prouerbij loco, in malos magistratus peruulgatū sit.
Simile illud est Solomonis: Qui nimis emungit, elicit
sanguinem. Verum longe aliter quàm Tiberius, Flau-
uius Vespasianus factitabat, qui procuratorem rapaci-
simum quenque ad ampliora munera ex industria
solitus erat promouere, quo locupletiores mox con-
demnaret, quibus quidem uulgò pro spongijs diceba-
tur uti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprime-
ret humentes. Autor idem Suetonius.

Figulus ollis ansas ponit.

CCXXIII

Cum rebus agundis nobis integrum est nostro ar-
bitratu agere, prouerbialiter dicimus, Figulum ollis
ansas

ansas ponere. Quippe in illius manu est, in qualibet parte uasis ponere ansam.

Sero sapiunt Phryges.

CCXXIIII

Troiani ob Helenæ raptum, diu graui bello afflicti decimo denique anno, eam uelle, quæq; simul rapta erant, petentibus Græcis reddere incoeperunt. Sed quia ea sapientia Troianorū serotina erat, & nimis tarda, quippe qui tum demum resipiscerent, cum res eorum forent deploratæ, & ægritudo irremediabilis, hinc uetus prouerbiū increbuit, Sero sapiunt Phryges. Ad quod alludens Cic. lib. epist. vi. ad Trebat. ait: In equo Troiano scis esse in extremo, Sero sapiunt. In extremo dixit, hoc est, in extrema parte tragœdiæ, cui titulus erat, equus Troianus. Vbi interpretes haud dubie halucinantes magis sensum implicant, quàm explicant. Nos autem hoc prouerbio salubriter monemur, prius quàm incipiamus, recte consulere, post enim rerū exitū, qui ut Fabius ille Maximus dictitare solebat, stultorū magister est, sero sapimus, & ut aiunt, acta agimus.

Lachrymæ Crocodili.

CCXXV

Crocodilum Nilus habet, ut Plinius libro viij. tradit, quadrupes animal hominibus terra pariter atque aquis infestū, hebetes oculos in aqua habet, extra acerrimū uisus est, conspecto homine, emittit lachrymas, mox appropinquantem, deuorat. Vnde est prouerbiū, Lachrymæ Crocodili. De ijs, qui specie pietatis, homines fallunt.

Mos est eorum, qui cum pudore aliquid agunt, ut faciem perfricent, natura ipsa ad id impellente, quasi ad abigendum sanguinem, qui ex præcordijs ad faciei superficiem confluit, propter quod Arist. in problem. querit cur pudore & uerecundia facies hominis erubescere, timore uero & metu pallefcere soleat, cum præsertim pudor nihil aliud sit, quàm timor futuræ reprehensionis. Hinc ergo ortum est prouerbum, ut quoties quispiam uult concinne innuere se pudorẽ deposuisse, dicat: Perfricui faciem, Hoc est, pudorem expuli. Quod Plin. in suo procæmio usurpat ita scribens: Perfricui faciem, nec tamen profeci. Diogenes autem, quod non alienum est, uidens adolescentulum rubore persusum, Cõfide ait fili, huiusmodi est uirtutis color. Laërtius autor lib. vi.

Prouerbum est apud Iulium Capitolinum, qui ait calciamentũ Maximini fuisse maius hominis uestigio, atq; mensura. Vnde uulgò tractũ fuit, ut de longis & ineptis hominibus diceretur, Caliga Maximini.

Gallinaceum lac facile ibi inuentu est.

Antiquum prouerbiũ est. Idem Plin. in præfatione ait: Velut lactis gallinacei sperare possis in uolumine haustum. Cum significare uolumus omnia in aliquo loco reperiri, ut dicamus, Gallinaceum lac facile ibi inuentu est,

uentu est, quando nusquam reperitur. Cuiusmodi uel illud est, Copiæ cornu, cum omnia superesse inuimus. Tractum est à fabula peructusta quam Ouid. lib. ix. Fastorum perbelle narrat.

Minime sis canterium in fossa. CCXXIX.

Titus Liuius de bello Punico secundo refert, Claudium Assellium nobilem Romanum equitem pro portis Capuæ, cum Iubelio cognomine Taurea equite Campano, cum ferocius ad pugnam prouocante congressum esse, qui cum libero spacio, inter se ludificantes sine uulnere, pugnam extraherent, tunc Campanus Romano Equorum, inquit, hoc non equitum certamen erit, nisi è campo, in cauam hanc uiam dimittimus, ibi nullo ad euagandum spacio, cõminus conferentur manus. Dicto propè citius, equum in uiam Claudius duxit, Taurea uerbis ferocior quàm re, Minime sis, inquit, canterium in fossa. Quæ uox eodem Liuiio autore, in rusticum inde prouerbium prodita est, de cuius sensu parum omnino constat. Vocat Taurea Claudium canterium quasi imbellem & stultum equitem, quod in angustum locum coniecisset equum suum, ubi ille minime ualeret. Quamobrem ait, Minime sis canterium in fossa, ac si dicat, O canterium, id est, equitem imperitum, minime sis mihi & alijs documento, ut ex tuto in locum iniquum temere descendamus. Atque his dictis abiit Campanus. Quadrabit adagium in eum, qui aliquid agens sibi ipse impedimento est.

Canterium autem Cato & Varro nuncupant equum, cui testiculi adempti sunt. Item Colum. appellat genus quoddam iugi ex perticis factum canterium, hisce uerbis: Itaque aut ueteres, ne nouæ radicem agant arundines, singulis uitibus applicabimus binas, aut si regionis conditio permittit, deponemus hastilia, quibus adnectuntur singulæ transuersæ perticæ in unam partem ordinis, quod genus iugi canterium uocant rustici. Canterium uero cum u littera, idem Columella uocat ferrum ad urendum.

Hoc manu faciendum est.

CCXXX

Quoties aliquid opera & industria ac difficulter fieri oportere significamus, prouerbialiter dicimus, Hoc manu faciendum est. Quod adagium Anneus Seneca epistola liij. cum de tribus generibus hominum ad philosophiam se conferentium loquitur, ita scribens usurpat: Inuenio quicquid fecit alter, alterius magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita, quædam manu ut aiunt, facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda.

Iustitia in sese uirtutes continet omnes.

CCXXXI

Iustitia, in qua uirtutis splendor, ut M. Tullius in primo offic. ait, est maximus, sola est, quæ hominem perfectum reddere, quæ uitæ modum mortalibus tradere possit, cuius comites sunt liberalitas, magnificentia, pietas, gratia, sanctitas, religio, obedientia, fides, & legum

et legum mandatorumq; obseruatio, æquitas, bonitas, ueritas. Vnde ortum prouerbum, Iustitia in sese uirtutes continet omnes. Autor Aristoteles, qui in moribus inquit: Nam præclarissima est omnium uirtutū, et neque heesperus, neque lucifer ita admirabilis est, et prouerbio dicere consueuimus, Iustitia in sese uirtutes continet omnes.

Maturā sationē sæpe decipere solere, serā nunquam, quin mala sit. CCXXXII

Vt etiam illis qui circa rem rusticam plurimum uersantur, æque ac cæteris consulamus, haud silentio hoc uetus agricolarū adagium prætereundum esse duco, quo intelligāt quando sementem facere oporteat, quod à Columella his uerbis probe declaratur, qui inquit: Sed cum omnia in agricultura strenue facienda sint, tum maxime sementis. Vetus est agricolarum prouerbum, Maturam sationem sæpe decipere solere, seram nunquam, quin mala sit. Quod documento est, in omni negotio gerendo, moram semper nocere.

Tertius è cælo cecidit Cato. CCXXXIII

Satyrici poëtæ uerba sunt ironice prolata, quæ ab eruditis uice prouerbij passim usurpari audio. Etenim duo fuerunt Catones, Censorius, et Vticensis, ambo uirtute insignes ac sapientissimi. Vnde fit, ut cum quispiam tanquā illorū duorū Catonum similis, se cæteris sapiētia præstare arbitratur, et uitia corrigere audet, perinde ac uterq; Cato insectatus est, cum re uera igna

uissimus sit, tunc prouerbialiter per ironiam dicamus, Tercius è cœlo, quasi diuinitus, cecidit Cato. Quia eos quorū miramur uirtutem, de cœlo cecidisse credimus.

Illis ne decimam quidem Syracusanorum
adesse. CCXXXIII

Syracusas urbem Siciliæ clarissimā ad mare, Peloponnesum uersus, è Corintho dux Archias, autor Strabo, libro geographiæ vi. nauigans condidit, quæ ut idem tradit, ad tantas diuitias & opes peruenerunt, ut in prouerbio disseminaretur, cum de locupletibus & sumptuosis incidisset sermo, Illis ne decimam quidem Syracusanorum adesse.

Suo Marte facere.

CCXXXV

Prouerbio increbuit, ut cū quispiam suopte ingenio atq; industria, sine alterius auxilio, aliquid efficit, illū dicamus suo Marte facere. Cicero in offic. lib. iij. Hæc igitur, inquit, partē relictam explebimus, nullis adminiculis, ut dicitur, Marte nostro. Cū quo illud pugnat,

Non sine Theseo.

CCXXXVI

Cum aliquis aliena ope adiutus quippiam effecit, eleganter ac prouerbialiter dicimus, Non sine Theseo fecit. Quippe Theseus bene multos iuuit uiros in certaminibus, & cum primis Pirithoum cum Centauris dimicantem, item Meleagrum in conficiendo Calydonio apro, & Herculem cum Amazonibus pugnantem. Quæ quidem fabulæ notiores omnino sunt, quàm ut hic sint explicandæ.

Multi

Multi Manij Ariciæ. CCXXXVII

Legimus in codice Festi Pomp. uetusto, ex quo epitoma quod passim legitur, descriptum fuit, Manium consecrasse Dianæ Aricinæ lucum Aricinum, quem Suetonius in Iulio Cæsare Nemorensem uocat, quo Manio multi & clari orti sunt, & per multos annos fuerunt. Vnde prouerbiū uulgatum, Multi Manij Ariciæ. Est ciuitas Romæ propinqua. Ad quod adagiū clanculum Persius alludens saty. nouissima dixit: Accedo Bouillas, Cliuumq; ad Virbi, præsto mihi Manius hæres. Nam cum de cliuo Aricino loqueretur, Manium potius quàm alium nō temere dixit sibi hæredem præsto futurum, sed memor prouerbij, Multi Manij Ariciæ, eleganter Manium nominauit, tanquam nomen apud Aricinos uulgatissimū, quod interpretes poëtæ minime aduerterunt. Manij præterea autore eodem Festo dicuntur, qui mane orti sunt, sicut Lucij, qui luce. Nos autem recte accommodare locum adagio possumus, cum significare uolumus, aliquam familiam alicubi uulgatissimam esse, & admodum magnam.

Delatores qui nō castigat, irritat. CCXXXVIII

Domitianus Imperator cum animaduoceret nullam pestem pestilentio rem, nullam perniciem perniciosiorem delatorum ueneno esse, eos omnes urbe expulit, dictitans, autor Tranquillus, Princeps qui delatores non castigat, irritat. Vox equidem Imperatore digna, in omnibus principū cubiculis uestibuliq; scribenda,

uox aurea, uox omni laudationis præconio celebranda. Vnde Mart. in primo non scite magis quàm uere de delatoribus dixit: Turba grauis paci, placidæq; inimica quieti, Quæ semper miseras sollicitabat opes. Tradita Getulis, nec cepit harena nocentes, Et delator habet, quod dabat exilium. Exulat Ausonia profugus delator ab urbe, Impensis uitam principis annumeres. Cum prouerbium itaque dicatur, quasi commune omnium uerbum, quis principum neget hanc uocem esse prouerbium? quod si quis tamen negabit, tu Guido princeps iam adagium fecisti, qui hanc identidem repetens uocem haudquaquam minore seueritate quàm Domitianus, huiusmodi pestiferum hominũ genus insectaris, & castigas, sic ut etiam populus tuus dicere potest, Acceptam uitam Guido, tibi refero. In qua quidem re, ueluti in cæteris, Federicum parentem, æque ac Octavianum patrum tuum pari uirtute imitaris, atque sic uerum patrem patriæ agis.

Afinus magis stramina optat, quàm aurum. CCXXXIX

Græcum prouerbium est, ὄνον σὺρματὰ ἀνέλεσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν. Id est, Asinum magis stramina optare, quàm aurum. Quod de ijs dicitur, qui cum humiles & rustici sint, perueniant licet ad diuitias & opes, tamen suam semper naturam sapiunt. Quod Flaccus perbelle ostendit, ait enim: Non mutat fortuna genus.

Pedaria

Pedaria sententia est, caput sine lingua. CCXL

Senatusconsultū, autore Gellio, aut per rogationem fiebat, cum res dubia erat, & tunc rogabatur unusquisque sententiam suam, quam uerbis ferebat, aut per discessionem, hoc est, quando aliquis in senatu sententiam non dicebat, sed ab alio dictam comprobabat, mouens se de loco, & in partem eius qui dixisset, ambulans. Propter quod, qui ita faciebat, ire in sententiam pedibus dicebatur. Hinc est illud prouerbium, Caput sine lingua, pedaria sententia est, In eos, qui nimium taciturni sunt.

Hic timens Charybdim, incidit in Scyllam. CCXLI

Scylla, teste Seruio super iij. Aeneid. Phorci & Creteidos nymphæ filia fuit. Hanc amabat Glaucus, quem Circe diligebat, sed quoniā in Scyllam pronior erat, irata Circe fontem in quo illa lauabatur, uenenis infecit, in quem cum illa descendisset, pubetenus in uarias mutata est formas, horrens itaque suam deformitatem se in mare præcipitauit. Homerus dicit hanc immortale monstrum fuisse. Sallustius saxum appellat. Canes uero & lupi ex ea nati idcirco finguntur, quia ipsa loca plena sunt monstris marinis, & saxorum asperitas illic imitatur canum latratus. Charybdis autem scœmina fuit uoracissima, quæ quia boues Herculis rapuit, à Ioue fulminata est & in mare præcipitata, ubi

seruat naturam, nam sorbet uniuersa. Quæ monstra
in mari Siculo ita manent, Verg. dicente: Dextrum
Scylla latus, leuum implacata Charybdis Obsidet.
Vbi difficilem nauigijs faciunt transitum. Idem Verg.
autor: Inter utranq; uiam, leti discrimine paruo, Ni
teneant cursus. Cum igitur transcentes unum ex his
dum uitant, plerunque in alterum ruant, hinc natum
uulgò prouerbium, Hic timens Charybdim, incidit in
Scyllam. In eum, qui unum formidans periculum, in
alterum labitur, quod Flaccus Horat. ita scribens ex-
pressit: Dum uitant stulti uitia, in contraria currunt.
De Scylla & Charybdi Seneca epist. lxxix. affatim
itidem refert.

Hylam uocat.

CCXLII

Hylas Theodomantis filius fuit pulchritudinis ad-
mirandæ, quem Hercules Argonautis comes secum ad
libidinē duxisse scribitur. Idem, autore Strab. lib. xij.
& Dionysio, de situ orbis, cū in Mysiam Argonautæ
uenissent, & aquatū ad lacum quendam pergeret, ra-
ptus à nymphis dicitur. Quod Iuuenalis confirmasse
uidetur, cum dixit: Et multū quæsitus Hylas urnamq;
secutus, & ab Hercule adeò quæsitus, ut Verg. teste in
Sileno, Littus Hyla Hyla omne sonaret. Hinc ortum
est prouerbium, Hylam uocat. De ijs, qui obaudiunt,
seu de frustra rem amissam deplorantibus.

Suspendio arbor eligenda.

CCXLIII

Plinius in præfatione, propterea quod maledictis
peteretur,

peteretur, Theophrasti exemplo seipsum consolans, ait: Cernimus etiam aduersus Theophrastum hominē in eloquentia tantum, ut nomen diuinū inde inuenerit, scripsisse etiam foeminam, et prouerbiū inde natum, Suspendio arborem eligendam, Hoc est, prorsus desperandum esse, quando aduersus doctissimos uiros scribere etiam mulierculæ audent, quod omnino indignū ac intolerabile uidetur. Mulieri uero quæ id clari facinoris ausa est, nomen fuisse tradunt Leontio, nempe leonino præditæ animo.

Sæpe etiam est olitor ualde opportuna locutus. CCXLIII

Nemo enim ita feris est moribus, quin aliquando faciat, aut dicat, quod laudari possit. Vnde antiquissimus ille uersus uice prouerbij celebratus est, πολλάκι ἐκ κηπῶρος ἀνὴρ μᾶλα καίριον εἶπεν, hoc est, Sæpe etiam est olitor ualde opportuna locutus. Autor Gell. lib. ij. cap. vi. Quod admonet, nō esse propter autoris humilitatem, probam sententiam negligendam.

Multæ sub tegulis cubant noctuæ. CCXLV

Lysander Lacedæmonius, autor Plutarchus, postquam Athenarum imperium composuerat, quicquid pecuniarū superuacaneum fuerat, per Gylippum qui in Siciliam ductaret exercitum, Lacedæmoniā transmisit. Gylippus dissutis ut aiunt, sacculis, nō mediocrē ex singulis pecuniam subducens denuo consuit, ignorans inesse unicuique literulas numerum significantes.

Spartam itaq; profectus, cum ea quæ subduxerat, domi sub tegulis, clàm occultaſſet, ſacculos Ephoris tradidit, ſigilla cōmonſtrans. At illi cum retuliſſent, dubitationē rei afferebat, quod argenti numerus diminutus erat. Seruus interim Gylippi ueniens factum artificioſe, ac callide indicans dicit, multas ſub tegulis cubare noctuas, eo enim tempore quamplurimū Athenienſiū gratia, noctuæ numis inſignabātur. Quod inſtar pro uerbiꝝ inoleuit, cum aliquid ſubambigue ſatemur, ut dicamus, Multæ ſub tegulis cubant noctuæ.

Pſyricæ facta ſunt.

CCXLVI

Plinius lib. v. cap. xxxi. cum de quibuſdam inſulis loquitur, quæ ante Aſiam ſunt, ait: In Ceramico autem ſinu Pſere, ubi Hermola. legit Pſyria, neutro genere, pluratiuo numero, ex Strab. dicens. Ignobilis uero inſula ceſſit in prouerbiū, ut quæ parū magnifice ac præparce fierent, Pſyria, hoc eſt, Pſyricæ facta dicerētur.

Vis illum calamiftris inurere?

CCXLVII

Calamiſtrum, autore Nonio, eſt fiſtula breuis, qua calefacta tonſores capillos intorquent, qui quoniā magis quandoq; urunt, quàm ornant capillos, hinc Cicero in Bruto, innuens ineptos ſcriptores qui audent attingere Cæſaris cōmentarios, inuſturos potius, quàm decoraturos illius ſcripta, inquit: Sed cum uoluit alios habere paratam, unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam, ineptis gratum fortāſſe fecit, qui illa uolunt calamiftris inurere. Vnde nos cum quiſpiam uel ignarus uel

rus uel omnino ineptus aliquem incallidius laudat, aut minus doctus sibi assumit, ut bonum quempiam interpretetur autorem, haud ineleganter dicere possumus prouerbialiter, Vis illum calamistris inurere?

Semper aliquid noui affert Africa.

CCXLVIII

In Africa, teste Aristot. lib. de natura animalium viij. & Plinio, lib. viij. cap. xvi. cum de leonibus loquitur, inopia aquarum, ad paucos amnes congregantibus se feris, multiformes animalium partus sunt, uarie foeminis cuiusque generis mares, aut ui, aut uoluptate miscente. Vnde uulgatum Graeciae dictum, Semper aliquid noui Africam afferre. Quod nos prouerbialiter usurpamus, cum alicubi noui semper aliquid esse significare uolumus. Et e contra cum nihil noui esse significamus, haudquaquam minus concinne dicimus, Nihil noui habet Africa.

Felix, qui nihil debet.

CCXLIX

Hermolaus Barbarus super illud Plinianum in vij. Comitem aeris alieni atque litis esse sponsonem, refert Georgium Merulam probare, ut loco sponsonem, legatur miseriam, eundemque graecum prouerbiu praetextuisse, quod tale est, Felix est, qui nihil debet. proinde ut miserum esse, qui debet, necessum sit.

Quae dubites, ne feceris.

CCL

Idem Hermolaus hoc in calce suarum castigationum ita scribens prouerbiu facit: Sed etiam tutum esset, uel prouerbio dicente, Quae dubites, ne feceris.

Res est in cardine.

CCLI

Cardines quandoq; polos, id est, uertices significant, dicti à similitudine eorum cardinum, circa quos ualuæ uoluntur. Verg. Foribus cardo stridebat ahenis, quod sint quasi ianuæ cor. Cardo etiam pro opportunitate accipitur, ut idem Verg. Haud tanto cessabit cardine rerū. Vnde Ser. prouerbiū tractum existimat, Res est in cardine, Hoc est, in articulo.

Nasum Rhinocerotis habere.

CCLII

Rhinoceros animal est unum in nare habens cornu, quod attritum cautibus in mucronem acuit. Vnde pro uerbiū est, Nasum Rhinocerotis habent. De ijs, qui ad similitudinē cornu Rhinocerotis, nasum longū habentes facile quemuis irrident, quod homines quo longiore naso sunt, eo maiores ronchos ædant, autor Martialis, ait enim: Maiores nusquā ronchi iuuenesq; senesq; Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

Omni pede standum est.

CCLIII

Antiquum est prouerbium, Omni pede standum est. Significat enim non esse trepidandum, minimeq; cedendum, sed omni ope atque conatu ambobus simul pedibus standum esse. Ab agricolis, iuxta Quintiliani sententiam, libro orat. institut. xij. prouerbialis figura est deducta, quod illi semper stando operantur.

Turdus è transfenna lumbricū petit. CCLIIII

Plaut. in Bacchid. ita prouerbialiter loquitur: Nunc è transfenna hic turdus lumbricum petit. Inde adagiū ortum

ortum uidetur, transenna enim teste Seruio super v. Aeneid. extentum funem significat, & quoniam ex sua ne laquei intenduntur feris & auibus capiundis, ideo transenna ponitur pro decipulo, & laqueo ad decipiendum concinnato, si eidem Plauto credimus, qui in rudente ait: O Gryppe Gryppe in ætate hominū, plurimæ sunt transennæ, ubi decipiuntur dolis, atq; ædepol in eas plerunque esca imponitur, quam si quis auidus poscit escam, auariter decipitur in transenna auaritia sua. Et quia turdus niuali præsertim tempore fame affectus è transenna, hoc est, laqueo lumbricū petens facile capitur, hinc prouerbio locum dedit in ualde auaros, qui immensa habendi cupiditate affecti nimiumq; auidi, omnis discriminis immemores ob quāuis parue rei acquirendæ causam, sese ita periculis temere exponūt, ut de ijs eleganter dicamus, Turdus è transenna lumbricum petit. Potest generatim ad omnes torqueri, qui quoduis negotium utile, sed periculosum tentant.

Hic terræ filius est.

CCLV

Veteres cum terræ filium appellare consueuerant, qui nullis maioribus ortus, ignoto genere obscuroq; ut decreretur, ut Laet. Firm. lib. diuin. institut. i. cap. xi. his uerbis attestatur: Minutius Felix in eo libro qui Octavianus inscribitur, sic argumentatus est. Saturnū cum fugatus esset à filio, in Italiamq; uenisset, Cœli filium delatum, quod soleamus eos quorū uirtutem miramur, aut eos qui repente aduenerint, de cœlo cecidisse dicere,

terræ autem, quod ignotis parentibus natos, terræ filios nominemus. Cui sententiæ adstipulatur Cicero primo epist. uolumine ad Atticū ita scribens: Sed hæc ad te scribam aliàs subtilius, nam neque adhuc mihi satis nota sunt, & huic terræ filio nescio cui, cōmittere epistolam tantis de rebus non audeo. Et idem in epistola ad Trebatium: Cornelius quidem tuus familiaris summo genere natus, terræ filius. Hæc ille. Gigantes hæc quoq; ratione, terræ filij, autor Ouid. in Metamorph. libris, dicti sunt. Huc quoq; pertinet illud satyricū: Vnde fit, ut malim fraterculus esse gigantis. Nam cum senectus in nobilitate, par prodigio esset, seuientibus in eam Romanis principibus, Vmbritius meritò ait se malle fraterculū esse gigantis, hoc est terræ filiū, quod obscurum ut ostendimus significat, quàm nobilem patritium. Vbi interpretes omnino hallucinantur. Nos igitur cum uolumus significare quempiam obscuro genere ortū, prouerbialiter dicere possumus, Hic terræ filius est, propterea quod secundum Anaximandri Milesij sententiā, mortales primitus è terra natos ferant, uel quia terra sit cōmunis omnium parens.

Hic quinta natus est luna.

CCLVI

Vergilius in numeros lunæ quædam digerenda putauit, Democriti secutus ostentationē. Vnde in primo Georg. ait: Quintam fuge, pallidus Orcus, Eumenidesq; satæ, cum partu terra nefando, Cœumq; Iapetumq; creat, sæuumq; Typhœa, Et coniuratos cœlum rescindere

rescindere fratres. Qui quoniā numerus teste Seruio, Mineruæ consecratus est, quam sterilem esse constat, hinc ueteri superstitione creditum est, quicquid quinta luna nasceretur, sterile atque damnosum fore. Ex quo ortum est prouerbiū, Hic quinta natus est luna, cam significare uolumus aliquem ignauū, & inutilem esse, quippe qui tanquam ager sterilis nihil ferat, quod ei aut alijs bono esse possit, quemadmodum illi faciunt, qui quinta luna nati sunt.

Plus apud Campanos unguenti, quàm apud
cæteros olei fit. CCLVII

Hoc prouerbiū quoniam à Plinio lib. xvij. cap. xi. perspicue demonstratur, eius ideo uerba subscribenda, atq; legentium oculis subiicienda duxi, quæ sunt hæc: In Campania tamen laudatissimus campus est, montibus subiacet nimboris, totis quidem XL millibus passuum planicie. Gratia terræ eius, ut protinus soli natura dicatur, puluerea summa, inferior bibula, & pumicis fistulans uice, montiū quoq; culpa in bonum cedit, crebros enim imbres percolat, atque transmittit, nec dilui aut madere uoluit, propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se uice fusi continet. Scirritur toto anno, panico semel, bis farre, & tamen uere segetes, quæ interquievere, fundunt rosam odoratiorem satiuam, adeò terra non cessat parere. Vnde uulgò dictum, Plus apud Campanos unguenti, quàm apud

cæteros olei fieri. Plinius hætenus. Vbi nota unguentum à Plinio non utiq; ut vulgus existimat, tenax illa compositio, qua chirurgi utuntur, ad vulnere curanda, sed cõmistio appellatur diuerforũ odorum, addito olco, aut opobalsamo, aut aliquo pingui, ad ungenda corpora, deliciarum & luxuriæ causa inuenta. Nos igitur hoc adagio uti possumus, cum significamus aliqua loca ob optimam solis & aëris naturam, deliciarum plena esse, ut est circa Pæstum, in agro Lucano, de quo Verg. Biferi; rosaria Pæsti, quod à Græcis Posidonia dictum est.

Toto erras cælo.

CCLVIII

Hoc prouerbiũ de ijs dici suctum est, qui deuij & aberrantes nusquam consistere queunt, ueluti quædam Sydera, quæ totũ pererrant cælum discurrentia. Sed in eos potissimũ usurpare possumus, qui cum sibi minime consent, hallucinari & claudicare in aliqua re explicanda uidentur, ut ignari interpretes poëtarũ faciunt.

Extremis digitis attingere.

CCLIX

Aliquem extremis digitis, id est, extrema parte digitorũ quippiam attingere prouerbialiter dicimus, cum leuiter tangit, & quasi prælibat, id quod in capiendis corporis uoluptatibus, in primis est seruandum. Sed nonnulli qui blanditijs uitiorum deliniti atq; corrupti, quos dolores, quas molestias excepturi sint, non prouident, nimium ipsi uoluptati morem gerunt, & totam adolescentiam illi tribuunt, de qua intra suos fines continenda

tinenda ita Tul. in oratione pro M. Cœlio præcipit scribens: Detur aliquid ætati, sit adolescentia liberior, non omnia uoluptatibus denegentur, non semper superet uera illa & directa ratio, uincat aliquando cupiditas, uoluptasq; rationem, dummodo illa hoc genere præscriptio moderatioq; teneatur. Parcat iuuentus pudicitie suæ, ne spoliet aliena, ne effundat patrimoniũ, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domum, atq; famam, ne probrũ castis, labem integris, infamiã bonus inferat, ne quem interimat, nec intersit insidijs, scelere careat. Hinc igitur idem Cicero in eadem oratione hoc prouerbio decenter utitur, sic dicens: Equidẽ multos & uidi in hac ciuitate, & audiui, nõ modò qui primoribus labris gustassent hoc genus uitæ, & extremis ut dicitur, digitis attigissent, sed &c.

Olera olla legit.

CCLX.

Olera olla legit, prouerbiũ est, in adulteros mœcharum, significat autẽ, ut olla quæ Marcel. & Var. testibus, uas est capacissimũ colligit & cõprehendit olera, sic mœchum mœchas colligere, & captare, & uelut olera ollæ conueniũt, ita mœcho adulteria conuenire, quod Catullus in Cæsarem decenter usurpat, sic scribens: Mentula mœchatur, mœchatur mentula certe. Hoc est, quod dicunt, Ipsa olera olla legit.

Oculus domini in agro fertilissimus

est. CCLXI

Agrorũ cultura ut Plin. est autor lib. xviij. cap. yi.

opera & nō impensa constat, id quod unicum C. Furij Cresini exemplū docet. Porro is cum ē seruitute liberatus in paruo admodum agello largiores multo fructus caperet, quā ex ampliſſimis uicinitas, in inuidia magna erat, perinde ut si fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quamobrem à Sp. Albino curruli die dicta, metuens damnationem cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentū rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam ualidam atq; ut Piso ait, bene curatam, uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos, postea dixit, Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis lucubrationes, uigilias, sudores referre. Sic omnium sententijs absolutus. Hæc ex Plin. Ideo præceptum est ab ijs, qui de agricultura scripserunt, ut dominus crebro suos agros uisat, procuret, nihil sero in agro fiat. Ita enim fecundiores multo redduntur agri, contra si dominus non uiserit, breui sterileſcent. Vnde antiquum prouerbiū ortum, Oculus domini in agro fertilissimus est, à scriptoribus sæpe repetitur, nam Aristot. libro Oecon. Persa rogatus, inquit, quid equum pinguem faceret, Oculus domini respondit. Quod idem à stabulario quodam dictum Plutar. de liber. educan. prodit. Libycus itidem Hero percunctante quodam, quod sterquilinum agro optimum foret, Domini, inquit, uestigia. Columella quoq; lib. vi. cap. xix. ait: Oculum & uestigia domini saluberrima. Idem Plinius de hoc si-

militer

militer meminit. Quod profectò aliud nihil significat, quàm ut nos ipsi res nostras curare debeamus. Ita enim noster oculus res nostras augebit, presertim cum difficilis sit semper rerum alienarum cura.

Planus semel crura fregit. CCLXII

Horatius lib. epist. i. inquit: Nec semel irrisus triuijs attollere curat, Fracto crure Planum. Vbi planum uetus uerbum, quod non per paucos aliqui cruditos festellit, opinantes nomen esse adiectiuum contra metricam rationem, nam prima in substantiuo corripitur, ut poëta posuit, in adiectiuo producitur, accipitur pro scurra & sycophanta, sicuti Cicero & Laberius acceperunt, qui solebat multos sic fallere, in quorum uehicula cum uoluisset tolli, ut fingeret se crus fregisse, qui cum postea uere fregisset, & idem rogasset, non est ei creditum. Vnde autore Porphyrione, natum est prouerbiũ, Planus semel crura fregit. Quia non amplius fides illi adhibita est, in eos, quibus cum falsis rebus omnia fidei argumenta consumpserint, nemo tametsi uera dicentibus credit. Quod proprie mendacis uel mentientis ut Aristot. dicere solebat, premium est, qui teste Diogene Laërtio libro v. cum interrogatus esset, quidnam mendaces lucrarentur, Vt cum uera, inquit, dixerint, non illis credatur.

Multa Syrorum olera. CCLXIII

Quoniam Plin. lib. xxi. natural. hist. hoc prouerbum refert, ut melius intelligatur, eius uerba ponam,

que sunt eiusmodi: Orpheus amatorium inesse staphi-
lino dixit, fortassis quoniam Venerem stimulari hoc ci-
bo certum est, ideo conceptus adiuuari aliqui prodide-
runt, ad reliqua & satiuæ pollet, efficacior tamen syl-
uestris, magisq; in petrosus nata. Semen satiuæ quoque
contra scorpionū ictus, ex uino salutare est, radice eius
circumscalpti dentes dolore liberantur. Syria in hor-
tis operosissima, inde quoque est prouerbum Græcis,
Multa Syrorum olera. Plinius hæcenus. Vfus autem
paræmiæ apte in eos accommodabitur, apud quos, uel
olerum uel alicuius alij rei magna uis est.

Lapidem mordere.

CCLXIII

Canis, autore Plin. lib. viij. animal quanquam fide-
lissimum ut multis constat exemplis, syrio maxime ar-
dente, in rabiem homini pestiferam uertitur, uerum
etiam citra rabiem letiferam, adeò quandoque in ho-
mines sæuit, ut proiectos lapides mordicus capiat, est
enim animal prouum in iram. Vnde deductum est pro-
uerbiū, Lapidem mordere, in uehementer iracundos,
atque maledicos, qui more canum sæuiunt, furenterq;
irascuntur, ac detrahendo, propemodum in rabiem fe-
runtur, quorū uerba canina dicuntur, dicente Ouidio
in Ibin: Iactat & in toto uerba canina foro. Sed quo-
niam huiusmodi homines pro summo negotio habēt
mordere, id est, carpere hunc, & illum, sub specie er-
rata corrigendi, iure equidem eorum eloquentia si qua
est, prouerbialiter canina appellari potest, sumpto epi-
theto à

theto à rixa uel oblatratu canum, quod ad maledicendum duntaxat exerceatur. Hæc usq; eo hoc tempore uiget, ut nonnullorū demortuorū scriptorum manes, nomen quorū sine honoris præfatione nominari nō debet, eius acri morsu lacerati nusquā quiescere possint.

Sapientia uino obumbratur. CCLXV

Vinum quo non est aliud quicquam uiribus corporis utilius modice sumpto, nec aliud uoluptatibus perniciosius, si modus absit, hominis mentem mutat, furorem gignit, ita breui ipsum sapientem sua dulcedine captum dementat, cum siquidem ebrietas, ut Cato aiebat, nihil aliud sit, quàm insania uoluntaria, qua qui corripitur, bis, quemadmodum Plato in primo de legibus docet, sit puer, quod extincta pariter memoria, atq; intelligentia, cogatur ad primam redire ætatem rerum omnium expertem. Vnde ortum est prouerbum, Sapientiam uino obumbrari, Autore Plinio lib. xxiiij. cap. i. ita scribente: Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est, curas uigoremq; animi impedit, ad procinctum tendentibus, somno uero accommodatum ac securitatibus. Itaque dudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum, ministravit, sic quoque in prouerbum cessit, Sapientiam uino obumbrari. Hæc ille. Quod mehercule uerius uero esse Magni Alexandri duntaxat exemplū comprobatur. Nōne ille rex sapientissimus erat, ut eius rerum gestarum gloria perspicue testatur, uerum

cum nihil impendio dehonestauit, quàm uini pestifera
 auditas? quippe qui cum hostes semper uicisset, à uino
 usque adeo uictus est, ut nōnullos in temulentia, amicos
 interemerit. Ex quo ut idem Plin. lib. xiiij. est autor,
 Androcydes sapientia clarus ad eum scripsit, intempe
 rantiam eius cohibens: Vinū potaturus rex, memento
 te bibere sanguinē terræ, cicuta homini uenenum est,
 cicutæ uinum. Haftenus Androcydes. Quidam hunc
 locum sic perperam legunt, Sicuti uenenū est homini
 cicuta, ita et uinum. Quod omniū primus Politianus
 monstrauit. Nos autē hoc adagio in eos uti possumus,
 qui uino ingurgitati penitus desipiunt.

Fortitudo in neruū erumpit.

CCLXVI

Assolent sagittarij immoderate plerunq; omnes ui
 res adducendo, dum arcū tendunt, non telum incitare,
 sed neruum rumpere, fortius ferire uolentes, à quibus,
 autor Donat. natum est prouerbiū, Fortitudo in neruū
 erumpit. In eos qui nimium suis freti uiribus suscepto
 oneri succumbunt. Sanè ita usu uenit, ut homines for
 titudine nimia sepe uincantur, sepe decipiātur, quem
 admodū apud Gell. lib. xv. cap. xvi. et Iuuen. saty. x.
 Miloni Crotoniensi athletæ illustri in diducenda quer
 cu, accidisse legimus. Possumus etiam fortitudinem in
 neruum erumpere, intelligere pro eo, quod est, in uin
 cula ire, equidem qui soluendo non essent, iuxta leges,
 uincti creditoribus tradebātur, ut operando creditam
 pecuniam compensarent. Vel accipi potest pro plecli,

ex con

ex consuetudine Romana, quia sepe in neruum conijciebantur, ex aliquo maleficio in carcerē missi. In quo significato, ut idem Donat. sentire uidetur, Terent. in Phorm. usurpauit scribens: Verū hoc sepe Phormio uereor, ne ista fortitudo in neruū erumpat deniq;.

Venti gaudia ferunt. CCLXVII

Hoc uetus adagium, Venti gaudia ferunt, in eos usurpare possumus, qui frustra letantur, quo Verg. in x. Aeneid. his uerbis usus est: Nec ferre uidet sua gaudia uentos. & alibi: Sed auræ Omnia discerpunt. Item: Partim mēte dedit, partim uolucres dispersit in auras.

Ex unguibus amare. CCLXVIII

Ex unguibus amare, est pia quadam charitate, & quasi ab ineunte ætate, amorem habere, beneuolentia enim eo præstantior est, quo uetustior. Vnde in pro uerbium cecidit, teste Plutarcho de liberis educan. Ex unguibus amare, qui oportet, inquit, ut mihi profectò uidetur, ut matres filios educent, eisq; ubera porrigāt, quoniam maiore cum charitate, & impensa magis diligentia nutrient, ut quæ natos ex intimo, & ut dici solet, ex unguibus ament.

Ad frugem bonam se recipere. CCLXIX

Cum nemo ferè in uitia pronus non sit, sapientis profectò uiri est, à cognito errore discedere, & sese in tutum, hoc est, ad meliorem uitam recipere. Vnde Seneca de moribus ait: Bona consuetudo excutere debet, quod mala instruxit. Hinc igitur prouerbiū fluxit, Ad fru-

gem bonam se recipere. M. Tullius in oratione pro M. Cælio ita scribens usurpat: Sed qui totā adoleſcentiam uoluptatibus dediſſent, emerſiſſe aliquando, & ſe ad frugem bonam ut dicitur, recepiſſe, grauesq; homines atque illuſtreis fuiſſe.

Stultum eſt uia deſiciente, uiaticum quæ-
rere. CCLXX

Viaticum appellatur quicquid ad iter faciendum neceſſarium eſt, quod conſecto iam itinere, nihil eſt, quod paretur. Vnde natum prouerbiū, Stultum eſt, uia deſiciente, uiaticū quærere, in auaros ſenes, qui quo ſeniores reſſunt, hoc plus cupiunt, quorū auaritia meritò monſtri ſimilis dicitur, quo Seneca de morib. utitur dicens: Quid enim ſtultius eſt, quod dici ſolet, quàm uia deſiciente, uiaticum quærere, aut augere?

Homo frugi omnia recte facit. CCLXXI

Sunt homines frugi, qui in omni re, motibus animi moderantur, & moderatam noſcunt ſeruare conſtantiam. Ex quo uice prouerbij uulgatum eſt, Hominem frugi omnia recte facere. Dicente Cic. lib. iiij. Tuſcul. Frugalitatis nomen tanquā ad caput referre uolumus, quod niſi eo nomine uirtutes continerētur, nunquā illud tam peruulgatū eſſet, ut iam prouerbij locum obtineret, Homines frugi omnia recte facere. & Quint. in v. Proprium eſt, inquit, boni recte facere.

Homo factus ad unguem. CCLXXII

Homo factus ad unguem, prouerbialiter dicitur ad perfectionem

perfectiōē, est enim translatio à marmorarijs, qui lapidum iuncturas unguibus probant. Hinc Horat. ait: Ad unguem factus homo, id est, omni ex parte perfectus. & Tullius lib. vij. epist. famil. ad Gallum: Vtque, igitur transuersum unguem quod aiunt, à stylo.

Phrygem plagis fieri solere meliorem.

CCLXXIII

Cicero in oratione pro L. Flacco, refutans Asiaticos testes tanquā turpissimos & infāmes, minimeq; fidos, ait: Asia uestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia, utrum igitur nostrū est, an uestrū hoc prouerbiū? Phrygem plagis fieri solere meliorem. Innuit huiusmodi homines nulla re æque corrigi posse, quā uerberibus, quippe qui plagis digni sunt, quod in eos tempestiue conueniet, qui nisi uapulent, nunquā emendantur, ergo qui emendantur, ita uerberati, recte puerorum morem imitantur, id quod indicat apud Græcos, aliud prouerbiū, Post pœnam, delicta agnoscis, ut infantes. Quod in conuiuio Platonis eleganter ponitur.

Hic duos parietes de eadem fidelia dealbat.

CCLXXIII

Marcus Curius ad Cic. scribens: Sed amice magne, inquit, noli hanc epistolam Attico ostendere, sine cum errare, & putare me bonum uirum esse, nec solere duos parietes de eadem fidelia dealbare. Per quæ uerba prouerbialiter prolata, Curius per iocum, significat se solere idem duobus promittere, sicut qui uno colore

duos muros dealbat. *Fidelia* autem, autore Marcello, *Samiū* uas est, ad ufos plurimos. Plaut. in *Aulul.* *Mulsi* congialem plenā faciam tibi *fideliā*. & *Persius* saty. iij. Disce, neque inuideas, quod multa *fidelia* putet. Hoc autem loco, *fidelia* pro colorum uase accipitur. Nos itidem hoc prouerbiali loquendi modo, Hic duos parietes de eadē *fidelia* dealbat, in eum uti possumus, qui idē duobus pluribusue spondet, promittit, recipit.

Quod dedi datum nollem, quod reliquū est
non dabo. CCLXXV

Cum in eum noua non sint beneficia conferenda, ut *Cicero* docet, qui ueterum immemor est, hinc celebre prouerbiū, teste Plaut. in *cistel.* factum est, ubi inquit: Inter nouam rem, uerbū usurpabo uetus, Quod dedi, datum non uellem, quod reliquum est, non dabo. Quo utiliter monemur, ut in eos beneficia conferre non amplius debēamus, in quos prima male collata cognoscimus, quia ut *Ennius* ait, beneficia male locata, male facta censenda sunt.

Fallacia alia aliam trudit. CCLXXVI

Terentij in *Andria* uerba sunt, teste *Donato*, prouerbialiter prolata. Est illud quoque simile, *Clauus clauo* truditur, & *Dies die*. Significat enim hoc adagiū dolum belle dolo detrudi, hoc est, homines insidias alijs molientes meritō ipsos praeueniri insidijs. Cui subiacet illud quod alibi retulimus, *Mendacem* oportet esse memorem.

Gladiator

Gladiator in harena consilium capit.

CCLXXVII

Gladiator in harenam ad pugnandum exeunti nihil præmeditati ictus profunt, sed potius aduersarij uultus, & mota manus, aliquid etiam corporis inclinatio intuentem monet. Vnde prouerbum nascitur, Gladiator in harena consilium capit. Quo significatur in re præsentī esse cōsultandum, etenim in plerisque rebus præmeditatū consiliū subitæ rei casus iritū facit. Proinde urbanissimus poëta uerissime ait: O quantum est subitis casibus ingeniū. Hoc decenter Seneca epistola xxij. usurpat.

Hic caput digito scalpit. CCLXXVIII

Seneca epistola liij. ait: Omnia rerum omnium si obseruentur, indicia sunt, & argumentum morum ex mininis quoque licet capere, Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & unum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorū. Improbū interdum risus, insanū uultus habitusq; demonstrat. Hæc ille. Vnde cum uolumus quempiam taxare, quod mollis & impudicus sit, scommate prouerbiali dicimus, Hic caput digito scalpit. Quod decenter Iuuenalis saty. ix. ita scribens usurpauit: Qui digito scalpunt uno caput. Hoc idem ut Ammianus Marcel. lib. xvij. est testis, Pompei obrectatores in eoludibriosum & irritum obseruarunt.

Si claudio uicinus habitaueris, & ipse claudus
ambulare disces. CCLXXIX

Hoc uetus adagiū & à Plutar. de liberis educandis,
his uerbis eleganter citatur: Haud est, inquit, ab re il-
lud usitatum sermone prouerbiū, Si claudio uicinus ha-
bitaueris, & ipse claudus ambulare disces. Quod illud
fermè significat, quod Seneca ait: Sumuntur à conuer-
sationibus mores. & idem epist. vij. Malignus comes
quamuis candido & simplici rubiginē suam affricuit.
& alibi: Alter alterum in uitia trudimus. & Iuuen.
saty. ij. Vuaq; conspecta liuorem ducit ab uua.

Posterioriores cogitationes sapientiores
sunt. CCLXXX

Hoc prouerbio significatur, post rerum euentum, om-
nes facile sapientes esse, quod M. Tull. in xij. Phi-
lippica, ita scribens affirmat: Posterioriores enim cogita-
tiones ut aiunt, sapientiores solent esse. Verum id pa-
rum interdum prodest, sæpe enim serò, ut dicitur, sa-
piunt Phryges.

Taurum tollere potest, qui uitulum sustule-
rit. CCLXXXI

Apud Petronium Arbitrum, Quartilla ita loqui-
tur: Iunonem meam iratam habeam, si unquam memi-
nerim uirginem fuisse, nam infans cum paribus inquit
nata sum, & subinde prodeuntibus annis, maioribus
me pueris applicui, donec ad hanc ætatem perueni.
Hinc natum prouerbium, ut Politiano placet, quod
dicitur,

dicitur, Posse taurum tollere, qui vitulum sustulerit. Significat autē illū qui à teneris annis aliquid egerit, eo ut ipsa poscit mox ætas, iam adultū facile quippiam maius efficere posse. Vbi quod Quartilla Iunonē suam dixit, id scitu dignum est, Seneca enim epistola iij. lib. xix. Ita tantum ait hoc seponas uolo, ut memineris maiores nostros qui crediderunt Stoicos fuisse, singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. & Plinius libro ij. cap. vij. Cum singuli quoque ex semetipsis totidem deos faciant. Vnde Iuuenalis saty. ij. reprehendens, quod minister non per Genium, sed per Iunonem domini, iuraret, more muliebri, scribit: Et per Iunonem iurante ministro. Reperio tamen apud Græcos, id indifferenter usurpatum, quando Plato cum alibi, tum in Hippia, utitur, ubi Socrates ita loquitur: Hui, hui, ô Hippia, quàm mirifice, & excellenter, & ut te decet, dixisti, per Iunonem, ualde te amo.

Extremus actus abest.

CCLXXXII

Comœdia, autore Donato, quinque actibus absoluitur, quo fit, ut si unus desit actus, fabula imperfecta fiat. Vnde in prouerbium exijt, ut abesse extremum actum dicerent, cum res imperfecta esset. Econtrario non minus prouerbialiter dici potest, Extremus actus non abest, cum rem consummatam esse significatur. Quod Cicero in ij. Philippica his uerbis usurpasse uidetur: Et si meus stylus ille fuisset, ut dicitur, mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam con-

fecissem. Et alibi, *Extremum, inquit, actum ab inerti poëta esse neglectum.*

Sisyphium portas saxum. CCLXXXIII

Sisyphus Aeoli filius, Isthmum, hoc est, stricturnam illam terræ quæ inter duo maria Ionium, & Aegæum, interest, latrocinij occupavit, ita ut Autholiam Autholij filiam Laërtæ desponsatam cum ad maritum duceretur, uel ut quidam uolunt, cum ad oraculum Apollinis consultura proficisceretur, insidijs ceperit, atque grauidam fecerit, ex qua ut multi credunt, tunc Vlysses natus est, quod illi Ajax apud Ouid. lib. xij. Metam. exprobrat. Tandem occisus Sisyphus à Theseo, apud inferos, hac poena afficitur, ut grande saxum supra montem modis omnibus portare conatus, cum ad apicem deduxerit, continuo ad ima relaxetur. Dicente Ouid. in prænotato libro: Aut petis, aut urges reditum Sisyphæ saxum. Et Seneca in Hercule furente: Cervice saxum grande Sisyphæa iacet. Horat. in ij. car. Damnatusq; longi Sisyphus Aeolides laboris. Vnde cum aliquem inextricabili labore afflictum esse innuere uolumus, prouerbij loco dicimus, Sisyphæum portas saxum. Ad hoc facit & illud Teren. in Eunuchis: Iam diu hoc saxum uoluis. Atqui neutiquam dissimili schemate in diuitem auarum dici potest eleganter, Hic Tantalea laborat site, qui ideo aurum sitit, quoniam eo maxime abundat, etenim ut Horatius ait: Crescentem sequitur cura pecuniam. Quemadmodum Tantalus apud

lus apud inferos, in nitidissima quāuis diuersetur aqua, site tamen perpetua afficitur. Velut etiam in eum qui in magna copia, inopia laborat, hoc Propertianum, Insanus medio flumine quæris aquam, loco prouerbij usurpare quimus.

Fortes fortuna adiuvat. CCLXXXIII

Solet plerunque pericula atque labores reipublicæ causa, magno elatoq; animo, id enim proprie fortis utri est, subeuntibus fortuna quæ accidentiū rerum subitus atque inopinatus definitur euentus, fauere, ut Horat. Coclitii, ut C. Claudio Neroni, ut Scipioni Africam oppugnanti, ut plerisq; alijs Romanorū Imperatoribus accidisse legimus. Vnde uetus ortum est prouerbiū, Fortes fortuna adiuvat, Testis est Cic. in i. Tusculan. qui ita scribit: Fortes enim non modò fortuna adiuvat, ut est in uetere prouerbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis cōfirmat uim fortitudinis. Ad illud poëtā in x. Aeneid. respexisse facile affirmare ausim, ubi ait: Audētes fortuna iuuat. Vsurpat Teren. etiam in Phorm. dicens: Fortes fortuna adiuvat.

A uertice, usq; ad calcem. CCLXXXV

Vertex siue uortex est quicquid uentorum rotatione effracta, item contorta in se aqua uertitur, uel aliud simile. Vnde, teste Fab. lib. viij. orat. instit. pars summa capitis propter flexum capillorum, dicitur uertex, ut etiam Capro grāmatico placet, qui ait: Vortex fluminis est, uertex uero capitis. Ex quo natum est hoc pro-

uerbium, A uertice usque ad calcem, Calx enim postrema pars pedis est, hoc est, à principio, usque ad finem. Illud quoq; haud enim ualde ab hoc discrepat, non minus prouerbialiter Flaccus expressit in prim. sermon. saty. iij. ita scribens: Si collibuisse ab ouo, usq; ad mala citaret, Hoc est, à principio coenæ, usq; ad finem, nam ouum initium coenæ erat, poma autem in fine ponebantur, id est, in secundis mensis, quæ bellaria uocitantur. Acron & Porphyrio autores.

Discendū est, quandiu uiuas. CCLXXXVI

Hoc prouerbialiter usurpatur à Seneca in epist. lib. xvi. ad Lucil. dicente: Tandiu discendum est, quandiu nescias, et si prouerbio credimus, quandiu uiuas. Quo præcipitur summe literis esse incumbendum, cum ad id uix tota ætas satis sit.

Sirenū cantu demulceris. CCLXXXVII

Sirenes, Parthenope, Leucosia, Ligia Acheloi fluminis & Calliopes musæ filiæ fuerunt. Hæ insulas quasdam iuxta Pelorum, inter Siciliam & Italiam teste Ouid. lib. xiiij. Metamorph. habitarunt. Harum una autore Ser. super v. Aeneid. uoce, altera tibijs, tertia lyra canebat, sed tanta dulcedine cantus transcentes nautas afficiebant, ut sopirentur, quos statim sopitos submergebant. Quare Vlysses illac transiturus à Ciræ admonitus sociorum aures cera obturauit, Dicente Iuuenale: Affigit ceras illa de nāue petitas, Quæ syculos cantus effugit remige surdo. Et Sene. ad Lucil. epist.

epist. xxxi. idem testificatur. Et ipse se ad nauis ma-
lum ligari iussit, & sic illæsus transiuit. Ex quo iam
uice prouerbij uulgatum est, Sirenum cantu demulce-
ris, In eum, qui saluti uoluptatem præponit, aliquâue
delectatur re, quæ sit mox ei perniciem allatura. Vnde
Fabius lib. v. Qui argumenta inquit, uelut horrida &
confragosa uitantes amœnioribus locis desident, neq;
aliter quàm ij, qui traduntur à poëtis gustu cuiusdam
apud Lotophagos, germinis, & Sirenũ cantu deliniti
uoluptatem saluti prætulisse.

Aequalem tibi mulierem inquire.

CCLXXXVIII

Vetus est, et ut dicam, aureũ prouerbiũ, quo Plutar.
de liberis educandis, decenter utitur, hoc pacto scri-
bens: Eas autem despondere filijs uxores conuenit, quæ
nec multo nobiliores, nec ditiores sint, sapientia refer-
tum utiq; prouerbiũ, Aequalem tibi mulierẽ inquire.
Significat autẽ unumquenq; sibi coniugem genere pa-
rem amicosq; pares quærere, & parare debere. Vnde
Deianira apud Ouidiũ in epist. præcipit: Siqua uoles
apte nubere, nube pari. Et idem Naso in iij. de trist.

Viue tibi, & longe nomina magna fuge.

Viue tibi, quantumq; potes prælustria uita.

Sæuum prælustri fulmen ab arce uenit.

Nam quanquam soli possunt prodesse potentes,

Non prosunt potius, plurimum obesse solent.

Et paulò inferius in eundem sensum ait:

Crede mihi, bene qui latuit, bene uixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Coruus relictis ab aquila cadaueribus ues-
scitur. CCLXXXIX

Aquilæ aliti rapaciſſimæ utpote quæ ad populan-
dum quemadmodum Plin. lib. x. docet, magno tractu
ut ſatietur indiget, quicquid ex raptu in uorandis ca-
daueribus ſuperest, imbelles aues ueluti coruus edunt.
Vnde prouerbium, Coruus relictis ab aquila cadaue-
ribus ueſcitur. In eos, qui ignaui & deſides alienis la-
boribus famam ſibi aucupantur. Vt illi potiſſimum ſa-
ciunt, qui aliena ſibi ſcripta uendicant, perinde ac ille
Fidentinus Martialis conſueuerat.

Hic Coruus eſt.

CCXC

Hic Coruus eſt, prouerbium fuit in impudicos atq;
uitioſos, quoniam corui ore coire dicuntur, teſte Plin.
lib. x. cap. xij. ita ſcribente: Corui pariunt, cum plu-
rimum quinos, ore eos parere, aut coire uulguſ arbi-
tratur. Quod Iuuen. ſaty. ij. uſurpaſſe uidetur, dicens:
Dat ueniam coruis, uexat cenſura columbas.

Aut bibat, aut abeat.

CCXCI

Lex in Græcorū conuiuijs erat, Aut bibat, aut abeat,
qua iubebatur, ut aliquis aut ſimul cum alijs percupi-
de potantibus, Genio indulgeret, aut omnino abiret,
quæ cum ab alijs ſcriptoribus tum à Cicerone luculen-
ter loco prouerbij, in fine ult. Tuſculan. libri uſurpa-
tur, cuius uerba ponam: Mihi quidem, inquit, in uita
ſeruanda

seruāda uidetur illa lex, quæ in Græcorū conuiujs ob-
tinetur, Aut bibat, inquit, aut abeat, et recte, aut enim
fruaturs aliquis pariter cum alijs, uoluptate potandi,
aut ne sobrius in uiolentiam uiolentorū incidat, ante
discedat. Sic iniurias fortunæ quas ferre nequeas, diffu-
giendo relinquas. Hoc autem adagione festiuiter cōmo-
nemur, uel loco & tempori debere nos accōmodare,
uel ab aliorum consuetudine protinus subtrahere.

Cursu lampada trado. CXCII

Diana religiosissime in Aricino nemore, ubi ei sa-
cratum erat templum colebatur, quod Artemisium uo-
cat Strab. lib. v. geograph. quoniam Ἀρτεμῖς Diana
nuncupatur. Sacerdos istius templi, rex Nemorensis
dicitur à Tranq. in Caio Caligula, qui erat fugitiuus
seruus. Mulieres uota nuncupabant huic deæ, & uoti
compotes, ibant in nemus Aricinum gestantes faces ac-
censas, qua superstitione deam se uenerari putabant.
Quod Ouid. in Fastis docet sic scribens: Sæpe potens
uoti frontem redimita coronis, Fœmina lucentes por-
tat ab urbe faces. & Prop. lib. ij. Cum uidet accensis
deuotam currere tedis, In nemus & Triniæ lumina
ferre deæ. Certamen autem in eo quod Pausanias ab
Atheniensibus sumptum arbitratur, positum erat in
cursu, tedam seruare accensam, quæ si primo extingue-
batur, uictoria ad secundum transferebatur, si secundo
quoq; extinguebatur, tertius uictor erat, si uero omni-
bus, nullus uictoriā assequabatur. Et quia ille cui faces

extincta foret, alteri proximo per hoc, gradū ad uictoriam quodāmodo faciebat, hinc tradere lampada, uidebatur accipi, pro eo, quod est uictoriā concedere. Atqui potest uideri metaphora deducta ab alio genere ludi à Prometheo instituto, quod autore eodem Pausania tale erat, Currentes enim facem ardentē gestabāt, & alius iam defatigatus alij proximo in manū subinde dabat, in memoriam illius ferulæ, qua ipse Prometheus cœlestem ignē suffuratus fuerat. Ex quo factū, ut lampadem tradere, esset, in alium successionem generis uel officij transferre, hoc est, quasi per manus uitam alij dare, & uicem muneris relinquere, alteriue negociū mandare, dare, tradere. Vnde Varro lib. de re rust. iij. cap. xvi. prouerbialiter inquit: Quod de fructibus nihil dixi, nunc cursu lampada tibi trado. & Persius satyr. vi. prior es, cur me in decursu lampada poscis?

Viuorum memento.

CCXCIII

Vetus prouerbiū, Viuorū memento. Quo significatur, de uiuis esse loquendum, & de rebus presentibus agitandum, teste Cic. in v. de finibus bonorū & malorum, qui inquit: Tum Pompeius, At ego, quem uos ut deditum Epicuro insectari soletis, sum multū equidem cum Phædro, quē unice diligo, ut scitis in Epicuri hortis, quos modo præteribamus, sed ueteris prouerbij ad monitu, Viuorū memini, nec tamen Epicuri licet obliuisci. Hinc apparet, iam tunc ominosum perinde fuisse, habere mortuos in ore, ut hodie est apud uulgus.

Sardonius

Sardonia herba quæ, autore Solino, in Sardinia insula, in fontium defluuijs prouenit largius iusto apiastro similis, ea si quis uescatur, nervos contrahit, & rictu deducit ora, ut qui moriuntur, ueluti ridentiũ facie intereant. Vnde in prouerbio dicitur, Sardonius risus. In eum uti possumus, qui, ut Vergil. ait, Spem uultu simulat, premit altum corde dolorem, id est, hilaritatem præ se fert aspectu, intrinsecus autem tristi afficitur dolore, quod scite Cic. lib. epist. famil. vij. ad Gallũ usurpat ita scribēs: Rideamus γέλωτα (αἰδ' ὄνιον, hoc est, risum sardonium. & ante eum, Plato in primo de repub. Quod etiam nonnulli licet sardoniam herbam non ederint, animã ridendo efflabant. De hoc testatur Plinius lib. xi. cap. xxxvij. cum de præcordijs loquitur, ita inquires: Ob hoc, in prælijs gladiatorumq; spectaculis mortem cum risu, traiecta præcordia attulerunt. Cæterum de origine adagij à scriptoribus produntur alia quædam, quibus persequendis impræsentia facile supersedeo, ut ne magis incerta in unum frustra congerantur.

Mulsum quod probe temperes, miscendũ esse nouo hymetio, falerno & uetulo. CCXCV

Hoc ganeonum, popinonum, lurconum, gulonum, prouerbiũ est, qui uarijs ciborum generibus excogitatis, studiosissime gulæ indulgent, quod à Macrobio lib. saturn. vij. sic scribente usurpatur: Cur Disari mel

Et uinū diuersis ætatibus habentur optima? mel quod recentissimum, uinum quod uetustissimū. Vnde est et illud prouerbium, quo utuntur gulones, Mulsum quod probe temperes, miscendū esse nouo hymetio, Falerno et uetulo. Erit adagij usus, cum uolumus significare potionem quampiam uel edulia è diuersis concinnari rebus, ad indulgendū palato, ueluti sit mulsum, quod est potio melle uinoq; confecta. Hymetium autem hoc loco mel atticum significat, dictū hymetium, ab Hymeto monte iucundissimo Atticæ regionis

Asti labores iucundi sunt. CCXCVI

Præteriti labores sæpe plurimū solent gaudij afferre. Vnde uulgatum sermone prouerbiū, Asti labores iucundi sunt. Vt M. Tull. in ij. de finibus bonorum et malorū testatur, ubi ita inquit: Quid si etiam iucunda memoria est præteritorū malorum, ut proueria nonnulla ueriora sint, quàm uestra dogmata. Vulgò enim dicitur, iucundi asti labores. Nec male Euripides, concludam si potero Latine, græcum enim hunc uersum nostis omnes, Suauis est laborū præteritorū memoria. Cicero hætenus. Ad hoc illud poetæ referendum est.

O socij, neque enim ignari sumus ante malorum,
 O passi grauiora, dabit deus his quoque finem,
 Vos et scyllæam rabiem penitusq; sonanteis
 Accestitis scopulos, uos et Cyclopea saxa
 Experti, reuocate animos, mœstumq; timorem
 Mittite, forsan et hæc olim meminisse iuuabit.

Colophon

Colophonem addidit. CCXCVII

Colophon Ionica ciuitas est. Colophonij autem alia
quādo nauales opes satis amplas habuere, & equestri
certamine tantum excelluerunt, ut ubicunq; difficulter
bella componi poterāt, Colophonij equitatus auxilio
dirimerentur. Qua ex re, teste Strab. lib. xiiij. geo-
graph. ductum est prouerbiū, Colophonem addidit,
Cum summa operi manus imponitur. Refertur à Pla-
tone, in quadam epistola ad Dionysium iuniorem.

Ad umbilicum peruenire, uel Coronidens

imponere. CCXCVIII

Quoniam umbilici ornamenti genus in fine libri so-
lent poni, hinc mos ille uetus est, ut elegantissimi poëtae
prouerbij loco, cum exactum opus significarent, Ad
umbilicum se peruenisse dicerent. Horatius in epodo:
Deus deus nam me uetat, Inceptos, olim promissum
carmen iambos, Ad umbilicū adducere. Quod sic ex-
ponit Porphyrio, Ad umbilicum adducere, pro finire
& consummare opus, posuit Horat. quia in fine libri,
ex ligno aut osse umbilici solent poni. In quem sensum
& Martialis finem quarti libri clausit:

Ohe iam satis est Ohe libelle,

Iam peruenimus usque ad umbilicos.

Tu procedere adhuc, & ire quæris.

Et alibi idem poëta:

Nunquam grandia nec molesta poscit,

Quæ cedro decorata purpuraq;

Nigris pagina creuit umbilicis.

Georgius Merula uir impense doctus, id esse ad umbilicum peruenire autumat, quod Græci dicunt ἐπιθεῖναι τὸν κορῶνιν. Hoc est, coronam imposuisse. Soliti enim, inquit, fuerant Græci consummatis operibus, coronam apponere, Vnde prouerbiū natum, ἐπιθεῖναι τὸν κορῶνιν. Ad illud Martialis respexisse uideatur, magnitudinē decimi libri quodammodo arguens:

Si nimius uideor seraq; coronide longus

Esse liber, legito pauca, libellus ero.

Quoties igitur significare uolumus quempiam opus consummare, prouerbialiter dicimus, Illum ad umbilicum peruenire, aut imitatione Græcorum, Coronam imponere. Etiam si sunt aliquot præterea modi alij apud autores, absolucendi opera, Summum fastigium imponere, Summā addere manum, Rudem accipere, Rude donari, Canere receptui, ab ædificatoribus, opificibus, gladiatorū uacatione, et bellatoribus

sumptis metaphoris, quæ ac id genus

complures in prouerbia iam

pridem abierunt.

POLYDO

POLYDORVS VER

GILIVS RICARDO PACÆO

SVO S. D.

CCIPE tandem aliquādo mi Ricar
de Pacæ sacrorū adagiorum catalo-
gum. Is, ut intelligas, à primo qualis
sit, hoc mirificissimum gestat in fronte
prouerbiū, Loquela tua te manifestum facit. Quid
ni dicam humani animi simulacrum, potius quā
prouerbiū? quando hinc facile colligere licet, quan-
tum instar ēn hominis uoce sit, utpote quam uel animi
uehiculum recte nuncupare possis, quia quicquid hic
concipit, illa foras uehit; at ubi est egressa, tum planē
efficitur hominis simulacrum adeò certe uisibile, ut
etiam cæcos non lateat. Ita nimirum Isaac oculis ca-
ptus Iacob filiū se fraude petentem persensit, inquit:
Vox quidem uox Iacob. In genescos libro minime cæ-
latur historia. Eò quoque illud Vergilianū ex Aenei-
dos primo spectat: Nec uox hominem sonat, Cum de
Venere sermonem habet, quæ habitu incognito, Aea-
neæ filio obuia facta est. Sanè sic apparet uocem non
posse dissimulari, imò solam propè esse, quæ uel hu-
manæ uitæ certū faciat indicium, dicente græca paræ-
mia, Talis hominibus oratio, qualis uita. Et secundū
illud Euangelicū adagium, Qui de terra est, de terra

loquitur. & Ex abundantia cordis, os loquitur. Vnde Democritus non abs re orationē uocabat actionis umbram. Quod mehercle uerissimum esse, tu ipse cum primis testimonio es. Ecquid, quæso, tuus ille purus ac facilis sermo sapit aliud, quàm innatam animo tuo probitatem, ac doctrinam non uulgarem? Id certe cause est, cur ipse etiam te diligam, curq; libenter tecum studiorum meorū rationem habeam. Regustaui nuper, atque edolaui librum meum de prouerbijis, quem ab hinc uiginti annos, & eo amplius, foras dederam, non sine tanti profecto laboris summo laudis fructu, quia nemo ante nos, apud Latinos, adagia in unum collegerat, eorumq; modum apposite explanandorū docuerat, quod dii, quod homines ubiq; gentium, tam certò sciunt, quàm pro certo habent. Post aliquot autem annos, id argumentum à nostro Des. Erasmo uiro sanè doctissimo auctum est. Quare nihil est, quod nos alio aduocato, quàm ueritate quæ semper extat, utamur, cum causa hac cadere nullo unquā tempore possimus. Ego uero interea ueni in Angliam, statimq; ad historiam Anglicam scribendam animum adiunxi, quam mihi per temporū conditionem, nondum licuit absoluerere, id quod fecit, ut istas quinq; diuinorum adagiorū centurias elucubratus fuerim, quas ad te misi. Sed ad prima redeo. An aliam causam esse putas, cur Thomas Morus noster certatim à cunctis diligatur? enimuero sola hominis loquendi festiuitas & gratia quæ passim omnibus

omnibus etiam alienis obuia existit, & multam doctrinam ac humanitatē quibus præditus est, late redolet, illud facit. Sed dices, Id potissimū in Ioanne Stokisleio enitet. At si plura quæris exempla, sunt statim ad manus, Ioannes Clercus, ac nobilis Cuthebertus Tonsallus. Hi nempe, ut interim de moribus taceamus, qui talibus ingenijs nequaquā sunt absimiles, iuxta consilio boni, Ambo florentes fama, uel iuris & ambo Laude pares, fari seu respondere parati. Id quod scita utriusq; loquela nauiter ostendit. Item & iurisperitorū celebre par obiter occurrūt Ioannes Taylerius, & Ricardus Sampsonus, qui, ut dicere incipiunt, nōne eos ingenuos mores simul ostendant, simulq; legum arcana penitus reuelant? An nō illud idem præstant meditata illa uerba, quæ Ricardus Hyleus noster ex suo iugiter immaculato pectore fundit, atq; id bonitatis quod semper præ se fert, labia casta docent? Vel aliud Gulielmi Knyhgti nostri, aut alterius Gulielmi Haryngtoni mei lingua non indocta canit? Quid, quod quoties Edouardus Leus meus os aperit argutū, toties christianæ theologie penetralia pandit, toties testatur uitam, quam inculpatam degit? At ne plura, nostrum argumentum maxime omnium corroborant Ioannes Chamber meus, & Thomas Linacrus ambo medici tam periti quam sacerdotes pij. Cæterum si liceret magna coniungere paruis, fasq; foret, extra nostrā sodalitatem, à ducibus tantum testimonia sumere, possem hoc meminisse loco

Gulielmi Varani Cantuariensis archiepiscopi religionis defensoris acerrimi, ac non modò probitate uitæ, uerumetiam eruditione insignis, qui etsi eiusmodi immortales uirtutes ipso oris habitu continenter refert, multo tamen grauitate fandi, testatiores facit. Hunc sequitur serè passibus æquis Ioannes Fiscerius Roffensis episcopus, qui ubi mutit, ecce subito quidam sanctimonie odor spirat, ubi hiat, ecce sacræ theologiæ nectâr fluit ubertim, adeò purus est, adeò sacræ literaturæ est sciens. Hi sunt, inquam, duo Anglicæ iuuentutis bonarum disciplinarû cupidioris inclyti duces, quorû alterius Oxoniensis, alterius Cantabrigiensis academia in tutela est. Habes igitur Ricardæ Pacæ uim huius nostri adagionis, quamobrem dices, spero, illû haudquaq̃ perperam sibi primû, in hac secunda nostri libri parte uindicasse locû. Quamuis huius generis cætera sermè omnia sint, etenim unde sententiæ tam efficaces, unde parabolæ magis insignes, unde metaphoriæ uberiores, elegantioresq̃, atq; allegoriæ propriiores, quàm à diuino copiæ cornu iugiter effunduntur? Quapropter Christianus populus iam inde à principio, sacræ uerba memoratu digna frequentius usurpando in consuetudinem quotidiani sermonis duxit, prouerbiaq̃ fecit, ac ita natura dux, quæ diuinarû rerum haud facile intelligentiam habet, & sepe mystico eorum uerborû sensu omissa, in aliam uertit sententiam non equidem inconcinnam. Ecquis enim hodie in temere irritantem

potentios

potentioſe ſe, non dicit, Non tentabis dominũ deum
tuũ? In auaros & officiĩ immemores, Omnes quærun-
t, quæ ipſorũ ſunt? In ſimulatores cærimonioſos, Dila-
tant phylacteria ſua? In ſuorũ tantummodo adiutores,
Caro & ſanguis reuelauit? In ſacerdotalium honorũ
ſitientes, Pinguis eſt panis Chriſti? Atq; ſexcenta eiũs
modi ſunt. Cæterum ipſe uulguſ myſteria illorum uer-
borũ omnino ignorabat. Hoc igitur fuit, quamobrem
utrunque germanum pariter ac uulgarem ſenſum do-
cuerim, ut nequis in errore uerſaretur, huiusq; officiĩ
cauſam expoſui, ut ne amentes aliquando dicerent Po-
lydorum ſacras ſententias in prophanos uertiſſe uſus,
ipſi nempe profani non libenter fortasſe audituri Chri-
ſtiana uerba in ore reſonare Chriſtiano, qui, ſi unquã
tales fuerint, tum intelligent id mihi uitio minime da-
tum iri, cum à uulgo iam pridem iſtuc factum eſſe
omni tempore conſtiterit. Vale, Londini,

ſub Calend. Iunias, Anno

M. D. XIX.

T facies homini tantum, sicut ait Plinius, data, quæ unicum propè discrimen est, quo quis ab altero internoscatur, sic illi soli peculiaris cū primis est sermo unus patrij soli & certus index, nam quem admodum unaquæque regio suam habet uernaculam linguã, ita singulæ propemodum ciuitates aliæ aliter pronunciando, illam aded variant, ut cuius quisque sit. nihil certius indicet, quàm ipsa hominis uox. Quam obrem cum diuus Petrus ut homo mortalis, & mortis formidans constanter negaret se nō nosse Christū præceptorem, non potuit uitare, quin fando deprehenderetur esse Galilæus, & illius discipulus, cui propterea teste Euangelio, dictum fuit, Nam & loquela tua te manifestum facit. Quod iam uulgò celebratum sermone prouerbiū increbuit, de eo, cuius uox hominē indicat. Aut longius trahi potest in eum, qui suis uerbis proditur, alicuiusue criminis conuincitur.

Alpha & ω, Alpha & beta.

II

Alpha & ω, dici suetum est, pro principio & fine, quod apud Græcos, alpha prima sit litera, & omega ultima. Item alpha & beta, pro primo & secundo ponuntur, quod beta sit secunda. Vnde fit, ut ab istis notulis literarum, quibus Græci numerum notant, prouerbiali

biali figura, principium & finis indicetur, quod soli deo competit, qui uti in Apocalypsi scriptū legimus, inquit, Ego sum alpha & ω, primus & nouissimus, principiū & finis. Græcicas notas usurpauit autor libri, quia græce scripsit. Vsi sunt hoc loquendi schesmate uel ueteres, dicente Martiale libro epigram. v.

Quod alpha dixi Codre penulatoram,
Te nuper aliqua cum iocarer in charta,
Si forte bilem mouet hic tibi uersus,
Dicas licebit, beta me togatorum.

Qui uos audit, me audit. III

Qui uos audit, me audit. Qui uos spernit, me spernit. Qui recipit uos, me recipit. Hæc nō sine prouerbij specie dicuntur à Christo, quibus docet mercedem esse paratam audientibus, uel recipiētibz suos discipulos, quando ipse referre se acceptum fatetur, quicquid in illos beneficij confratur. Hoc autem hortamento comonemur humaniter tractare alienos seruos, ac ministros nomine dominorū, & illorū, quibus ministrant, cum his decori totum illud honoris sit, quod illis habetur. Sed ad probos uiros prouerbialius refertur, quia hos qui iuuat, deo gratum facit.

Deleantur de libro uiuentium. IIII

Delcri de libro uiuentiū per metaphoram, dicuntur illi, qui in numero eorum qui salui futuri sunt, non habentur, quippe qui sperant, in libro describi, hoc est, inter illos annumeratum iri, quos deus uti refert apo-

stolus ad Romanos, prædefiniendo uocauerat, eosq;
 uocando iustificauerat, glorificaueratq;. Vnde Pro-
 pheta in odis psalmo lxviij. Deleantur de libro uiuen-
 tium, & cum iustis non scribantur. Nimirum Dauid
 duos hic libros indicat scriptos, unum uiuentiū, alterū
 iustorū, In illo prophetæ et patriarchæ inscripti sunt,
 de quo Moses peccante populo, ait domino: Si non
 dimittis eis noxam, dele me, de libro, quem scripsisti.
 Et apud Daniele: Et in tempore illo, saluus fiet po-
 pulus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro.
 In hoc uero inscripti, qui secuti sunt Christū, ad quem
 ipse alludit: Gaudete & exultate, quia nomina uestra
 scripta sunt in cælo. Persecutores uero eius & à pri-
 mo libro deleti sunt, & in altero non sunt scripti. Ex
 quo in uulgarem iam sermonem abiit, ut quoties uolu-
 mus significare malos à bonorum cōmercio procul ha-
 bendos, perdendos uē, uel aliquos exautorandos uelut
 indignos, apte dicamus: Deleantur de libro uiuentiū.
 Sic hodie nomina eorum qui de famulitio cuiuspiam
 seiunguntur, ex rationario expunguntur libro, ne in
 familia deinde censcantur.

Initium sapientiæ timor domini.

V

Si cupimus in librum iustorū referri, & de uiuentiū
 non deleri, conuenit, ut sapientis officium faciamus, qui
 nihil facit, quod non debeat, nihil prætermittit, quod
 debeat, cuius rei initium est timere deum. Vnde in psal.
 cx. dicitur: Initium sapientiæ timor domini. Hoc est,
 sapientiæ

sapientiæ est, timere deum. Id quod Christus in primis mandat, inquit: Timete magis illum, qui potest animam & corpus perdere in gehenna. Et sic tutissima res est, nihil timere, præter deum. Quo fit, ut sapiens sit, qui timet deū, & qui non timet, insipiens. Per hunc modum ediscitur, oportere Christianū præsertim hominem, in primis uenerari deum, & illum sperare, uti poëta canit, memorem fandi, atq; nefandi, quo sic à malefactis manum abstineat facilius.

Misericordiam uolo, & non sacrificium. V.

Ex delectu beatorū, quem solus deus habet, sequitur eius misericordia, quādo nos nihil promereri quimus, unde ei duntaxat tribuendum est, quod iusti iuuantur. Propter quod apud Osee prophetam ait: Misericordiam uolo, & non sacrificium. Quem locum Christus prout in euangelicis patet literis, repetit, ad demonstrandum, officia charitatis deo acceptiora esse, quā Iudæorum sacrificia, quæ per animalium cædem fiebant, clamante etiam Esaia: Quò mihi multitudinem uictimarum uestrarum dicit dominus? Plenus sum. Et Solomon nihil diuersum refert, inquit: Facere misericordiam & iudicium, magis placet deo, quā uictimæ. Et Hieronymus hunc differens locum, ait: Hostia enim placabilis deo, hominū salus est. Hinc itaq; iactatum uulgò prouerbium in superstitiose religiosos, qui cærimonijs duntaxat concelebrandis, aut preculis recitandis, mirifice intenti sunt, in illisq; summum pietas

is fastigiū collocant, cunctum aliud pietatis officium,
more Iudæorum, non magnopere curantes.

Si deus pro nobis, quis contra nos? VI

Est deus pro nobis, ut docet Origenes, quod spiritus
dei habitat in nobis, quod spiritu dei agimur, uel quod
secundum propositum, uocati sumus, primū per docu-
menta Iesu, deinde iustificati per eius mortem, postres-
mo glorificati per eius resurrectionē. Hæc sunt à deo
nobis concessa, ut iustis, quamobrē Paulus ait: Si deus
pro nobis, quis contra nos? Quasi dicat, nihil nobis
officere poterit. Vnde David: Dominus illuminatio
mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector
uitæ meæ, à quo trepidabo? Hinc factum, ut cum uolu-
mus significare innocentiam ut diuino uallatam semper
præsidio ubiq; esse tutam, prouerbij uice eleganter di-
camus, Si deus pro nobis, quis contra nos?

Non tentabis dominum deum tuum. VII

Vt deus nos si boni sumus, tuetur, sic si mali, deserit.
Quare Moses diuinæ iustitiæ bene gnarus, populū in
primis admonuit Hebræum, ut ne ullo dominū aude-
ret tentamēto irritare uti querendi studiosus, quod ad
ipsum non pertineret, sed tantū præcepta & cærimo-
nias datas seruaret. Vnde apud Hebræos est deinceps
in adagium adscitum, Non tentabis dominū deum tuū.
Quod & Christus usurpat aduersus diabolum, à quo
tentabatur. Quadrabit in eum, qui potentiorē se teme-
re infestat, à quo facile possit opprimi.

Durum

Durum est, contra stimulum calcitrare. VIII

Huius simile est uetus prouerbiū à nostro Terentio usurpatum, quod in actis apostolorū refertur à Christo admonente Saulum dementiæ, quod uellet aduersus se pugnare, ac dicente, Durū est tibi contra stimulum calcitrare. Significat autē non esse illis resistendū, qui laceßiti nocere possint, neq; grauate ferendum, quod euitare non ualentibus plus afferat doloris, & deniq; stultū esse, repugnare, quem uincere nequeas. Sumpta est metaphora à bobus, qui stimulo ab agricolis sup-
punguntur, in quem cum calcitrant, peius læduntur.

Tange montes, & fumigabunt. IX

Tange montes, & fumigabunt, Carmen est Dauid fiduciæ plenū. Sanè ille diuini implorans auxiliij aduersus Philistinos, ita futurum sperabat, ut inimici quamuis instar montis elati superbia essent, iuuante deo, ad nihilum redigerentur. Translatio est prouerbialis à torre, qui cum extinguitur, tum maxime fumat, & hærebit in eos, qui in eminentia constituti, uel multum ualentes plus nimio potentiæ aut uiribus fidentes, ut quoniam afficiuntur incōmodo, perinde à summo protinus ad imum decidunt, animoq; deficiunt, ut seminus torris cum ab igne separatur, totam domum suffiando, in fumū euanescit. Vulgus tamen solet uersa uice, secus uti, cum uult significare non esse irritandos potentes, utpote qui tantillū iniuria laceßiti more accensi ignis, exardescant ira, seuiantq; sine modo. Sed prior sensus

mibi magis arridet, aptiusq; consentit.

Arbor bona fructus bonos facit.

X

Arbor bona fructus bonos facit, contrà mala non potest fructus bonos facere. Vt enim huiusmodi arbores fructu internoscuntur, sic homines factis apparent, quales sint, quoniam nunquam liquidum Sincerumq; ex turbido uenit, & uir bonus usque eo perducit animum suum, ut non modò nolit peccare, uerumetiam non possit. Contrà malus uix tantillum boni facere potest, quippe ubi bonum se simulat, tunc pessimus efficitur. Sic istiusmodi prouerbialibus metaphoris continuis edocemur, uitam principio bene instituire, animumq; ad aliquod honestum studium adiungere, quando omnis nostra actio postmodum moribus respondeat, necesse est.

A fructibus eorum cognoscetis eos.

XI

Huc respicit & hæc metaphora, à Christo usurpata, A fructibus eorū cognoscetis eos. Ille enim uolens docere, quomodo doctores fucosa bonitate muniti sint nobis cauendi, ostendit certum uirtutis atq; uitij discrimen, quo uirum bonum à malo facile possimus discernere, ut hunc tanquam pestem fugiamus, & illum ut salutare sydus cōtemplemur, sectemurq;. Omnis enim nostra uita aut in actione, uel in oratione acquiescit, hoc est, aut facimus, aut dicimus semper aliquid, & quàm illud uerissimum est, tam hoc ualde cōmentitium esse potest, id quod factitant pseudoprophetæ, & hypocritæ,

pocritæ, qui nulla magis re internosci possunt, quam suis actibus, qui certissima sunt bonæ aut malæ uitæ indicia. Hinc igitur iam in tritum abiit prouerbium, A fructibus eorum cognoscetis eos. Nos uti cōmode possumus, cum uolumus significare, non esse hominū uerbis, sed factis fidendum.

Ex fructu arbor cognoscitur.

XII

Ab hoc non abludit illa euangelica figura, Ex fructu arbor cognoscitur. Sunt enim infinitæ arbores folijs inter se persimiles, item multæ aspectu perpulchræ, sed infelices, quæ omnes è fructu apparet, quales sint, cuiusue generis. Et ita homo quod egerit, eius animi indicium faciet, quando illius uirtuti aut uitio facta non dubitanter respondent.

In uestimentis ouium, sunt lupi rapaces.

XIII

Eiusdem generis est illud, Attendite à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. De ijs, qui aliud habitu, et uerbo promittunt, aliud re præstant. Effertur uel aliter, In pelle ouina latet lupo. Porro eiusmodi impostores ita solent ouinæ simplicitatis personam induere, ut cum pro bonis habeantur, credentes facilius decipiant. Sed in hæreticos quos theologi nostri uocant, speciatim torquetur, qui iccirco abstinere, ut se incautum sequentibus uenenum suum sensim aspergant.

Nunquid colligunt de spinis uvas, aut de tribu-
lis ficus? XIII

Prouerbialis metaphora à uindemiatoribus, et arborum collectoribus fructuum sumpta, qua Christus apud Matthæum demonstrat hæreticos et hypocritas de quibus supra egimus, qui quadam pietatis ueste se obtegunt, tam difficile boni aliquid posse facere, quam de spinis, hoc est, ex seipsis uvas, aut de tribulis ficos colligere. Atqui recte eiusmodi homines spinis comparantur, quia more illarum, uenenatū habentes animū feriant eos, qui propius accesserint. Licebit adagio uti, cum uoluerimus non sine stomacho, innuere in aliquibus nihil apparere sanctitatis, quamobrem debeant præ cæteris coli, aut magnificari.

Aes sonans, aut cymbalum tinniens. XV

Aes sonans, aut cymbalū tinniens, iam olim ille prouerbiali allegoria dicebatur, qui tam uanitate plenus quam à probitate uacuus, ut concionabundus pie sancteq; alijs rectam uiuendi normam inculcabat, atque more rudentis aselli, tollebat uoces, quo longius exaudiretur. Quod hodie bene multi egregie faciunt, cum ad populum concionantur, de pulpitis enim proteruiter clamitant, templa dementer clamoribus opplent, uitia mordaciter carpunt, at ex se nihil præterea præstant, quod eam oleat animi pietatem, quam insigniter præ se ferunt. Sumpta est allegoria ab ære et cymbalis longo sonitu strepentibus, sicut in matris deorum sacris

sacris utebantur, quod hæc instrumenta ab alio pulsata per se nequeant sonum ædere. Quamobrem apostolus ad Corinthios scribit: Si linguis hominum loquar, & angelorū, charitatem autem non habeam, factus sum uelut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Ita prouerbia liter innuit, uanitatis plenum esse, longe alio modo docere, atque uiuas, uel sentias.

Arundo uento agitata. XVI

Arundo uento agitata. Parabola superiori cognata, & in prouerbum recepta. Ille enim similis calamo non indecenter dicitur, qui omni uento, id est, rumore uulgi circūfertur, & leuitate mentis, de eo statim ambigit, quod paulò ante prædicauerat. Est ea usus Christus de Ioanne Baptista, ita plebem alloquens: Quid existis in desertū uidere? arundinem uento agitatum? Ac si diceret, Num existis ut uideretis hominē uanum, & futilem, uelut sibi minime constantem? & propterea subdit: Sed quid existis uidere prophetam? Etiam dico uobis, & plus quàm prophetam. Quadrabit adagium in homines leues.

Qui parce seminat, parce & metet. XVII

Qui parce seminat, parce & metet. Tracta metaphora ab eo, qui fruges serit, qui si eas minus affluenter sparserit, nequaquam plena manu colliget, ea Paulus ad Corinthios adagionis loco utitur, ut eos ad largitiones inopibus faciendas promptiores reddat, cum minus præmij ille sit à deo accepturus, qui minus des

derit. Et ad Galatas scribens, longiuscule rem trahit dicens: Qui seminat in carne, de carne metet corruptionē. Qui seminat in spiritu, de spiritu metet uitam æternam. Dauid quoque in eandem sententiam psalmo cxxv. Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Et Cicero: Vt sementem feceris, ita et metes. Per hæc unicuique officij præstandi modus præscribitur, qui enim bene fecerit, beneficium, qui uero male egerit, pro merito, maleficio, hoc est, præmium factis dignum reportabit.

Hilarem datorem diligit deus.

XVIII

Eiusdem Apostoli dictum uice prouerbij, sermone uulgatum demonstrat, id munus deo esse cum primis acceptum, quod ultro datur, utpote qui nõ æque rem, atq; animum dantis pensitat. Ea quidem ratione Christus duo æra à paupercula uidua in gazophylacium missa pluris æstimauit, quàm diuitum dona. Nos autem per hoc monemur, ad iuuandum inopes propensiores fieri, equidem multum refert, quo quis animo beneficium det, si enim dederit, ut recipiat, iam illud, sicut Tull. ait, desinit esse beneficium, sin uero non dederit, nisi precibus fatigatus, ac inuitus, et id secum remunerationem fert. Nimirum care emit, qui rogat. Quapropter recte monet Ausonius: Si bene quid facias, facias cito, nam cito factum Gratum erit, ingratum gratia tarda facit.

Date,

Date, & dabitur uobis. Dimittite, & dimittimini. XIX

Date, & dabitur uobis. Dimittite, & dimittimini. Petite, & dabitur uobis. Quærite, & inuenietis. Pulsate, & aperietur uobis. Iste euangelicæ sententiæ & id genus cõplures docent, quatenus orando sit aliquid à deo petendum. Cæterũ extra mysticum sensum, singulæ adagij faciem habent, uidenturq; significare mutua charitatis officia, & perinde pollent, ac si dicas: Benefac promerenti, amantem ama, quasi alterum ab altero mutua uicissitudinis officium pendeat.

Nunquid aliquis panem petenti lapidem porriget? XX

Aut quis est ex uobis homo, quẽ si petierit filius eius panem, nunquid lapidem porriget? &c. Cognatũ est superiori. Docet Christus exemplo patris, nõ dubitanter esse petendum à deo, quod bonũ est, qui haud dubie dabit abunde. Conueniet, quoties uolemus innuere nõ esse quicquam negandum iusta roganti.

Gratis accepistis, gratis date. XXI

Docet Apostolus radicem omniũ malorũ esse cupiditatem. Quã pestem Christus exterminandam procul ciuitate dei magnopere curans simulatq; dederat suis discipulis potestatem sanandi ægrotos, leprosos munda-
dandi, dæmones eiiciendi, ne merces interueniret, quæ dona in primis spiritalia reddit uiliora, adiunxit auaritiæ condemnationem, Gratis accepistis, gratis date.

Si igitur aliter dantur, uideant illi, quorū interest, quo iure id fiat, in quos tanquā dominici mandati uiolatores loco prouerbij, hæc præceptio maxime congruet. Sed fortasse inquires, Hæc ad illos nō pertinet, quia gratuito non acceperūt, qui proinde potestate ad quæstum quemadmodū faciunt, uti possunt. Ergo uertamus adagium, Nec gratis accepistis, nec gratis detis. Quod magis in usu est, & tantum reipublicæ christianæ malum indices inurit, ut nisi tandem aliquando sanctur, ingentem religionis ruinam sit proculdubio æditurum.

Beatum est potius dare, quàm recipere. XXII

Beatum est potius dare, quàm recipere. Citat apostolus Paulus apud Lucam, in actis, hoc testimonium ut à Cristo profectum, quod in euangelicis literis inueniri non nemo negat, non animaduertens sensa, sed uerborum ordinē. Etenim quid sibi aliud uult illud, Mutuum date, nihil inde sperantes? Item, Date eleemosynam? Misericordiam uolo, & non sacrificium? Operi nudum, egenos uagosq; duc in domū tuam? Et gratis accepistis, gratis date? Cæterū uetus est adagium, quo ad utendum liberalitate perdecenter inuitamur.

Nolite dare sanctum canibus. XXIII

Dari sanctum canibus, & margaritas porcis, ueteri prouerbio Christus uetuit dicens: Nolite dare sanctum canibus, neq; mittatis margaritas uestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant

dirumpant uos. Vocat sanctum, euangelicum dogma, & prohibet cōmunicari canibus, hoc est, Christianis hæreseos cauterio iniustis, qui ritu canum, non permanentes in sinceritate religionis, ad uomitū impietatis reuertuntur. Item porcos graphice appellat eos, qui nondum euangelio credentes, in luto uitiorum uersantur. Atque ita utiliter admonet, non conuenire, ut id genus hominibus cito sanctum, & margaritum, id est, mysterium euangelij prodatur, ne illud contemptui habentes in religionē nostram ueluti canes latrent. Sanè hac de causa, fertur ipse Christus consueuisse per parabolas, de regno dei loqui, quod antea fecerant prophete. Quin & Phœnicibus & Aegyptijs par studium fuit, ne theologiæ suæ mysteria uulgò panderentur. Hinc adagiū fluxit, quo salubriter iubemur, ne nostræ religionis arcana, neque aliquid re motioris doctrinæ illis aperiamus narremusue, qui uel uacillant, uel nullo sunt iudicio. Potest non inconcinne & in eos cōpetere, qui indigni sunt, quibus quicquam decori deferatur.

Sapientia huius mundi stultitia est, apud
deum. XXIIII

Apud uulgus, ille cum primis solet dici sapiens, qui undecunq; plus sibi opum, plus honorū cumulauerit, quamobrem ab omnibus honoretur, cum maxime, qui tamen apud deum, tantū abest, ut sit sapiens, ut etiam pro stulto habeatur, utpote qui aliud nihil sibi cōparauerit, quàm quod mirantur homines. Contrà qui recta

sapit, illa omnia ut caduca, fluxa, uana aspernatur, rebus tantum diuinis intentus. Et hic tamen uulgò minus sapere existimatur, quod præsentis uitæ cōmoda ob futuram, & illam quidem ut isti Epicurci aiunt, nō satis certam, negligere uideatur. Vtrunque apostolus ad Corinthios scribens, docet: Nullus seipsum seducat. Si quis sibi uidetur sapiens esse inter uos, in hoc seculo stultus fiat, ut sit sapiens. Sapiencia enim huius mundi stultitia est apud deum. Et in epistola ad Romanos ait: Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt. Qui uero secundum spiritum sunt, quæ spiritus sunt, sentiunt, nam prudentia carnis mors, prudentia uero spiritus, uita & pax, propterea quod prudentia carnis inimica est deo. Quæ sententia admodum pro uerbialis in eos cōmode conueniet, qui humano afflati spiritu, hoc est, extrinsecus rationē uiuendi habentes, nil nisi quod caducum est, sapiunt, quorum cogitationes & studia, ut perbelle propheta ait, dominus scit, quoniam uana sint. At ediuerso omnes hoc apostolico scito iubemur de humanis salubriter desipere, ut cœlestia expeditius meditari possimus, unde nostra sit futura salus.

Regnū meum non est ex hoc mundo. XXV

Ecce, qui Christum sequuntur, ubi loci eum inuenire queant, quando ipse Pilato iccirco respondit: Regnum meum non est de hoc mundo, ut sic teste Cyrillo, liberaret illum à formidine affectati ab se regni, cuius quis
dcm

dem criminis falso à Iudæis insimulabatur, cū re uera principatus eius non uspiam certus, sed cœli & terræ, terrarumq; omnium esset. Hinc itaq; tritū in uulgo pro uerbiū est, ut quoties quis uult scienter & mystice innuere, se tantū de cœlesti patria meditari, aut longe alio, et illo quidē non inutilliore, ac inscia plebs autumat, studio teneri, apte dicat, Regnū meū nō est ex hoc mūdo.

Qui de terra est, de terra loquitur. XXVI

Qui de terra est, de terra loquitur. Sunt Christi præceptoris nostri uerba speciem adagij præ se ferentia, quibus indicat, qui è terra profectus est, illū terrena et humilia loqui. Quæ sentētia in eum recte hærebit, qui quicquid agit, uel sātur, corporis seruitio accommodat, uelut nihil habeat cōmune cum deo, sed cum belluis.

Ex abundantia cordis, os loquitur. XXVII

Hūic confine est illud, quod Iesus in phariseos clamat, Progenies uiperarū, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. Nihil uerius à ueritate dici potuit, nam in corde uti attestatur Plin. mens habitat. Quo fit, ut si quippiam cordatius dicatur, ex corde, hoc est, ab intimis animi penetralibus proficisci existimetur. Contrā si quid insulsum, ex ore uideatur oriri, quasi non præmeditatū. Vnde non immeritō in prouerbiū cessit, in eos, quorū sermo cum prauo animo, turpiq; uita recte consentit. Potest & in bonam capi partem, si quando quis ex boni animi sententia loquitur.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti
laudem. XXVIII

Quandiu Christus in terris fuit, nulli ætati magis
quàm pueris ut innocentissimis eius diuinitas innotuit,
utpote clamantibus, Os anna, hoc est, ô domine, saluū
me fac. Quod propheta Dauid antè cecinerat: Ex ore
infantium & lactentium perfecisti laudem. Siquidem
perfecta laus à pueris id ætatis est profecta, qui repen-
te sancto spiritu superne imbuti, Iesum primi omnium
cognoscentes salutarunt. Hoc oraculū apud Matthæū
Christus citauit, ut prophætæ testimonium puerorum
dictis firmaret. Vnde natum, ut pueri & simplicioris
ingenij homines uulgò dicantur diuinare, cum quipa-
piam ex tempore futurum pronunciant.

Beati pauperes spiritu.

XXIX

Eò etiam propè pertinet istud Christi uerbum, Beati
pauperes spiritu. Publicitus receptū, pro eo, quod est
incallidius sentire, quod feliciores sint illi, qui non ha-
beant plus spiritus, hoc est animi, & ob id non plura
molientes sese summississime gerant, de quibus prophe-
ta ait: Humiles spiritu saluos faciet dominus. Idcirco
Christus pauperes appellat beatos, et ne uideatur præ-
dicare paupertatem, quæ nonnunquam necessitate fer-
tur, adiungit spiritu, ut humilitatem intelligas, non pe-
nuriā. Igitur beati pauperes spiritu sunt, qui propter
spiritū sanctum, uoluntate fiunt pauperes. Et in hanc
sententiam quadrabit, de ijs, qui posthabitis uitæ com-
moditatibus,

moditatibus, sese religioni addicūt, in eaq; acquiescunt. Vel, ut Theophylactus sentit, in superbos hæreos, quia Christus hic illud agit, ut modestiæ fundamentum iaciat, quando, ut Adam per superbiam cecidit, ita ipse nos per humanitatem erigit.

Non sum dignus, ut soluam eius corrigiam calciamenti. XXX

Non sum dignus, ut soluam eius corrigiam calciamenti. A Ioanne Baptista est testimoniū, et suæ ipsius humanitatis, et Christi diuinitatis dictum, quo planū fecit, quanto esset illo inferior, quando asseruit minime se dignū, qui eius corrigiam calciamenti solueret, quod serui officium esse solet. Hodie uice prouerbij passim usurpatur, cum quis uult significare nihil sibi assumere, sed præ se, hunc uel illum arbitrari magnum esse uirum, atq; nobilem, siue excellentem. Quod facit apostolus dicens: Ego enim sum minimus apostolorū, qui non sum dignus uocari apostolus. &c.

Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnū cœlorū. XXXI

Sicut suprā, ut in psalmo refertur, demonstratū est, initium sapientiæ esse timorē domini, ita per hæc Christi uerba, Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorū, apparet ijs non cōmittendam religionis custodiam, nec inesse perfectum amorem, qui cum polleant synceritate doctrinæ, turpiter uiuunt, et doctrinæ integritatē malis actibus destruūt,

quando utrunq; dei seruis necessariū est, ut & actus sermone, & sermo actibus comprobetur, dicente Seneca: Non aspicias quā plenas quisq; manus deo, sed quā puras admoueat, non enim aliter nisi optimus animus dei est cultus. Vnde apostolus ait: Non enim qui in marnisto Iudæus sit, Iudæus est. Hinc factum uulgò pro uerbiū in hypocritas, qui dicunt, & non faciunt, quod sit regno cœlesti dignū. A quo non discrepat illud,

Non omnes homines sunt homines, si ue non omnes
episcopi sunt episcopi. XXXII

Homo ut in primo de rerum inuentoribus libro, ex Cicerone prodidimus, animal est prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij. Quo fit, ut qui hominem agere uelit, illum oporteat in primis sequi rationem, quod si non fecerit, iam iure desinat optimo esse homo. Vnde ortum prouerbum, Non omnes homines, sunt homines. Ad hoc idem Cicero in officijs respicere uidetur, cum inquit: Quin etiā si quis est paulò ad uoluptates propensior, caueat modò, ne sit ex pecudum genere, sunt enim quidam homines non re, sed nomine. &c. In hanc sententiam diuus Hieronymus pulchre refert de malis episcopis, ad Heliodorum ita scribens: Non omnes episcopi, sunt episcopi, attende Petrum, sed Iudam considera, Stephanum suspice, Nicolaum respice. Non facit ecclesiastica dignitas Christianum, Cornelius centurio adhuc ethnicus dono spiritus sancti mundatur, presbyteros

Daniel

Daniel puer iudicat. Non est facile stare in loco Petri
 & Pauli, scilicet tenere locum iam cum Christo re-
 gnantium. Et diuus Augustinus: Non omnis qui dicit
 pax uobis, quasi columba est audiendus. Hinc igitur
 apparet nos debere quocunq; temporis puncto, officij
 esse memores, cum illud solum sit certum personæ indi-
 cium, quam unusquisque gerit. Attendant ista tandem
 qui continenter peccant.

Omnis qui male agit, odit lucem. XXXIII

Omnis qui male agit, odit lucem. Quadrabit in eum
 qui ideo aliquid clàm facere studet, quod illud turpe sit
 factu, ac in aperto non liceat fieri, nox enim, uti inquit
 Papinius, fœcunda operum est, & pulchræ accômo-
 da fraudi. Vnde fit, ut fures noctu plurimū soleant su-
 rari, quo ita res alienas impune diripere possint. Inde
 orta est prouerbialis metaphora, qua Christus apud
 Ioannē reprehendens Iudæos, quod se ueritatis lumen
 non diligenter, utitur dicens: Omnis enim qui mala a-
 git, odit lucem, & non uenit ad lucem, ne arguantur
 opera ipsius. Qui autem facit ueritatē, uenit ad lucem,
 ut manifestentur opera ipsius, quia in deo facta sunt.
 Ex quo apostolus ait: Fructus enim lucis est in omni
 bonitate, & iustitia, & ueritate.

Nihil opertum est, quod non reuelabi-
 tur. XXXIII

Vetus adagium est, quod ex euentu cuiuspiam male
 actæ rei ortum apparet, in eos, qui quod sua malefacta

latere putant, ob id, male agere pergunt. Vel est Christi uaticinium in id prouerbium adscitum, is enim cum missurus esset discipulos per terrarū orbem, prædicatum euangelicū dogma etiamnum ferocissimis quibusq; gentibus, admonuit, ne persecutorū timerent seuitudinem, et maledicentīū rabiem, quoniam tandem ueniret dies iudicij, cum & ipsorum uirtus, & illorū nequitia demonstraretur, inquit: Nihil enim opertum, quod non reuelabitur, & occultū, quod non sciatur. Et hoc fiet, cum deus in fine seculorū iudicabit. Interim tamen multorum crimina quotidie patefiunt, quæ antea ignorabantur. Vnde Seneca utiliter admonet, Non aliter uiuas in solitudine, aliter in foro.

Non potest abscondi ciuitas supra montem
posita. XXXV

Versa uice, Christus declarat id quod in aperto est, celari non posse. Sumpta allegoria, ab oppido supra montem sito, quod undique circumspectitur, qua patet stultissimū esse, illud conari occultare, quod omnibus est notissimum. Cæterum præceptor inquit, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, docet speciatim discipulos fiduciam concionandi, ne metu suppliciorum sese in tecta abdant, sed aperte apostolicū munus obeuntes in medium prodeant, cum ille qui sacras habet ad populum conciones, latere non possit, utpote qui tantum palam loquitur, alioqui concionator esse desinit.

Sufficit

Sufficit sua die malitia, id est, afflictio. XXXVI

Cum satis malorū in hac calamitosa uita, unusquisque dies afferat, quibus continenter affligimur, nō est, quod quæramus, quid sit futurū cras. Quapropter præceptor discipulis dicit: Nolite ergo solliciti esse in crastinum, crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit sua diei malitia. Videtur igitur cōcedere, ut de præsentibus solliciti sint, qui futura prohibet cogitare, quando quidem cuiusque diei malitia, hoc est, afflictio, labor, angustia seculi, sic enim diuus Hieronymus interpretatur hunc apud Matthæum, differens locum, sat nos distinent, ut non sit ocium meditandi de futuris rebus. Quoties proinde uolumus significare cogitationē præsentis temporis plurimū premere, et futurorū curam quæ incerta est, relinquendam esse, iam prouerbialiter dicimus, Sufficit sua diei afflictio.

Non est uestrum nosse tempora, uel momenta. XXXVII

Huc spectat et illud responsum à Christo datum discipulis percunctantibus, num id temporis restitueret regnū ipsi Israël. Non est uestrum nosse tempora, uel momenta, quæ pater in sua constituit potestate, sicut in actis legitur, quo prouerbialiter docet non debere nos futura quærere, cum nemo homo ea scire queat. Est et huic cognatum, illud in prouerbijis Hebræorum, Qui obseruat uentos, non seminabit. Vnde demonstratur,

quàm inutile ac uanum sit, id futurũ curare, cuius humana mens nescia sit. Verbi gratia, Si quis ex cœlesti obseruatione, differat facere sementẽ, quæ ut serotina nihil postmodũ producat, iam illi incõmodum oritur, uel si tardius citiusue negotium aliquod gerat, quod mox uelut intempestiue curatũ nihil afferat utilitatis. Est proinde absque temporis obseruatione, & nubium consideratione, seu timore uentorum, in medijs etiam tempestatibus seminandũ, & curandum peropportune, quicquid in rem nostrã esse uideatur, nec dicendum illud tempus cõmodum, hoc inutile, cum ignoremus, quæ uia, quæ uoluntas sit spiritus uniuersa regentis. Etiam si ex elementorũ obseruatione, futuræ serenitatis ac pluuij dici certum fieri possit iudiciũ, teste euangelio, ubi Iesus pharisæis & sadducæis dicit: Facto uespere, dicitis serenum erit, rubicundũ est enim cœlum, & mane, hodie tempestas, rutilat enim cœlum triste. Faciem ergo cœli dijudicare nostis, signa autẽ temporum non potestis scire. Hoc autẽ uulgato passim pro uerbio uetamur credere ex uisiderum, mala uel bona nobis proficisci, quando hæc à deo expectamus, & illa à nobis per eius gratiam, deprecari tantum possumus. Vtrunque ab apostolo discere licet.

Diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. XXXVIII

Pauli apostoli sententia est, Diligẽtibus deum omnia cooperantur in bonum, & in celebre adscita adagiũ,
cum

cum uolumus significare ijs qui diligunt deum, omnia prospere cadere, hoc est, omnia etiam mala bono esse. Proinde recte illi competit, qui ut iustus etiam ex incommodo, commoditatem consequitur, sicut accidit sanctis martyribus, qui etsi coram hominibus, tormenta passi sunt, spes tamen illorum quemadmodum Sapientia ait, immortalitatis plena est.

Vigilate, quia nescitis diem, neque horam.

XXXIX

Cum in dubia semper uitæ ac mortis alea uersetur, nec nostrum sit nosse tempora, ut demum cuncta nobis adiumento sint, uult præceptor noster nos uigilare, bene agendo, quia quæadmodum in ipsa uita nihil est certius necessitate moriendi, sic item incertius nihil ipsius mortis die, ac hora. Idcirco utiliter admonet, Vigilate, quia nescitis diem, neque horam. Sic nos magis reddit intentos, ad sarcendum diligentia omissum officium, atque parandum bonorum actuum uaticum, quod postremo in cælestem redeuntis patriam in itinere non deficiat. Omnis itaque dies uelut ultimus ordinandus est. Hoc tamen conducibile præceptum complures hodie loco prouerbij usurpant, quàm recte secum perpensunt, ut qui causæ suæ alte indormientes rebus presentibus duntaxant seruiunt.

Estote prudentes, sicut serpentes, et simplices,
sicut columbæ. XL

Vt Iesus suos discipulos sine dolo esse iussit, ne faces

rent malum, ita & prudentia munitos uoluit, quo insidiantium decipulis non circūuenirentur, dicens: Estote igitur prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ, Quasi dicat, Imitamini in deuitādis periculis, serpentis prudentiā, qui toto corpore occultat caput, ut illud in quo uita uiget, protegat. Item & columbæ simplicitatem æmulamini, quæ animal est innoxium, uti ex spiritus sancti specie significatur, cui duntaxat salutis præsidium in alarum pernicie est situm. Ex hac itaque tam scita similitudine edocemur prudenter cauere, ac simpliciter sapere.

Nemo potest dominis simul inseruire duobus.

bus. XLI

Christus apud Matthæum, usurpat adagium, eiusq; sensum aperit, dicēs: Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim unum odio habebit, & alterum diliget, aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Sic deniq; docet amorem non posse diuidi.

Spectaculum facti sumus.

XLII

Paulus cum uellet significare apostolos ubique gentium religionis causa, probro haberi, & multitudinē perinde ac ad spectaculū quoddam undiq; conuenire, ad uidendum, quibus illi publice afficerentur contumelijs, ad Corinthios scripsit: Puto enim quod deus nos apostolos nouissimos ostendit tanquā morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Hactenus ille. Porro istiusmodi apostoli uerbum

bum hodie passim à uulgo uice prouerbij, haudquaquam inepte citatur, ubi uolunt speciatim innuere aliquos in honoris fastigio esse constitutos, ad quos omnium oculi dirigantur, ueluti in primis sunt episcopi nostri, qui locum ipsorum apostolorum tenent, à quibus reliqui uiuendi normam mutuari debent. Væ igitur illis, qui bonum non æderint exemplum, quippe qui apud inferos, dubio procul aliquando plectentur, quoniã semper sunt, qui quoduis facinus haud grauate imitentur.

Vos estis sal terræ, lux mundi. XLIII

Sal terræ, lux mundi prouerbiali figura à Christo apostoli uocitati sunt, quod ueluti carnes sale seruatur cibariaque omnia illo condita multo fiunt sapidiora, item cuncta luce clarescunt, sic populi per eorum conseruaciones, essent ab omni perditionis interitu uindicandi, & doctrina illorum simul illuminandus totus orbis, ac ipsi nusquam ob metum periculorum se occultaturi. Hæc tam uenusta metaphora in primis competit doctoribus sacris, & episcopis, qui meritò comparandi sunt sali, qui ad siccandas carnes necessarius alium non habet usum, nisi ut mandetur terræ, unde nullum oriatur germen, quod aliàs factum in iudiciorum libro legimus, nam nisi ipsi docuerint, suo silentio Christianum utique dogma sinent prorsus abolescere. Item lucis instar erunt, si morum innocentia, rebus humanis præluxerint. Videant proinde, quorum interest, an sint in sacerdotali ordine multi, qui talē sapiant salem, et eam luceant lucē,

quibus rebus Christus suos comparauit discipulos.

Qui episcopatum desiderat, bonum opus
desiderat. XLIII

Audio quotidie hoc apostoli scitum ueluti uetus adagium passim iactari, quoties quis incitatur ad captandam aliquam dignitatem sacerdotalem, perinde quasi ille uecors sit, ille nihil honesti sapiat, qui ad tale quid non audeat inhiare, & ambire, adeò cuius homini ista patent. Quo fit, ut bene multi indifferenter tam probi, quàm improbi, tam docti, quàm indocti, æque sibi munus illud certatim expetant, qui tamen si Paulum recte auscultarent dicentem, Oportet igitur episcopū irreprehensibile esse, secumq; cogitarent, ecquid sibi uellet illa duntaxat uox, irreprehensibilem, dubio procul intelligerent paucis admodum fas esse eius rei audiores esse. Vnde salubriter monemur, honorū appetentiam officio & conscientia, non cōmodo & ambitione metiri. Sed illud significantius demonstrat.

Cui multum datum est, multum quæretur
ab eo. XLV

Cui multum datum est, multū quæretur ab eo. Hæc Christi sententia in prouerbiū non abs re abiit, quando per hanc recte addiscimus, tum ut diuus Gregorius ait, rationes donorum crescere, cum ipsa augentur dona, quod alibi ipse talentorū parabola expressit efficacius. Nam dubium non est, quin oporteat nos reddere rationem coram iusto iudice, quonam pacto acceptis diuinis
tus

tus beneficijs usi fuerimus, quæ sanè beneficia Paulus ad Corinthios scribens refert: Alij quidem per spiritū, datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ. &c. Deinde infert: Hæc autem omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. At adagiū speciatim congruet nostris pontificibus, qui tantum profitentur scientiarū, tantum habent opum, tantum dignitatū, tantum ditionis, quo magis efficiantur memores officij. Conueniet item regibus regulisq;, qui ideo alijs præsumt, potentia & opibus præstant, ut nihil agant, nihil curent, nisi quod è republica sit. Sed quousquisq; est, qui norit ista inter tot delicias meminisse? Atqui nō inuenustius ad quosuis alios accōmodabitur, qui bona intelligunt, sed aliquid præstare minime student, de quibus Hieremias capite quarto ait: Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciunt.

Qui non intrat per ostium in ouile, fur est

& latro. XLVI

Qui non intrat per ostium in ouile, fur est & latro. Vetus est prouerbiū, teste euangelista Ioanne, & torqueri solet in malos sacerdotes, qui bono neutiquā modo sacerdotia adipiscuntur, & ueluti fures pessimis exemplis faciunt, ut multi quotidie mortales peius peccent. Sic tantum degenerant à uero pastore, qui docens sibi curæ esse oues, per hanc parabolam, arguit eos esse fures, qui sacerdotio haud rite præditi non quæ ex dei, sed ex ipsorum tantum usu sunt, auide quæritant.

Super cathedram Moysi, sederunt scribæ
& pharisæi. XLVII

Prouerbiali figura Christus dicit, Super cathedram Moysi, sederunt scribæ & pharisæi, omnia ergo quæcunque iusserint uos seruare, seruate, secundum opera eorum, nolite facere. Sic hortatur populos, ut sacerdotes euangelium non suas leges recte docentes audiant, et si illi minus id obseruent. Hoc innuit præceptor exemplo pharisæorū, & scribarū, qui mosaicam legem docebant, & parum mosaice uiuebant, & tamen audiendos censuit. At uulgò ita schema accipitur, ut Christus iusserit suos Christianos propter sacerdotij & nominis dignitatē obedire etiam malis sacerdotibus, non actus, sed doctrinam eorum considerantes. Nimirum prospexit fore, ut plures contemptui quàm honori in posterum tempus haberentur, nisi mortales magis nominis gratia, quàm uirtutum, ad eos respectum haberent, adeò pauci sumus, qui præclarum ordinem honestandum curemus.

Mercenarius mercenarius est. XLVIII

Mercenarius ille est, qui operas uendit, & locat. Is aliam personam præbere se nescit, dicente Christo, Mercenarius mercenarius est. Quod idem pollet, ac si diceret, Ne quicquam ab alio expectes, quod per te facere possis, quia unusquisque modis omnibus sua quàm aliena studiosius curat, & sibi recte mauult quàm alteri. Quod declarat illud: Mercenarius uidit lupum uenientem,

uenientem, & dimittit oues, & fugit, quia non pertinet ad eum oues.

Vnus pastor, & unum ouile. XLVIII

Vnus pastor & unum ouile, Prouerbiali metaphora dicitur, cum omnes parent uni, & diligenter diuisa sunt mania, ut unusquisque suas agat partes, ut puta, cum inter Christianos nullum est schisma, nec in republica seditio, sed suo pontifici sacerdotes rite parent, & populus sui regis dicto audiens est. Cæterum illud Christi fuit oraculum, quo significauit futurum, ut cunctæ aliæ quando gentes non inuitæ euangelium reciperent.

Cognosco oues meas, & cognoscunt me
meæ. XLIX

Cum quispiam uoluerit non inscien- ter innuere, se intus & in cute, suorum mores noscere, item suos ab illis non ignorari, apposita hac euangelica parabola utetur, Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Sic enim pastor & oues inter se noscunt.

Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspi-
ciens retro, aptus est regno dei. L

Metaphora non inuenusta Christus indicat, quis idoneus sit spiritali militiæ. Quod apostolus ad Timotheum pulchre declarat scribens: Nullus qui militat, implicatur uitæ negocijs, ut ei placeat, qui se in militiam delegit. Contrà igitur ille fecerat, qui secuturus præceptorem uoluit prius uisere suos domesticos, & ideo, uti apud Lucam refertur, dixit, Nemo mittens manum suam ad

aratrū, et aspiciēs retro, aptus est regno dei. Nempe si arator retrorsum aspexerit, haud dubie delyrabit, hoc est, rectū sulcum nō faciet, uelut necesse est à recto rece dat, qui non abiectis procul humanis affectionibus, se religioni addixerit. Conueniet translatio in apostatas, uel in eos, qui nullius rei ministerio operam suam rite impendunt, aut qui de recta uia declinant.

Amice quomodo huc intraſti, non habens uestem

nuptialem?

LI

Amice, quomodo huc intraſti, non habens uestem nuptialem? De immerito ad quempiam honorem perducto, utpote qui in se non habeat, quod ea dignitate sit dignū, uelut sine doctrina, sacerdos, sine iuris peritia, prætor, quia perinde sacerdotio ille sua inscitia, & hic præturæ sua ignorantia, dedecus imprimit, ac inuitatus ad nuptias, si ueste sordida indutus sit, munditias polluit nuptiales. Hac parabola Christus unū ex conuiuiis arguit impudentiæ. Is erit, qui tempore iudiciij inuentus fuerit sub nomine christiano, non habere uestem nuptialem, hoc est, uestem supercœlestis hominis, sed ueteris exuias, qui reprehensus obmutescet, quoniam id temporis non erit locus pœnitentiæ, nec negandi facultas, cum omnes angeli & mundus ipse testes fuerint peccatorū. Quapropter aliquoties præstaret, ut multi ad hæc neutiquam conuiuerent, qui simul ambitione, simul cupiditate agitati, maiorem sepe uiribus prouinciam suscipiunt. Dij boni, si noster sacerdotalis ordo,

ordo, ut de reliquis taceamus, recēferetur, quot forsitan reperirentur longe maioribus aucti honoribus, quàm ut eorum sanctimonia, uel doctrina mereretur? quibus haud dubie uti minime idoneis aliquādo dicetur, Amici quomodo huc intraſtis? Videant igitur, qui eos introducunt, quale piaculum quotidie committant, cum per huiusmodi fecem hominum, ordo in singulos dies grauius faciat damnum.

Pinguis eſt panis Chriſti.

LII

Ex oraculo Iacob de filio Aſer, ita uaticinantis: Aſer pinguis panis eius, et præbebit delicias regibus. Quod in Genefis libro refertur, deſumptum eſt ſchema, quo ut prouerbiali ſolet hodie uulgò opes ſacerdotũ quas tam late poſſident non inepte ſignificari. Siquidem nō parum multi huius panis adipati dulcedine illecti, ut pote omnem uitæ induſtriam perofi, iccirco in primis ſeſe religioni addicunt, ut citra laborem, deſidioſam agant uitam. At quidam alij quibus ſublimis eſt animus, ob id ſacerdotium petunt, quod per id, in altum extolli cupiunt, quando nulla hodie propè alia uia eſt, quæ ad ſumma decora facilius cuiuſ etiam ignauo ac minus laudato pateat, qui quidem inde uotorum compotes, regum potius quàm ueterum patrum ſtudia æmulantur, forte illud diui Petri oraculum ſecuti, Vos autem genus electum, regale ſacerdotium. Sed ſecus admonet, quod in eo oraculo ſequitur, Gens ſancta. Ob hoc enim ſacerdotes appellantur reges, quia, ut

sancti secundum ordinē Melchisedech, perinde unguuntur sancto chrismate, atq; reges solent, prout libro de inuentoribus rerum quinto fusiꝯ docuimus. His igitur regibus panis Christi delicias præbet, & pinguis est. Sic Iacob uideri potest prædixisse futurū, ut sacerdotalis ordo tandem aliquando bene magnis abundaret opibus. Cæterum si sint, qui in eis immodice acquiescant, in eos illud iure quadrabit.

Asina Balaam admonet.

LIII

Balaam hariolus accitus precio à Balac Moabitarū rege ad maledicendum populo Israël, ut in Numeris legitur, est à deo prohibitus, ad illum proficisci, qui tamen appetentia lucri faciendi uictus, ascensa asina, ire pergebat, cum ecce tibi ab ea diuinitus uesaniæ admonitus est, qua re stupefactus ad se repente redijt. Hinc Bedas in cōmentariolo quem scripsit in secundam diuini Petri epistolam, non ineleganter ait, tum iure dici Balaam ab asina admoneri, cum episcopi ac reliqui sacerdotes indigere uidentur hominum prophanorū monitis, ut qui haud secus atq; propheta Balaam, cupidine cæci non uideant, quorsum sit eundum. Ita prouerbia liter apte quadrabit in omnes. Verbi gratia, Cum indoctus doctum, seruus dominum, mulier uirum, puer senem utiliter coarguerit.

Messis quidem multa, operarij autem pauci.

LIIII

Vide rem miram. Docuimus suprà ob pinguem pa-

nem

nem Christi, Leuiticam familiam, id est, sacerdotũ coetum mirandum in modum creuisse, & tamen euangelica hæc allegoria nunquam aliàs magis, quàm nunc congruit. Christus enim per messem, populorũ credentium multitudinem indicat, & per operarios, magistrorum inopiam, ac si dicat, turba copiosa Christianorum sibi poscit apostolorũ imitatores, qui tempore opportuno metant, hoc est, doceant, de quibus in psalmo canitur: Qui semināt in lachrymis, in gaudio metent, portantes manipulos suos. Sumpta est allegoria ex eo, quod cum sit seges matura & iam resecanda falce, multis messoribus opus est. Cōmodum ea uti licet, cum uolumus significare multa esse agenda, & paucos admodum ad ea respicere, quibus curæ esse deberent.

Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. LV

Ecce, quid amittent, qui minus suũ officium fecerint. Antiquis mos fuit donare eos corona, qui aut in bello, aut in ludis fortiter certassent. Sanè apud Romanos, triumphantes corona primo laurea, deinde aurea coronabantur, qua & donabatur is, qui primus muros subisset, aut in hostium castra uel in nauem introisset. Item oleagina uictoribus in stadio olympico præmio erat, & id genus permultæ coronæ erant, de quibus in secundo de rerum inuentoribus libro affatim memorauius. Hinc itaque apostolus ad Timotheum scribit: Nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi le-

gitine certauerit. Quæ nempe athletæ parabola iam olim apud vulgus in prouerbum transijt, quo liquet honorem, hoc est, præmium nulli nisi merito, id est, officio suo gnauius functo deberi.

Non alligabis os boui trituranti. LVI

Eiusdem sensus est uetus adagium ex Mosis lege tractum: Non alligabis os boui trituranti, quod citatur à Paulo in epist. i. ad Corinthios, ad ostendendum esse dignum suo cibo, qui operatur, dicente etiam Christo: Dignus est operarius mercede sua. Et deinde subdit: Nam propter nos scripta sunt, quoniã debet in spe qui arat, arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnũ est, si nos carnalia uestra metamus? Et pergit: An nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt, & qui altari deseruiunt, cum altari participat? Hucusq; apostoli uerba reddidimus, qui adagionis sensum aperte retulit. Nam ut ingratũ est, boui trituranti negare pabulum, sic unicuique laboranti non reddere mercedem, periniquum censeri debet, cum præsertim ex sola spe præmij, solatium fiat laboris.

Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. LVII

Est idem usus huiusce allegoriæ & iam in adagium receptæ, quam usurpat Paulus ad Timotheũ scribens, Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Quod in eos perbelle conueniet, qui defraudant

dant operas mercede debita, cum illis primū sit satisfaciendum, ut est præceptū à deo per Moſen: Non morabitur opus mercenarij tui apud te, uſq; mane. At cōtrā admonet neminem hominem debere de fructibus percipere, id eſt, mercedem capere, niſi prius laborarit.

Si quis non uult operari, nō manducet. LVIII

Vt laboranti non eſt negandus cibus, ita nō operanti minime eſt dandus, teſte Paulo ad Theſſalonicenſes: Si quis non uult operari, non manducet. Quod iam pro uerbio increbuit in eos, qui ex alienis laboribus ſibi premium petunt, aut qui nulla impenſa opera, mercedem recipiunt. Sed in eos ſpeciatiim trahetur ſacerdotes, qui ſacerdotiorum ueſtigalia capientes, nullas officij partes agunt, qui ex apoſtoli ſententia, manducare non deberent.

Nemo ſuis ſtipendijs militat. LIX

Eſt uel illud ex eiſdem apoſtoli officina in prouerbum iam uulgare uerſum, ſcribentis ad Corinthios: Quis militat ſuis ſtipendijs? aut quis paſcit gregem, & de lacte gregis non edit? Poſſumus autem uſurpare, cum uolumus innuere quippiam precio, non gratuito eſſe faciendum.

Vbicunq; fuerit cadauer, illuc congregabuntur

& aquilæ. LX

Vbicunq; fuerit cadauer, illuc congregabuntur & aquilæ. Vetus eſt adagiū, & inde ortum, quod aquilæ & uultures etiam trans maria, triduo aut biduo dicant

tur sentire cadauera, ad eaq; conuolare, sicuti supra in eo prouerbio, Vultur es, cadauer expecta, ex Plinij testimonio demonstrauimus, & in rapaciores uel gulosiores recte hærebit, qui ea de causa, in quempiam locum conueniunt, atq; huc atq; illuc cōmeant, ubi aliquid lucri sint facturi, aut se fartim ritu rapacium animantiū, saturaturi. Sed in ambitiosos auarosq; aulicos cum primis quadrabit, qui iccirco frequentes aulam colunt, eius se famulatio addicunt, omnia sibi patienda in animo destinant, quod illinc uelut de perenni fonte tantum honorum, tantum diuitiarum continenter manet, ut diutinam sitim tandem aliquando expleant. Usus est eo Christus, quo admoneret esse semper cauendos falsos prophetas, & exemplo aquilæ, sanctos se præeuntem, postea secuturos, quando futurum erat, ut per suam passionem, cunctos mortales in una ciuitatis dei moenia introduceret.

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. LXI

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. Prouerbio dicitur de ualde ingrato homine, aduersus de se bene meritos, ducta metaphora à calcitrone equo, qui quo pinguior est, hoc magis calcitrat. Est ea usus Moses, quo sic prædiceret fore, ut Iudæi multijugibus à deo beneficijs affecti, idololatræ demum fierent.

Dominus pauperem facit, & ditat. LXII

Dominus pauperem facit, & ditat. Potest coherere superiori adagio, nam iura sinunt, uti est in codice de reuocandis

reuocandis donationibus, donationem ab ingrato reuocari. Ita qui dat, potest auferre, & per hoc pauperem facere, & ditare. Vnde prouerbialiter uetamur esse ingrati. Sed efficacius ad potentiam dei refertur, unde hoc carmen est ortum, Anna enim Samuelis mater eo quod diu sterilis, tandē ex animi sententia concepisset, peperissetq; filium, sic cecinit: Dominus mortificat, & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperē facit, & ditat, & reliqua. Idem de ipara uirgo: Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos, mente cordis ipsorum, Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. &c. Simile quid etiam apud Ezechielem refertur: Ego dominus dei celi lignum sublime, & eleuaui lignum humile, & siccaui lignū uiride, & frondere feci lignum aridum. Per hæc igitur iam loco prouerbij uulgò recepta, cōgrue monemur, cuncta res ferre accepta deo, nihilq; nobis tribuere, ut qui optime gnari, in eius esse manu, & nos beare, & ebeare.

Reddet deus unicuiq; iuxta illius opus. LXIII

Reddet deus unicuiq; ut opus illius erit. Ecce, cur sit quispiam pauper, uel diues, quando suo merito & bonum & malum de manu domini recipit. Cæterū apud Ezechielē, capite decimo octauo, ac trigesimo tertio, is titulus est diuinæ iustitiæ in uetus prouerbiū apud Hebræos, adscitus, & in Apocalypsi inscriptus, quo denunciatur cunctis mortalibus certum diem futurū, cum coram iusto iudice deo, actæ uitæ rationem redo

dent, & alij pro commissis, pœnas perpetuo dabunt, alij uero pro benefactis, uitam recipient cœlestem. Hæc iusta monitio est, quæ à malefaciendo tempestiue deterremur.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? LXIIII

Cum omnis uita, uelut ait Augustinus, peccatis sit obnoxia, haud dubie, si quoties quis per fragilitatem carnis, transgreditur leges dei, protinus diuina ultione feriatur, nullus euadere poterit interitum. Hinc in psalmo cxxix. refertur: Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Non punit igitur peccata acriter deus, ut apud se semper sit pœnitentibus misericordiae locus, cuius id facere est proprium. Hæc prouerbialis sententia recte torquebitur in crudelem & inexorabilem principem, in saeuum iudicem acerbissime delicta uindicantem, etiam pusilla, oblitum suæ ipsius imbecillitatis, perinde quasi uel ipse non posset in eadem mox incidere crimina.

Mihi uindicta, & ego retribuam. LXV

Mihi uindicta, et ego retribuam, in cantico Moysis dicit deus. Quod apostolus adagij uice citat cōmonefaciens Romanos, ut quamuis iniuria laceßiti, ne malum pro malo reddant, cum solius dei sit ulcisci, & pro meritis afficere beneficio. Hinc propheta: Deus ultionum dominus. Quoties ergo quispiam uoluerit ostendere, non esse agendum iniuriarum, sed deo duntaxat uti æquo uindictæ ultionem

ultionem demandandam, prouerbialiter apteq; dicit: Mihi uindicta, uel mea est ultio, Hoc est, meū est ulcisci, & ego retribuā. Proinde Paulus adiecit: Noli uinci à malo, sed uince in bono malū. Quod fit, cū quis maleficium beneficio compensat, & efficit, ut inimicus resipiscens fiat amicus, ea uictus humanitate.

Iraſcimini, & nolite peccare. LXVI

Ira affectus animi uehementiſſimus eſt, quippe qui abſcondi minime poteſt, ſolusq; facit, ut homo extra corpus ſit, dum iraſcitur. Quocirca probe admonet propheta: Iraſcimini, & nolite peccare. Eandem ſententiam apoſtolus ad Ephēſios è psalmo inſtar adagiſ citat. Neque tamen iubent iraſci, ſed iram nolunt eſſe diuturnam, utpote à nobis cito compeſcendam, ne ad iniuriam uſque uindicandam progrediatur, cum apud etiam bonum hominem, penè perdifficile ſit, non naſci iram, & deceat, ut ſtatim exorta moriatur. Quod genus iræ eſt, cum ad indignæ alicuius rei ſpeciē turbata parum mentis tranquillitate mouemur, ſed ſtatim poſt exhilaramur. Alterū uero iræ genus ſemper eſt libidine ulciscēdi ardens, iccirco ut hoc propheta prohibet, ſic illud nō negat. Autor Hieron. in epiſt. ad Ephēſios. Hinc itaq; hodie in ore omnium eſt tritiſſimū, Iraſcimini, & nolite peccare, cum uolunt intelligere iram, ut naturæ uitium quamprimū compeſcendam, et uel dolore breuem eſſe oportere inter nos, à quibus iſtius modi animi affectus ſunt ratione temperandi.

Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero
in infernum, ades. LXVII

De iustitia incontaminati iudicis suprâ intellexisti, cum demonstratum est illum reddere unicuique pro meritis, nunc ne spes ulla tibi subeat, eius censuram subter fugiendi, audi prophetam David docentem, quàm late regnet: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. &c. Per cœlum & infernum indicat totum mundum deo esse subiectum, & illum ubique adesse. Talis igitur prophete hyperbole in vulgare prouerbum abiit, quo significatur diuinum iudicium nullo posse neque loco excludi, neque humano cuitari consilio. Potest etiam festiuus ad quempiam late regem referri, quod eius manus non facile effugies, si hominem semel offenderis.

In qua mensura mensi fueritis, metientur uobis
alij. LXVIII

Iam nostris prouerbialiter passim dicitur, In qua mensura mensi fueritis, in ea metientur uobis alij. Cum uolunt significare abstinendum esse ab offensione alterius, quando sic Christus docuit modum recte iudicandi, denunciando iudicem iniquum poenam talionis subiturum, cum dixit, In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini, & in qua mensura mensi fueritis, metientur uobis alij. Et ante eum, Esaias de Hierosolyma loquens dixit: In mensura contra mensuram, cum abiecta fue-
rit,

rit, iudicabis eam. Et apud Abdiam: Sicut fecisti, fiet tibi. Per hanc prouerbialem allegoriam utiliter comonemur, seruare ius naturæ, quod est, Ne alteri feceris, quod tibi fieri non uis. Vnde illud, Ab altero expectes, alteri quod feceris.

Nolite iudicare, secundum faciem. LXIX

Vt potentes inuidia, sic miseros misericordia sequi solet, & hæc falli potest, quia non causam sed fortunam spectat, illa uero semper uitiositatem in se continet. Item nec formæ dignitati mores plerunque respondent, nec macies aut squallor innocentie index est certus. Idcirco præceptor noster Christus, quia apud deum, non est, ut ait apostolus, personarum respectus, inquit, Nolite iudicare secundum faciem. Ita uult apud iudices, plus ualere cuiusuis rei rationem, quam honesti respectum. Id quod perappositum iam prouerbio locum dedit, etiam si antea idem iusserat Moses: Non consideres personam pauperis, nec honores uultus potentis. Iuste iudica proximo tuo.

Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. LXX

Non dissonat ab hoc illud dominicum instar prouerbij uulgò iactatum, Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. Cum uolumus significare neminem esse suo debito fraudandum. Sic enim Christus à pharisæis interrogatus, num liceret census dari Cæsari, fieri iussit, respondens, Reddite, quæ sunt Cæsaris,

utputa numum, tributum, & pecuniam ipsi Cæsari,
& quæ dei sunt, id est, decimas, primitias, & oblatio-
nes deo. Ad hoc uel illud apostoli facit: Reddite ergo
omnibus debita, cui tributum, tributum, cui uestigal,
uestigal, cui timorem, timorē, cui honorem, honorē.

Obedire oportet deo magis, quàm homini-
bus. LXXI

Nihil ille gratiæ, nil offensæ dabit, qui deo paret, sed
recte aget. Vnde Petrus apostolus cum alijs, sicut in
Actis proditur, reprehensus à principe sacerdotum,
quod Christum prædicaret, respondit, Obedire opor-
tet deo magis, quàm hominibus. Et Paulus ad Galatas
idem ferè clamat, scribens: Si adhuc hominibus pla-
cerem, Christi seruus non essem, Hoc est, si cum Iudeis
sentirem, non ancillarer deo, quippe apud uulgus no-
tabatur, quod occulte legem obseruaret Hebraicam.
Hoc apostolorū respōsum speciē prouerbij præ se fert,
quo iubemur deo pariter atq; hominibus morem gere-
re, si id fieri queat. Verbi gratia. Placendum est deo,
& hominibus, sed quatenus non possis hominibus ob-
sequi, nisi deo displiceas, tum deo magis quàm homini-
bus obedire debes. Item per hoc uetamur, dare uerba
hominū auribus, hoc est assentari. Qui enim auribus
inseruiunt, seruire faciunt officium, & illud quidem stul-
tis hominibus, non item deo gratum.

Non est discipulus supra magistrum. LXXII
Ecce, ne efferamur, Christus modum nobis ponit, di-
cens:

ens: Non est discipulus supra magistrum, neq; seruus supra dominum suum. Quæ sententia ut prouerbialis in ore omnium est, qua unusquisq; docetur sui esse memor status, & officij.

Vnusquisq; in uocatione in qua uocatus est, in ea permaneant. LXXIII

Vnusquisq; in uocatione in qua uocatus est, in ea permaneat. Hæc apostoli sententia ita uulgò usurpatur, ut nihil à superiore propemodū abhorrere uideatur, cum uolunt innuere unumquemq; debere esse suo status contentum, quando haud dubie nemo homo seruus, aut dominus nascitur, pauper uel diues fit, nisi ita uolente deo. Cæterum Paulus hic agit, ut doceat statum hominis, qui ad numerum Christianorum adscriptus sit, non officere religioni, cum apud deum, dominus ac seruus eodem loco habeantur.

Sciat unusquisq; suū uas possidere. LXXIIII

Quod non desit, quod agas, hoc docet apostolus scribens ad Thessalonicenses: Hæc enim est uoluntas dei, sanctificatio uestra, ut abstineatis à scortatione, & sciat unusquisque uestrum suum uas possidere. Hinc iam ubiq; gentium factum est, ut hæc Pauli sententia, Sciat unusquisque suum uas possidere, recepta sit uulgò, pro eo, quod est, cuique uigilandum est, super cura sui corporis, & congruet in eos, qui plusquam par sit, aliena curant. Sed si longiuscule trahatur, plus habet uenustatis. Vas uocat apostolus corpus, quo spiritus

continetur, ac per hoc callenter & corporis & animi
uita simul uetat, pars etenim corporis quod instar uas-
is formā habet, exterior ipsa caro est libidini, crapu-
lae, & ebrietati obnoxia. Interior uero mens censetur,
quæ cogitationum fluctibus æstuarē, & uarijs affectio-
nibus agitari solet. Proinde non inconcinne usu uenit,
ut hac apostolica sententia similiter mentis atq; carnis
custodia prouerbialiter præscribatur.

Omnia probate, quod bonum est, tenete.

LXXV

Omnia probate, quod bonum est, tenete. Solitum est
dici, cum uolumus quempiā sapientiæ comparandæ stu-
dio, ad cuncta iuxta cognoscenda hortari, aliter enim
nemo potest fieri sapiens. Cæterum Pauli sententia spe-
ciatim est ad suos Theſſalonicenses admonentis, ut ne
aspernentur prophetias, in quibus siue futura prædi-
centur, siue præterita differantur, sed si quid boni in-
sit, illud teneant.

Qui ignorat, ignorabitur. LXXVI

Quid, quod poena indicitur ab eodē apostolo ei, qui
multa tentare & scire contempserit, quæ ignorare nō
debuerit, hoc est, noscere deum? Sic ad Corinthios scri-
bit: Omnis qui ignorat, ignorabitur. Quippe cui deus
dicet, Nescio te, & ad eum modum iam iudicatus mittē-
tur in tenebras exteriores. Quod in prouerbiū cecidit,
in eum, qui quatenus ignoratissimus est, nullo numero
habetur, atq; id præmiū reportat sua inscitia dignū.

Homo

Homo cum in honore esset, non intellexit.

LXXVII

Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Oraculum è psalmo xlviii. desumptum, quo mire pingitur hominũ differentia. Qui enim sese animi uirtutibus exercent, & deum timent, putantq; alteram & quidem meliorem, utpote perpetuam esse uitam, ij homines sunt, quippe qui quod cum deo cõmune habent, probe norunt. At qui corporis uoluptatibus se continenter dant, & eo quod sapientem iuxta ac stultum ab hoc mundo migrare quotidie cernunt, uirtutem nullam ad perpetuitatem comparandam conducere arbitrantur, ac ob illud ipsum, multo præclarius corporũ quàm ingeniorum, membrorũ quàm animorũ effigies relinquere censentes, sibi statuas, sepulchra, imaginesq; ponunt, quò sic post mortem æterna maneat memoria, & per hunc modum, è mortalium mentibus, partim religionẽ, partim doctrinam, quibus haud dubie uita constat, tollentes, tantũ corporis seruitio uacant, cum belluisq; consentiunt, isti nimirum sunt, qui nihil in se habent, quod referat effigiem hominis, quæ ex deo formata est, nihil præstant, quo à brutis animalibus differre internoscantur, nihil denique intelligunt, quid sit dignitatis esse homo. Quapropter uita eorum meritò fugit indignata sub umbras. Ac in tales decentissime dicitur, Homo cum in honore esset, non intellexit. Hinc in

aureum cessit adagium, quod passim in eos quoque non minus apte circumfertur, qui aliquo munere publico fungentes, ut sunt, qui magistratus gerunt, ob suam culpam, turpiter dignitate spoliantur, felicitatē uel aliquā repente cadunt, uelut nō intelligentes, quid in uita deesseat, quidque sibi poscat honor.

Vidi impium superexaltatū, sicut cedros Libani,
 Et transiui, Et ecce, non erat. LXXVIII

Nihil illud diuersum, quod in psalmo xxxvi. refertur, Vidi impium superexaltatū, Et eleuatum, sicut cedros Libani, Et transiui, Et ecce, non erat, Et quæsiui eum, Et non est inuentus locus eius. Pulcherrima parabola, hoc loco casus Iudæ proditoris, ac eius similitum describitur, quippe qui quam altissime ascendunt, tantissime ruunt, adeo cito improborum læta ad perniciem cadunt. Sicut enim cedrus arbor maxima super excelsos montes, apparet leuata, Et impulsu uentorū sæpe conuellitur, ita impius qualis fuit Iudas, quamuis floreat, quamuis uigeat, quamuis extollatur, repente potest cadere, Et cum è uita migrauerit, non inueniatur, ut damnatus ad lucendas perpetuo pœnas. Istiusmodi exempla quotidie in terris scatent, sed quotusquisque est, qui animaduertat? Quot, quæso, nostra uidit ætas admiratione uulgi in cœlo esse, Et illos ipsos mox quia malis artibus eò peruenerant, ad imum detrusos? Hac proinde prouerbiali figura non inutiliter cōmonemur, nullam inuidere malis felicitatem, quando per diu felices esse

et esse nequeunt, imò ne puncto quidem temporis, si Socrati credimus, qui apud Platonem, in Alcibiade primo ait: Nemo itaque felix esse potest, nisi sapiens, bonusq; sit. Et subiicit: Sequitur, ut mali homines miseri sint.

Nónne duodecim sunt horæ diei? LXXIX

Ecce aliud incertæ aleæ documentum. Nónne duodecim sunt horæ diei? Quod apud Iudæos adagium fuit, & à Christo usurpatur, qui per id ostendit nihil esse, quod sibi timeat, innuens se habere præscriptum tempus, cum negotium redimendi orbis geret. Item notat humani consilij uarietatem, ac cuiusq; rei uicissitudinem. Equidem ipse à Iudæis petebatur insidijs, male passim audiebat, & tamen sperans imò sciens illos more uariantis temporis, sententiam mutaturos, in Iudæam ire pergebat. Vt enim tempus in singulas propè horas, modo surgentibus, modo deponentibus uentis, immutatur, ita repentinus aliquis casus sæpe inuertit consilia hominū. Quæ res locum prouerbio fecit, quo significatur, non esse desperandum, si quid aduersi contingat, neque prosperitate successuum insolenter gaudendum, cum puncto temporis, alterius sortis inter dum momenta fiant. Duodecim autem horarum diem æquinoctialem intelligimus, cum nox & dies horarū spacio æquales sunt, quod æqualitas etiam sacris literis magis congruat.

Iacta super dominū curam tuam, & ipse te
enutriet. LXXX

Iacta super dominū curam tuam, & ipse te enutriet.
Hoc prophetæ hortamento apud vulgus in prouer-
biū iam recepto monemur uelut futuræ sortis nescij,
spem omnem in deo collocare, eiq; cuncta mandare,
ac dein nihil formidare. Quod semper & in re præ-
sertim dubia faciundum est.

Veritas liberabit.

LXXXI

Veritas liberabit uos. Oraculum Christi alloquentis
Iudæos, qui ei credere incipiebāt, ut est apud Ioannem
cap. viij. Nanque ueritatis tanta uis est, ut latere ne-
queat, nec possit fieri, quin captiuum iniuste deprehen-
sum statim è manu inimici missum faciat. Quod Ioseph
apud Aegyptios, perperam in custodia aliquandiu ma-
cerato euenit. Nota est historia in geneseos libro. Hinc
igitur uice prouerbij uulgatū, ut cum uolumus innuere
solæ innocentiae, cuius tam amator quàm tutor est deus,
esse confidendum, dicamus, Veritas liberabit.

Est, est, Non, non.

LXXXII

Euangelica ueritas non recipit iuramentū, sed uult
ut omnis ueracitas pro iureiurando sit. Vnde præce-
ptor noster iubet, ut si quis te interrogauerit, Exempli
causa, sic, Est ne uerum hoc? respondeas, si ita sit, Est.
Item num. tibi dixi? respondeas, Non. Et denique ad-
monet, non esse iurandum, ueluti uulgus deierat, sed
respondendum, uel est, uel non, secundum ueritatem.

Hinc

Hinc prouerbio dicitur, Est, est, Non, non, quoties testimonium pure & sancte perhibetur.

Charitas perfecta foras mittit timorem.

LXXXIII

Charitas foras mittit timorem. Competit ei, qui nullius commissi conscius censuram non formidat, utpote plenus bonæ spei, quod per charitatem fiat deo acceptior. Item quando pietas & beneuolentia metum uincit, hoc est, ubi quis periculi immemor, amico seu diuinam charitatem imitatus etiam inimico egenti opitulatur, uel eum ab iniuria tueri audet potentioris, unde ipsi aliquid possit imminere incommodi. Est à diuo Ioan. in epistola sua dictum, quo doceret timorem non inesse charitati, quæ facit, ut quis minus timeat, in die iudicii comparere, coram iusto iudice. Ad hunc modum Paulus charitate uallatus minime formidabat dicēs, Nihil mihi conscius sum. Atqui Ioannis sententia loco adagionis hodie omnibus obuia est.

Qui comedit uuam acerbam, dentes eius obstupent. LXXXIIII

Vua, ut ait Solomon in Prouerbijs, acerbam perinde noxia est dentibus, ac fumus oculis, cōtrā si matura sit, suauiter sapit. Hinc adagium est ortum, Qui comedit uuam acerbam, dentes eius obstupent. In eum, cui negotium quippiam eb id male cecidit, quod præmature gessisset. Vnde monemur in quibusuis rebus agundis, opportunum in primis obseruare tempus. Refertur à

Hieremia dicente : Qui comederit uuam acerbam ,
obstupeſcent dentes eius . Ab hoc , & illud apud eoſ-
dem Hebræos eſt ,

Patres comederunt uuam acerbam , & dentes

filiorum obſtupuerunt . LXXXV

Vt ueritas , id eſt , innocentia liberat , ſicut ſuprà pa-
tet , ita peccatum ſemper perdit . Vnde apud Hebræos
uetus eſt adagiũ , Patres comederunt uuam acerbam ,
& dentes filiorum obſtupuerunt . Quod utique iniqui-
tatis ſpeciem præ ſe ferre uidetur , ut alius delinquat ,
& alius puniatur , perinde quaſi filius debeat præſtar-
e culpam , hoc eſt , ſtare uel teneri , ad alienã culpam .
Vnde ne uitio detur , ab Ezechiele propheta uſurpas-
tur , explanaturq; , quo ſignificat filios qui parētes pec-
catores æmulantur , & perinde deum non timent , ac-
torum fecere patres , eſſe daturos pœnas , quaſi malo
hæreditario , & impietate in ramos quoque de radice
crescente . Ac ita ipſe dominus reddere dicitur delicta
patrum ſuper filios , uſq; ad tertiam & quartã proge-
niẽ , prout in Exodo cap. xx. late refertur . Ad illud
uel Hieremias reſpexit dicens : Patres noſtri peccau-
erunt , & non ſunt , & nos iniquitates eorũ portauimus .
Cum itaque uolumus innuere alium peccare , & alium
peccata luere , ſecundum literam adagij congrue dici-
mus , Patres comederunt uuam acerbam , & dentes fi-
liorum obſtupuerunt . Sumpta metaphora ab acerbis
uiuis , quæ dentes ſtupidos faciunt .

Filius

Filius non portabit iniquitatem patris.

LXXXVI

Contrarium superiori est apud eundem prophetam, quamuis mystice non discrepet, Anima quæ peccauerit, ipsa moriatur. Filius non portabit iniquitatem patris. Quia si filius bene se tractarit, & patris crimina non subierit, dubio procul iniquum foret, ut alienæ culpæ reus fieret. Hinc prouerbium deductum, quod certum est, nõ debere quempiam ob alienam noxiam, noxæ dare.

Non ueni soluere legem, sed adimplere.

LXXXVII

Præcepta Christi secundum formã, minus æqua uidebantur, propterea quod ille ea quæ antea propter infirmitatem audientium, rudia & imperfecta fuerant, declarabat, tollens iram, & uicem talionis, ac occultã in mente concupiscentiam. Quas ob res, Iudæi aiebant eum secus instituere, atque docere, quàm lex uolebat. Vnde respondit: Non ueni soluere legẽ, sed adimplere, Id est, non acceßi ad rescindendam legem, sed complendã, hoc est, ea quæ de me prophætæ prædixerant, nam teste Theophylacto, lex pro omni sacra scriptura ponitur. Quod quis instar prouerbij apte usurpabit, cum perperam ob benefacta impugnatur.

Iota unum, aut unus apex non præteribit.

LXXXVIII

Iota unum, aut unus apex non præteribit à legē.

Huius Christi sententiæ à superiore non absimilis uel prouerbij uice usus iam passim est, cum significatur futurum, ut nihil non ad amussim fiat. Translatio est à librario, qui si non omiserit iota, quæ apud Hebræos, iod nuncupatur, & est minutissima omnium literarum, & nonnunquã ita ponitur, ut planè uacare uideatur, item apicem uelut notam distinctionis superadiecerit, perfectissime scripsisse meritò iudicabitur.

Dilatant phylacteria.

LXXXIX

Dilatare phylacteria sua ij prouerbialiter dicuntur, qui obseruationis legis prætextu, gloriam sibi superstitiose aucupantur, auramq; popularem studio uenantur, perinde quasi uere religiosi sint. Quod quidem crimen Christus haud iniuria pharisæis assignabat, uti apud Matthæum est, illi enim nihil spiritale sapientes cum maxime omnium legem uiolarent, eam maxime seruare uideri uolebāt. Porro cum deus dedisset mandata legis, per Moysen, ad extremum intulit, Ligabis ea in manu tua, & erunt immota ante oculos tuos. Quod perinde erat, ac si dixisset, Præcepta mea sint in manu tua, ut re ipsa conficiantur, sint ante oculos tuos, ut die ac nocte mediteris de eis. Hoc pharisæi non intelligentes, ut appetentiores humanæ quàm diuinæ laudis, scribebāt in membranis decalogum Moysi, hoc est, decem uerba legis, cōplicantes eas, & ligantes in fronte quasi coronam capiti aptabant, ut semper ante oculos mouerentur, & phylacteria græce appellabant, hoc est, custodiam

custodiam legis. Illud idem, usque ad tempora Hieronymi, Indi, Persæ, & Babylonij factitabant, arbitantes illum meritò religiosum iudicari, qui talia phylacteria portasset.

Magnificant fimbrias palliorū suorū. XC

Aliud institutū Christus uitio dabat phariseis, quod uestimentorū luxuria laborarēt, Moses enim iusserat, ut in quatuor palliorū angulis hyacinthinas facerent fimbrias, quibus sic populus Israël internosceretur, per uestitus differentiam, uti in corpore circuncisio distinctionis nota erat. At illi humano repleti spiritu & præpostere uerecundi faciebant ingentes fimbrias, in eisq; spinas, prout diuus testatur Hieronymus, ligabant, ut sedentes uel ambulantes interdum pungerentur, quasi sic retraherentur ad officium. Hæc excogitabant, ut hominibus placerent, quibus admirationi esse uolebant. Vnde hoc præceptoris uerbum uulgus uertit in prouerbiū, in eos speciatim sacerdotes, qui phariseos per omnia, uel æmulantur, uel exuperant, & iactant scientiam legis, & eam cum primis uiolant, & qui rabbi uocari gaudent, id licentius faciūt. Siquidem & passim hodie sunt sacerdotalis ordinis dynastæ, qui eiusmodi gloriæ sitientes eo usq; phylacteria trahant, & fimbrias ostentent, ut ordo maxime indigeat opera Ludouici Imperatoris illius magni Caroli filij, Is sacerdotum insolentiam stomachatus autor fuit, ut Gregorius eius appellationis quartus celebri episcoporū

conuentu sita statuerit, ne antistes, sacerdosue ullus serico, purpura, aut gemmato annulo uteretur, præterquam in sacrorum ministerio. Item ne in cingulis, calceis, crepidis aurum haberent. Cui pio instituto sic continenter abrogatur, ut breui sit prorsus obsoleturum, nisi mature ad pristinum usum reuocetur.

Excolantēs culicem, camelum glutunt. XCI

Excolantes culicem, camelum glutunt. Euangelicū est adagium in eosdem phariseos, illi enim maximis rebus indormientes, minimis superstitiose inuigilabāt, siquidem deus præceperat propter alimoniam sacerdotum, & leuitarum, omnium rerum offerri in templo decimas, ex quo illi hoc unum habebant studij, ut quæ iussa fuerant, comportarentur, etiam uilium oleorum decimæ, at cætera quæ erant maiora, utrum quis faceret, nec ne, paruipendebant. Quapropter Christus eos auaritiæ peruenusta hyperbole arguens dicit, camelum, hoc est, magnitudinem præceptorum, iudicium, & misericordiam, & fidem ab illis deglutiri, & culicem, id est, decimas menthæ & cymini & anethi liquari, nam quæ uoramus, minus degustamus, quæ uero liquantur, plus palato sapiunt. Sic denique Christus docet phariseos negligere maiora dei mandata, & in paruīs tantum quæ lucrum habent, diligentiam ponere, adhibere, demonstrare. Quadrabit prouerbiū in superstitiosos christianos, qui timentes, uel potius timere simulantes, ubi non est timor, & nec
scire

scire uolentes in quo uera consistat pietas, in ceremonijs duntaxat obseruandis hærent, quod hypocritarũ proprium est studium.

Qui perdidit animam suam, inueniet
eam. XCII

Perdere animam, & inde inuenire eam, prouerbiali figura dicitur, qui exigue uitæ quæ hic animam appellatur, immemor, memor perpetuæ, religionis causa, abstinerit à uoluptatibus, ac mortem oppetere minus recusarit. Ita Christi nomine animam perdimus, ac perditam postremo inuenimus. Hoc igitur euangelico schemate discimus, mortem optabilem esse debere ijs, qui uitæ bene actæ sibi conscijs sunt, quando ita morientes tantum manet mercedis.

Tristitia uestra conuertetur in gaudiũ. XCIII

Huc pertinet illud eiusdem præceptoris nostri apostolos perterritos spe promissorũ consolantis, Tristitia uestra conuertetur in gaudiũ. Quã sententiam cuncti passim loco prouerbij in ore habent, cum uolunt significare è re tristi, futurum felicem successum.

Mare uidit, & fugit. XCIIII

Sunt plurimi semper, qui nolint spem periculis emere, in quos illud psalmi centesimi ac decimiertij apte accommodabitur, Mare uidit, & fugit. Quod iam passim prouerbio iactatur de timido ac imbelli homine, qui nullum audet adire uitæ periculum, sed ubi ali quod impendere persentit, ueluti in mari semper est,

tum officij immemor posthabet omnem uitæ honestatem. Cæterum secundum psalmi sensum, mare uidit Moſen cum populo uenientem, & fugit, hoc est, illi loco ceſſit, ubi intellexit uoluntatem domini. Nota est hiſtoria, in Exodo.

Iordanis conuerſus est retrorſum. **XC V**

Iordanis conuerſus est retrorſum. Iſtud quoq; ex eodem psalmo locum fecit adagio perappoſitū, cum uolumus ſignificare omnia ſecus ac expectamus cadere, uel cuiſiam mutato derrepente conſilio, aliquid aliud in mentem ueniſſe, quàm paulò ante ſtatuiffet. Vt autē Iordanis fluiuius Iudææ ceſſim icrit, notior est hiſtoria in Iofue libro, quàm ut hic ſit referenda.

Hypocritæ triſtes, progenies uiperarū. **XC VI**

Hypocritæ triſtes, Progenies uiperarū, Generatio peruerſa, Sepulchra dealbata, Serue nequam, Paries dealbate, Sepulchrum patens guttur eorū, Inueterate dierum malorū, & id genus complures paſſim in diuinis literis prouerbiales reperiuntur metaphoræ, quibus malorum hominum mores ſcienter depinguntur. Chriſtus enim ſanctitatis ſimulatores hypocritas triſtes appellat, quod ficta macie, ſanctimoniā præ ſe ferant. Item ſepulchra dealbata, quæ foris niteant, intus referta ſint cadauerū oſſibus. Rurſum phariſæos uocat progeniem uiperarum, quod ritu uiperarū, à parentibus dirum imbibiffent uenenum, perindeq; occidiſſent ſuos patres prophetas, atque pulli eius ſerpentis cum
matris

matris interitu, exire soleant. Et seruū scelestum nota
 ingratum, ac ludæos dicit peruersos. Ad eum quoq; mo-
 dum, Paulus quempiam fucosum iudicem uocauit pa-
 rietem dealbatum, quia intus alius esset, quàm habitus
 appareret. Et Dauid per guttur patens, seductores si-
 gnificat, qui homines in ora tanquā in sepulchra conge-
 rant. Atq; Daniel clamat: Inueterate dierum malo-
 rum, contra sceleratū senem, qui Susannæ pudicæ mu-
 lieri intentabat perniciem.

*Festucam in alterius oculo uides, in tuo trabem
 non uides.* XCVII

Notat Christus concinna hyperbole, hominū demen-
 tiam, qui plus in aliorum uitijis, quàm in suis cernant,
 unde æque admonet, ut qui uoluerit in oculo fratris fe-
 stucam, id est, minora uitia reprehendere, prius tra-
 bem ex suo eximat, hoc est, à maioribus uitijis uacet.
 Inquit enim: Quid autē uides festucam in oculo fratris
 tui, & trabem in oculo tuo non uides? Quod hypocri-
 tarum proprium est.

Medice, cura te ipsum.

XCVIII

Eiusdem farinae est uetus adagium, Medice, cura te
 ipsum. Inde natum, quod medicus sæpe alios ægrotos
 rectius curet, quàm seipsum, utpote qui uim morbi in
 alieno corpore facilius deprehendat, & si consentaneū
 est, ut sibi uelit accuratius mederi, quàm alijs. In hanc
 sententiam Christus apud Lucam, prouerbiū citauit,
 eum accusaretur ut ingratus, ex eo, quod plus miracu-

lorū alibi quā apud suos æderet. Sed festiuior sensus est, cum quis uitium damnat, quo ipse laborat, perinde ac si medicus ipse morbo tentatus ægrotantem quempiam curare nitatur. Cæterū inquires, Haud scio, qua ratione possim meipsum curare. Recte scilicet proponis, hic opus est præceptore non utiq; indocto, qui rem tanti momenti planā faciat. Is erit Socrates, qui apud Platonem, in Alcibiade primo, cum quærit quid sit hominis natura, post multa argumenta, concludit oportere, ut homo prius intelligat quid ipse sit, si uelit boni curatoris officium præstare, ac breuiter demonstrat hominem aliud esse nihil, quā animam, corpus uero ipsius esse, quo illa arbitratu suo utitur, sic, ut qui curat corpus, curet sua, qui animam, seipsum. Igitur si uelimus id facere, quod prouerbiū iubet, non est, quod opum, honorū, aliarumq; rerum quæ nobis usui sunt, sed uti Socrates uerissime docet, animæ tantum curam suscipiamus, cum non simus, nisi anima. Quin eodem quoq; pertinet illud celebre præceptū pro foribus templi Delphici inscriptum, Nosce teipsum.

Nemo propheta acceptus est in patria.

XCIX

Nemo propheta acceptus est in patria. Ecce, cur Iesus apud suos Nazarenos minus diuersaretur, minus uē, uti in proximo adagio dictum est, signa faceret. Et dicitur de ijs, quorū insignis uirtus quantū sibi inuidiæ in natali solo, tantum beneuolentiæ alibi conciliat, utpote
que

que pluris apud alienos æstimatur, quod aut uilitas originis sæpe hominē comitetur, aut propemodum naturale sit, ciuem inuidere ciui. Quod bene multis quotiæ die accidit, quamobrē lubentius procul patria, uspiam ætatem degāt, ubi ob id, cū primis plurimi fiunt, quod nō nisi uiri iam facti ad unguem primitus cogniti sint.

Nolite tangere Christos meos. C

Dominus apud prophetā, psalmo centesimo ait: Nolite tangere Christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. De patriarchis hic speciatim agitur, qui ante legē, non regali unguento, sed spiritu sancto uncti fuerāt, unde christi dicti sunt. Postea uero reges quoq; quia ungebātur, id cognomen tulerunt. Ita enim Saul primus Iudæorū rex christus domini dictus est, et Esaias Cyrum Persarū regē christū appellat. Hinc iccirco fit, ut uulgò passim circūferatur, Nolite tangere christos meos, pro eo, quod est, nolite offendere, sed reuerere mini sacerdotes & reges, illisq; honores habeatis.

Nolite ponere os in cælum. CI.

Ab hoc non abhorret illud psalmi lxxij. Posuerunt in cælum os suum. Quod uulgus hodie habet in ore, cum uult innuere, nō licere, nec tutum esse, superiores maledictis incescere, & usurpatur à diuo Hieronymo, in proœmio secundi cōmentariorū libri in Hieremiā. Ceterum ad dei reuerentiam prophetæ carmen refertur, quod eius princeps sedes in cælo sit, & ei maledicere capitale flagitium habeatur.

Qui se exaltauerit, humiliabitur. CII

Christus proponens præmium superbis, inquit, ut in euangelicis literis cōtinetur: Qui se exaltauerit, humiliabitur. Humiliare, & exaltare uerba minus latina, quibus nonnulli utuntur, Hoc est, ex superis, postremo ad inferos detrudetur. Quod Solomon exemplo demonstrat, dicens: Sedes ducum superborum destruxit deus, & sedere fecit mites pro eis. Hinc factū in quosdam superbos prouerbium, qui se tam graui casui obnoxios esse minime cogitant.

Qui se humiliauerit, exaltabitur. CIII

Qui se humiliauerit, exaltabitur. Ecce, ediuerso, remunerationem, qua afficientur, qui sese summis se gesserint, de quibus alibi Christus rursus ait, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Terram intelligas, quā propheta Dauid desiderat, dicens: Credo uidere bona domini, in terra uiuentium. Hæc quoque Christi sententia in adagiū uersa est, ad reddendos homines humanitatis appetentiores, quando sic solet quotidie usui uenire, ut quisque est minus gloriæ auidus, plus ei honoris habeatur, accedatq;.

Spiritus promptus, caro autē infirma. CIIII

Audio passim hæc præceptoris nostri uerba ad imponendum modum animo usurpari, sic ut in prouerbiis cesserint, aduersus temerarios, & insolentes, qui aliquo affectu tacti, supra uires quippiā moliri nituntur, ac sine fine distrahuntur, penitus immemores suæ naturæ,

turæ, quæ cuncti æque monemur, ut quantum nobis ob ingenij acumen sumimus, tantum carnis fragilitati diffidere debeamus, utpote quæ ut idem præceptor ait, infirma est.

Non solo pane uiuit homo. CV

Non solo pane uiuere recte dicitur homo, quod uni animantium cunctorum plus rerum opus sit, utpote qui nudus nascatur, & alienis ueletur opibus, ac per omnes ætatis gradus, quo auctior fiat, hoc pluribus indigeat, id est, maiore ministrorū cohorte, ampliore supellectile, unde solo pane uictitare non potest, sed hæc corporis alimenta sunt. Iam ueniamus ad pabulū animi, de quo hoc testimoniū è deuteronomio sumptū à Christo citatur, qui apud Matthæum inquit: Non solo pane uiuit homo, sed omni uerbo, quod procedit de ore dei. Atqui sic ille demonstrat, ut uictus corpori, ita & uerbum dei animæ esse necessarium, quo si quis non uescitur, haud uiuere meritò dicitur. Hinc igitur in adagium abiit, quod monet extra cibaria, & uestitaria, non unius præterea rei curam, sed multarum homini ad uitam humanam non belluinam degendam, esse suscipiendam.

Seminare zizania. CVI

Seminare zizania uulgò est, discordias, simultates, atq; dissidia inter mortales quærere. Tractum ab illa euangelica parabola. Cum autē dormirent homines, uenit inimicus eius, et seminauit zizania. Et bene quæ

drat figura, sunt enim zizania herbae infelices, quae perinde frugibus officiunt, ut discordia paci inimica est, ex qua maxime constat hominum uita.

Lapis offensionis, Petra scandali.

CVII

Lapis offensionis, Petra scandali. Scitum Esaiae prophetae in prouerbiū iam olim adscitum, dicitur de sedizioso, fastidioso, scrupuloso, rixoso, et pernicioso homine, qui tantum discordias, superstitiones, seditiones, ac lites disseminat. Metaphora ex eo tracta, quod lapis aliquis obuius soleat facile esse offendiculo gradientibus, qui nisi cauerint, saepe ad illum offendent.

Omne regnum contra se diuisum desolat

bitur. CVIII

Omne regnum contra se diuisum desolabitur, et omnis ciuitas aut domus diuisa contra se, non stabit. De acriter inter se discordantibus apte usurpabitur, non enim abhorret hoc à superiore. Vide rursus ex euangelico adagio, quantum peccet quisquis discordiae est autor, cuius propterea cunctis meminisse perpetuo cum primis expedit. Vnde illud sallustianū loco etiam prouerbij passim iactatū: Vt concordia paruae res crescunt, sic discordia maximae dilabuntur.

Disipa gentes, quae bella uolunt.

CIX

Disipa gentes quae bella uolunt. Attende, quam importuni sint pacis inimici, hic propheta Dauid imprecatur haereticis et iudeis exitium, quod illi christianam religionem impugnaturi, turbaturi; eius quietem essent.

Quae

Quæ sententia impendio prouerbialis docet, non esse parcendū ijs, qui gaudent exoriri in republica tumultus, qui odia hominū ultro incendunt, qui deniq; quiescētis impatientes mutari omnia student.

Væ homini, per quem scandalum uenit. CX

Haud ualde à proximo hoc discrepat, quod Christus refert, Neceſſe est, ait, ut ueniant scandala, ueruntamen uæ homini, per quem scandalum uenit. Hoc est, Si quis bonam uitam non egerit, neceſſe est, ut ille alijs exemplo maxime noceat, cui Christus meritò proinde comminatur. Est itaq; opus, ut omnis tollatur affectus, & uniuerſa propinquitās amputetur, ne per occasionem uoluptatis, uel emolumenti, siue etiam pietatis facias, ut alter peccet, cōmittat, delinquat. Videant ergo, qui præſunt alijs, quàm grauitè peccent, si per insolentiā pijs hominum mentes turbauerint, traxerint uic malis exemplis in delinquendi licentiam. Atque in istiusmodi malos rectores si tales fuerint, prouerbialis hæc comminatio haud perperam torquebitur.

Vade post me satana. CXI

Postquam Christus cōmunicauerat cum discipulis, oportere se ire Hierosolymam, & ibi obire mortem, uti apud Matthæum, scriptum legimus, Petrus, qui paulò ante de regno cœlesti edoctus fuerat, repente hoc audiens, cœpit eum increpare amantis affectu, inquit, Absit à te domine, non erit tibi hoc, ut dei filius occidendus sit. At ille conuersus dixit Petro, Vade

post me satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea, quæ dei sunt, sed ea, quæ hominum. Quod iam instar prouerbij increbuit in eum, qui cuiusdam bene agentis se opponit, impedimentoque est, ac prauè consulit, ueluti satanas, id est, contrarius siue aduersarius, quo nomine Iesus alibi diabolum tentantem se appellauit. Potest denique in quencunque scienter detorqueri, per quem minus nobis pro nostro uiuere iure liceat.

Virtus in infirmitate perficitur.

CXII

Apostolus Paulus cum uarijs angeretur curis, rogauit dominum, quo illis subleuaretur, cui responsum est, satis esse gratiam diuinam, ad eiusmodi perferendas calamitates. Et adiecit dominus, Virtus in infirmitate perficitur, Id est, tua fortitudo quæ contraria est infirmitati, per meam gratiam, iam perinde declaratur tolerando, ac potentia mundi uiribus solet innotescere. Hinc igitur iam sermone uulgatū, ut dicatur, Virtus alicuius in infirmitate perfici, hoc est, consummari, cum supra uires pressus, fortiter ferendo labores superat omnes. Porro ut optimum gubernatorem tempestas, ita res aduersæ hominis uirtutem probat. Citatur loco adagij à diuo Hieronymo, in procemio secundi libri cōmentariorum in Amos.

Percutiam pastorem, et dispergentur oues
gregis. CXIII

Apud Zachariam prophetam legitur : Percute pastorem, et dispergentur oues. Quod oraculum fuit de futura

futura discipulorū Iesu fuga, uerum postea est in adagiū uersum, quo notatur in periculis demum apparere, qui sint ueri amici, quoniam non aliter casus unius qui caput sit domus, uel reipublicæ, reliquos deterret, quàm cum percutitur pastor, omnis grex paucifactus dissipari solet.

Hæc mutatio dexteræ excelsi. CXIII

Mutatio dexteræ excelsi, cunctis uulgato iam pro uerbo dicitur, cum quispiam nullo suo merito, in altū subito extollitur, contra & idem nec immerito suo à summo repente ad imum detruditur, ita operante diuina utrunque manu. At propheta Asaph cum psal. lxxvi. hæc canat: Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi, mutationē optat, ut deus misereatur, ut nos gratia sua complectatur, nisi enim dextera dei, hoc est, filius eius mutatus fuisset, et hominis corpus accepiisset, nos gratiæ participes non fuissetemus. Quod apostolus docet, inquit: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens. &c.

Omnis homo mendax. CXV

Omnis homo mendax, siue mendacium, prout Hebræis legitur. A dauidico sumptum oraculo uice pro uerbij circumsertur. Ait enim per hoc propheta omne quod uidemus, omne quod intelligimus, mendaciū esse, hoc est, interprete Hieron. umbram & imaginem. Ac ita omnis homo mendax, quia quādiu homines sumus,

fallimur, & in corporali substantia nihil est ueritatis. At si quis est sanctus, deus efficitur, ac desinens esse homo iam non dicit mendacium. Ita Dauid contemplans coelestia, prædicat nosse se præ diuina notitia, esse nihil. Sed psal. c. & xxxiiij. eleganti cōparatione longe clarius exprimit hominis inanitatē, ubi refert: Homo uanitatis similis factus, dies eius sicut umbra prætereūt. Quod et adagij formā habet, quo humanæ uitæ inconstantia, imbecillitasq; notatur. Hæc igitur oracula nobis documēto sunt, ut ne ob corporis animiue dotes, seu cætera bona, efframur, uel carni morē geramus, sed humana omnia ut caduca negligentes, diuina tantum meditemur, unde nostra expetenda est salus.

Beati, qui non uiderūt, & crediderūt. CXVI

Cum ita infirmi simus, uelut proximum docet adagium, in primis in rem nostram est, omnia fide metiri, qua sola cœlum ipsum petere possumus. Quod exemplo apostoli Thomæ, nobis clarius innotuit, is enim uolens humano sensu percipere Christi diuinitatem, ut tandem uidit, exclamauit, & dixit, Dominus meus, & deus meus. Sic, ut apud Ioannem est, dei uocabulum Christo aptauit, eo non respuente, ut uere dictum. At Iesus ei dixit, Quia uidisti me, Thoma credidisti, Beati, qui non uiderunt, & crediderunt. Conueniet hæc prouerbialis sentētia in temere curiosos, præsertim de rerum diuinarum mysterijs, quæ etsi supra mentis humanæ acumen sunt, non illi tamen minus eorum ratio-

nem stolidè quæritant. Aut in eos, qui quod non facile aliquid credant, damnum inde faciunt.

Excusare excusationes in peccatis. CXVII

Excusare excusationes in peccatis. Dicit prouerbia liter solet in frustra excusantes, cum deliquerint, & id quoq; culpa non uacat, cum excusationem quærere uisum sit. Propheta uero cuius hæc est sententia, per hoc postulat, ne sibi in mentem ueniat excusationibus peccata purgare, ut eo demum pacto facinus facinori iungere non cogatur. Ita unicuique promptum est, ut cum uelit leuare crimen, statim inferat, Vis carnis rationem uicit, forma mulieris me cepit, occasio inuitauit, inopia subegit, sic, ut propè cuncti commissorum quasi iustas datas esse occasiones argumentantes uideamur necessitate facere, quod uoluntate committimus. Vnde admonemur non peccare, quando excusatio apud deum non admittitur, & peccare in nostra est potestate.

Omnia licent, sed non omnia expediunt.

CXVIII

Omnia licent, sed non omnia expediunt. Apostolus Paulus ad Corinthios scribens, docet fas esse uesci etiam immolatis, non tamen ut immolatis, ne alij id rescientes offendantur. Vnde subdit, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. id est, prosunt. Quæ sententia prouerbialis iam facta nos commonefacit, debere interdum non tam quod liceat, quàm quod conducatur animaduvertere, quando semper quod expedit, licet,

non quod licet, expedit. Congruet in inconsideratissimi
mos homines, qui nihil non improspicienter intempe-
stiueq; agunt.

Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus.

CXIX

Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus, sapie-
bam ut paruulus, cogitabam ut paruulus, quando au-
tem factus sum uir, euacuaui quæ erant paruuli. Ecce
ut considerata sint, quæ nos quocunq; deceant tempo-
re, quæue sicut proxime est dictum, expédiant. Paulus
iccirco ista refert Corinthijs, ut doceat se parum pru-
dentem fuisse ante acceptum spiritus sancti donum, qui
apte comparat se puero siue infanti, quod ea ætas ob
rerum inscitiam, nihil sapiat, & sic exemplo humani
incrementi, spiritale demonstrat. Nunc in prouerbium
apostoli uerbum ubiq; uertitur, cum significatur aliam
ætatem alios sibi mores, aliam sibi uitam postulare, &
in hanc sententiã citatur à diuo Hieronymo in proœ-
mio cõmentarioli in Abdiam prophetam.

Fallax equus, ad salutem.

CXX

Equus animal bellicosum est, & uelox, cui homo tum
pugnando, tum fugiendo maxime fidit. Hunc equum
Dauid uocat non inconcinne corpus humanum, quia
iumentum sit animæ, & ob id fallax, quod suis se uiri-
bus diu sustentare non possit, ad nihil modis omnibus
recasurum. Sed neque rex nec gigas sua est uirtute ser-
uandus, nisi per gratiam dei. At per hanc prouerbia-

lem

lem figuram docetur plenum audaciæ esse, ac temeritatis, humanis tantum confidere uiribus. Quamobrem alius propheta aliubi recte monet,

Maledictus homo, qui confidit in homine.

CXXI

Obuiũ est Hieremiæ uetus uerbũ, Maledictus homo, qui confidit in homine. Hoc est, male ille audit, illaudatusq; , sic enim maledictus dici latine potest, habetur, qui spem suam in homine ponit, cum homo de se nihil certi habeat, & ut falli, ita fallere possit, & per hoc, quod creatori est reddendum, creato præstat. Id quod olim gentes factitabant, quæ Iouem ac complures alios mortales ut deos colebant, illisq; solis certam habebant fidem. Hinc Hieremiæ nobilis sententia in prouerbiũ iam pridem exijt, quo liquet eũ esse longe importunissimum, qui nihil ad deum respiciens, hominis tantum patrocínio fidit. Contra quod illud pugnat,

Bonum est potius, confidere in domino, quàm in homine. CXXII

Certe uera canit propheta Dauid: Bonũ est potius, confidere in domino, quàm in homine, et sperare in eo magis, quàm in principibus, quippe horum potestas cum ipso mundo labitur. Vnde hæc prophætæ sententia in adagium uulgò passim accõmodata indicat, turpissimũ esse in deo duntaxat acquiescere, spreto cuncto mortalium præsidio, dicente Hieremia: Benedictus uir, hoc est, ut latine loquamur, laudatus, spectatus,

probat, qui confidit in domino.

Cæcus cæcum ducit.

CXXIII

Cæcus ducere cæcum ueteri prouerbio dicebatur, qui infirmus infirmū iuuare, impius impium institueret, indoctus indoctum docere conabatur. In hunc sensum usurpatur à Christo, aduersus pharisæos, quos notat, ut ueritatis expertes pessimos esse doctores, & cæcos cæcum populum in errorem trahere, ac propterea more cæcorum, in foueam, hoc est, in interitum postremo casuros pronunciat inquit, Sinite illos, cæci sunt duces cæcorū. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.

Incidit in foueam, quam fecit.

CXXIII

Ille incidit in foueam, quam fecit, qui uenenum hausit, quod alteri parabat, qui suo se ferro ledit, quo alterum ferire conabatur, qui suapte arte perit, suo pte dolo capitur. Canente Dauid psal. vij. Lacū aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Hoc est, diabolus incidit in foueam mortis, quam patefecerat, & ipse primus perijt. Sic fit, ut duplex illis qui ad eum modum cadunt, dolor sit, quod non lesissent, uelut optarant, & seipsos suo mucrone confodissent. Et tractum est ab ijs, qui insidiantur feris, quod soleant effossas foueas arborum ramulis cooperire, & superiniecto stramento, escam apponere, in quas feræ eo illectamento deceptæ incidant. Atqui fieri potest, ut ipsi uenatores incautim obambulantes prius in illas labent.

Vel à

Vel à cuniculis militaribus est, quibus hostis hosti insidias plerunq; facit. Atq; hinc adagij origo.

In laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

CXXV

In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Refertur à propheta psal. ix. innuens peccatoribus malo in primis esse malas artes, quibus alios circumueniendos curant. Est affine superiori adagio, sumpta metaphora ab illis, qui pedicis instructis insidias tendunt auibus, aut feris. Ita iustitia uult, ut male agentibus mali aliquid cōtingat. Cuius nempe rei meminisse debent, qui sine fine, dolis ac fraudibus nitentes perniciem alijs machinantur.

Molliti sunt sermones eorum, super oleum, & ipsi sunt iacula.

CXXVI

Ab eiusmodi aucupantiū decipulis non dissentit hæc hyperbole, Molliti sunt sermones eorū, super oleum, & ipsi sunt iacula, quam propheta usurpat in struentes dolos, qui dum ungunt, hoc est, blandiuntur, tum instar iaculorum maxime feriunt, à quibus per hæc cauere admonemur.

Qui gladio ferit, gladio perit.

CXXVII

Non minus hoc Christi uaticinium locum fecit pro uerbo appositum, cum illud quotidie uerissimum esse deprehendatur ab homicidis & sicarijs, qui, perraro meritū effugiunt suppliciū. Cæterū Petrus mentis ardore actus, quod tam indigne præceptor tractaretur

à Iudeis, cum amputasset aurem cuidam pontificis seruo, cui Malcho fuit nomen, à Iesu est castigatus dicente: Conuerte gladium tuum in locum suum, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Vbi de gladio diuinæ uindictæ intellexit, quem omnino nemo nocens euadet, atque ita prouerbiali schemate uctuit, ut ne iniurias persequamur, sed metu futuri supplicij, eas atque adco concedamus, condonemus, remittamus ijs, à quibus acceperimus.

Malos male perdet.

CXXVIII

Malos male perdet, subaudiendum deus. Parabola falsorum agricolarū, hoc est, Iudeorū, qui se legis cultores profitebantur, & tamen nullum legis fructum ferebant, & cum reddenda esset agricolationis ratio, id quærentibus uim inferebant, quippe qui prophetas & nouissime Christū supplicio mactarūt. Vnde deus merito malos male perdet. Hac autē euangelica parabola significatur, non de futuram malis uindictam, sed eos omnino citius aut tardius meritis esse poenas duros.

Vulpes foueas habent.

CXXIX

Vulpes foueas habent. Vertitur hodie passim & hoc euangelicum uerbum in uulgare prouerbiū, in impostores, qui ritu uulpis sexcentos norūt fabricare dolos. Hoc enim animal suapte natura fallax, multi jugibus dolis se tuetur, aduersus uenatores, dumq; prædatur, illis nititur. Item in foueas se illatebrat, in quibus catulos parit, & fouet. Et quia foueis præcipue, ut est supra
demon-

demonstratum, decipule intenduntur, non inuenusta metaphora, doli foueæ, & fraudulentum homines vulpes nuncupantur. Vnde quispiam foueas habere prouerbialiter dicetur, qui multiplex fallendi callet artificium. Verum Christus aliud innuit, cum dixit: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinat. Per hunc modum repudiavit scribam, ne sequeretur se, ob lucrum faciendum, qui ostendit tantæ esse paupertatis, ut non suo uteretur tecto. Huius itaque sententiæ si multis sæpenumero in mentem ueniret, non utique opibus tantum inhiarent. Cui et adagij uice locus apposite erit, cum uoluerimus speciatim significare summam cuiuspiam pauperiem, utpote cui ne hospitium quidem sit.

Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

CXXX

Qui diuitias apprime diligunt, illis uti plurimum ne sciunt. Quo fit, ut eas seponant, in longumque tempus recondant. Hoc noluit fieri Christus propter pericula, ita monens: Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi erugo, et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt, & furantur, thesaurizate autem uobis thesauros in cœlo, ubi nec erugo, nec tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur, ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Hoc tamen, teste diuo Hieronymo, non solum de pecunia, sed de cunctis uoluptatibus sentiendum est. Exempli causa, Gulosi hominis deus est

uenter, ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. Luxurio-
si thesaurus gemmæ, uestes, deliciores epulæ sunt.
Lasciui ludicra, amatoris libido. Huic denique unus-
quisque seruit, quo uincitur. Ac in huiusmodi hominū
genus, euangelica hæc sententia prouerbij uice, recte
accommodabitur.

Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.

CXXXI

Huic non absimile est illud propheticū, iam olim uel
in prouerbium adscitum, Diuitiæ si affluant, nolite cor
apponere. Quia qui in ijs acquieuerit, regnū consequi
cæleste non poterit, dicente apostolo ad Timot. Præ-
cipe diuitibus huius seculi, non sperare in incerto diui-
tiarū, sed in deo uiuo, qui præstat nobis omnia abunde
ad fruendum. Non debent igitur diuitiæ apud nos, nu-
minis instar haberi, sed tantum usui esse, cum præser-
tim breuis mortalium uita doceat, nihil esse, quod huic
rei multum operæ detur, qua per citam mortem, ne-
mini homini diu uti, frui licet.

Melius modicum iusto, super diuitias peccatorū
multas. CXXXII

Ait Christus de diuite, Amen dico uobis, quia diues
difficile intrabit in regnum cælorū. Ex cuius testimo-
nio constat neminem hominem absq; peccato, magnas
diuitias posse comparare, item modum nullum possi-
dentibus opes inesse, quando plura habentes plura ha-
bere oporteat, plus seruorum, plus uestium, plus in
domo

domo apparatus, plurima præterea inde emergunt incommoda. Vnde propheta uerissime inquit, Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Quia, ut idem Christus ait, Quid prodest homini si mundum uniuersum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Et Solomon: Melior exigua portio, cum requie, quàm plena manus, cum iniquitate. Verum Dauid modicum hoc loco fidem quam quisque deo habet, appellat, quæ ut parua grano sinapis comparatur, at mira tamen operatur, quando sola est, quæ nobis cælum patefaciat. Hæc prophætæ memorabilis sententia instar prouerbij passim celebratur, de ijs, qui in candida paupertate uiuentes, innocentiores uitam ducunt. Aut contrà iactari commode potest, in possidentes diuitias iniuste partas, quamobrem sexcentis in uita afficiantur molestijs, & post mortem, nihilo plus habituri quietis.

Omnes currunt, sed unus accipit præmium.

CXXXIII

Omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium, siue palmā. Parabola athletarū est à Paulo usurpata, per quam à minore ad maius argumentatur, in hunc modum: Si enim qui in publicis certaminibus olim contendebant, totis nitebātur uiribus, ut coronā quæ præmio erat certantibus, periturā acciperent, quā tamen nisi unus consequi poterat, tanto magis nobis Christianis laborandum est, uti non unus unam, sed singuli

singulas coronas & quidem incorruptas adipiscamur. Quoties igitur uoluerimus significare multos ad unã rem inhiare, quæ uni duntaxat danda sit, hac apostolica schema eleganter ac prouerbialiter utemur.

Expectare aquæ motum. CXXXIIII

Ille trito iam prouerbio, expectare aquæ motum dicitur, qui aliqua afflictus erumna, alterius sortis uicissitudinem auct. Et ad illud est allusum, quod ut tradit euangelista Ioannes, fuit Hierosolymæ piscina, in qua natabatur, ubi loci semper iacebat multitudo languentium, & claudorũ expectantiũ aquæ motum, & angelus certo diei tempore mouere solitus erat aquam, ac qui primus descendisset in piscinam, post turbationem aquæ, sanus ilico fiebat.

In domo patris mei, mansiones multæ sunt.

CXXXV

Iesus adhortatus discipulos, ne turbarentur in hoc mundo, postea docuit de præmio laborũ futuro dicens, In domo patris mei mansiones, id est, habitacula, multe sunt. Per hanc locorũ multitudinem, teste Cyrillo, differentiã gloriæ significauit, quam unusquisq; prout meritis fuerit, assequeretur. Vnde natum, ut hoc Christi uerbum in ore omniũ hodie sit, cum uolunt innuere apud quempiam ingentem honorum copiam esse, & illos secundum hominum merita, delatum iri.

Non est abbreviata manus domini. CXXXVI

Vulgò circumfertur nobilis Esaie sententia, Non est abbreviata

ad breuiata manus domini, De homine potente ac liberali, utpote cuius manus dando nunquā contrahatur. Sic propheta benignitatē dei aduersus populum Israël declarat, quod nō aliter cum in perpetuū seruare possit, quā antea Aegyptiorū seruitute liberarat.

Cauere à fermento pharisæorū. CXXXVII

Cauere quispiam à fermento pharisæorū, prouerbia liter dicitur, qui uitat malorum commercia, declinatq; peruersorū doctrinam, ut ei impendio nocituram. Ita Christus admonuit suos discipulos, ut cauerent à fermento, id est, doctrina pharisæorum, & sadducæorū: Et hoc est fermentū, de quo apostolus loquitur ad Corinthios, Modicum fermentū totam massam corrumpit. Perpulchra uidelicet translatio, hanc nimirū uim fermentum habet, ut si farinæ misceatur, quod parum uidebatur, crescat in maius, & ad saporem suum uniuersam conspersionem trahat, sic & doctrina eorum qui impietatis cauterio sunt inusti, si uel modicā scintillam in tuum pectus iecerint, breui ingens flamma succrescet, ac totā hominis possessionē ad se trahet. Vide proinde, quā uitandum sit hoc præsentaneū uenenu, quod & illud propheticum declarat,

Cum sancto sanctus eris, cum peruerso peruerteris. CXXXVIII

Vox prophætæ ad Christum refertur, ad hunc modum, Tu Christe sanctus natura es, Quē tu sanctificaueris, ab illo cognosceris, quem tu feceris innocentem,

illi notus eris. Vnde apostolus: *Comprehendam, & in quo comprehensus sum.* Item cum hæretico qui male intelligendo, peruertit diuina eloquia, peruerteris, hoc est, ut alibi ipse dominus Iudæis ait: *Si incesseritis peruerse coram me, incedam & ego peruersus uobis.* Sed iam hinc aliter est sermone uulgatum, ut quoties uolumus admonere esse cauendum ab improbis, & ad bonos adhærescendū, repetamus hoc prophetæ carmen, Cum sancto sanctus eris, cum peruerso peruerteris. Solomon: *Qui cum sapiente graditur, sapiens erit.* Amicus stultorū efficietur similis. Item Socrates Platonius in Menone, ex Theognidis poetæ præceptis, refert: *Hos prope, bibe, & comede, cum ijs unâ sedeto, ijs obsequere, quorū magna potestas, à bonis enim bona perdisces. At si malis adhæseris, quā habes mentem proculdubio perdes.* Et illud longe uerissimū esse, Plato in Timæo tradit, qui probat ibidem neminem sponte malum, sed à malo malum reddi. Eiusdem quoque sensus est,

Corrumpunt bonos mores mala colloquia.

CXXXIX

Quanta uis sit orationis ex eo in primis apparet, quod sola sit, quæ quoquouis hominū uoluntates uertere queat. Quid enim citius mollit iram tyranni, quàm oratio? quid facilius flectit sublimes animos, quid à uitijs deterret magis, quid ab omni turpitudine efficacius uindicat, & misericordiam uel beneuolentiā conciliat,
quid

quid contrà uehemētius mouet iram, aut inuidiam, & inimicitias conflāt, quàm oratio? Item non aliud quicquam fortius expugnat pudorem, tollit rationem, contaminat mores, labefactat omnem deniq; uitam, transfundens in auditoris animū, si pestilens fuerit, uenenum presentissimum. Hinc Menandri senarius in salutare abiit prouerbiū: Corruptunt bonos mores mala colloquia. Quo nihil fermè est celebratius, & cū primis ab apostolo Paulo in epistola ad Corinthios prima citatur, cuius & diuus Hieronymus in epistola ad Magnum oratorem Romanū meminit. E diuerso haud minus prouerbi aliter dici potest, Corrigunt malos mores bona colloquia. Cum ad utrunq; æque ualeat ipsa oratio. Vnde monemur tam cum improbis nō habere consuetudinē, quàm ad probos semper nos adiungere, ac cum omnibus honeste sermocinari.

Non opus est ualentibus medico. CXL

Non est opus ualentibus medico, sed male habētibus, In euangelicis literis adagium est à uulgo sumptum, de ijs, qui cum sint integri, & uitæ inculpatae, minime indigent aliena ope, uel castigatione. Potest deniq; generatim ad quoscunq; referri, qui per se tales sunt, ut non indigeant aliorum auxilij, ueluti sano nihil est longius, quàm ut medici opera utatur.

Omni habenti dabitur. CXLI

Mos est & quidem uetus, ut medijs & infimi dent manera summis uiris, & pauperes diuitibus, ad concilian-

dam sibi eorum beneuolentiam, patrociniūq; compa-
randum, sine quo nusquam tuto uiuere queunt. Item
quicquid in ciuitate honorum est, illud ijs cum primis
deferunt. Quibus factum est, ut hæc euangelica para-
bola, Omni habenti dabitur, in tritiſſimum prouerbiū
iam pridem exiuerit. Idem apud uulgus pollet illa alle-
goria, In mare fluunt flumina, cum opes opibus, ac ho-
nores honoribus cumulantur. Sed Christi sermo secus
ſapit, innuit enim illi qui fidem habet, omnia in primis
deberi, adeò magna est fidei prærogatiua.

Ieiuno bis in ſabbato.

CXLII

Ieiuno bis in ſabbato, Formam adagij habet, & pul-
chre in eum uſurpatur, qui ſuperbe ac ſutiliter ſua be-
nefacta iactitat, & gloriatur ſucoſa ſanctitate, ac uani-
tate gaudet. Id quod phariſæus quidam uentoliſſimus
apud Lucam euangelistam facit, qui ſe cæteros omnes
ſanctimonia anteire autumabat, quod quædam ſerua-
ret mandata legis plenus ob id arrogantie, qua nihil
propemodum deo eſt odioſius. Quod autem bis in ſab-
bato dixit, hebdomadam intelligas, quia Iudæi, ut in
opere de inuentoribus rerum docuimus, unumquenq;
diem hebdomadæ ſabbatum appellabant, ut ſabbato-
rum nomine dies ſupputarent.

Scientia inflat.

CXLIII

Duplex eſt rerum cognitio, altera ſenſu quæſita hu-
mano, altera à deo eſt, hæc diuina, illa humana, hæc
mitem facit, illa inflat, hæc prope deum, illa procul.

Hæc

Hac de causa ferunt Christum elegisse apostolos homines omnino idiotas, qui diuinæ mox sapientiæ ascribe rent, quicquid imbibissent doctrinæ, quæ postea ob id, cunctis mortalibus maiori fuit admirationi. Hinc apostolus ad Corinth. scribens ait: Scientia inflat, charitas uero ædificat. Quod uerbum in cōmunem sermonem deductum adagij loco passim recitatur in eos, qui ex eo, quod alicuius artis scientes sint, citra modum insolentes fiunt, tantumq; sibi sumunt, ut nemini præterea quicquam relinqui putent, ac contemptim aliorum opera semper inspiciant.

Diuiserunt sibi uestimenta mea. CXLIII

Diuiserunt sibi uestimenta mea. Oraculum Dauid de exitu passionis Christi, longo usu iam in prouerbum non uulgare uersum usurpare solet, qui spoliatus sit bonis, quæ postea illi inter se partiti fuerint, qui ea ui aut dolo rapuissent. Sumpta est metaphora à latronibus, qui indumenta eorum quos spoliant, sibi diuidant, quemadmodum illi quatuor milites prout in euāgelica est historia, post Iesum crucifixum, acceperunt uestimenta eius, et inter se partiti sunt.

Super uestem meam miserunt sortem. CXLV

Eiusdem prophetæ uaticinium est, Super uestem meā miserunt sortem. Quod perimpleteuere ipsi milites, de quibus proxime memorauimus, qui diuisis summis Iesu uestibus, de tunica quod inconsutilis à summo per totā contexta esset, sortiti sunt, cuius esset. Ex quo uaticiniū

uulgi sermone uulgatum in adagium cecit de eo, cuius res ueluti multis prædæ datas postquã diu de possessione est certatum, unus demum, prout sors tulerit, occupat. Refertur passim apud prophetas, & in primis apud Abdiam: Et super Hierusalem, mittebã sortem. Potest cõmodum eo speciatim uti nostra Italia, de cuius tunica, qua suum duntaxat operit umbilicum, Galli, Hispani, & Germani continenter sortiuntur ne uti quam tessaris, sed armis, utpote minime contenti cum reliquis spoliassent exuuijs. Iamdudum enim eius parthenopceum pallium Hispanus superinduit, togam togatam Gallus sibi circũcinxit, caligas sibi Germanus aptauit. Atque eò perduxere Italorum discordiæ, ut isti tres potentissimi populi certatim super eorum uestem, sortem quotidie mittant, cuius denique totius eius terræ possessio sit. Quod haud dubie breui tempore futurum uidetur, seditioforum hominum studijs maxime iuuantibus. Et hæc corda oblita laborum, hoc est, suorum maiorum uirtutum, ad hunc modum, populum terrarum principem unã secum cedere possessione magnæ fortunæ modis omnibus cogunt.

In salicibus, suspendimus organa nostra.

CXLVI

In salicibus, suspendimus organa nostra. Carmen Dauid è psalmo c. & xxxvi. quo babylonica seruitus futura describitur, in qua Iudæi miscrjs omnibus cooperiti, & perpetuo mœrori se dantes, organa quibus canere

canere solebant, in arboribus suspendunt, hoc est, omnem ab se uoluptatem missam fecerunt. Hinc natum, ut hodie uulgari prouerbio dictitent, Suspendere organa, pro eo, quod est nullum amplius lætitiæ locū relinqui, & ærumnosis tantum hominibus conuenit. Potest uenustius ad eos referri, qui artem aliquam desierint, ocium deinceps agitaturi, facta translatione à citharædis, qui sua instrumenta ita suspendunt, cum à canendo cessant.

Quomodo cantabimus canticum domini,
in terra aliena? CXLVII

Quomodo cantabimus canticū domini, in terra aliena? Eiusdem est prophetæ uel hoc problema, quod omnino prouerbij faciem habet, quo ille significauit fore nefas, ut Iudei apud idololatrias Babylonios, captiui hymnos deo canerent, quibus ob id lugendum, non canendum esset. Verum iam usu uenit, ut hoc prophetici carmen usurpemus, cū uolumus innuere nos in exilio, in hostili solo, in seruitute, aut aliquo casu extra patriā agentes, ratione quadam non posse letari, ac per hoc, ne in diuino quidem cultu acquiescere.

Qui regis Israël, intende. CXLVIII

Qui regis Israël, intende. Initium est psalmi Asaph prophetæ deprecantis deum, narrantisq; eius mira opera. Quam periphrasim nunc nullus nō loco adagij in ore habet, cū deum inuocat, uotisq; agit, ut aliquod insigne facinus mature uindictet.

Induratum est cor Pharaonis. CXLIX

Induratum est cor Pharaonis, passim prouerbio dicitur, de homine duro, crudeli atque inexorabili, cuius non magis incæpto uultus sermone mouetur, Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes. Allusum est ad Pharaonē illum Aegyptiorū regem, qui renuens missum facere populum Israël, contrā, ac deus mandarāt, hoc propositi tenaciorem se reddebat, quo plura uidebat per Mosē prodigia fieri. Historia haud ignota est, in libro Exod. qua monemur, perutile esse, aliquoties mutare consilium, & parēre instanti necessitati, atq; preces admittere rogantiū. Quod Aegyptij plus nimio obstinati, quia facere neglexerunt, ad unum omnes qui Hebræos insecuti fuerant, diuinitus periere. Vnde Solomon uere prædicat: Qui mentis est duræ, corruet in malum. Talis fuit Iudæorū cæcitas, testificante euangelio: Incrassatū est enim cor populi huius, & auribus grauitè audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando uiderent oculis, & auribus audirent, & corde intelligerent. Et Esaias: Auditū audite, & nolite intelligere. &c. Quod testimoniū Christus apud Matthæum ferè ad uerbum citat, cuius uelut in prouerbium iam recepti nos infrā meminimus.

Illic trepidauerūt timore, ubi nō erat timor. CL

Diuersum à superiore illud est ex psal. xij. Illic trepidauerūt timore, ubi non erat timor. Qui enim timet, facile credit, & obedit iubenti, & nolens offendere sepe timet,

pe timet, ubi nihil est timendum. Quo fit, ut eiusmodi timor fidus sit religionis, concordiae, beneuolentiae, foederis atque pacis custos. Conueniet hoc propheticum uerbum iam longo usu in adagium adscitum in eos, qui plusquā par sit, scrupulosi & uerecunde superstitiosi, nihil non meticolose agunt, ueriti semper, ut peccent. Hærebit etiam non minus tempestiue in eos, qui ut ueracordes ad omnem cuiuslibet rei occursum, aut uulgi rumorem pauent. Atqui propheta hoc loco de uano & pernicioso gentium & Iudæorum timore loquitur. Hi enim metu potentiū affecti de Christo dicebant, Si dis mittimus eum uiuere, uenient Romani, & tollent nostrum regnū et gentem. Illi uero de eodem nihil audire uolebant, timentes ne suis ob id displicerent idolis, quæ etsi ut uana minime timenda erant.

Modicæ fidei quare dubitasti?

CLI

Solet & hæc Christi benigna in Petrum castigatio prouerbio eiusdem propemodum sensus, apud uulgus celebrari. Diuus enim Petrus fide & mentis ardore fretus cum uidisset Iesum super mare ambulantem, petijt, ut sibi liceret ad eum ire. At ille dixit, Veni. & cū descendisset è naui, iamq; super aquas ambularet, ut uidit uentum protinus inualescere, sui desperans implorauit ab eo auxilium. Cuius timiditatem ac diffidentiam præceptor arguens, inquit: Modicæ fidei quare dubitasti? Longe non ignotissima est historia, apud Mattheum. Atqui diuus Hieronymus inibi salubriter ad-

monet inquit: Si apostolo Petro qui confidenter rogauerat seruatorem, dicens, Domine, si tu es, iube me uenire ad te, super aquas, quia paululum timuit, dicitur, Modicæ fidei quare dubitasti? quid nobis dicendum est, qui huius modicæ fidei ne minimam quidem habemus portiunculam?

Domine, probasti me, et cognouisti me. CLII

Periculū fecit Christus de fiducia Petri, uti suprà patet, cui ille prophetæ uerbis utens recte dicere potuisset, Domine, probasti me, et cognouisti me. Id quod in adagiū apud uulgus abiit, cum quispiam aliquo tentamēto petitur, quo eius fides probator, testatiorq; fiat. Cæterum David per hoc carmen, testatur se à cunctis ope demū diuina probari, atq; cum maxime cognosci.

Transuiimus per ignem, et aquam. CLIII

Non abhorret ab hoc illud psalmi lxxv. Transuiimus per ignem et aquam, iam olim in prouerbiū apud uulgus uersum, cum innuunt negociū aliquod non sine summa difficultate, esse confectum, uel seipso per pericula, tandem uoti compotes factos, seu compertos esse bonos, ueluti iam expiatos, aut adiuisse discrimina uite, et euasisse. Et uidetur allusum ad naturam istorū duorum elementorū, quod ignis uoret, et aqua absorbeat, ut sine periculo per ea transiri nequeat. Vel ad modum excoquendi temperandiq; per aquā metalla. Vnde in eodem psalmo: Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Et Zacharias,

Zacharias: Et educam tertiam partem per ignem, & uram eos, sicut uritur argentum, & probabo eos, sicut probatur aurum. Aut ad morem purgandi, in sacris priscorū, qui in purgationibus tēda, sulphure, & aqua utebantur, uti in nostro de rerum inuentoribus opere, latius diximus. Vsurpat uel hanc loquendi figurā Esaias, apud quem dominus Israhel dicit: Cum transieris per aquā, tecum ero, & flumina non operient te. Cum ambulaueris per ignem, non combureris, & flamma non exuret te. Cæterum prouerbialis psalmi uersiculus designat martyres, qui per supplicia & mortes, palmam martyrij adepturi essent.

Alius est, qui seminat, & alius est, qui metit.

CLIIII

Vetus fuit apud Hebræos prouerbiū, quod à Christo apud euangelistā Ioannem refertur, ita dicente: In hoc enim est uerbum uerum, quia alius est, qui seminat, & alius est, qui metit. Et de eo dicitur, qui alienis parta laboribus sibi uindicat, illisq; potitur, ut faciunt illi, qui agros ab alijs satos uel emunt, uel casu aliquo possidendos accipiunt. Quod olim ab Augusti militibus factum legimus, quibus in distributione Cremonensis agri, Mantuanus quoq; accessit. Vnde Maronianū illud;

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Barbarus has segetes? en quo discordia ciues

Perduxit miseros? en quīs consequimur agros?

Verum aliud significat euāgelicū schema, quippe quo

notatur deum ethnicorū quoq; bonam uitam recipere, & alio eos habere loco, qui iuste & qui iniuste agant, quīue scriptam negligent legem, quæ principio solis Hebræis data est, si modò illi deum ipsum nouerint, ut diuus Ioan. Chrysostomus homilia xxxvij. in Matth. probat, teste etiam apostolo ad Romanos ita scribente: Glòria, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, simul & Græco. Quamobrem Christus subiunxit, eisdem apostolis dicens, Ego misi uos mittere, quod uos non laborastis. Siquidem apostoli erant Christum gentibus prædicaturi, de cuius aduentu prophætæ antea prædixerant. Et ita quod hi seuerant, illi postremo collegerunt.

Semen in petras cecidit.

CLV

Semen in petras cecidit. Huius euangelicæ allegoriæ usus erit, cum inaniter laboramus, aut beneficium conferimus in ingratos, quod perinde perire uideatur, ac si supra lapidem sementem faciamus. Quorsum uero ea Iesus usurpauerit, ipsemet apud Matthæū, cap. xiiij. affatim exponit.

Semen in terram bonam cecidit.

CLVI

Eadem prouerbiali figura dicitur, semen in terram bonā incidere, cum dociles docemus, gratos iuuamus, bonos fouemus, siquidem in illis instituendis beneficioq; afficiendis, perinde operam minus ludimus, atque sator, cum in terram fertilem semen iecerit, à quo haud dubie fructus proueniet ubertim.

Aërem uerberare.

CLVII

Aërem uerberare, Eandem uim habet, atque inanis opera, cum enim aër ictum non admittat, frustra proculdubio laborat, qui percutit. Refertur à Paulo apostolo ad Corinth. scribente: Ego igitur sic curro, non quasi in incertum, sic pugno, non quasi aërem uerbans, id est, operam perdens.

Super harenam domum edificare. CLVIII

Non abhorret à superioribus illud à Christo celebratum simulq; declaratū dicente: Similis erit uiro stulto, qui edificauit domum suam super harenam, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerūt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. Atq; huiusmodi sensus complures adagiones in diuinis literis passim reperiuntur, quibus monemur, stultum esse, negociū aliquod aggredi, quod non iactis ante fundamentis, futurum sit inutile, ac cito casurum. At ille permansuram domum extruet, qui super fundamentum edificauerit, quod apostolus uelut peritissimus architectus ponit, ad Corinthios scribens: Nam fundamentū aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem super edificauerit, super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscuiusq; opus manifestum erit. Hinc proinde æque edocemur, nullum nisi iustum inchoandum esse opus, ac ante inchoationem, diuinum semper implorandum

numen, si uelimus, quæ facimus, stabiliora fore.

Vouete, & reddite.

CLIX

Vouete, & reddite, subaudiendum est, ea, quæ uouistis deo. Est hoc carmen apud Asaph prophetam, psal. lxxv. & prouerbij loco, in ore omnium, cum de fide seruanda agitur. Facimus enim uota deo, munera uero hominibus promittimus, ubi aliquid petimus, quæ utrisque sancte persoluenda, hic perspicue docet propheta. Dicente etiam Solomone: Multo melius est non uouere, quàm post uotum, promissa non reddere. At fortasse quidam dicet, Ecquid deum uouendo rogabimus, cum sæpe multa cõmodi causa postulemus, quæ mox perincõmode cadunt, & quæ bono nobis fore dicebamus, malo plurimũ sunt? Proinde cum nesciamus, quæ ex usu nostro futura sint, modice cum deo agendum est, ut ne temere orantes postquã uoti sumus comapotes facti, uideamur uti leues ad contraria uota recurrere, & quodãmodo deum accusare. Propterea uidetur rogandum omnibus uotis, iuxta cuiusdam poëtæ precandi modum, quem Plato in suo secundo Alcibiade ponit, qui est talis: Deus opt. max. optima quidem nobis uouentibus, & non uouentibus tribue, mala autem poscentibus quoque abesse, iube.

Quod scripsi, scripsi.

CLX

Huc sermẽ uel pertinet illud Pilati Iudææ præfecti uerbum diuinitus ex eius ore emissum, Quod scripsi, scripsi. Is enim scripserat titulum, Iesus Nazarenus

rex

rex Iudæorū, illumq; super crucem posuerat. At pontifices eam uocem Rex abominantes, flagitabant à Pilato, ut è titulo tolleretur, quibus ille uelut uates protinus respondit, Quod scripsi, scripsi. Hoc est, uti diuus ait Heronymus, uelitis, nolitis Iudæi, omnis uobis gentium turba respondit, Iesus rex Iudæorum est, id est, imperator credentium, & confitentium. Hinc itaq; factum, ut cum quis uult significare nolle se mutare sententiam, nec uariare factum, concinne ac prouerbialiter dicat, Quod scripsi, scripsi. Vt ne uelut in psalmo legitur, faciat irrita, quæ de labijs ipsius egrediuntur.

Hic me labijs honorat.

CLXI

Honorare labijs prouerbialiter dicitur, qui dissimulanter, fiste, ac blandicule quempiam commendat, utpote, aliud loquens, aliud sentiens, cum ea laus de corde non proficiscatur, ubi sedes est animi, sed in ore orta sit. Vsus est hac figura Esaias, quam & Christus in euangelio suo citat.

Quod intrat in os, non coinquinat hominem. CLXII

Quod intrat in os, non coinquinat hominem. Hodie uulgò dictitatur in eos, qui in obseruatione sumendorum ciborū, religionem esse arbitrantur, parum præterea pensi habentes, quid in animo uersent, quid uerba loquantur. Quod Iudæi cum primis factitabant, quorum superstitionem Christus coarguens docuit ea duntaxat quæ ex corde egrederentur, impurare hominē, cuius

modi sunt malæ cogitationes, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, & conuicia. Et iccirco ne more iudaico, de cibarijs, uana religione teneremur, nullum uoluit cibi genus nobis interdici. Id quod in opere nostro de inuentoribus rerum late explicuimus.

Hic carbones ignis coacervat, in
caput inimici.

CLXIII

Apostolus Paulus auream mutuatus à Solomone sententiam, prout liquido patet, in prouerbij cap. xxv. in epistola ad Romanos inquit: Si esurit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Secundum igitur apostoli consilium, adiungit quis prunas, ad caput inimici, cum ei lædenti tantum abest; ut uicem reddat, ut etiam bona præstet, ac per hoc, illum faciat grauiori pænæ obnoxium, utpote qui beneficij gratia nihil motus ab odio non discesserit. Porro iusta est damnatio, si arguatur quis, ante dominum, illi intulisse mala, à quo accepisset bona, uerum non iccirco debes illi beneficare, ut perditionis eius causam des. Et in hunc sensum, apostoli dictum est passim uulgò prouerbij uice receptum, cum uolumus innuere, uelle nos benefaciendo inimicū ulcisci. Sed festiuus ad aliam accommodari potest sententiam, ut per carbones super caput eius, ardorem charitatis intelligas, fit enim nonnunquam, ut inimicus crebris uictus beneficijs, odiorū rigore emollito, calorem in mentem charitatis excipiat, ac sic de inimico,
amicus

amicus fieri, & eum quem iniuste oderat, redamare, ut ita dicam, incipiat. Quod Origenes perspicue declarat, inquit: Dicit enim Hieremias ad peccatricem filiam Babylonis, Habes carbones ignis, sede super eos, & hi erunt tibi in adiutoriū. Fortassis isti carbones sic congesti adiuumento sunt inimico, potest enim fieri, ut amens, ferus & barbarus inimicus, si humanitatem, si affectū, si pietatem uideat, cōpunctionē cordis capiat, cōmissi pœnitudinē gerat, & ex hoc, ignis in eo quidā succendatur, qui eum pro cōmisso consciētiae torqueat, & adurat. Et isti erūt carbones ignis, qui super caput eius, ex nostro misericordiae & pietatis opere congregantur. Caput uero principale cordis appellatur, & meritò caput dicitur, cuius intellectu & prudētia membra reguntur uniuersa. Haftenus ille. Proinde quoties uoluerimus significare quempiā optime mereri, de se pessime merito, nō utiq; minus prouerbialiter dicemus Hic carbones ignis coaceruat, in caput illius, quod eius modi carbones faciant, ut eum pœniteat delictorū.

Perfecto odio, oderam illam. CLXIII

Non multum superiori ab simile est illud propheticū oraculum, utpote pietatis plenum, Perfecto odio, oderam illos. Vt enim nihil tam ab homine alienū constat, quàm odisse hominem, quippe qui à consortio & concordia uitæ homo appellatus esse uidetur, quod græce ὁμόνως concors, ὁμόνοια concordia & consensus dicitur, sic homini nihil magis consentaneū, quàm diligere

hominem, cum eoq; amice agere. Qui igitur homini insensus est, secus mehercule facit, ac natura poscit, idq; turpius apparet, quod ceteræ animantes, sicut Plinius tradit, in suo genere probe degunt, & solum contra dissimilia stant. Cæterum quàm hominis hominem diligere, maxime proprium est, tam maxime alienū esse debet, probare quod in homine est, nisi illud laudabile sit, ita mutua poscente charitate, ut quæ plus amamus, eius uitia plus culpemus, magisq; emendata uelimus, utpote cupientes id contagij ab amico esse procul. Atq; hoc genus illius odij perfecti est, de quo ipse propheta psal. cxxxviii. agit aduersus inimicos dei, hoc est, hæreticos, concinens: Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Quod quidem carmen non abs re in adagium cecidit, quo uti licet, cum quis uult indicare se non aliquos homines, sed illorum malos mores odisse, ac ea quidem ratione, uti uitā corrigant. Quod scilicet parentes in filios, & fratres in fratres, iure optimo odium præ se ferre possunt, atq; debent.

Nolo mortem peccatoris.

CLXV

Nolo mortem peccatoris uel impij, sed ut reuertatur à uia sua, & uiuat. Ezechielis prophetae oraculū iam olim apud uulgus, in adagium uersum, quod superiori est cognatum. Docet propheta apud deum, semper locum superesse pœnitentibus, tollitq; per hoc desperationem, qua nihil importunius in uita esse potest. Vide, summa rei christianæ in hoc continetur oraculo, Chri
stus

stus enim illud egit, ut suis crederemus promissis, & ea spe ductos mox poeniteret delictorum, ac ita postremo uiueremus in perpetuū. Vsus uero adagij tempestiue erit, cum quis eo consilio punit peccantem, ut à maleficio deinceps manum abstineat. Atq; ita conueniet eis, qui studio corrigendi, nō perdendi, se uere in delinquentes animaduertunt, quo illi tandem ad bonā frugem se reuocent. Et generatim congruet omnibus, qui iniuriarum obliti sciunt dare ueniam roganti.

De bono opere non lapidamus te. CLXVI

Ob bonū opus, non lapidamus te, Competit in eum, qui in malam partem accipit castigationem, & cum puniendus sit, ob multa malefacta, conatur illa ipsa obtegere uno, quod forsitan fecisset, operæ precio. Fuit illud impiorum Iudæorum aduersus Christum responsum, qui & insulse & mendaciter ei sua miracula criminari dabant.

Grex saginatur ad uictimam. CLXVII

Hieremias propheta quærit à domino dicens: Quid est, quod uia impiorū prospera, bene est omnibus, qui præuaricantur, & inique agunt? & pergit, Plantaſti eos, & radicem miserunt, et faciunt fructū, propè es tu ori eorū. &c. Itidem Asaph ut homo infirmus miratus psal. lxxij. fatetur se propè lapsus esse, ac cupisse felicitatē, qua uidebat peccatores florere, inquit: Quā bonus Israël deus ijs, qui recto sunt corde. Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei.

Quia zelauit super iniquis, pacem peccatorum uidens. Ferunt item philosophos quosdam ea quoque de causa, existimasse non esse deos, perinde quicquid bonorum uel malorum accideret, illud quasi fortuito, non iudicio dei fieret, atque ita prouidentiam diuinam sustulisse. Cum ijs philosophis haud dubie illi ipsi qui ea hodie accipiunt bona, consentire uidentur, quando hoc peius agunt, quo plura eis ex sententia feliciter eueniunt. Verum ne quis propter haec temere efferatur, oculosque ac manus insolenter tollat, pulcherrima prouerbiali figura idem propheta Hieremias docet eiusmodi homines tot bonis iccirco refeceri, ut tanquam pingues uictimae demum immolentur, pro peccatis aliorum, id est, ut alijs documento sint bene uiuendi, qui inquit domino: Congrega eos, quasi gregem ad uictimam, et sanctifica eos, in die occisionis. Speciatim ad haereticos torquetur allegoria à ritu sacrificandi petita, quod eorum extinctio sit illis saluti, qui decepti fuissent. Proinde si quando uiderimus sceleratis cuncta sub manus succedere, et uoluerimus innuere illis exitij diem obrepere, scienter in eos dicemus, Grex saginatur ad uictimam. Facta translatione à pecoribus, quae iccirco farciuntur, ut mactentur, atque edantur. Refertur uice prouerbij, à Hieronymo, Pecora saginantur ad uictimam, hoc est, ut immolentur.

In longum differuntur dies, et peribit

omnis uisio.

CLXVIII

Qui audit consilia, uti perhibet Solomon, sapiens est,

et qui

¶ qui seruat mandatū, seruat animam suam. Contrā qui non audit, aliquando iacturam facit. Est omnino sapientis, non facile credere, non item tamen nihil credere, cum quippiā præsertim ex suo usu esse uiderit. Illud cū multis olim populis exitio fuit, ueluti Troianis quibus Cassandra uates frustra Græcorū patefecerat insidias, dicente Vergilio: Tunc etiam fati aperit Cassandra futuris Ora deū iussu, nō unquā credita Teucris. Item Romanis, quod non habuissent fidem oraculo, de Gallorū aduentu in Italiam, à quibus ipsa urbs capta est. tum Iudæis in primis malo fuit, non audiuisse prophetas, ijs enim deus per Hieremiam, & Ezechielem prædixerat fore, ut à Babylonijs in seruitutem assereantur, nisi errata sæculò corrigerent. Verum illi nihil fidei dictis habentes irridebant prophetas, atque cum nihil de proximo appareret periculi, in tritum prouerbum uaticinia uertentes dicebāt, In longū differentur dies, & peribit omnis uisio. Autor Ezechiel. Conueniet in sero credulos, ac cōminationum seu mandatorū dei & hominū negligentes iuxta ac sugillantes.

Non omnes capiunt uerbum istud. CLXIX

Cum aliquid uerbis innuetur, quod mysticum, id est, figuratū habeat sensum, cuius admodū aliquot, nō item omnes capaces sint, faciet illud euangelicū, Non omnes capiunt uerbū istud. Cæterū oraculū Christi ad donū uirginitatis refertur, quod illud duntaxat qui merētur, abstinendo, laborando, rogando consequantur.

Montes transſerre.

CLXX

Hyperbole prouerbialis, ad indicandam uim fidei. Verum Chriſtus, teſte Hieronymo, montem appellat dæmonem eiectione difficilem, ueluti opus non credentibus omnino deſperandum. Igitur homo innocens qui deo recte fidit, item ualens & qui non exigua eſt potentia & autoritate, haud indecenter montes poſſe tranſſerre dicetur.

Triturare montes.

CLXXI

Alia prouerbialis hyperbole, ad ſignificandum montes, id eſt, ſuperbos, qui peccatus habent inſtar montis tumidum, poſſe conteri, hoc eſt deprimi, qua Eſaias ſcien- ter utitur dicens: Iſraël, triturabis montes, & commi- nues, & colles quaſi puluerem pones. Fit translatio à triturantibus frugum. Et illud totum ad euangelicam prædicationem eſt referendum, qua aduerſæ poteſtates quæ per metaphoram, in ſacris literis, montes dicun- tur, prorſum ſunt inſractæ.

Portauimus pondus diei, & æſtus. CLXXII

Vbi prouerbialiter ſignificamus nos habita laboris ratione, plus alijs meruiſſe, tempeſtiue illud euangeli- cum ſubijcimus, Portauimus pondus diei, & æſtus. Ab operarijs hominibus facta translatio, qui à mane ad ueſperum, in aliquo opere hærent.

Dignus eſt operarius cibo ſuo. CLXXIII

Cum quis mereri dicetur præmiũ, apte applicabitur illud Chriſti ſcitum, Dignus eſt operarius cibo ſuo.

Receperunt

Receperunt mercedem suam. CLXXIIII

In eos qui tandem cōmissorum pœnas luunt, non in-
tempestiue competet illud euangelicum, si cum ironia
effertur, Amen dico uobis, receperūt mercedem suā.
Ita de hypocritarum præmio decernitur, quibus omni
uirtute exutis, ut hominibus probentur, id mercedis
tantum debetur.

Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,
exciditur. CLXXV

Omnis arbor quæ non facit fructum bonū, exciditur
& in ignem mittitur. Conuenit hæc allegoria, in pesti-
feros homines, qui more syluestrium arborum, nihil in-
uita præstantes quam obrē prodesse possint, ad ultimū
male pereunt, uel nullo unquā habentur numero.

Sagena ex omni genere piscium congregat.

CLXXVI

Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare,
& ex omni genere piscium congreganti. Quid sibi ue-
lit allegoria hæc, præceptor ipse noster Christus apud
Matthæū, perspicue docet. Verum apud uulgus, iam
pridem in prouerbum abiit, haudquaquam inconcin-
num, si quando enim libuerit significare quempiam or-
dinem affluere deformi ac incondita hominum turba,
tum prouerbialiter dicemus, Sagena ex omni genere
piscium congregat, Hoc est, indifferenter ex omni mor-
taliū colluuiōe admittit. Id quod de nostro sacerdo-
tio, nimis uere uulgò dicitur, porrò indignissimi quiq;

quos, ut in prouerbio est, non abs re, abortiuos uocāt, in singulos dies in eiusmodi sacrosanctum collegiū per episcopos nostros ueniunt. Vnde fit, ut hoc minus honoris accedat dignitati, quo plus sacerdotum augetur numerus, quod ne fiat, lex abunde excipit. Sed prò dolor, minime animaduertitur, sanè si hæc ianua idoneis tantum ad munia sacerdotalia obeunda, à nostris patefieret episcopis, præclarus honor non ita uilesceret. Verum qui ingrediuntur, si bene Christi parabolam attenderint, certo scient, se postremo missum iri, in calaminum ignis. Quare ijs bono fuisset, si sacerdotiū non petissent, quo fungi minus sciunt, imò nequeunt, cum enim bona eorū pars literarū ferè expers sit, quī fieri poterit, ut officiū faciat, cuius caput est, docere euangelium? Refertur item adagiū ab Ezechiele, non uno in loco. Est deducta allegoria à piscatoribus, qui sagena utuntur, quæ est retis genus, quod teste Lauren. Valla, Latine uerriculū à uerrendo mari dicitur, quod ingens longissimis funibus circumducitur, & quicquid piscium obuium est, late contrahit.

Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiā.

CLXXVII

Cohæret superiori illud Esaie uulgo iam celebre, Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiā. Cui perappositus erit locus, cum significabitur familiam inutiliter crescere, utpote quæ nullius uoluptatis materia esse possit, item ciuitatem uel ordinem quempiam ex

piam ex fece hominū augeri, unde nihil splendoris aut nominis queat ciuibus uel eiusdem ordinis iuris accedere. Verum prophetæ oraculum de ijs fuit, qui post ad-
auctum Christianorum numerum, non sine religionis incommodo, ab instituto desciuerunt, quippe qui multos secum in errorem traxerunt. Quod etiā hodie faciunt qui alicuius flagitij ædunt exempla.

Domus mea, domus orationis. CLXXVIII

Domus mea, domus orationis uocabitur, cunctis populis. Oraculum Esaie prophetæ, quo significatū est, unam omniū gentium futuram sectam. Christus tamen illud applicuit, ad hierosolymitanū templum, quod sacerdotes quos tantum auaritiæ studium tenebat, turpiter polluebant, institorum cōmercio. Hi enim ne copia munerum quæ festis præsertim diebus offerebantur, cuiquā abesset, numularios qui mutuarent pecuniam, item & qui tragemata, id est, bellaria uenderent, in templum introducebant, quo sic à populo prædam facerent, nam quæ prius oblata accepiissent, rursus uendebant, atque more latronum, homines spoliabant, in temploq; dei negociabantur. Christus igitur ad indignæ huiusce rei aspectum, spiritus ardore concitatus, turbā illam de templo eiecit dicens sacerdotibus, Scriptum est, Domus mea, domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronū. Hoc ultimū à Hieremia desumptū uidetur, apud quem dominus ait: Nunquid spelunca latronū facta est domus ista, in qua

inuocatū est nomen meum in oculis uestris? In eiusmodi item sacerdotes, uel in nostros potius, qui bene norunt imagunculas cereas cercosq; oblatos in templo reuenditare, audi dominū dicentem apud Ezechielem: Sacerdotes eius contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea. Inter sanctum & prophanū, non habuerunt distantia, & inter pollutum & mundum, non intellexerunt. Hinc Esaie uaticiniū iam olim in prouerbium cecit in eos, qui sacras ædes uoluptatis uel lucri faciendi, contrahendiq; seu procandi causa, non item orandi, perambulant, frequentantūe. Rursum et in eos præfectos, qui haud secum cogitantes magnos iccirco esse datos sacerdotio prouentus, ut uicissim cuncta gratuito darent, unā cum phariseis auaritiæ student, sic, ut illud Malachie iam usurpare liceat: Quis est in uobis, qui claudat ostia, & incendat altare meū gratuito? Quare Hieronymus hunc differens locū, Domus mea domus orationis, in cōmentario suo in Matthæum, nō iniuria inquit; Cæterū secundum mysticos intellectus, quotidie Iesus ingreditur templum patris, & eijcit omnes tam episcopos et presbyteros, & diaconos, quā laicos, & uniuersam turbam, de ecclesia sua, & unius criminis habet uendentes & ementes. Scriptū est enim, Gratis accepistis, gratis date.

Templum domini, templum domini, templum
domini est. CLXXIX

Iudei cum magnificum Hierosolymæ haberent tem-
plum,

plum, & illud frequentarent, se ob id longe religiosissimos esse existimabant, gloriabanturq; dictitantes, Templum domini, templum domini, templum domini est. Perinde quasi illius ædificij magnificentiæ confidendum esset. At dominus per Hieremiam, docet illud suum esse templum, in quo uera colitur religio, dicens: Si direxeritis uias uestras, & feceritis iudiciũ, & post deos alienos non ambulaueritis, habitabo uobiscum in loco isto, à seculo usque in seculum. Vnde Iudæorum præconium iampridem in adagium uersum est, in eos, qui ex rapina sacras ædificant ædes, arbitantes magnifico operis apparatu, satis se deo fecisse, qui omni no id non admittit muneris apud Esaïam, inquit: Quia ego dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocausto. Item in eos aptabitur, qui ex suo quidem iusto lucro condunt, sed ad propagandam sui generis memoriam, uel ad ipsa templa adeunt, in aperto orant, parietes, uasa sacra, item indumenta, simulacrorum pedes pie exosculantur, ut religiosi habeantur, cæterum à uera omnino pietate uacui, quo sic incallidius crimina obtegant.

Illotis manibus capere cibum. CLXXX

Lex apud Iudæos excipiebat, ne quis illotis manibus cibum caperet. Cuius rei crimen scribæ & pharisæi discipulis Christi adscribebant. At ille demonstrans, oportere potius purgare animos, quàm manus ablucere, omnia animi uitia simul retulit, uti in euangelio est,

atq; Hæc sunt, inquit, quæ coinquinant hominem, non lotis autem manducare manibus, non coinquinat hominem. & reliqua. Atqui uetus est prouerbium à sacrorum puritate deductum, quo uetamur irreuerenter, indecenterq; ad sacra adire. Sed ante omnes, sacerdotes qui rem diuinam faciunt, caste, pie, sancte, lotisq; manibus, ambrosiam illam, id est, dominicum corpus attrectare, capere, & illud alijs dare iubetur. Id quod ethnici factitabāt, apud quos, ut in opere nostro de rerum inuentorib. docuimus, uetitū erat, ne quis manibus illotis, mane Ioui uinum libaret, ut nostros meritò pudere possit, si qui sint, qui secus faciāt, quibus & Esaias dicit, Lauamini, mundi estote.

Beati mundo corde.

CLXXXI

Beati mundo corde, quoniā ipsi deum uidebunt. Ecce præmiū integritatis, qui enim sceleris omnis est purus, is deo propinquior, is sancta sanctorū ingredi potest, quæ pollui nequeūt. Competet ei, quē nullius facinoris conscientia mordet, qui meritò præ cunctis, secundum Christi uerbum, est ac dici debet beatus.

Beati pacifici.

CLXXXII

Beati pacifici, quoniā filij dei uocabuntur. Nota hominis salutē in manu hominis esse, appellantur à Christo filij dei pacis amatores, ut qui iam futuri sint salui, cuiusmodi sunt, qui affectus animi ratione moderātur, qui nullam uitiorū luctam intus sentiunt, et foris studiū pacis colunt, ad quam ipse præceptor nos magnopere hortatur

hortatur dicens, Beati pacifici. Vnde hoc uerbū pro uerbij titulo passim à cunctis citatur, cum uolunt ostendere ad humanā felicitatem in primis pacem facere.

Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.

CLXXXIII

Si quando ostenderimus quippiam remotis arbitris, hoc est, secretò agendum, conueniet illud ualde prouerbiale, quod in eroganda eleemosyna, Christus obseruandum mandat, Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Hinc & illud orium adagium,

Nescit quid sit inter dexteram & sinistram suam. CLXXXIII

Quoties libuerit significare quempiā aut præ ætate, aut præ stultitia, nullius esse iudicij, recte usurpabimus illud Ionæ prophetæ uerbū iam uulgò celebre, Nescit quid sit inter dexteram & sinistram suam. Quando dextera manus plurimum ualentior est sinistra, quod qui ignorat, planè fatuus est. Consimile est illud Iuuenalis uulgò tritum: Quid enim Venus ebria curat? Inguinis & capitis quæ sint discrimina nescit. Verum quod manus dextera est ualentior, aptiorq; hoc, si Platoni credimus, usu fit, non item natura, quæ, ut ille in vij. de legibus docet, se ad utranque corporis partem, æquam præbet, id quod Scytharū exemplo perspicue probatur, qui dextera pariter manu, ac sinistra utebantur arcu, propterea quod ita se à pueris exercuissent.

Non est potestas, nisi à deo. CLXXXV

Non est potestas, nisi à deo. Apostoli Pauli sententia ualde prouerbialis nostris passim usurpatur, quoties innuere uolunt, esse indifferenter omnibus parendum præsulibus, utpote quibus perinde sit data à deo potestas, ac cuncti ab eodem donamur sensibus, uisu, auditu, qui cum in nostra sint manu, possumus illis uel ad bona uel ad mala ministeria uti, quemadmodum faciunt, qui potestate, imperio, autoritate abutuntur. Sed æquæ ob id, poena ita agentes haud dubitanter manet, Dicente Origene cum hunc epistolæ Pauli ad Romanos edisserit locum: Erit autem iustum iudiciū dei aduersus eos, qui acceptā potestatem secundum suas impietates, non secundum diuinas temperant leges.

Non est, qui faciat bonum, usque ad unum.

CLXXXVI

Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. Hæc propheta Dauid psal. xij. de passione Christi, prout Hieronymus sentit, refert, quod omnes discipuli illum relicturi essent. Nunc uero ista prophetica hyperbole ualde prouerbialis, tam uere quam turpiter in nos Christianos passim detorquetur, cum bona pars nostrum male uiuendo, alios atque alios subinde contaminet.

Iam securis ad radicem arboris posita est.

CLXXXVII

Iam securis ad radicem arboris posita esse prouerbio

bio dicitur, cum significatur, periculum supra caput esse. Alluditur ad casum inutilium arborū, quas agricola extirpare uolentes, solent circumfossa terra, earum radices amputare securi, quæ ubi admota est ipsis radicibus, iam iam futurum est, ut arbor funditus excidatur. Citauit Ioannes Baptista hoc adagium, quo demonstraret seueritatem diuinæ iustitiæ imminere, ad puniendos peccatores, nisi quamprimum poeniteret. Ab hoc & illud est,

Si in uiridi ligno, quid in arido?

CLXXXVIII

Argumentatio Christi est à maiore, ad minus, prædicentis mulieribus Hierosolymitanis, dolentibus quod ipse immerito suo morti dederetur, uenturum tempus, cum à Romanis Iudæorū regnum deleteretur, & tunc maioris causa luctus esset, quàm ob alterius interitum. Vulgatio est historia, quàm ut hoc loco sit refrenda. Et ne illud difficile factu uideretur, exemplo sui docuit, siquidem se arbori fructiferæ, Iudæos uero inutili ac putidæ cōparauit, inquiens: Si in uiridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Hoc est, si Iudæi me qui instar uirentis arboris bonos fructus fero, supplicio afficiunt, quid fiet in arido, id est, quid illi uelut iam aridæ arbores incendij patientur? Hac prouerbiali allegoria uti solemus, quoties uolumus significare, ex euentu difficilioris rei, quippiam mox facilius esse futurum.

Superbia eorum qui te oderunt, ascendit
semper.

CLXXXIX

Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. In iugiter inuidos, in semper maleuolos hoc propheta Afaph carmen scienter accommodabitur. Tracta metaphora ab arboribus, quæ quandiu uiuunt, semper cresunt. Quapropter recte Solomon admonet, Non credas inimico in æternum. Et sic inimicum quamuis humilem docti est timere.

Abyssus abyssum inuocat.

CXC

Abyssus græca uox, Latine uoraginem significat, et quia uorago immensæ est altitudinis, hinc apparet in psal. xli. utrunque instrumentum, interpretabitur Hieronymo, non ineleganter propter profunditatem intelligentiæ, abyssum appellari, Verum secus non nemo sentiens de babylonica seruitute eo in loco agi mauult, ut enim barathrum continenter uorando circum uicina loca pedetentim desidente terra, admodum cauernosa reddit, sic Iudæis calamitas quæ subegit eos Babylonem in exilium demigrare, alteram mox in seruitute afflictionem inuexit. Vnde uulgò receptum prouerbium, Abyssus abyssum inuocat, Hoc est, unum in modum inuitat alterum, et calamitas calamitatem parit. Et illud etiam nunc tritißimū, Malum nunquā incommittatum uenit, seu ingruit. Est et huius alius usus, ubi aliquis sceleratus ut uitiorum uorago alterius scelerati auxiliū implorat. Est item alius, cum error errorem, et obscuritas

Et obscuritas obscuritatem sequitur. In hanc sententiã usurpatur ab eodem diuo Hieronymo in proœmio libri secundi cõmentariorum in Zachariam.

Ait latro, ad latronem. CXCI

Ait latro, ad latronem. Dicitur solitum est, ubi sermo rixosus incidit inter duos crimine pares, seu cum alter alterum paris delicti reprehẽdit. Facta allusio ad illos duos latrones, quos cum Iesu crucifixos fuisse Lucas testatur, isti enim ambo scelesti primo maledixerunt, sed postea signorum magnitudine alter exterritus se Iesu commendauit, et alterum adhuc maledicere non cessantem p̃e coarguit.

Facti sunt amici Herodes et Pilatus. CXCV

Pilatus Tiberio principe, Iudææ præfectus cum inimicitias gereret cum Herode magni Herodis filio Galilææ tetrarcha, nactus occasionem ineundi cum eo gratiam, per scelus, remisit Iesum captiuum ad illum, eo quod audiuiſſet percupidum esse sanctitatem tanti prophete experiendi. Ex qua re secuta est inter eos reconciliatio. autor Lucas. Hinc igitur vulgò factum prouerbum, ut quoties cuiuspiã flagitij causa, conciliatur inter aliquos amicitia, uel ex inimicis amici fiunt, per belle de eis dicamus, Facti sunt amici Herodes et Pilatus. Sed illud planum faciam, Herodes ille magnus fuit, quo regnãte, Christus natus est. alter eius filius, de quo hic sermo est, qui Galilææ tetrarcha Ioannem Baptistam morte affecit. tertius filius Aristoboli magni Herodis.

filijs, quem Caius Cæsar Herode tetrarcha in exilium acto, regem Iudææ fecerat, etiam si Iosephus eum Agrippam semper appellat, quod illi forte non nomen sed cognomen Herodes fuerit.

Ille Vriæ literas defert.

CXCIII

Literas Vriæ vulgato iam adagio ille deferre perhibetur, qui cōmendatitias esse credit, quæ contra ipsum scriptæ sint, sicut fecit Vrias Ethæus. David enim rex captus amore Bethsabæ uti in secundo regnorū libro legitur, remisit Vriam eius uirum ad exercitum, datis literis ad Ioab ducem, uelut illius cōmendandi causa, quibus mandabat, ut quoquo modo hominem è medio tolleret, ita ut fecit, nam cōgressus cū hostibus, Vriam in prima acie collocauit, ubi pugnando interiit. Quare cognita, rex Bethsabæam in matrimonium duxit, ex qua mox Solomonem suscepit.

Amice, ad quid uenisti?

CXCIII

Amice, ad quid uenisti? Sic Iesus notauit Iudam proditione, per antiphrasim amicum appellans. Quadra bit in eum, qui minime amicus per speciem beneuolentiæ, insidias alicui facit.

Dominus dedit, dominus abstulit.

CXCV

Cum Iob uiro iusto cuncta prospera essent, illa ipsa deo accepta referebat, dicēs, Dominus dedit. Ediuerso cum pessime caderent, eidem perinde gratias agebat, inquiring, Dominus abstulit, ac si fateretur dominū gra tuito cōtulisse beneficia, & eadem iuste reuocasse, ab

sc,

se, quippe qui nihil meritus esset. Quo nempe exemplo iam uice prouerbij ab omnibus concelebrato monemur, ut si quid sub manus successerit, neutiquā illud ut arrogantes nostræ industriæ, sed diuinæ bonitati tribuamus, sin uero casu quopiam ea subito felicitate ceciderimus, putemus id esse factum ex diuina iustitia, ita nostris poscentibus cōmissis. Atq; sic conuenit & præstat, dicente eodem Iob: Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? Et alibi: Beatus homo, qui corripitur à domino.

Facite uobis amicos, de mammona iniquitatis. CXCVI

Malus œconomus cum dispensationis rationem reddere cogretur, uti est apud Lucam, & uictū manibus quærere nollet, ac erubesceret emendicare, conciliauit sibi amicos ex mammona iniquitatis, quo ab illis deinceps mutuo iuuaretur, ubi eo ministerio priuatus esset. Est autem mammona uox syriaca singularis numeri, & masculini generis, significatq; diuitias malo modo partas. Hinc itaque in prouerbiū abiit, Facite uobis amicos, de mammona iniquitatis, Cum præcipitur, ut ex male acquisitis, fiat largitio, utpote quæ peccatum leuat. Aut in eos apte accommodabitur, qui de alieno sibi parant amicos. Vnde uel illud est,

Fodere non ualeo, mendicare erubesco,

CXCVII

De ualde anxijis de uictu, passim in ore uulgi est, Fos

dere non ualeo, mendicare erubesco. Etenim perdifficile admodum est capere consilium, quomodo uiuas, si laborare nequeas, & mendicabulo circumforaneo cibum querere pudeat.

Novissimus error peior priore. CXCVIII

Novissimus error peior priore. Prouerbialiter dicitur, cum malefactum nouo maleficio, & scelus scelere cumulatur, uelut factitatum est à Iudæis, qui non contenti dedisse Christum morti, etiam conabantur eius corpus occultare, arbitantes futurum errorem peiorem priore, si discipuli essent illud suffurati, ac postea nunciassent plebi, eum resurrexisse à mortuis, quod illis tamen inuitis, diuinitus est factum.

Vox populi, uox dei. CXCIX

Vox populi, uox dei, in uulgarem ob id iactatum est sermonem, quod populus interdum aliquid temere ac intempestiue fundere soleat, quod perinde quasi diuinasset, euenit. Cuiusmodi uaticinium fuit illud populi Iudaici supplicium Christi affectantis, cum repente exclamarit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Id quod imprecationis planè contigit, & usque nunc durat, nam haud ita multò post insigni affecti calamitate à Vespasiano & Tito, tanti sceleris poenas digno impietatis precio, ut Egesippus ait, persoluentes ferè omnes cum patria perire. Vnde est cunctis seculis obseruatum, non usquequaq; uanum euadere, quicquid si erit uulgi rumore iactatum, perinde deus in mortaliū ora quasi

quasi antè immittat, quod breui tempore sit futurum.

Homo ad laborem nascitur. CC

Homo ad laborem nascitur, & auis ad uolatum. Sententia est Iob prouerbialis, ac humanæ seruitutis certum signum, siquidem hinc apparet, perinde hominis proprium esse laborare, ac auis uolitare, quod qui facere recusarit, dubio procul quod hominis est, non præstabit, ac per hoc, temere contra dei præscriptum nitetur dicētis homini primo parenti, In sudore uultus tui, uesceris pane tuo. Conueniet autem in desides & socordes, qui quodlibet mallent pati, quàm aliqua uti industria, aut manibus uictum quærere.

Bonum est uiro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua. CCI

Bonum est uiro, cum portauerit iugū ab adolescentia sua. Oraculum Hieremiæ prophetæ iam olim adscitū in prouerbium, quo liquet plurimū salutare esse, si quis à puero sese assuefecerit perferendis laboribus. Nimirum ea ætas suapte natura admodum lasciua ac in uoluptates prona, nisi bonis quamprimū artibus exerceatur, haud dubie reliquā ætatem deterioorem faciet.

Iugum meum suaue est, & onus meum leue. CCII

Hoc christianæ legis elogium passim instar adagijs usurpatur, cum institutum aliquod & salutare ac non difficile seruatu significatur. Sanè christiana lex mosaicam alioqui intolerabilem corrigens, animorum in

primis affectus cōercet, quod facere principio est oneri, postea uero suauitatem, id est, commodum adfert. Vel leue iugum, quia uti Theophylacto placet, quicquid lex Christiana iubet, præ magnitudine præmiorum, facile factu esse debet. Deducta metaphora à iuuenis, qui iugo domantur.

Bonum est, nos hic esse.

CCIII

Bonū est, nos hic esse, si uis, faciamus hic tria tabernacula. Petri apostoli uerba sunt imprudenter credentis iam ad locum peruenisse se beatitudinis, quod Christum transformatū uidisset, quæ adagij uice uulgus in ore habet, ubi uult significare uoluptuarium locum, ac ibi quasi partem esse quietem, uitæq; felicitatem.

Animæ esurienti etiam amara dulcia

uidentur.

CCIII

Animæ esurienti etiam amara dulcia uidentur, Est à Iob prouerbialiter dictitatū, de bonæ frugi ac sobrijs hominibus, quibus quatinus nunquam sine fame edant, nec sine site bibant, etiam uiliora cibaria sapiunt, gratioraq; fiunt. Rursus ediuerso bifariam referri potest, aut in luxuriosos uoracesq;, qui quoniam famem semper ac sitim anteueniunt, omnia fastidiunt, præter delicatiora, utputa ganeata edulia. Aut in assuetos malis, quippe qui minora incommoda pro cōmodis ferunt. Adstipulatur huic sententiæ Solomon dicens: Anima saturata calcat fauum, anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet.

Requiesce,

Requiesce, comedere, bibe, epulare. CCV

Christus apud Lucam, parabolam ponit de eo, qui sibi soli tantum se natum arbitrans, nihil alicui imperiebatur, & quia bonis abundabat, statuit indulgendum per omnia Genio, cum ecce, subito è medio tollitur, atque sic spe frustratus inani alijs fruendas reliquit opes. Quo quidem documento simul uetamur rebus partis abuti, simul nobis uitæ spaciū longius polliceri. Cæterū titulus iste egregius, Requiesce, comedere, bibe, epulare, iam passim uulgi sermone prouerbia-
lis effectus recte quadrabit in quosdam, quos modis omnibus adeo delectat, et capit, ut inter eos & belluas, uiuendo parum omnino intersit, cum secundum deum, in primis Sardanapalum colant.

De ore tuo, te iudico serue nequam. CCVI

Refertur à Luca euangelista parabola de decem minis datis à quodam nobili uiro seruis, qui cum illis mercaturæ operam darent, quorū unus ut ignauior ac rei familiaris negligentior minime est negociatus, satis lucri se fecisse ratus, si minam acceptam reddere domino posset, ut qui ueritus esset eius seueritatē, si eam, uti negociando fit, perdidisset. Quamobrē immemor officij dum huiusmodi timorē imprudens excusat, se peccasse fatetur, inquit, Domine, ecce, mina tua, quā habui repositam in sudario, timui enim te, quia homo austerus es, & dominus ei dicit, De ore tuo, te iudico serue nequam. &c. Hinc in prouerbium fluxit in illum, qui

temere loquendo, aliquid nolens fundit, quod ipsi postea uitio ac noxæ merito uertatur. Potest nihilo inueniustius et in eum quadrare, qui alicuius criminis reus alterum eiusdem damnat, poenamq; illi irrogandam pronunciat, quā ipse cum primis meruisset, cui recte à iudice dicetur, De ore tuo te iudico. Tale iudicium fecit David interrogatus à Nathan, qua poena afficiendus foret diues ouium, qui unicā ouem à paupere abstulisset, nihil attendens, quod æque semetipsum condemnaret, quia Bethsabeā rapuisset. Nota est historia in secundo regnorū. Illud insuper monebo; mna in literis euangelicis legi, quā nos minam interposita i litera uocamus, & nūmum esse libralem, habereq; drachmas lxxv. At seruus ille inutilis qui negociari noluit, eos refert Christianos, & præsertim sacerdotes, quorū partes nimium desiderantur, in quos illud uulgatum est,

Canes muti.

CCVII

Canes muti. Columella trifariam canum genera diuidit, unum uillaticū, quod uillam & quæ iuncta sunt uillæ, custodit, & debet conspectu terrere, ac uasti esse latratus, atque sonori. Alterum pastorale, quod domi stabulū obseruat, foris pecora pascentia. Tertium uenaticū. Probantur canes, qui in exteros excandescunt. Si bene tecum cogites, non aliud officij onus sacerdotibus incumbit, debet enim custodire templum dei, quod sumus nos, item præ se ferre grauitatem, atq; seueritatem, qua à malefaciendo cunctos deterreant, & libera

uoce

uoce uitia reprehendere, ac ita inuigilare, ut nulla labe per ciuitatem dei possit peruadere. At si qui ut ignaui ijs rebus indormierint, aut aliquo laborarint morbo, hoc est, crimine, ita ut in delinquentes non ausi fuerint hiare, neq; exteros, id est, inimicos religionis ritu canū impugnare, in eos hoc Esaiæ prophetæ recte aptabitur, Canes muti non ualentes latrare. Atqui generatim in omnes accōmodari potest, qui cum pro re, pro tempore loqui debeant, metu aut gratia uicti tacent.

Filius abortiuus.

CCVIII

Abortiuus sacerdotij filius iam prouerbialiter is dicitur, qui non rite ad id ordinis peruenit, ut est partus, qui intempestiue æditur. Respexit ad illud apostolus Paulus, cum ad Corinth. scripsit. Postremo autem omnium tanquam abortiuo Christus uisus est & mihi. Vide, apostoli summisionē, appellat se abortiuū, quod ad cognitionē ueræ religionis nullo suo merito, nec sua sponte uenisset, ac extra ordinem in apostolorū collegium adscitus fuisset. Bone deus, quot hodie abortiuos filios nutrit christiana religio nulla ex parte Paulum referentes, utpote qui ad eiusmodi decora occupanda malo modo sibi ianuam patefecere? Sed dii meliora.

Canis reuertitur ad uomitum.

CCIX

Canis animal uoracissimū cum cibi onere premitur, solet illum eiicere per uomitum, quo etiam medicamento sui purgandi causa utitur, iuuante ad id herba quadam, quam cum grauedine tentatur, edit, sed uelut in

satiabilis cum uorando ad uomitum sæpe reuertat, quæ
leuatus fuerat, rursus oneratur. Hinc natum prouer-
bium in eos, qui noxiam iterant. Meminerunt huius So-
lomon, & diuus Petrus in epist. ij.

Sus lota, in uolutabro coeni.

CCX

Eiusdem propè sensus est, de eo, qui haud uitiorum
insolens ad flagitia ab se antea expiata redit, & dum
rursus oblectatur illis, perinde turpior fit, ac sus cum
in luto lauatur, multo redditur sordidior. Refertur &
hoc à diuo Petro in epistolis suis.

Hic perierat, & inuentus est.

CCXI

Hic mortuus erat, et reuixit, perierat et inuentus est.
Ex parabola euāgelica, dicitur de eo, qui repente com-
paret iam antè pro perduto habitus. Facta allusione ad
illum filiū decoctore, qui inopia adactus ex insperato
domū reuertisset, seq; patri nihil tale suspicāti stitisset.

Amice, ascende superius.

CCXII

Documentū modestiæ ex præcepto Christi, in ada-
gium iam olim scienter uersum dicētis, Cum inuitatus
fueris ad nuptias, nō discumbas in primo loco, ne forte
honoratior te sit inuitatus ab illo, & ueniens is, qui te
& illum uocauit, dicat tibi, Da huic locum, et tunc in-
cipias cum rubore, nouissimum locum tenere. Sed cum
uocatus fueris, uade, recumbe, in nouissimo loco, ut
cum uenerit, qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende
superius. Tunc erit tibi gloria corā simul discumben-
tibus. Sic constat usu uenire, ut quo quisque est minus
ambitiosus,

ambitiosus, hoc plus consequatur honoris.

A Nazareth, potest aliquid boni esse? CCXIII

Philippus apostolus cognita Christi diuinitate, Nathanaëli fratri retulit, uti est apud Ioannem, se demum inuenisse, quem prophetæ futurū prædixissent ex Nazareth oppido Galilææ. At ille ut diuinæ scripturæ peritior ironice respondit, A Nazareth, potest aliquid boni esse? Quod perinde est, ac si dixisset, nihil magni fore, quod à Nazareth ortū haberet, utpote non ignarus oraculi, quo liquidò liquebat futurum, ut Christus Bethleem nasceretur, atq; dein Nazareth nutriretur. Vnde factū, ut quoties uolumus significare nihil modis omnibus laudabile aut admiratione dignum ab aliquo loco proficisci posse, per ironiam, uice prouerbij concinne dicamus, A Nazareth potest aliquid boni esse?

Cecinimus uobis, & non saltastis. CCXIIII

Cecinimus uobis, & non saltastis, Lamentati sumus uobis, & non planxistis. Videtur fuisse hæc cantilena, quam pueri in foro cum æqualibus canere inter ludendum solerent. Vsus est hac allegoria Christus ad ostendendum, quantū Iudaicus populus mali propositi esset pertinax, quippe qui neque eo hortante ad lætitiā, hoc est, ad bene agendū, ea enim sola res est, quæ mox plurimum uoluptatis afferat, neque inuitante Ioanne Baptista ad luctum, id est, ad pœnitendum, excitari potuerit, Etiam si isti duo affectus partim harmonijs, partim miseratione mutua, solent plurimū cōmoueri.

Hinc igitur cantio in prouerbiū iam olim uersa est, quo in homines omnino inhumanissimos uti apte possumus, quando nolunt neque gaudere, uti apostolus ait, cum gaudentibus, neq; flere, cum flentibus.

Qui habet aures ad audiendum, audiat.

CCXV

Qui habet aures ad audiendum, audiat. Color est Christi concionantis rhetoricus uulgò iam passim in adagionē uersus. Et perinde est, ac si dicatur, Audiat, qui ad audiendum habet aures, id est, attendat, sileat, animaduertat, ille cuius interest, quia concio ut silentium, ita aures attentas postulat.

Finxit se longius ire.

CCXVI

Finxit se longius ire. Hoc euangelicum uerbum in prouerbij consuetudinem iam uenit, in eum, qui de industria conuiuet ad aliquid, ualdeq; dissimulat, quod minime eo clām est.

Precium sanguinis.

CCXVII

Precium sanguinis iam passim prouerbialiter uulgus appellat, quod pro quopiam insigni facinore perpetrato, datur, uelut paulò post recipienti perniciem allaturum, id quod Iudæ proditori contigit, unde hæc allusio petita est. Historia apud Matthæum, cap. xxvij. est longe notissima, quæ prouerbij occasionem dedit, ita ut superuacaneum sit, eam hoc loco referre.

Lucerna corporis est oculus.

CCXVIII

Lucerna corporis tui est oculus tuus. Oculus pars corporis

poris preciosissima, qui lucis usu, ut ait Plinius, uitam distinguit à morte, reliqua membra ita dirigit, ut pro se quodq; suum multo melius officiũ faciat, item animi indicia præfert, dicente Cicer. de Oratore: Oculi sunt, quorum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum bilaritate motus animorũ significamus. Sed hic totum illud ad mentem transfertur, quæ instar lucernæ ardentis omnes illustrat sensus, qui sine ea, perinde obscurantur, atq; corpus sine oculi lumine, totũ uersatur in tenebris, inutile q; manet. Hac proinde prouerbiali metaphorâ moreremur debere nos habere mentem purã, & bene uti corporis sensibus, ac corpus ipsum ita exercere, ut ne uideamur illud more cæcorũ, per deuia, hoc est, per uitia ad turpitudinem aliquam ducere.

Nouum uinum non est mittendum, in

utres ueteres.

CCXIX

Quàm dispar sit euangelicum dogma cõmisceri iudaico, quamũc necesse sit, ut quis prius per fidem renascatur, quàm nouæ doctrinæ præcepta queat imbiberere, Christus duplici rerum exemplo docet, inquit, Nemo autem immittit cõmissuram panni rudis, in uestimento ueteri, tollit enim plenitudinẽ eius à uestimento, & peior scissura fit. Neq; mittunt uinum nouum, in utres ueteres, Alioqui rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pereũt. Erit igitur locus huic prouerbiali figuræ perappositus, cum uoluerimus significare alijs alias res, aliudũc studium pro ætate, uel di-

gnitate, minime conuenire.

Lux in tenebris lucet.

CCXX

Lux olim uera Christus fuit, qui tenebricoso orbi tempestiue illuxit. Hinc factum, ut quisspiam prouerbialiter dici possit, lucere in tenebris, cum locum obscurum, patriam non celebrem colit, ubi sua uirtute uelut inter rudiores, imperitioresq; nihil splendoris referat. Vel contra eo plus niteat, quod solus inter idiotas sit doctus, quemadmodum lux in tenebris longe magis fulget. Eiusdem quoq; sensus uulgò circumfertur, Inter Pygmæos, regnat nanus, Quod illi populi sint statura admodum breui.

Qualis pater, talis filius.

CCXXI

Qualis pater, talis filius. Ex Athanasij symbolo desumptum, & hodie passim uulgò accommodatur, ubi quorundam similitudo morum notatur, atque id plurimum in malam partem capitur, Etiam si possit bonæ frugis hominibus apte competere, cum uita unius bonæ cum alterius uita consentit.

Tu es magister in Israël, & hæc ignoras?

CCXXII

Tu es magister in Israël, & hæc ignoras? Cum quis ea quæ in primis profitetur, minime tenet. Istiusmodi imperitiæ Nicodemus à Christo est reprehensus, quod præceptor esset apud Iudæos, et nesciret quid mysterij inesset in lege, quippe quæ aliud nihil erat, quàm christiani dogmatis futuri exemplar.

Tu solus

Tu solus peregrinus es, in Hierusalem?

CCXXIII

Tu solus peregrinus es, in Hierusalem? De eo proverbialiter dictū, qui ita stultus est, ut etiam manifesta & publica ignoret, quando illum qui alienā peragrat patriā, facile fugere potest, si quid in ea uel publicitus actum fuerit. Euangelica historia apud Lucam longe notissima est.

Propheta es tu?

CCXXIII

Propheta es tu? In eum usurpare solemus, qui nobis facta nostra occultiora, ac si prius nouisset, extemplo refert. Vel qui aliquid futurum uaticinatur, quod mox euenit, ut planè diuinare uideatur. Sumptū ex eo, quod mulier Samaritana apud Ioannem, Christo diuinanti dixit, Domine uideo, quia propheta es tu.

Spiritus ubi uult, spirat.

CCXXV

Spiritus ubi uult, spirat. Iam hoc euangelicum uerbum loco adagij passim iactatur, cum notatur, eò fauorem hominis efficacius se inclinare, quò uoluntas ducit. Exempli gratia, Si quis negaret amico aliquid rogāti posse se præstare, & is uellet innuere illū posse, si uellet, recte diceret, Spiritus ubi uult, spirat. Hoc est, si adesset uoluntas, faueres. Sed usus frequentior est, cum innuimus boni aliquid cuiuspiam subitò et præter omnium opinionem accidere, perinde illud quasi diuina afflarit aura. Facta translatio à uento, qui est inuisibilis, cæterum efficax, et spirat, ubi uult, id est, naturæ impulsu,

buc uel illuc fertur. Ita Christus rei inuisibilis similitudine, uim docet spiritus sancti.

Quod natum est ex carne, caro est.

CCXXVI

Quod natum est ex carne, caro est. Quadrabit, cum uolumus innuere perdifficile esse, carnem non obedire uentri, ac cæteris corporis uoluptatibus seruire, quando ita titillat.

Quod natum est ex spiritu, spiritus est.

CCXXVII

Contra illud est, Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Et eius usus peropportunus erit, quoties significare uoluerimus debere nos ipsos animi uirtutibus duntaxat exercere.

Mulier cum parit, tristitiam habet.

CCXXVIII

Mulier cum parit, tristitiam habet. Erit locus huic euangelicæ sententiæ perappositus, cum innuerimus aliquod opus esse laboriosum, sed mox perfectum, iucundum atque utile futurum. Sic mulier nato iam puero, omnis immemor doloris gaudet, & delectatur fructu uentris sui.

Labores manuum tuarum manducabis.

CCXXIX

Labores fructuum tuorum manducabis. Hoc scienter usurpamus, quoties uolumus edocere quempiam nequaquam frustra in re aliqua laboraturum, nec item sine labore,

labore uicturum. Desumptum est ex psal. cxxvij.

Arcta est uia, quæ ducit ad uitam. CCXXX

Consentit cum superiore illud euangelicū, Arcta est uia, quæ ducit ad uitam. Vt enim ad uitam agendam, exercendum est corpus, ita ad beatitudinem consequendam, modis omnibus animus à uoluptatibus abducendus est, quod haud dubie factu difficile uidetur. Vnde carmen illud de litera Pythagoræ, quo per formā Y, utraque uia bona et mala ostenditur.

Nam uia uirtutis dextrum petit ardua callem,

Difficilemq; aditum primum spectantibus offert,

Sed requiem præbet fessis in uertice summo.

Id quod Christus pollicetur hanc uiam aggrediētibus dicēs, Intrate per angustā portam, quoniā angusta est porta, et arcta uia, quæ ducit ad uitā, subaudias æternā. Sic laboriose per has dei uias inceditur. Hac autē pro uerbiali metaphora salubriter uetamur, uoluptates sequi, atq; dueros uitæ subterfugere labores, cum dubium nō sit, quin illorū postremo magnos capiamus fructus.

Spatiosa est uia, quæ ducit ad perditionem.

CCXXXI

Spatiosa est uia, quæ ducit ad perditionē. Via errantiū hæc est, et gradientem præcipitans, dicente carmine:

Molle ostentat iter uia lata, sed ultima meta

Præcipitat captos, uoluitq; per ardua saxa.

Hinc igitur discimus, quā facile sit à uitis pessundari.

Vnde aliud carmen utiliter admonet,

Quisquis enim duros casus uirtutis amore
 Vicerit, ille sibi laudemq; decusq; parabit,
 At qui desidiam luxumq; sequetur inertem,
 Dum fugit oppositos incauta mente labores,
 Turpis, inops simul & miserabile transigit æuum.

Iter impiorum peribit. CCXXXII

Iter impiorū peribit. Hoc propheticū dictum instar
 prouerbij passim in ore uulgi est, cum uult significare
 quempiam scelestum hominem esse male periturū, aut
 eius res male omnino casuras.

In cathedra pestilentie sedere. CCXXXIII

Ille doctor in cathedra pestilentie, hoc est, ipse pesti-
 lens homo, ut sit continens pro contento, sedere prouer-
 bio dicebatur, qui malam docebat doctrinā, quæ uelut
 morbus quidam per hominū pectora peruadebat. Sed
 prouerbialius in eos accommodari potest, qui cum ex
 officio, alijs bono debeāt esse exemplo, male uiuendo,
 sunt impedimento, cur minus bene agant.

Ecclesia malignantium. CCXXXIII

Ecclesia malignorū dicitur cœtus eiusmodi pestilen-
 tis doctrinæ hominū, qui sine modo, dirum uirus effun-
 dentes, mortalium animos maxime corrumpunt. Con-
 gruet in sectam aliquam pseudoprophetarū hæresim
 disseminantium. Tractum ex oraculo Dauid dicentis:
 Non sedi cum consilio uanitatis, & cum iniqua geren-
 tibus non introibo. Oderam ecclesiam malignantium,
 subaudias, Iudæorum.

Opprobrium

Opprobrium hominum. CCXXXV

Opprobrium hominum. Et hoc adagij formam habet, & in eum hærebit, qui nihili est, nihilq; habet in se, quod hominem redoleat, ita ut deniq; cunctis sit de decori, quod homo appelletur, ut infamiae nō insolens, atq; in nulla laude uersatus. In eū item apte conueniet, qui ob aliquod æditum scelus, suæ genti, suæ patriæ est in perpetuū probro. Cæterum propheta Dauid Christum uocat opprobrium hominū, & abiectionem plebis, quod afficiendus esset supplicio crucis, quo tunc nihil erat aspernabilius, & à Iudæis publice habendus contemptui.

Fex, uel amurca hominū. CCXXXVI

Eadem figura prouerbiali quis fex, aut amurca, uel, absit reuerentia uerbo, merda hominum uocitari potest, quod nullo perinde inter homines habeatur numero, nihilq; illo neglectius sit, ac fex, quæ cuiuscunq; rei est excrementum, & amurca olei sordes floccifiant, utpote quæ nulli rei nisi spurcæ usui esse queant. Ad id allusit Paulus ad Corinth. de se ac alijs apostolis scribens: Vsque ad hanc horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris, male audientes benedicimus, persecutionē patimur & sustinemus, uituperamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsēma &c. *ωρεῖς & γύμα* est reiectamentum quoddam, uelut apud

nos puluis pedum, & quisquilæ & amurca atque fex.
Non nemo hoc loquendi schemate hodie etiam urba-
niter passim utitur.

Ad quid perditio hæc? CCXXXVII

Ad quid perditio hæc? Iam in adagionis consuetudi-
nem uenit, cum significatur sumptus fieri magnos, cæ-
terum minime necessarios. Allusum est ad Iudæ prodi-
toris facinus, qui ita iudicarat unguentū perditum esse,
quod bona mulier in caput Christi effudisset.

Capillus de capite uestro, non peribit.

CCXXXVIII

Solet illud euangelicum uerbum, Capillus de capite
uestro nō peribit, recte usurpari, quoties quis uult in-
nuere aliquos bene agentes nihil inde damni esse factu-
ros, nam si ne pilus quidem qui deciduus ac uilissima
hominis pars est, perire potest illis, qui deo seruiunt,
eo minus corporis uel animæ detrimentum accipient.
Sic præceptor hortatur suos discipulos, ad perferen-
das afflictiones, eos consolans spe præmiorum.

Vnus passer non cadet super terram,

sine patre uestro. CCXXXIX

Vnus passer non cadet super terram, sine patre ue-
stro. Prouerbialis figura prouidentiam dei arguit, si
etiam tam pusilla auis absque eius nutu, non possit pe-
rire. Rem hanc inculcauit Christus discipulorū auri-
bus, quo probe scirent soli deo cuncta esse curæ, cui
omnia sua illi demandare deberent.

Prædicare

Prædicare in tectis.

CCXL

Prædicare super tecta, ille prouerbialiter dicitur, qui in apertū profert, quod secretius erat. Tractum à concionatoribus, qui in pulpitis palàm loquuntur, uel à præconibus, qui magistratuum mandata uel aliquid simile apud populū, in aliquo loco eminenti uoce promulgare solent. Respexit ad illud Christus discipulis suis dicens, Quod in aurem auditis, prædicate super tecta, id est, mysterium nouæ religionis publice declarate.

Excudere puluerem pedum.

CCXLI

Excutite puluerem de pedibus uestris. Hoc euangelicum ænigma bifariam capi solet, est enim indicium confecti itineris, quod proprium est gradientium, qui si multus fuerit in calceis puluis ex itinere, ante urbis ingressum excutiunt. In hanc sententiam igitur uidetur Christus apostolos admonuisse, inquiens, Et quicumque non receperit uos, neq; audierit sermones uestros, excuntes foras de domo, uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus uestris. Hæc præceptor. Illud itaq; uoluit testimonium laboris esse, quo constaret prædicationē euangelicam ad eos usq; populos peruenisse. Item & exprobratio impietatis esse potest, ut discipuli ne pulueris quidem aliquid ex ea terra secum uelle ferre testificentur, quæ euangelium spreuisset. Proinde quoties uolumus prouerbiali figura innuere quempiam perficere inceptum iter, uel ne tantillum quidem mercedis ob susceptum laborem accipere, cōmodum dicimus illum

294 POLYDORI VERGILII
excutere puluerem pedum.

Socij passionū, socij & consolationis. CCXLII
Sicut socij passionū, sic & consolationis. Hanc Pauli
sententiam ex iustitiæ penetralibus depromptam, uul-
gus hodie in ore passim habet, cum designat aliquos
esse debere participes præmij, in quo acquirendo, unā
cum alijs laborarint.

Non inueni tantam fidem, in Israël.

CCXLIII

Dici solitū est de eo, qui præter spem, à quopiam re-
peritur fidelis. Alluditur ad illum centurionē alienige-
nam, qui Christi diuinitatē ita probe intellexit, ut solo
illius nutu, filiū suum paralyticū sanari posse credide-
rit. Quamobrē Iesus testatus est, ne in Iudæa quidem,
id est, in aliquo Iudæorū inuenisse se tantum fidei.

Ipse dixit, & facta sunt. CCXLIII

Cum liberam cuiuspiā potestatem significare uolueri-
mus, illud psalmi cxlvij. usurpare licebit, Ipse dixit,
& facta sunt. Item uel Esaiæ oraculū faciet ad rem, Et
dabo clauem domus David, & aperiet, & nō erit, qui
claudat, et claudet, et nō erit qui aperiat. Verū utrum-
que ad uim potestatis solius dei refertur à prophetis.

Ventilabrum, in manu illius. CCXLV

Ventilabrum, in manu illius. Prouerbialis metapho-
ra à uentilatoribus frugum sumpta, nihil à sensu supe-
rioris dissonat, & illi competit, in cuius manu est pur-
gare prouinciā, purgare ciuitates maleficijs. Est enim
uentilabrum,

uentilabrum, teste Columella, instrumentum, quo alia quid uentilatur, hoc est, in uentum iacitur, ueluti fruges, cum in area purgantur.

Sagittæ, in manu potentis. CCXLVI

Sagittæ, in manu potentis. In eum, qui quando uult, ledere potest. Sumptum è psalmo cxxvi. & à sagittarijs facta translatio, qui cum tetenderint arcum, iam iam percussuri sunt.

Sagittæ potentis acutæ. CCXLVII

Sagittæ potentis acutæ. De eo, qui funditus perdere hominem potest, utpote qui si feriat, letale inferat uulnus, cum acutas habeat sagittas. Peculiariter de regibus dictitatur, quibus ad nocendum, bene longæ sunt manus, testificante uersiculo, An nescis longas regibus esse manus?

Inimici hominis, domestici eius. CCXLVIII

Inimici hominis domestici eius. Congruet in familiares inimicos, quibus nihil nobis perniciosius esse potest, quando illi ut clancularij hostes nõ facile cauentur. Simile huius est illud, quod suprà posuimus, Totidem nobis hostes esse, quot seruos.

Iudas non dormit. CCXLIX

Iudas non dormit. Vulgò passim iactatur in eum, qui alicui mortem uel fraudem machinatur. Et ad id alluditur, quod Iudas Iscariotes dum alij discipuli præ tristitia dormiebant, cum Iudæis agebat, quomodo latenter præceptori Iesu manus intentarentur.

Reddere pro bono, malum.

CCL

Reddere pro bono, malum, uel pro malo, bonum. Primum quod inhumanissimū est, ex Genesis historia desumptū, ubi cap. xliij. minister Ioseph fratribus eius inquit: Quare reddidistis malum pro bono? Et à Hieremia usurpatur cap. xvij. Alterū ex præcepto Christi est, dicentis: Benefacite ijs, qui oderūt uos. Nec item malum pro malo reddendum, neq; unquam scelus scelere uindicandum est. Eiusmodi modi loquendi passim prouerbiales apud autores reperiuntur.

Quid gloriaris in malitia, qui potens es,
in iniquitate?

CCLI

Quid gloriaris in malitia, qui potens es, in iniquitate? Initium est psal. li. uulgi sermone in prouerbiū iam olim uersum, in eum, qui abutens potestate, sua iactat malefacta, atque illis delectatur. Quod impudētissimorum hominum proprium est.

Reges eos uirga ferrea.

CCLII

Reges eos uirga ferrea: uel, Visitabo uirga ferrea iniquitates eorum. Iam penē in adagij consuetudinem ista carmina ex psal. ij. Et lxxxviii. sic uenerunt, ut quoties quis uelit innuere se acriter uindicaturum commissa quorundam, dicat, Visitabo uirga ferrea peccata eorū, uel regam illos uirga ferrea, Hoc est, dure dominabor. A domitore iumentorum facta translatio, qui solet ferociora animalia ferrato uerbere coërcere, uel tardiora urgere.

• Inebriabo •

Inebriabo sagittas meas sanguine. CCLIII

Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes. Ex cantico Moſis hyperbole prouerbialis, ad oftendendam magnam uim uindictæ, & cædis ſæuitudinem, ſed prouerbialior fit, ſi cum ironia miſceatur. Verbi gratia, Si aliquis nebulo minetur cuiuspiam crucem, uel necem, tum apte in eum dicere poſſumus, Hic inebriabit ſagittas ſuas ſanguine, et gladius eius deuorabit carnes.

Crucifige, crucifige. CCLIIII

Crucifige, crucifige. Hæc ſineſta populi Iudaici clamatio & in prouerbium uenit, cum quis publicitus ad mortem petitur, uel cum à quopiam iudicium præcipitanter fieri innuitur, quod prius condemnet, quàm cauſam rei cognoſcat. Id quod ipſi Iudæi petentes Chriſtum ad ſupplicium, fieri rogitabant, ita ut ab impio iudice et impetrarunt. Hieronymus in proœmio xviij. libri cõmentariorum in Eſaiam, conſimiliter uice prouerbij uſurpat.

Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita. CCLV

Quæ procedunt de labijs meis, nõ faciam irrita. De eo, qui uerax eſt, & modis omnibus quæ promittit, ſeruât. Deſumptum eſt è pſal. lxxxviij.

Os habent, & non loquentur. CCLVI

Os habent, & non loquentur, oculos habent & non uidebunt, ex pſal. cxiiij. De magnopere ſilentioſis &

stupidis, qui ut imagines nihil mouentur. Vel in eos quadrabit, qui consulto, pro tempore, & loco, tacent, conuiuentur.

Pastor bonus animam suam dat, pro ouibus.

CCLVII

Pastor bonus animam suam dat, pro ouibus. Hinc princeps, hinc pontifex, officij memor reddi potest, cum pro tutela populi, pro tutanda religione, non modò res sed uitam exponere debeat. Cuius rei primus documentum dedit ipse Iesus, qui pro salute omnium, mortem obiit. Potest generatim ad omnes referri, qui alicuius reicuarum habent, non iccirco tamen ut uitam posthabeant, sed ut modis omnibus suum officium faciant.

Anima pro anima, oculus pro oculo. CCLVIII

Anima pro anima, oculus pro oculo, dens pro dente, ex Exod. ca. xxi. De pœna talionis à Mose introducta est dictum, quàm Christus sustulit, & nunc in prouerbij consuetudinẽ uenit, cum quis uult innuere se uicem redditurum offendenti se. Aliter Par pari referre, dicitur.

Hic dæmonium habet, ille uorax homo est.

CCLIX

Hic dæmonium habet, ille uorax homo est. In cum apte dicetur, cui satisfacere perdifficile est, utpote qui nihil satis probat, nihil æqui bonique facit, hoc est, rem hanc stomachatur, illam neutiquam laudat. Hoc genere morbi laborabāt cum primis Iudæi, quos Christus conarguit, inquit: Venit enim Ioannes neque manducans, neque;

neq; bibens, & dicunt, Dæmonium habet. Venit filius hominis, de se loquitur, manducās & bibens, & dicūt, Ecce homo uorax, & potator uini.

Dum tempus habemus, operemur bonum.

CCLX

Dum tempus habemus, operemur bonum, erga omnes, maxime uero erga domesticos fidei. Istud apostoli uerbum ueluti prouerbiale uulgus passim in ore habet, quo præcipitur, nobis continenter esse bene agendum, atque de omnibus præsertim religiosi uiris bene merendum, dum tempus habemus, hoc est, dum per tempus licet.

Nisi dominus custodierit ciuitatē, frustra uigilat,

qui custodit eam.

CCLXI

Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat, qui custodit eam. Iam uulgò inualuit cōsuetudo, ut hoc Solomonis canticum loco prouerbij usurpemus, cum uolumus innuere, opem humanam sine diuina, non posse se sustentare.

Lauī manus.

CCLXII

Lauī manus, ille prouerbialiter dicit, qui uult significare, non immiscere se cuiuspiam negotio gerendo, ac per hoc diluere, hoc est, cauere omnem culpam, quam incurrere posset. Tractum est à more purgandi, apud ueteres, qui per aquam quoque purgabantur, prout in nostro de rerum inuentoribus opere docuimus. Ad illud respexit Pilatus, cum accepta aqua, lauit manus,

300 POLYDORI VERGILII
coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine
huius iusti. Vnde propheta: Lauabo inter innocentes,
manus meas.

Ab Herode, ad Pilatum. CCLXIII

Ab Herode, ad Pilatū. Scommma est ualde prouerbial
le in corruptos magistratus, si quis enim suæ rei procu
rans à iudice iniquo ad iniquiorem remittatur, uel ab
uno auxilium petens ad alterum ire iubeatur, quo sic
ludificetur, recte dicet, ab Herode ad Pilatum, subau
dias, remittor. Et ad id respicitur, quod ad eum modū,
Herodes & Pilatus Christum collusissent.

In generatione una, deleatur nomen eius.

CCLXIII

In generatione una, deleatur nomen eius. Prouerbia
lis modus imprecandi infortuniū alicui homini malo,
& è psal. cviiij. desumptus est, ubi propheta prædixit
fore, ut post unam ætatem, hoc est, quadragesimū an
num, eo enim fermè tēporis spacio, ut ait Hieronymus,
uenit perfecta ætas, quàm Christus esse cruci affixus,
Hierosolyma à Romanis deletur, nam anno xliij. post,
id excidiū accidit. Vere ita usu quotidie uenit, ut prau
i patris filij perraro boni euadant, uel diu felices sint.

Coruus nuncius. CCLXV

Coruus nuncius. De eo, qui aliquò terrarū missus nō
reuer titur. Allusum est ad coruū illum, quem legimus
Noë misisse uisum, an uspiam terra appareret, quæ di
luuiō obruebatur, qui minime redijt.

Columba

Columba nuncia. Non minus prouerbialiter dici potest, Columba nuncia, qui ad eum celeriter reuertit, à quo missus ad aliquem locum fuerat, prout fecerat columba, quæ post coruum, arca exierat. Vulgatissima est historia in Geneseos libro. Potest item ille dici columba nuncia, qui felicem affert nuncium, facta allusione ad id, quod soleat hoc innoxium animal spiritus sancti speciem repræsentare.

Ecce agnus dei. Metaphora prouerbialis de longe innocentissimo homine, qui sua animi simplicitate non absimilis sit agno animali pro natura & ætate, minime astuto. Ea quoque ratione in sacris literis quis leo appellatur, quod fortis & asper sit, item serpens, draco, aquila, tutur, passer, quia eiusmodi animalium mores uel naturam parte ex aliqua oleat. Atqui idem prouerbiale schema & ad inanimata transfertur, & quis dicitur oliua, lilium, rosa, uitis, flos, arbor, fons, flumen, mare, lapis, & generatim homo cuilibet rei cuius ipse uim sapiat, comparari prouerbialiter potest. Id quod passim faciunt prophete. Ita Christus à Ioanne Baptista uocitatur agnus dei, quod homo sine peccato, pro peccatis nostris immolandus esset, uelut ille paschalis agnus, quem Iudæi quotannis in memoriam adeptæ olim libertatis, mactabant. Non latet historia in libro Exodi cap. xij.

Ab aquilone, pandetur omne malum.

CCLXVIII

Ab aquilone, pandetur omne malum. Oraculum est Hieremiæ prophetæ, quo futurum edocuit, ut duæ reliquæ tribus Iuda & Benjamin, hæc Hierosolymam habebat, à Babylonijs caperentur, quia decem aliæ iam in seruitutem assertæ erant. Quod uerum esse testatur diuus Hieronymus, de Hieremia ita scribēs: Hic uaticinari exorsus est puer, & captiuitatem urbis atq; Iudæ nō solum spiritu, sed & oculis carnis intuitus est. Iam decē tribus Israël Assyrij in Medos transtulerāt, iam terras earū coloni gentium possidebant. Vnde in Iuda tantum & Benjamin prophetauit. Et quia Hierosolyma Babylonios ab æstiuā & solstitiali Orientis plaga habet, unde uentus aquilo, quem Græci boream uocāt, uenit, ideo Ab aquilone, ait, pandetur omne malum, siue, uti Hieron. legit, aperientur seu exardescant mala, super omnes habitatores terræ. Est & Esaias huiusmodi loquendi schemate usus: Ab aquilone enim superius uenit, & nō est qui effugiat agmen eius. Hoc scriptū leges in calce capitis xiiij. Atqui propterea quod populi aquilonares, uti sunt Hyperborei, Sarmatæ, Scythæ, ac pleriq; alij ad boream uergentes, feris moribus præditi, habentur cum primis facinorosi, quia, ut idem Hieronymus ait, aquilo uentus durissimus, durissima habitatorū suorum corda facit, hinc factum, ut boreales omnes minus boni minusq; iusti uulgò censentur.

antur, & dictum prophetae iam olim in malā partem
uersum in prouerbum cesserit, quo pāssim utuntur,
cum uolunt eiusmodi populorum mores notare, atque
per iocum, carpere.

Ultra octoginta annos, labor & dolor.

CCLXIX

Psalmo lxxxix. tristis humanae uitae exitus pulcher
rime describitur, ubi legimus: Si autem in potentatibus
octoginta anni, & amplius eorum, labor & dolor.

Quae sententia ut uerissima ac ualde salutaris non uti-
que intempestiue locum fecit prouerbio in eos, qui diu-
tius uiuere cupiunt. Porro si illis qui robusto sunt cor-
pore, qui hic potentatus uocantur, ultra eam aetatem
uiuere, pro supplicio est, quando tunc facto agmine,
subeunt morbi, quid apparebit in debilioribus? quam-
uis raro inueneris septuagenarium, uel octogenarium
& sanum. Id quod Syra anus id aetatis apud Plautum,
onus uocitat, inquiens: Nequeo mecastor, tantum hoc
oneris est, quod fero, annos octoginta & quatuor.

Quapropter eiusmodi sententia iam quondam in ada-
gium uulgò recepta est, quo monemur, non appetere
ad illam aspirare infirmam atq; effœtam aetatem, quae
uitio non temere uacat. Vnde poëta:

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui

Prima fugit, subeunt morbi tristisq; senectus,

Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Refert tamen Plinius complures centum ac ducentos

Et amplius annos corpore Et integris uiribus uixisse.
Sed quotus nunc quisque est, qui tam longam uiuat etatem?

Audiens sapiens, sapientior erit. CCLXX

Sunt apud Hebræos adagia innumerabilia, sparsim sacris literis inserta, sed in primis Solomonis scita instar oraculorum celebrata, ita ut nullum propè illorum sit, quin paulatim in communem sermonem deductum cesserit in prouerbum. Quapropter non grauabimur quæpiam superioribus adiungere, ac allegorias eruendo docere, in quot usus concinne queant accommodari. Atqui illud iure optimo primum tenebit locum. Audiens sapiens, sapientior erit. Sapientia enim cum ætis philosophis diffinitoribus, diuinarum pariter est atque humanarum rerum scientia, quam nemo unquam assecutus est, nisi multis operam dederit præceptoribus, quandoquidem omnes sciunt omnia, at non singuli omnia. Ita igitur fit, ut oporteat plures audire, si uelimus plura discere, Et id citra cuiuscunque personæ discrimen, nobis faciendum est, sic, ut dominus utile consilium serui, omnino non debeat despicere. Atque ita quis suoapte ingenio non insipiens per hæc, fieri in dies singulos sapientior potest. Vnde monemur, ne efferamur animo, propter scientiam aliquam, neque arbitremur, sat unquam scire, dicente eodem Solomone: Ne innitaris prudentiæ tuæ, neue sis sapiens apud te metipsum. Expedit igitur semper usque ad extremum uitæ diem, etiam à quouis addiscere.

Plus

Plus ualet bonum nomen, quàm diuitiæ multæ.

CCLXXI

Plus ualet bonū nomen, quàm diuitiæ multæ. Benefactorum præmium uberrimū est nominis existimatio, quod tanti æstimatur, ut qui illud amiserit, nihil inde uideatur habere, quod perdere queat, utpote sine quo, nec imperator recte imperare, nec senator consulere, nec miles militare, nec mercator negociari, nec deniq; quisquam honeste uiuere potest. Vide igitur quàm sit unicuiq; insudandum, quo sibi bonam colligat famam, quæ homini tutior est pecunia. Cæterū nos hac prouerbiali sententia, tam ad bene agendum maxime incitāmur, quàm à male agendo plurimū deterremur.

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.

CCLXXII

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Recti iustiq; titulus est, in regiæ aulæ, in cubiculi parietibus, in sella, in solio, in foro, in tribunali circumscribendus, ut quocunque princeps, prætor, ac quisquis est iudex, se uerterit, illū ob oculos habeat, periturus haud dubie, si mandatum uiolarit.

Potentes potenter tormenta patientur.

CCLXXIII

Potentes potenter tormenta patientur. De iniquis orbis rectoribus dicitur, quorum ruina ingentem mortalium numerum ad tartara ducit. Heu quàm multi decipientur, qui hodie gratiæ ineundæ causa, à potena

tibus, fas omne abrumpunt, quasi arbitantes, etiam apud iustum iudicem, magnæ olim hominũ potestatis rationem omnino esse habendam.

Septies in die cadit iustus. CCLXXIII

Septies in die cadit iustus. Dices, Quomodo erit iustus, si ceciderit? Erit, inquam, iustus, qui per fragilitatem naturæ lapsus fuerit, & resurget, statim pœnitendo. Sunt enim leuiora quædam peccata, sine quibus, nec iustorũ quisquam esse potest, quippe quæ per obliuionem, per ignorantiam, per sermonem, per cogitationem, per imbecillitatem carnis, uel inuiti uel uolentes, quotidie incurrimus, dicente diuo Ioan. Si dixerimus, Peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Et tamen iustus resurgit, quia iustus est, nec iustitiæ eius officit casus humanæ fragilitatis. At impius si ceciderit, quia inheret malo, quod facit, non datur, ut resurgat. Non tatur autem per hoc, humanũ esse peccare, & locum ueniæ pœnitenti apud deum non deesse.

Mors & uita in manibus linguæ. CCLXXV

Mors & uita in manibus linguæ. Magna uis linguæ, ut secum uitã & bella manu letumq; ferat, porro nihil in homine melius lingua, nihilq; lingua pcius, si enim bene loquatur, plurimũ semper affert utilitatis, sin maledicat, plurimũ inuehit damni. Quamobrem beatus Iacobus nõ incongrue illam gubernaculo nauis comparat, quod cum pars sit minima, totam tamen nauem uel seruat, uel perdit. Vnde propheta nõ iniuria à deo postulat.

stulat, Pone custodiã ori meo. Et Seneca: Tene semper uocis ac silentij temperamentũ. Hinc docemur debere nos linguam ut frugiferũ membrũ bene exercere, ac è diuerso uelut pestiferũ in primis cõpescere, cum præsertim simus sicut monet Iesus, de omni ocioso uerbo quod locuti fuerimus, reddituri rationem, in die iudicij.

Frustra iacitur rete, ante oculos pennatorum.

CCLXXVI

Frustra iacitur retẽ, ante oculos pennatorũ. Adagiũ ex eo natũ uidetur, quod qui aucupantur, aut retia tendunt, aut iaciunt. Hoc autem in terrestribus, illud uero in sublimibus capiendis auibus, & præcipue coturnicibus fit, solet enim canis ad id optime doctus, cum coturnicem errando uiderit, in uestigio consistere, soloq; intuitu auem pauefactam remorari, inierim assiduo eadem motu significãs prædam adesse. Quo conspecto, auceps pedetentim accedens rete superiacit, atq; sic præda potitur. Verum si auis retiam semel uiderit, nequicq; expectet, ut eam tegat, uel sua sponte in illam incidat. Quæ res dubio procul locũ prouerbio fecit perappositum, quo uti licet, ubi quis aggreditur rem factũ difficilem, aut bene oculatos & prudẽtes uiros conatur aucupantium more, fallere, decipere, circumuicere.

Væ soli. CCLXXVII

Væ soli. Est nempe uita iucundior, si nõ solus agas, sed cum amicis consuetudinẽ habeas. At contrã ille uitam uiuit tristẽ, cui propinquorũ amicorumq; est paucitas.

qui aut peregrinus aut hospes in aliena ciuitate agit,
 & neminē habet, à quo iuuetur. In hunc igitur adagiū
 quadrabit, quo perdiscere licet, quantum habeat boni
 amicorū contubernium, & cōmune solatium, quando
 alterius calamitas alterius auxilio leuatur, & ut curæ
 domesticæ diminuuntur, sic gaudium semper augetur.

Funiculus triplex non facile rumpitur.

CCLXXVIII

Eiusdem generis est illud, Funiculus triplex nō facile
 rumpitur. Sensum huius prouerbij perbelle declarat,
 memorabile cōmentum Canguistæ Tartarorū regis,
 quod eiusmodi est: Is enim moriens duodecim filiis re-
 gnum reliquit, quos cum prius ad concordiamhorta-
 retur, iussit, ut duodecim sagittas quisq; suam in unum
 conferrent, fascemq; ex ijs fāserent, inde singuli in or-
 bem experiri iussi sunt, possent ne fascem frangere. Ve-
 rum cum res ab omnibus frustra tentata esset, Tam fir-
 mum, inquit, erit uestrū imperium filij, si in eo tuendo
 concordēs eritis, contrā fragile, & hostium iniuriæ ob-
 noxium, soluto animorum consensu, ut si fasciculus iste
 aut casu, aut consilio soluatur, infirma erit sagittarum
 quælibet, ac cuiq; uestrum facile friabilis. Ad hunc mo-
 dum funiculus triplici filo confectus non potest rumpi,
 at si resoluatur, quodlibet filum frangere nequaquam
 difficile est. Hac autē prouerbiali allegoria haud qui-
 dem inepta, perspicue patet, res hominum concordia
 augeri, auctas discordia labefactari.

Væ terre,

Væ terræ, cuius rex puer est. CCLXXIX

Væ tibi terra, cuius rex puer est, & principes tui mane comedunt. Hic reprobatu*r* iuuenis principatus, & luxuriosi iudices damnantur, quod in altero per ætatem, sit infirma sapientia, in alijs matura ætas delicijs eneructur, E contrario iudices illi probantur, qui suis cõmoditatibus etiam necessarijs publica negocia anteponunt, & ille cõmendatur princeps, qui ita uitam suã instituit, ut alijs possit documento esse, & ob id, de populi tantum commodo cogitans, ne digitum quidem à legibus discedat. Ista à puero per ætatem præstari minime possunt, unde necesse est, ut ei sint uicarij, & hij cum priuatum quoq; negocium suum plurimũ gerant, plus calamitatis quàm salutis sæpenumero solent populo afferre. Hinc igitur prouerbiu*m* fluxit de ea regione, quæ ob imprudentiam principis, male se habet, uel in ipsos principes, qui diu pueri sunt, quos Seneca per quàm eleganter pupillos trigenarios, aut quadragenarios uocat, utpote qui consiliarijs uti tutoribus confidentes nullas officij partes agant, unde sexcenta regno oboriantur incommoda. Quod omnino non fieret, si rex ipse respiceret, quippe qui solo intuitu, ut idem Solomon perhibet, dissipat omne malum. Atq; sic sapientissimus princeps unicum est populi stabilimentũ. Cæterum prouerbiu*m* ad cunctos præpositos accõmodari recte potest, quorum officium desideretur, non absque populi ac reipub. iactura.

Facies hominis, facies leonis. CCLXXX

Cōmiscēbimus cum superiore tempestiue hoc Ezechielis uerbū, Facies hominis, facies leonis. Cum enim princeps solo affectu sicut proxime est demonstratū, mala expellat, inde sanè apparet, quanta uis insit in hominis facie, quæ perinde cunctis animantibus formidabilis est, ac reliquæ animantes ad leonis occursum, maxime pauent. Ex quo prophetæ uerbum in adagiū exijt, quo significatur, multū ualere, ac urgere apud quemlibet, hominis præsentiam. Vnde illud dauidicū: Vultus autem domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Sapientia hominis lucet, in uultu. CCLXXXI

Facies homini tantum, uelut alibi diximus, data omnem in se formæ dignitatem continet, estq; plurimū sapientiæ aut stultitiæ certissima index. Vnde adagiū ortum, Sapientia hominis lucet, in uultu, Hoc est, in facie, nam uultus pro uoluntate in facie uariatur. Conueniet in eos, qui sui sensus grauitatem uel leuitatem ipsa fronte, præ se ferunt.

Doctrina sua noscitur uir. CCLXXXII

Doctrina sua noscitur uir. Quia nimirum cum recta docet, & illa ipse cum primis seruat, non dubium est, quin doctrinæ suæ rite respondeat, ac pro iusto censeatur. Contrà si praua suggerat, prauus meritò malusq; habetur, quando à cœnoso fonte nunquam pura manat aqua.

Fugit

Fugit impius, nemine persequente.

CCLXXXIII

Fugit impius, nemine persequente. Suetum est de eo dici, quem scelerum conscientia mordet, facitq; ut censure metuens in publico non audeat uersari, uel mutet patriam. Verum hoc oraculum est de minime in religione constante, qui etiam si nullus persecutor insistat, eam sua sponte deserit, utpote qui multijugibus additus uitij, se impij similem reddit.

Cervus ad sagittam properat.

CCLXXXIII

Cervus ad sagittam properat. Recte competet impio fugienti, qui dum fuga salutem quærit, urgente fato, in supplicium aliquando incidit, sed & unicuiq; congruet, qui imprudens it se perditum, aut dolo ducitur in interitum. Tractū à more uenandi, solent enim uenatores abdere sagittarios in ferarum saltus, atq; mox ceruos in primis ac damas canibus & clamore agitare, qui in diuersum fugientes & plerunque in ipsos sagittarios recta properantes, ab eis configuntur. In hanc quoque sententiā Solomon alibi ait: Auis festinat ad laqueum, & nescit, de periculo animæ suæ agi.

Melior est mors, quàm uita amara.

CCLXXXV

Melior est mors, quàm uita amara. Est melior mors, utpote quam natura loco remedij unci omnium humanarum calamitatū, adinuenit, & illud tamen non tam

mori, quàm finire mori est, quoniam toties morimur, quoties angimur, uexamur, disrumpimur, nam dum ita afficimur, omnis decor formæ deflorescit, uires languescunt, sensus item hebescent. E diuerso iucunditas cordis uita censetur, quod ea sola mentem securam corpusq; uitalius reddat. Vtrunq; alibi idem Solomon testatur inquiring: Animus gaudens ætatē floridam facit, spiritus tristis exiccat ossa. Vnde discere licet, quantū conducat uitam degere lætam.

Qui altam facit domum, quærit suam ruinam.

CCLXXXVI

Vt ædificia altiora magis fulminibus, imbribus, ac uentis exposita sunt, quæ de cœlo aut tacta, aut corrosa uel continenter quassata citius corruunt, sic summa potestas grauissimis casibus impendiō est obnoxia. Vnde natum prouerbiū, Qui altam facit domum, suam quærit ruinam. In ualde ambitiosos, superbos ac cupidos, quibus nihil sat est, nisi quod sit immodicum, qui supra uires, alta petentes, dum sine modo, ad honorum aut opum fastigia contendunt, multo magis alterius sortis ictibus hominumq; odijs patent, quo fit, ut sæpe uel medio cursu procumbant, uel è summo repente decident, de quorum casu si bene multi cogitationem aliquando susciperent, qui in altum quotidie extolluntur, sua fortasse uela uento, ut Horatius ait, nimium secundo turgidam mature contraherent, atq; sic sapienter se extra sortis aleam, in tutum reciperent.

Seruantem

Seruantem mandata seruant. CCLXXXVII

Seruantem mandata seruant. Competet ijs, quibus Christus dicit, Qui ergo soluerit unum de mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Et denique omnibus congruit, qui fideliter mandata digesserunt, curant, conficiunt.

Melior est uicinus iuxta, quàm frater procul.

CCLXXXVIII

Melior est uicinus iuxta, quàm frater procul. Dicitur de eo, qui nõ uerbo, sed re censetur amicus, ille enim uere frater & propinquus est, qui iuuat. Vnde præsens propitius dicitur. Vergilius: Nec tam præsentibus alibi cognoscere diuos. Quid enim propinquitas prodest, si nihil opituletur? quam propterea cuiusuis liberalitas etiam exigua merito exuperat, si præsto sit. Id quod Christus in parabola uulnerati à latronibus significantius edocuit, quod solus quidam Samaritanus illius curam habuerit, homo quamuis alienigena.

Argento obediunt omnia. CCLXXXIX

Argento obediunt omnia. Hunc titulum non parum multi scriptum gerunt in corde, quibus nihil pecunia charius honestiusue est. O quot memoria nostra mortales ea bellua etsi inanimata, subegit falsos fieri? Conueniet in eos, qui uenales habent animas, & nihil pulchrius ducunt, quàm uocari utcunq; diuites.

Ne declines, neque ad sinistram, neque ad
dextram. CCXC

Ne declines, neq; ad sinistram, neq; ad dextrā. Vide
quā recte sit incedendum, si cupias aspirare ad sum-
mum bonū, quando si de recta uia paululum declinaue-
ris, non interest utrum ad dexteram uadas, an ad sini-
stram, cum iter iam amiseris, nam qui ad sinistrā flectit
iter, quæ ad malū ducit stultitiæ famulatur. Qui uero
ad dextram se uertit, quæ licet bene bona sit, is est, qui
nimium sibi placet, et assumit. Congruet prouerbiū in
nostros potissimū monachos, quorū alij remissioris ui-
tæ, alij multo arctioris sunt, ita ut inter eos nusquā me-
dium sit. Atq; sic docet in medio consistere uirtutem.

Qui nimium emungit, elicit sanguinē. CCXCI

Qui nimium emungit, elicit sanguinem. De hoc pro-
uerbio alibi meminimus, sed quia nō planum fecimus,
quid significaret, hic proinde ponere libuit. In eos dici
solutum est, qui omnia sine modo agunt, ueluti facit pa-
stor ille, qui nō contentus lacte, ubera nimiū premendo
lædit. Sic accidit, de rebus diuinis, qui enim plus quā
debeant, in sacris literis, ingeniosi sunt, sæpe in humas-
num sensum cadūt, hoc est, in hæresim trahuntur. Sed
speciatim in tyrannos quadrabit, qui nouas quotidie
exigendæ pecuniæ rationes ineundo, populū miserabi-
liter opprimunt, coguntq; aliquando ad defectionem.

Qui parcit uirgæ, odit filium. CCXCII

Qui parcit uirgæ, odit filiū. Congruit cum illo, quod
est apud

est apud comicū poëtam, Deteriores omnes sumus licentia. Ille enim pater perdit filium, qui quantū astrin- git mater, tantum relaxat, ille præceptor discipulum, ille dominus seruū, qui ei nimium indulget. Secundum hanc sententiā & illud est, Qui delicate nutrit seruū, postea sentiet eum contumacem. Sunt igitur castigandi filij, discipuli, ac serui, & delinquentes puniendi, dum præsertim docilis est ætas.

Fouea profunda meretrix. CCXCIII

Fouea profunda meretrix. Ex hac prouerbiali me- taphora, liquidò liquet, in hanc foueam cadentibus nul- lam superesse spem emergendi, cum tam sit alta uo- rago. Quo certe nihil uerius dici potuerat, mille enim habet artes meretrix, quibus fallat amantem, ac usque eò detineat, dum eum bonis omnibus spoliet, adeò scit dulci inficere ueneno. Proinde hæc fouea cauenda est, in quam qui inciderint, audias, quàm suauiter torques- antur, dicente, qui olim in ea forsitan periit,

Nil amor est aliud, nisi tristis & ægra uoluptas.

Nil nisi dulce malum, nil nisi triste bonum.

Diminuit famam, factis melioribus obstat.

Exiguo magnas tempore perdit opes.

Homo sapiens tacebit, usque ad tempus.

CCXCIII

Homo sapiens tacebit, usque ad tempus. Prouerbio dici solet de eo, qui patienter fert omnia, donec occa- sionem nactus par pari, hoc est, alterum tantum rea-

ferre poterit illi, à quo iniuriam acceperit, nam sepe a numero moræ uel iniuriæ impatientibus, maiora mox oboriuntur incommoda.

Ferrum ferro acuitur.

CCXC V

Ferrum ferro acuitur, prouerbiali figura dicitur de illis, qui mutuo sibi consulunt, mutuoq; consilio sapientiores euadunt. Ita cum ferrum ferro teritur, utriusque acies redditur acutior.

Qui festinat ditescere, non erit innocens.

CCXC VI

Qui festinat ditescere, nõ erit innocens. Recte in eum torquetur, qui auet, curat, studet augere opes, & unde congerat, nihil pensi habet. Nam perdifficile est, opes pariter acquirere, atq; manus simul à rapinis abstinere. Vnde monemur paruo contenti esse, quando sine maleficio ditescere minime licet.

Leo est foris, Leæna est in itineribus. CCXC VII

Ignauus nihil non ignaue agit, quippe qui non modò non uult laborare, sed ne foras prodeat, uana semper pericula excusat, ad hunc propè modum, ut in prouerbio est, Leo est foris, Leæna est in itineribus, sum occidendus, surgunt uenti, tempus est pluuium. Sic pigrat domi, sic torpescit, sic demum sub asella manus abscondit, mox in egestate periturus. Conueniet adagium in desidiosos, imbelles, effœminatosq; homines, quibus desidiæ cordi, & iuuat indulgere choreis, & Veneri, atque adeò Baccho.

Occasiones

Occasiones querit, qui uult recedere ab amico.

CCXCVIII

Occasiones querit, qui uult recedere ab amico. Vide quanta uis sit nominis amicitiae, ut etiam simulatū amicum pudeat uiolatæ utcumque beneuolentiæ, nam uera necessitudo nunquā seiungitur, quando qui pro amico semel est habitus, nō audet omnino illud sacrosanctum fœdus palàm prius eludere, quàm habeat, quod excusare possit, posteaquā eluserit. Hinc ortum adagiū, in eum, qui specie honesti, suas querimonias subdole accōmodat ad ius amicitiae soluendum, uiolandumq;.

Omnia tempus habent.

CCXCIX

Omniibus tempus est. Admonet uniuscuiusque rei agendæ obseruādum esse tempus, ut per tempus omnia fiant. Siquidem in qualibet arte, præsertim in agricultura permagni interest, quo tempore hoc uel illud cures. Etenim ut per tempus nata optima sunt, ita quæ post tempus nascuntur, serè uitiosa atque inutilia existunt, testis Varro.

Noli esse iustus multum.

CCC

Noli esse iustus multum. Non cōuenit, ut per omnia iustitia seruetur, cum necesse sit non parum multa condonare ætati, & identidem nonnihil humanæ infirmitati ignoscere, unde fit, ut nemo absque peccato sit. Quamobrem nō immeritò apud philosophos uirtutes in medio positæ sunt, & omne quod nimium est, siue summū siue imum sit, uitio datur. Coaptabitur adagiū

illi iudici, qui ad minima etiā delicta conuiuere nescit, quod ut suprā retulimus, summum dicitur ius, & pro summa accipitur iniuria. Sed in uerecunde religiosos recte etiā congruet, qui scrupulosa cura, minima quæque religionis momenta examinare uolunt.

Audientes non audiunt.

CCCCI

Audientes non audiunt. Hoc Esaiæ uaticinium, etsi alijs uerbis ab eo effertur, quod à Christo apud Mattheum citatur, iam pridem in prouerbij consuetudinē uenit, in eos, qui quod nō placet, callenter dissimulant, & si forte per literas officij admoncantur, non admittentes monita, gnauiter negant eas accepisse, ut ne culpam incurrant. Quadrabit uel in eos, qui urgente ut ita dicam, fato, non attendunt, si quid indicetur, quod ad ipsorum faciat salutem, id quod Iulius Cæsar fecit. Is enim, teste Tranquillo, paulò ante cædem, ab auruspice Spurina, à Calphurnia uxore monitus, ut periculum cauere, non solum rem parum curauit, uerum etiam omni admonitione sprete, in curiam se contulit, ubi loci est crudeliter occisus. In hanc sententiam, prophete oraculum est accipiendū, nam misericordia dei, prout attestatur diuus Hieronymus hunc differens locum, factum est, ut Iudæi audientes non audirent, quo reliqui omnes seruarentur populi, dicentibus Paulo & Barnaba ad ipsos Iudæos: Vobis oportebat primum loqui uerbum dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos uos iudicastis, ecce cōuertimur ad gentes. Nota est

est historia in actis apostolorum. Huc spectat uel illud Symeonis oraculum: Ecce hic positus est in ruinam & in resurrectionem multorum, quando illis non uidentibus Christum, nos uidemus, & illis cadentibus, nos resurgimus.

Argentum uersum est in scoriam. CCCII

Argentum uersum est in scoriam. Prouerbialis allegoria apud Esaiam inde deducta, quod si argentum ac cætera metalla nimium excoquantur, facile in scoriam hoc est, in purgamenta & sordes uertuntur. Ea uti licebit, cum innuerimus negotium quippiam male cecidisse, uel omnem conatum euasisse uanum. Sed figura uenustior fiet, in eum, qui ab ineunte ætate, se bonis studijs imbuerat, uerum postremo sensim mutato uitæ instituto, seipsum dedit luxui atque inertie corrumpendum. Id quod, teste propheta, fecit ciuitas Sion, quæ à principio iustitiam & doctrinam coluit, quæ argento comparantur, in psal. Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, ac ad ultimum in sordes peccatorum est uersa. Et Ezechiele: Et factum est uerbum domini ad me dicentis, Fili hominis, uersa est mihi domus Israël in scoriam.

Qui seminat uentum, turbinē metet. CCCIII

Qui seminat uentum, turbinem metet. Refertur ab Osee propheta, & concinne in eum aptabitur, qui sibi malo est, hoc est, turbas facit, quibus inde opprimatur. Et ad id alluditur, quod turbo uenti genus maximas

excitet tempestates. Apud Iob itidem, Seminant dolores, & metunt eos. Cæterū Osee per hoc prouerbiale schema innuit, idola colentes nihil fructus recepturos, quod mala seuissent semina, hoc est, inseruissent diabolo. Ab agricolis sumpta metaphora.

Beatus homo, qui corripitur à domino. CCCIII

Beatus homo, qui corripitur à domino. Verbum Iob uulgò celebre in eum, qui malorū insuetus nescit quicquam patienter ferre aduersi, quamuis illud sit ad expiandam culpam immissum, dicente domino: Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam nō dispergam ab eis. Qui igitur amatur, corripitur, qui negligitur, in peccato relinquitur, & beatus esse non potest, id est, mereri clementiam diuinam ex seueritate, per hunc modum ortam. Vsurpatur loco adagij, ab apostolo Paulo ad Hebræos, & ante eum, à Solomone dicente: Quem diligit dominus, corripit. Hodie nemo non in ore frequenter habet, cum uult consolari mœrentem quapiam calamitate affectum.

Vexatio dat intellectum auditui.

CCCV

Fortuna quem nimium fouet, stultū facit, quippe qui ut malorum expers fit audacior, nec credit posse lædi, quo fit, ut felicitate præsentium rerum captus, neminem quamuis bene monentem uelit audire, nihil iam socors effectus de altera sorte cogitare, nihil deniq; consuetis uoluptatibus & ocio adinere, sic, ut omnis officij oblitus.

litus, pecudum more, uitam transigat, at tactus aliquo malo ad se repente redit, errata agnoscit, cupit ignauiam sarcire industria, ac ita ad extremum resipiscit. Huc igitur pertinet illa Esaiæ prouerbialis sententia, Sola uexatio intellectum dabit auditui. Vide proinde, quàm expedit, ut quandoq; uexemur, cum res nimium secundæ nos stolidos faciant, imò perdant, nam si diuturniores fuerint, ita imparatos nos reddent, ut uel pusilla tempestas absorbere deinde quiuert. Item in eiusmodi fatuos qui malunt perpeti, quàm cauere malum, solet uel illud uulgò iam tritum iactari. Qui matris monita neglexerit, ille nouercæ uerbera sentiet. Facta allusione ad id, quod mater filiū amanter moneat, contrā nouerca iure, uel iniuria, in priuignū semper seuiat.

Expedit, ut mola asinaria alligetur ad

collum eius.

CCCVI

Expedit, ut mola asinaria alligetur ad collum eius. Modus est cōminandi, & iam prouerbialis, cum quis ab aliquo facinore perpetrando deterretur. Et ad id alluditur, quod apud ueteres Iudæos, uti perhibet Hieronymus, maiorum criminum damnati, ligato ad collum saxo, in profundum demergebantur. Quadrabit item cum innuerimus cuiuspiam expedire prius perire, quàm postremo male perire. In hanc sententiam usurpatur à Christo apud Matthæū. Usurpatur & ab eodē Hieronymo uice prouerbij, in Ezechielem, libro cōmen. xi. Mola uero asinaria dicta, quia ab asinis uolueretur, ut

ingens saxum hoc loco ponitur, quo nullam pereuntibus spem euadendi superesse intelligatur.

Offendiculum ponere.

CCCVII

Offendiculum ponere, est aliqua plaga reddere peccantem memorē delicti, quo sic poeniteat, prodest enim cuius & praesertim iusto, intelligere culpam, qua uelut conscientiae tormento mox urgeatur, & absteat. Tractum à pedum offensionibus, nam si gradiens offenso pede, nouerit uiam non esse planam, cautius incedet, ne rursus offendat. Respexit ad hoc dominus apud Ezechielem, cum uellet reuocare iustum ad se, dicens: Ponam offendiculū coram eo. Id est, ut Theodotio interpretatur, tormentū, quo cruciatus purgetur. Vnde apostolus ad Corinthios ait: Ideo infirmantur multi apud uos, & dormiunt multi. Offendiculū autem dicitur id, quod ponitur, ut quis incurrat in illud. Si quādo igitur curabimus, ut quispiam agnoscat errores, & cognitos deponat, prouerbialiter ac eleganter dicemur offendiculum ponere, quod facit pater aduersus filium, & praeceptor aduersus discipulū, quo sese corrigant. At apud uulgus in malam quoq; partem capi solet, in eum, qui alteri imponere studet, ut est illud mosaicum: Nec coram caeco, pones offendiculum.

Cæcus parietem palpat.

CCCVIII

Cæcus parietem palpat. Est Esaie scitum, quo uti licebit, cum uoluerimus notare cuiuspiam negligentiam ac incuriam, quod improspicienter cuncta agat, uelut ille

ille præcipue facit, qui sacros lætitat libros, sed in ijs quid contineatur, non attendit, ritu cæci, qui parietem quidem attingit, cæterū qualis sit, minime uidet, unde allegoria orta est longe prouerbialissima.

Perijt fides.

CCCIX

Perijt fides. Versiculus Hieremiæ prophætæ nullius non hodie in ore est, cum tempora aut hominum mores damnantur. Quale uergilianū illud: Nusquā tuta fides.

Dolus in dolo est.

CCCX

Non abhorret ab hoc uel illud eiusdem prophætæ, Dolus in dolo est. Quod tempestiue fecerit, cum significabitur res nostras in singulos dies peius habere, ac mortalium malitiam semper augeri, uel decipientem ab altero decipi.

Hæc sunt initia dolorum.

CCCXI

Cum quæpiam res mediocriter bona, alicuius magni mali indicium facere dicetur, applicabitur illud euangelicum, Hæc omnia initia sunt dolorum. Ita Christus apostolos admonuit, per quædam signa, de pseudoprophetarum aduentu.

Segregare oues, ab hœdis.

CCCXII

Quispiam prouerbiali figura dicitur segregare oues ab hœdis, qui domum, ciuitatem, prouinciā sceleratis hominibus purgatam reddit. Ad illud alluditur, quod ouis animal sit simplex, et utile, hœdus uero petulcum ac libidinosum, quod apud Iudæos, ob id, pro peccato semper offerebatur. Vnde ut huius recte peccator, sic

illi innocens cōparatur. A pastore metaphora sumpta qua Christus utitur dicens: Cum uenerit filius hominis, congregabūtur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis.

Multi sunt uocati, pauci uero electi.

CCCXIII

Multi sunt uocati, pauci uero electi. Solet & hoc Christi oraculum instar adagij passim iactari, cum significatur paucis admodum mortalibus contingere doctrinam, sapientiam, honores, opes ac cætera, quæ homines mirantur, & felicitatem prædicant. Et à militū delectu deductum uidetur, in quo ex magno hominum numero, non nisi pauci, id est, præstantissimi quique eliguntur. Cæterum sensus mysticus est, multos Iudæorū ad christianam religionem complectendam esse inuitatos, at paucos recepisse. Citatur prouerbij nomine à diuo Hieronymo in Ezechielem cap. xxxi.

Duo in agro, unus assumitur, unus relinquitur.

CCCXIII

Duo in agro, unus assumitur, unus relinquitur. Hoc prouerbiale schema ab agricolis motum, quod duo sementem iuxta facientes, unus ut euangelicæ doctrinæ cultor uberiores fructus capit, alter uelut hæreseos seminator non item. Quadrabit, cum significabitur inter pares, non absque causa, aliquid apparere discriminis, & æque laborantes non esse eiusdem præmij participes.

Novissimè

Nouissimi primi, & primi nouissimi.

CCCXV

Quid, quod uel illud eiusdem præceptoris nostri oraculū iam prouerbio locum dedit, Nouissimi primi, & primi nouissimi? Quo uti licebit, si quando innuerimus novos homines, id est, loco haud claro natos magistratus in ciuitate supremos, summos honores, summū deniq; imperium asssecutos, contrā nobilitatē et eos qui rempublicam antea gessissent, in ordinē esse redactos, nulliusq; autoritatis iam habitos, adeo ut uerissime ultimi in priorum successisse locum dici quiuerint. At hæc operariōrū parabola congruit ad ostendendum, esse uenturum tempus, cum externæ gentes aliquoties fide præstarent Iudæos, qui dei populus uocabantur.

Paxillus infractus est. CCCXVI

Paxillus infractus est. Metaphora prouerbialis tracta à palis, ad quos uites alligantur, illisq; sustentantur, qui si frangantur, uel aliquo pacto cadant, uites ipsæ iaceant, simulq; fructus pereat, necesse est. Conueniet in eum, qui munere quopiam precario fungitur, et confestim præsidio patrociniōq; illo destitutus, ea autoritate exuitur, ac instar uitis, amissis sustentaculis, humi deiectus marcescit. Videant proinde, qui tali gaudent aura, quā tenui filo pendeant, quamūc sibi metito gressu sit incedendum, quando alterius nutu, atque renutu, aut stant, aut cadunt. Est in hanc sententiā ea usus Esaias, inquit: Auferetur paxillus qui fixus fuerat in

loco fideli, & frangetur, & cadet, & peribit, quod penderat in eo. Est autem paxillus diminutiū à palo, si Prisciano credimus, si uero alijs, à paxillo deriuatur palus. Ceterū propheta hoc loco paxillum appellat Christum, idq; Hieronymus luculenter planum facit, prope finem septimi libri cōmentariorum, in eundem Esaiam cap. xxij. quod ille auferetur ab eis, qui postremo refrixerint in fide, ac ita cadent qui ab ipso Christo sustentabantur.

Fermentū in farina absconditum. CCCXVII

Fermentū in farine satis tribus absconditū. Aenigma hoc euāgelicum diuus Hieronymus in cōmentario suo in Matthæum, cum primis soluere conatus, tandem ad mysterium trinitatis quam uocamus, referri uoluit, ut religio per fermentū, id est, fidem induxerit mortales ad unitatem patris & filij & spiritus sancti credendū. Contrā Chrysostomus homilia xlvij. in Matth. nihil de ea re laborat, ut qui simplicem comparisonem nil mysterij in se habere opinatur, nisi ut declaretur perinde apostolos esse multas gentes ad christianam religionem adiuncturos, ac fermentū solet magnam farine copiam in suam uertere substantiā. Et ait tria pro multis posita. Quæ sanè omnia recte quadrant. Satum uero cuius hic fit mentio, uox syra est, & mensuræ genus sesquimodium capiens. At allegoria prouerbialis esse uidetur, & dici potest de eo, qui astu, atq; cura, hominum studijs in rem suam tractis, ciuitatis aut regionis imperium

imperium obtinere nititur, uel de homine pestilente, quando fermentum in malam quoq; partem capi solet, ut est illud, Cauete à fermento pharisæorū, qui suis malis moribus & artibus sensim sit familiam, sacerdotum cœtum, populum deniq; totum corrupturus, more fermenti, quod quamuis paulum, totam tamen farinā afficit, in suamq; trahit substantiam.

Concepit dolorem, peperit iniquitatem.

CCCXVIII

Concepit dolorem, peperit iniquitatem. Carmen est David prophætæ psalmo vij. quod adagiij faciem præ se fert, & de eo dici potest, qui meditatum scelus ædit, qui nihil boni animo concipiens male auguratur, qui malis moribus imbutus, neq; dicit, nec facit, quod uirutis quicquam redoleat, qui deniq; liuore plenus intus dolet, & foris dolos ac fraudes cunctis struit. Refertur itidem ab Esaia cap. lix. in eos, qui Antichristi præstolantur aduentum. Facta translatio à muliere, uel quolibet animante, quæ concipiat, & pariat.

Consuere puluillos, sub cubito. CCCXIX

Qui ocio uacanti delicias facit, & instrumenta libidinis affert, ac male agenti opitulatur, blanditurq; is uulgato iam olim prouerbio, dicitur puluillos cōsuere sub cubito, id quippe causæ est, cur sub cubito puluillus aut ceruical sub capite iacentis ponatur, ut molliter quiescat. Quo fit, ut ea quiete titillante carnem, turpe inde facile serueat Veneris opus. Vsurpatur ab

Ezechiele dicente: *Væ his, qui consueunt puluillos, sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia, sub capite uniuersæ ætatis, ad capiendas animas.* Atqui sensus adagij à diuo Gregorio in moralibus multo luculentius explicatur, qui inquit: Quisquis ergo male agentibus adulatur, puluillum sub cubito, uel cervical sub capite iacentis ponit, ut qui corripitur ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. Et Hieronymus ait: Voluptatum libidinisq; doctores meritò dicuntur consueire puluillos. &c. Item in cum recte aptabitur, qui sese socordiae atq; luxui dat, rebus suis alte indormiturus. At propheta eam doctrinam qualis Epicureorum erat, hoc loco damnat, quæ per hunc modum, mortalibus damno semper fuit.

Cibus sine sale.

CCCCXX

Cibus sine sale. Dicitur solet, cum quippiam sit, aut dicitur, quod careat gratia, quod non magnopere probeatur, uelut inops, inane, ieiunum, ac neutiquam exactum, cui perinde nihil omnino utilitatis, nihil momenti insit, ac est cibus insipidus, & minime gratus, si non condiatur sale. Refertur ab Aquila in interpretatione capituli xiiij. eiusdem prophetæ.

Linire parietem luto.

CCCCXXI

Ab hoc haud multum abludit illud ex eodem propheta, Linire parietem luto, absq; paleis. Quemadmodum enim luteus paries nihil habet roboris, nisi obfirmetur paleis, quæ luto admistæ tenacius stringunt, sic illi frustra

stra laborant, qui una duntaxat uirtute non item alijs nituntur. Exempli gratia. Quispiam uictus continentiā colit, at animū corruptum habet, is nimirū nihil agit, quippe qui hoc intrinsecus peius habet, quo extrinsecus speciem uirtutis præ se ferre impendiō studet. Hinc prouerbiū increbuit in fallaces, in uaniloquos, qui hoc pacto decipiunt, offeramq; ludunt. Et in hanc sententiā ab Ezechiele capite prænotato torquetur, in eos, qui Hebræis uana promittebāt dicente: Væ prophetis insipientibus, qui nihil uident. Et subdit: Deceperunt populum meum dicentes. Pax, et non est pax, et ipse ædificabat parietē, illi autē kniebant eum luto, absq; paleis. Sed aptius congruet nostris hæreticis, qui dogmatū suorum uirtutem falsitate prædicant.

Caro et sanguis reuelauit. CCCXXII

Caro et sanguis reuelauit. Iam in tritum uulgi sermone prouerbiū cēssit, quo hodie nullus non utitur, cum uult taxare quēpiam, qui plus cognationi quā pietati tribuat, sed speciatim in eos sacerdotes passim dictitatur, qui sibi genere propinquos magnis undecunque congestis referciunt opibus, item illis honores, sacerdotia, principatus in primis deferunt, nihil pensi habentes, quā interim bona ordinis dilapident, quamūc parum suæ dignitati consulant, cum carnis et sanguinis amore ducti non attendant, utrum, priusquā dent, appareat in eiusmodi suis propinquis indicium aliquod bonæ indolis, quamobrem parte ex aliqua uis

deantur idonei, ut iure præ illis, alios forte longe probissimos præterire debeant. Quod nempe malum, cum rem sacerdotalem iam pridem labefactare cœpisset, unus postremo extitit Romanus pontifex, qui exemplum post homines natos, sanctissimum ædedit, quo illud auerteretur. Fuit ille Clemens quartus, qui bonis sacerdotalis ordinis recte dispensandis intentus, nepotem qui tres præbendas, quas uocant, adeptus fuerat, increpuisse, duasq; ex illis relinquere coëgisse fertur, & cum amici instarent, ut nepotis facultates augeret potius, quàm minueret, respondisse, Ego per omnia deo optimo maximo, non carni aut sanguini debeo obtemperare, putoq; nequaquam esse dignum apostolica sede, qui plus cognationi quàm Christo dat. Utinam uox hæc tandem aliquando in quorundam pontificum nostrorum pectus alte descendat, nec caro & sanguis diutius reuelet. Potest uel apte adagium in eos competere, qui extrinsecus tantum aut bene aut male uiuendi rationes habent, hoc est, nihil spiritale sapiunt, sed ex bonis externis pendentes carnis & sanguinis, id est, corporis duntaxat uoluptatibus impense uacant. Ceterum uerba Christi ad Petrum, Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est, eò pertinent, ut doceat, se ei non per hominum doctrinam, sed per diuinam gratiam, reuelatū esse filium dei. Patet historia apud Matthæum cap. xvi.

Omnes quæ sua sunt, quærunt.

CCCCXXIII

Omnes quæ ipsorum sunt, quærunt, non quæ Christi Iesu. Huc & Paulina hyperbole spectat, quæ iam olim in adagij consuetudinem uenit in eos principes, in prouinciarum præsides, in diocæsuum præpositos, ac in cunctos magistratus, qui suorum negotiorum gerentes cōmoditatumq; hiantes, nihil suarum partium magnopere agunt. Verum peculiariter in quosdam sacerdotes effertur, qui cum maxime omnium debeant ouium Christi curam suscipere, illud tamen minime omnium facientes, populum non docent, parum in diuinis rebus hærent, & deniq; tantum sua quærunt comoda. Quorum numerus cum iam inde ab initio non exiguus esse cœpisset, iccirco apostolus ad Philipenses, id uitij omnibus assignauit, hoc est, bonæ hominum parti, quæ suæ inuigilaret causæ, at Christiani gregis curæ penitus indormiret. Sed ecquid diceret Paulus, si uideret etiam nunc episcopos ac sacerdotes alios impigre sacerdotiorum prouentus capere, quibus laute uictitant, & pauxillum uicißim ex officio præstare? Haud dubie simul cū Hieremia, uociferaretur: Omnes auaritiæ student, à propheta, usque ad sacerdotem. Ad hoc uel illud facit,

Pastores pascunt semetipsos. CCCCCXXIIII

Pastoris officium est, alere cum primis oues, & earum habere curā, quo fœtus possint in singulos annos

edere grandiores, at uero si suæ utilitati incumbens, lac assidue exprimat, lanam continenter uellat, non pascit is gregem, quem aperte corrumpit, sed seipsum, atq; ita pastoris officiū minime facit. In eiusmodi igitur corruptores pessima auaritiæ exempla edentes, Ezechiel clamat dicens: Nunquid pascunt pastores semet ipsos? Quod sanè scomma in adagium exijt, in eos omnes, de quibus suprà meminimus, qui uti apud Dauid est, deuorant plebem, ut escam panis. In hos ipse dominus dicit: Ecce, ego ipse requiram gregem meum, de manu eorum, ut ultrà nō pascant gregem meum. Atq; hæc erit poena malorū præsulum haudquaquam parua, cum cedere possessione tam magnæ fortunæ & sarcine damna, necesse habuerint.

Omnia munda mundis.

CCCXXV

Omnia munda mundis. Sententia paulina ad Titum longe prouerbialissima, qua significatur hominem bonæ frugi haud quicquam immundi uel inquinati admittere, quod eius mens & conscientia admodum casta sit. Conuenit ijs, qui nullius rei contagio se corruptum iri sinunt. Verum apostolus per hæc, uetat Iudaicas fabulas, putabant enim Iudæi inter cibos esse differentiationem, ut alij mundi, alij immundi essent, id à nobis obseruari modis omnibus non uult docens, nihil abijciendum esse, quod cum gratiarum actione sumatur, quia Christum colentibus nulla non bona est res ad usum uitæ data.

Gallina

Gallina congregat pullos suos sub alas.

CCCXXVI

Gallina congregat pullos suos sub alas. Hæc prouerbialis allegoria facile nobis modum diligēdi iuuandiq; nostros ante alios, præscribit. Debemus parentibus cum primis, sicut suprà diximus, ut in pietate illis respondeamus, quod bruta animalia præstare minime norunt, præter ciconias, quæ, autore Aeliano, parentum senectutem nutriunt. Allegoria faciet ad ostendendum uim pietatis ac beneuolentiæ cuiuspiam erga suos. In quam sententiam usurpatur à Christo dicente, Hierusalem quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & nolui? Nam ita gallina fouet & tuetur pullos suos, aduersus miluorum rapacitatem.

Pullus de nido auolat.

CCCXXVII

Iam ille qui opus aliquod pauide aggreditur, ac errabundus quid agat, præ timore nescit, prouerbio dicitur pullus de nido auolare. Translatio à pullis facta, qui cum primū nido exeunt, trepiduli atq; huc atq; illuc uolitantes circūstrepunt. Vtitur ea Esaias cap. xvi. cum uaticinatur de fuga Moabitarū, id est, Arabum, qui ab Asyrijs & Babylonijs postea deuastati sunt, & ait: Et erit Moab sicut auis fugiens, & pulli de nido auolantes. Conueniet uel apte in fugientem, qui tremebundus quorsum tendat, minime sibi constat, & in quencunque de quauis re hallucinantem.

Gratum frumenti mortuum multum

affert fructum.

CCCXXVIII

Allegoria prouerbialis, apud euangelistam Ioannem, qua Christus docuit se proprio sanguine esse inter omnes gentes, propagaturū nouam religionem, more grani frumentacei, quod ubi terra est conditum, multum affert fructus. Quod nauiter factum est, nam apostoli nomine Iesu crucifixi, passim postmodum miracula edentes, totum serè orbem ad ueræ pietatis cultum traxere. Erit itaque usus allegoriæ perappositus, si quando significabimus cuiuspiam interitum saluti esse multis, quemadmodū apud Liuium, legimus P. Decios patrem & filium duas nobiles per mortem peperisse uictorias suis Romanis, pater enim, bello Latino Consul collega Manlio Torquato, positus apud Vesperim fluium castris, cum utrique Consuli immolando obuenisset, eos futuros uictores, quorum dux in prælio cecidisset, inclinante parte Romanorum, sese dijs manibus deuouens, hostibus obicit, ac uictoriam suis reliquit. P. Decius filius patris secutus exemplū itidem fecit in eo bello, quod Galli, Samnites & Umbri cum Tuscis, aduersus Romanos gesserunt. Sed ne alienis innitamur exemplis, præsertim maleficæ superstitionis plenis, granum illud frumenti post Christū, apostoli, sanctiq; martyres fuere, quod terræ mandatū nobis fructum uite attulit. Conueniet præterea, cum ob mortem tyranni, libertas alicui ciuitati reddita fuerit, cum item

cuiuspiam

cupiam morte suorū, aliorumūc hæreditas ampla uenerit, aut aliquis honos obtigerit. Verum festiuus in auarum aptabitur, utpote qui uiuus nulli prodest, at defunctus multum emolumenti multis, res mira certe, affert, partuis inter gaudentes hæredes opibus, quibus ille demens uti nescierat. Et demū ad omnia generatim applicari commodè potest, si quando ex corruptione unius, alterum inde gignitur, uti in primis de Phœnice Plinius refert, quam iam senescentem tradit surculis thuris casieq; nidū replere odoribus, ac super emori, ex eiusq; cinere aliam nasci.

Somniat sitiens, & bibit. CCCXXIX

Cum quispiam magna sibi frustra pollicetur, eaque iamiam ex desiderio, manu capere uidetur, ita ut si à quopiam consilij gnaro illudatur, non modò non animaduertat, sed sic palpatum tum maxime in spem quasi certam potiundi ueniens sibi placeat, et blandiatur, ueluti faciunt, qui amant, uel ambiunt, in cum illud Esaiæ non infacete iactabitur, Somniat sitiens, & bibit. Nam perinde cupidus, impēse in eo quod cupit, dies noctesq; uersando uane delectatur, & gaudet, atque siticulosus facile somniat bibere, & ut hic mox expectatus nihil se bibisse comperit, sic ille spe quā animo ingentem conceperat, frustratus discedit. Ad illud etiam psal. lxxij. alluditur, Velut somnium surgentium. Quod autem soleant ea nobis per somnium occurrere, quæ desideramus, id attestatur cum primis Aristoteles.

Comedes, & non saturaberis. CCCXXX

Apud Micheam dominus Samariam metropolim decem tribuum, quæ eo uaticinante, ab Assyrijs capta est, arguit idolatriæ, & sumpta metaphora ab ijs, qui leuissimis cibis minimeq; nutrientibus uestuntur, ait: Comedes, & non saturaberis. Ita significat eam inter edendum, id est, inter legendum sacra scripta, esse passuram ueritatis inopiam, hoc est, nō intellecturā, quid ad suam fecerit salutem. Quadrabit in hominem auaritia inexplibili, uel in eum, qui rebus illis intentissima cura uacat, unde nihil futurum sit utilitatis.

Seminabis, & non metes. CCCXXXI

Eiusdem prophetæ uerbum uulgò celebre. Seminabis, & non metes. Calcabis oliuam, & non ungeris oleo. In eum, qui aliquid molitur, quod non ipsi sed alijs in rem est futurū, quemadmodum facit agricola, unde est mota translatio, qui fruges seminat, quas alijs postmodum colligunt.

Telas arancarum texere. CCCXXXII

Telas arancarum texere dicitur, qui sine modo laborat, & parum proficit, ut rei minimi momenti uacans ritu aranei, qui ut muscam capiat, telas anxie textit, ita tamen tenues, uti etiam leuissimo uenti flatu frangantur. Vsurpatur loco prouerbij ab Esaia capite lix. dicente: Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem, & oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt.

Expectauimus

Expectauimus pacem, & ecce turbatio.

CCCXXXIII

Cum aliquid nobis inopinate contigerit, quod tantū aberat, ut timeremus, ut etiam in spem cuiuspiam boni assequendi erecti essemus, conueniet illud Hieremiæ, Expectauimus pacem, & ecce turbatio. Et ante eum, idem ab Esaia refertur: Expectauimus lucem, & ecce tenebræ. Et Iob: Expectabā bona, uenerūt mihi mala.

Cibus alienis dentibus molitus nauseosus est.

CCCXXXIII

Diuis Hieronymus in proœmio libri septimi commentariorū, in Ezechielem, usurpat elegans adagiū, Cibus alienis dentibus molitus nauseosus est, quo docet hebetescentibus iam oculis ob senectutem, sibi perinuito opus esse lectore, qui uoce referat, quod è codicibus græcis sit hauriendum. Congruet, quoties quis aliena opera parum grata uti cogetur. Translatio à nutriculis petita, quæ solent cibum ab se mansum ori infantiū admouere, quod sanè grandioribus nauscam facile mouet. Vel eis recte aptabitur, quos omnino pudet aliena mutuari scripta, uti faciunt, qui suum experiri uolunt ingenium, ut sibi tantum fidentes præterea nemini.

Loqui, alijs linguis. CCCXXXV

Cœperūt loqui, alijs linguis. Audio hoc quod in actis refertur, de subita apostolorum linguarum uarietate; post acceptum superne spiritum, à uulgo instar adagij passim dictitari, cum uult significare quospiam senten-

tia desistere, nec stare conuentis, sed huc aut illuc more uacuarū nauium leuitate uacillare, hoc est, modo dicere, modo negare. Et ex eo fit allusio, quod qui alias talent linguas, facile personā uariare possint, ut si uspiam italico sermone aliquid promittāt, & alibi gallicis uerbis illud ipsum negent. Vel simpliciter ad uerba referri potest, quæ si diuersa sint, nihil certi affirmant.

Gladij in uomeres conflantur.

CCCXXXVI

Prouerbiali figura Esaias demonstrans futurum, ut bellandi studium sub aduentū Christi, in pacem demū uerteretur, quod principe Augusto accidit, inquit: Et conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces. Est enim placidæ quietis indicatiū, si agricolæ ex gladijs uomeres quibus proscinditur terra, conficiant, aruoq; colendo tantū uacent. Nos eadem figura scienter utemur, cum significauerimus discordiam concordia, & bellum pace mutari. Econtrario illud Iohelis faciet, Concidite aratra uestra in gladios, & ligones uestros in lanceas, cum pacem excluderit bellum.

Habitat lupus cum agno. CCCXXXVII

Habitat lupus cum agno. Hyperbole nō sine adagij nomine citanda, qua uti licebit, si quando innuerimus quosdam male copulatos, ut alter innocētissimus alter nocentissimus sit. Accōmodatur ab eodem propheta ad pacem & concordiam christiani populi futurā. In quā nos quoq; sententiam recte usurpare quimus.

Qui

Qui ambulat in tenebris, nescit quò uadat.

CCCXXXVIII

Qui eò audaciæ uel cæcitatìs potius deuenit, ut negocium aliquod non dubitanter aggrediatur, quod minime noscit gerere, uel id artis profiteri audeat, cuius sit penitus ignarus, is ambulare in tenebris, ac nescire quò uadat, prouerbiali figura recte dicitur. Est ea usus Christus, cum significaret Iudæos hallucinari, quod se non nossent. Et ab ijs petita esse uidetur tranlatio, qui facile aberrant, si dum luna silet, noctu iter faciant.

Stylo ferreo scribere.

CCCXXXIX

Qui quod ait, inutare non uult, stylo ferreo scribere prouerbialiter dici potest, quod literæ quæ scalpello ferreo inciduntur, non facile delectantur. Refertur à Hie remia cap. xvij. & ante eum, à Iob.

Tuba canit ante se.

CCCXL

In eum qui ad ostentationē cuncta fecerit, recte dicitur, Tuba canit ante se. Quod à Christo in hypocritas est usurpatum, quippe quos plus spectator delectaret, quàm benefacti conscientia. Sumpta metaphora ab oruantibus uel triumphantibus, ante quos tuba cani solet, ut eorum gloria longe omnibus notissima fiat.

Calamū quassatū siue fractū conterere, uel linum

fumigans extinguere.

CCCXLI

Adagium fuit apud Hebræos de eo, qui tantum aberrat, ut miserum hominē humi quasi iacentem & breui moriturū subleuaret, ut etiam insultaret, illiq; manus

intentaret, non sine tamen sua suggillatione, et scuitiæ nota, unde non esset habitura uictoria laudem. Ex conducta figura, quod calamū iam confractum tam facile sit contere, quā fauillā in lino, id est, in fine ut fit, uel in quouis fomento seruata extinguere. Contrā nō minus prouerbialiter quis dicitur calamum quassatum non contere, & linum fumigans nō extinguere, cum mitis, mansuetus, ac placabilis sit, utpote qui neminem ledere, sed cunctos sine discrimine, fouere uelit, quod fecit Christus, cui adagium in primis competit, peccatoribus enim qui instar fractorum calamorum iamiam in ignem æternū conijciendi erant, manum clementer porrexit, ueniam dedit, & modicam fidem uelut ignis fauillam in mortalium pectoribus micantem adauxit, non autem extinxit, hoc est, illos nō abiiciendos, sed in fide retinendos iudicauit. Vtrunq; Esaias eiusmodi pro uerbio usus, futurū expressit dicens: Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. Rerfertur itidem à Matthæo euangelista cap. x.

Torris de igne erutus.

CCC XLII

Torris de igne erutus. De eo dici solitum, qui per diu in aliquo uersatus malo, tandem è periculo uitæ eripitur, uelut torris cum semiustus de igne extrahitur, est enim torris lignum ignitum. Rerfertur adagium à Zacharia propheta, qui Iesum sacerdotem à Cyro Persarum rege cum Zerobabel duce, è seruitute babilonica, in Iudæam missum, torrem de igne erutum appellat,

lat, quod nō esset babylonio igne consumptus, nec flamma uitiorum iniustus.

Nolite solliciti esse in crastinū. CCCXLIII

Nolite solliciti esse in crastinum. Fuerit hoc euangelicum oraculum usui, cum significabitur, nō esse anxie in rerum futurarū curam incumbendum, quādo unusquisq; nescius est, utrū crastinū uisurus sit diem, nec ne. Horatius in iiij. carm. Quis scit, an adijciant hodie nē crastina uitæ Tempora dii superi?

Nunquid aufertur laqueus de terra, antequam
quid ceperit? CCCXLIIII

Nunquid aufertur laqueus de terra, antequam quid ceperit? Ex Amos est prouerbialis allegoria, qua tempestiue utemur, si quando innuerimus à quopiam incepto non esse desistendum, absque lucro.

Plenus sum. CCCXLV

Vbi quispiā tædio affectus iam fastidire omnia, uel ex aliquo dicto factōue offensus stomachari cœperit, recte ac prouerbialiter dicet, Plenus sum. Mota est metaphora ab eo, qui cibo potuq; refertus ne cibaria quidem uult intueri. Ea dominus apud Esaiam est usus, dicens: Plenus sum. Ita significauit se respuere Iudæorū cærimonias, per quas illi et si sexcentis flagitijs contaminati, satis deo facere putabant.

Zelus domus tuæ comedit me. CCCXLVI

Zelus domus tuæ comedit me. Ita propheta psalmo lxviij. prouerbiali figura expressit negocium Christo

datum, qui zelo, id est, ut uocatur, amore fundandæ religionis, passus est crudelem mortem. Conueniet quoties quis uoluerit significare negotium quippiam maxime sibi esse curæ, sed peculiarius competet sacerdoti, cui nihil prius esse debet, quàm curare, & pascere oues dominicas, ac cultum religionis per omnia ad unguem seruare. Inde facta translatio, quod amor sit semper plenius curæ, quæ urit, & mordet, atque sic animum quodammodo comest.

Serra gloriatur contra trahentem.

CCCXLVII

Si quis per se nihil ualens, laudem eius rei quam alieno auxilio cōsecisset, conatus fuerit sibi soli uindicare, quadrabit in eum illud Esaiæ prophætæ, Nunquid gloriabitur securis, contra eum, qui secatur in ea? aut extolletur serra, contra eum, à quo trahitur?

Torcular calcaui solus.

CCCXLVIII

Contrarium huic illud ex eodem propheta est, Torcular calcaui solus. De eo dici solet, qui aliquod egregium facinus, cæterum laboriosum nullis adminiculis, sed proprijs uiribus fecit. Quod præstitit Christus seruator noster, qui solus torcular crucis unde nostra manauit salus, calcauit. Sumpta metaphora ab ijs, qui in lacu uuas premunt pedibuse. Est autem torcular seu torculum locus, in quo uuæ calcatae premuntur, siue instrumentum, quo premuntur, & continens pro contento id est, pro uua, ponitur à propheta. Vsurpat & Hieronimus

remias hoc loquendi schema: Torcular calcavit dominus uirgini filiae Iuda. Ita poenas & tormēta explicuit, quibus affecta est Hierusalem à Babylonijs.

Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo,

dabit pro anima sua.

CCCXLIX

Omnibus æque animantibus uita adeò dulcis est, ut pro ea tuenda, ui quadam naturali, ultro digladientur, ac reliqua omnia posthabeant, uermiculus enim parum irritatus statim remordet, serpens impendente periculo, caput uelut arcem uitæ occultit, neglecta cætera corporis parte. Nos in mille discrimina uitæ ob uitam quotidie ruimus, & ut pugnando, ne letale accipiamus uulnus, uenienti ictui manum uel totum brachium subito obijcimus. Huc igitur pertinet illa apud Iob, prouerbialis figura, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Quia uti licet, cum significatur, salutis causa, nullum reformidandum periculū, nihilq; tam charum, quin sit eius rei gratia, sponte profundendum, uelut pellis pro pelle, id est, uita pro uita, sæpe ut iubet prouerbium, ad aleam exponitur, ut ad poenam talionis uideatur allusum.

Væ ei, qui multiplicat non sua.

CCCL

Fuit apud Hebræos, teste Habacuc propheta, prouerbium, Væ ei, qui multiplicat non sua. In anxie & per fas, atq; nefas, congerētes diuitias, utpote ex alieno rapientes. Id fecit ante omnes Nabuchodonosor Babylonius rex, qui omnia bona Hierosolymorū spoliauit,

quibus postea ut male partis Persæ potiti sunt. Ita alijs quod alijs ademerat, postremo cōgregauit, ut est illud prophetae oraculum, *Thesaurizat, id est, colligit thesauros, & ignorat cui congregabit ea.* At adagiū uel ex eo natū uidetur, quod quicquid aut dari, aut auferri potest, neq; meum neq; tuum, sicut tradit Cicero, dici debeat, atque iccirco bona fortunæ iure nuncupantur, non autem hominis, cuius tantum bona censentur, quæ spiritalia sunt, hoc est, animi, quia auferri nequeunt. Vtrunq; Christus apud Lucam demonstrat, dicens discipulis: Si in alieno non fuistis fideles, quod uestrū est, subaudias, bona spiritalia, quis dabit uobis? Quoties proinde libuerit quempiam notare, quod augendis diuitijs breui perituris ut male acquisitis frustra inuigilet, ac in rem spiritalem nihil incumbat, apposite dicemus, *Væ ei, qui multiplicat non sua.*

Domos luteas habitare.

CCCLI

Apud Iob, corpora nostra prouerbiali metaphora, domus luteæ appellantur, quod re uera non nisi lutum sint, si enim rem recte expenderimus, iam satis cōstabit primū parentem è terra sumpsisse corpus, & uobis illud tradidisse, quod et terræ quotidie reddimus. Quæ propter ipsa terra cōmunis omnium parens antiquitati habita est. Hoc igitur lutum spiritus noster colit, unde metaphora deducta est, quæ generatim cunctis mortalibus documento esse debet, ne superbia effratur, cum tam bruto elemento se circumdatos esse nouerint.

Non

Non rugit onager, cum herbam habet.

CCCLII

Cum uoluerimus carpere quempiam utputa uirum aliàs popularem nō reclamare ad aliquod facinus, uel nouum institutū, propterea quod id ei lucro sit, aut reticere de cōmodo aliorum, dum suo seruit, illud ex eodem Iob usurpabimus, Non rugit onager, dum herbā habet. Est enim onager ferus asinus, qui rudere nō cessat, si pabulo careat, unde petita est allusio.

Malum bonum, & bonum malum dicere.

CCCLIII

Si notaueris quempiam dare uerba auribus mali hominis, propter potentiam, et bono detrabere, propter inopiam, recte intorquebis in eum hoc Esaiæ uerbum, Væ, qui dicunt malo, Bonus es, & bono, Malus es, seu ut alij legunt, Væ, qui dicitis malum bonum, & bonū malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarū. Et Solomon: Qui iudicat iustum iniustum, et iniustū iustum, abominabilis est uterque apud deum.

Factus sum illis in parabolam. CCCLIIII

Seruator noster Christus quo diligentius semper studuit Iudæos miraculorum beneficiorumq; magnitudine, in officio pietatis continere, hoc maiori est ab illis ludibrio habitus, dicentibus, Vah qui destruis templū dei, & in triduo illud ædificas? serua temetipsum, si filius dei es, descende de cruce. Alij uero aiebant, Ecce

quomodo amabat eum? Non poterat hic qui aperuit oculos cæci nati, facere, ut hic non moreretur? Et id genus plura conuicia in eum iactabant, sic, ut eiusmodi illusiones in prouerbum, id est, in commune omnium uerbum abiuerint, dicente ipso domino apud prophetam, Factus sum illis in parabolā. Quadrabit in eum, qui passim ludibrio habetur, uel alicuius publice inuestus infamiae cauterio apud uulgus notatur, ita ut de eo fabula iam orta late spargatur. Ante prophetam, usurpauit hunc loquendi modum Iob dicens: Posuit me quasi in prouerbum uulgi. Et in Deuteronomio: Et eris perditus in prouerbum.

Pallium breue utrunque operire non potest.

CCCLV

Coangustatum est stratum, ita ut alter decadat, & pallium breue utrunque operire non potest. Metaphora prouerbialis sumpta à marito pudico uxorem adulteram increpante, ac arguente torum coniugalem nō posse duos capere uiros, qua usus est propheta Esaias in eam sententiam, in quam apostolus ad Corinthios dicit: Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. & alibi: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? ut doceret oportere Hierusalē abijcere idola, si uellet dominicis complexibus copulari. At nos eandem apte usurpabimus, cum innuerimus unam rem non satis esse duobus.

Lucerna

Lucerna sub modio. CCCLVI

Egregia uirtus si dissimuletur, ita ut nihil ex ea splendoris aut utilitatis appareat, decenter ac prouerbialiter dicetur, Lucerna subter modio. Quod lumen ita occultatū perinde sit, ac si extinguatur, quod sit, si quando lucerna cooperiatur modio, quod est mensuræ genus. Est ea metaphora usus Christus apud Matthæum cap. v. Virtus autem meritò lucernæ cōparatur, quod ea quis soleat reliquis mortalibus præluere, hoc est, antelucere, ne in uitiorum tenebras incidant.

Lucerna super candelabrum. CCCLVII

Contra hoc, illud pugnat. Lucerna super candelabrum. Hærebit ei, cuius uirtus procul eminet, & ex ipso oris habitu, non aliter perspicitur, atque lucernæ ardentis super candelabrum positæ procul flamma relucet. Vel in eum concinne accommodabitur, qui, ut Horatius ait, quod uenale habet, ostendit, id est, sua omnia uelut gloriabundus ostentat, quod præcipue faciūt mulieres, quibus quicquid est ornamenti, parum est gratum, si occultetur.

Thesaurus in agro absconditus. CCCLVIII

Thesaurus in agro absconditus. Parabola à Christo usurpata, qua designatur cognitionem dei supremum esse thesaurum, & illum abditum in agro, id est, in penetralibus sacrorum librorum, quos qui probe uertērit, thesaurum uitæ æternæ haud dubie inueniet, ac in eo cunctis posthabitis rebus, recte acquiescet. Ceterū

audio passim à vulgo hanc parabolā citari prouerbij nomine, si quando uult innuere uirtutem non esse cuiusquam obuiam, nec cuius eam facile contingere, sed ut rem multo labore comparandam, esse absconditam in agro, hoc est, in multa bonorum autorum lectione. Item & alius est usus. Dicitur thesaurus absconditus in agro, cum significatur optimum quod est hominis, non apparere, sed in penitioris animi sede latere. Vnde illud Christi, Beati mundo corde, beati pauperes spiritu. Preciosa quippe res est integrum habere animum, quo tamen uelut in adyto pectoris clauso nihil perspicere est difficilius.

Fici cadunt in os comedentis.

CCCLIX

Fici cadunt in os comedentis. Absimilis est superiori hæc prouerbialis figura, qua Nahum propheta utitur, quantum enim ibi industriæ & diligentie, tantum hic ignauie, cæterum plus felicitatis. Et de eo concinne dici potest, cui res relictæ, nō parta labore est, ueluti sunt illi, quibus magnæ ueniunt hereditates. Vel in eū perbelle conueniet, quem notamus ob copiam rerum, ignauissimā ducere uitā, ut cui perinde cibus sua quasi sponte in os labatur. Et ad illud alluditur, quod si quis cōcussa ficu, hiatu oris cadentes ficos excipiat, nihil est quod laboret ex arbore, uel è terra colligere.

Vinum potantem decipit.

CCCLX

Vinū potantem decipit. Scomma Habacuc prophete prouerbiale in eū, qui ebrietate laborat, dum enim
quis

quis auidē bibit, latenter capitur, sic, ut postquam sur-
rexerit, atq; pes atq; caput nequaquā faciat suum offi-
cium, ac demum ab ea delectatione quam bibendo ha-
buerat, repente in furorem aut somnū conuersa, redda-
tur belluæ persimilis. Ac istud est ebrietatis monstrū,
ut quis ex homine protinus brutum fiat animal. Potest
uel in quoscunq; commodum aptari, qui uoluptatibus
submerguntur, utpote quæ tum mortales maxime per-
dunt, cum maxime oblectant.

Sicut mater, ita & filia eius. CCCLXI

Sicut mater, ita & filia eius. Vetus fuit apud He-
bræos adagium, & ab Ezechiele citatur: Ecce omnis
qui dicit uulgò prouerbium in te, de Hierosolyma lo-
quitur, assumet illud dicens, Sicut mater, ita & filia
eius. Hoc etiam uulgò sic dictitatur, Qui nascitur ex
gallina, scalpit. Sensus non discrepat ab eo, quod alio
loco ex Athanasij symbolo retulimus, Qualis pater,
talis filius. Nam impudicam matrem non rareret so-
let filia imitari. Aptabitur commode illis, quorum mo-
res germani sunt.

Spinæ se inuicem complectuntur. CCCLXII

Spinæ se inuicem complectuntur. Scommma prouer-
biale apud Nahum prophetam, in hæreticos, id est, in
malos homines, qui ueluti spinæ semper pungunt, hoc
est, nocent, & alius ad alium more spinarum adhaere-
scunt, seq; inuicem defensitant, quod indicat illud Iuue-
nalis, Magna inter molles concordia.

Expandere rete.

CCCLXIII

Eum qui rem aggreditur, ut ex ea lucrum faciat, aut quempiam dolis petit, ut turba aliqua intricet, seu spoliis, perdatūe, apte dicemus expandere rete, à piscatoribus sumpta metaphora. Vsurpatur ab Ezechiele, apud quē dominus ait: Expandam super eum, de Pharaone intelligit, rete meum, ut eum puniat. Respexit & ad illud Osee propheta cum de malis sacerdotibus dixit: Quoniā laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor.

Ad fabulas conuertuntur.

CCCLXIII

Ad fabulas conuertuntur. Dicitur consuevit de ijs, qui facile peruertuntur, & mox mali propositi tenaces, ne bene monentes audiāt, de industria fabulas interponūt, de quibus apostolus ad Timotheum scribit: A ueritate quidem aures auertent, ad fabulas uero conuertentur. Sed in eos aptius hærebit, quibus leuitas innata est, ita ut si quid extra iocum dicatur, seriò non accipiant, sed in iocum uertant, in cachinnos resoluantur, dicteria dicant, ut nihil planè cum eis graue sit agendum.

Fatuus fatua loquetur.

CCCLXV

Fatuus fatua loquetur. Esaiæ oraculū cognatū superiori, quo expressit futurā phariseorū fatuitatem, qui deum menter Christū fraude peterent, cui omnia nuda apertaq; erant. Nos autē eo ueluti ualde prouerbiali mone mur à stulto nil nisi stultitiā expectare. Vsurpatur loco prouerbij, à diuo Hieron. in epist. ad Euagrium.

Scriba

Scriba doctus profert de thesauro suo,

noua & uetera.

CCCLXVI.

Parabola scribæ docti à Christo introducta docet, quos apostolica sagena, de qua supra est facta mentio, debeat capere ad sacerdotium gerendum, ait enim: Omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est paterfamiliâs, qui profert de thesauro suo, noua et uetera. Ut enim paterfamiliâs uetustis ac nouis fructibus familiam pascit, ita futurũ dicit, ut apostoli noua & ueteri doctrina, quam bene imbibérant, populum imbuant, hoc est, prædicent euangelium, illudq; prophetarum testimonijs corroborarent. Vnde parabola iam prouerbialis passim facta indicat episcopos cæterosq; sacerdotes debere ueteris ac noui instrumenti esse scientes, quando illi soli sunt scribæ, quibus hoc munus scribendi, id est, docendi obeundum sit. Væ propterea illis, qui è thesauro suo, nil nisi numos, nil nisi delicias, nil nisi uoluptates, nil nisi nugas, depromere queunt, ut omnis doctrinæ ignari. Vnde illud,

Bonus homo de bono thesauro, profert bona.

CCCLXVII

Bonus homo de bono thesauro, profert bona. Sententia huius metaphoriæ non abhorret à superiore. Equidem ut doctus doctrinam redolet, sic bonus bonitatem sapit. Refertur à Christo, qui de se tanquam de tertia persona loquitur, qui cum maxime bonus sit, maxime omnium cunctos diligit. Erit usus cum significaueri-

mus probum uirum non posse improbe facere quicquam. Deducta figura ex eo, quod in corde sit animi sedes, eiusque uirtutes ac uitia illo contineantur, et uelut quis thesaurum in interiorē domus partem abdere solet, ita natura cor, ut totius corporis thesaurum intra uiscera penitus reposuerit, unde bona ueluti è quodam penetrali iugiter expromantur.

Malus homo de malo thesauro, profert mala.

CCCLXVIII

Auersum hoc stat illud, Malus homo de malo thesauro, profert mala. Est dictum in diabolum, qui diuersum à Iesu studium habet, nam ut hic mortales omnes ducit ad uirtutes, ita ille ad uitia trahit dirum continenter ex se uenenū depromens. Quadrabit in hominē pessimū, à quo nihil boni proficisci possit.

Spiritus immundus reuertitur in domum,
unde exiit.

CCCLXIX

Spiritus immundus reuertitur in domum, unde exiit. Dicitur solitum, ubi fraudes et doli malo sunt autori, in eiusque caput recidunt. Ita contigit Iudæis, qui uolentes perdere Iesum, inciderunt in manus diaboli. Verum hic de hæreticis agitur, recedit enim ab eis diabolus, dum in fide manent, reuertitur ad eos, cum euangelium repudiant.

Qui non est mecum, contra me est. CCCLXX

Qui non est mecum, contra me est. Prouerbialis sententia, qua diaboli studium notatur, qui cum deo esse noluit.

noluit. Vnde quantũ Iesus mortalium animas seruare cupit, tantum ille perdere ardet. Hodie uero solet quis ea uti, cum uult quempiam clanculariũ significare inimicum, quod illum qui tecum nõ consentit, meritò tibi aduersari iudices. Et ad ciuium seditionem allusum uidetur, in qua solet alius ad alium ire ducem, ac cum eo stare, quod in ciuili Romanorum bello contigit, cum ciuitate bifariam diuisa, pars una ciuium Pompeij, altera Cæsaris partes sit secuta.

Qui non congregat mecum, spargit.

CCCLXXI

Ab hoc non admodum abludit illa euangelica metaphora, Qui non congregat mecum, dispergit. Conueniet in eum, qui neglecto bonorũ commercio, nihil commodi præstat, sed ut inutilis sibi & alijs damno est.

Vel in eum, cui aliud ab altero quopiam uitæ institutum est, ut quo hic magis aliquid in unũ congerat, ille impendio spargat. In hanc sententiam refertur à Christo apud Matthæum, qui quantopere studebat mortales in suam religionem aggregare, tantopere diabolus illos disgregare conabatur. Tracta est translatio à pastoribus, quod qui appetente uespere, oues cogunt, bene seruent, qui uero per spaciũ agunt, & non reducunt ad caulam, facile perdant.

Lutum contra figulũ cogitat. CCCLXXII

Vbi quis conatur illum lædere, quem in se uitæ ac necis ius habere non ignorat, quadrabit illud ex Esaia,

Lutum contra figulum cogitat. Nam figulus pro suo iure, & arbitrato, lutum terit, & uersat.

Non sum medicus. CCCLXXIII

Non sum medicus. Ex eodem propheta est, & specie prouerbij præ se fert. Si quis enim rogatus fuerit auxilium, & uelut impotēs, aut eius artis cuius ope iuuandū esset, imperitus illud ferre nequiuert, cōmodum respondit, Non sum medicus. Et ad id alluditur, quod medicus soleat cunctis corporis morbis æque mederi.

Num & Saul, inter prophetas? CCCLXXIII

Saul Iudæorū rex cum audiuiſſet Dauid quem capitali odio infectabatur, contuliſſe ſe ad Samuēlem in Ramatha, miſit alios ſuper alijs liſtores, qui cum caperēt. Verum illi cum appropinquāſſent, dei numine repente afflati unā cum alijs prophetis, qui eo loci aderant, aderant autem multi, uaticinari coeperunt. Saul de ea re certior factus tantum abſuit, ut miraculo moueretur, à deſtinatōe ſācinore deſiſteret, uti etiā maiore percitus ira eò quamprimū ire pergeret, cum ecce tibi & ipſe diuino imbutus ſpiritu ſubito uaticinatus eſt. Hiſtoria id facti noſcere uolentibus haud clām eſſe poteſt, in primo enim regum libro, in uno uel altero loco tangitur. Fuit ea res cunctis iuxta admirationi, ut homo minime mundus diuinitus uaticinaretur. Hinc itaque exiuit in prouerbiū, Num & Saul, inter prophetas? ſubaudias, receptus, uel annumerandus eſt? Quippe qui haud ob id, poſtea errores depoſuit. Aptabitur cōmode in eum,

qui

qui doctiusculus ilico effectus grandia ex tempore de-
blaterare coeperit. Vel in quemlibet, qui cuiuspiã artis
uix degustatis principijs, proteruiter perinde quasi pe-
ritissimus iactarit scientiam. Vel demũ in eum non infa-
cete torquetur, qui sanctior statim factus, paulò post
sefe ad pristinos reuocarit mores.

Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.

CCCLXXV

Cum Dauid singulari certamine uti in prænotato li-
bro est, superasset Goliath Philistinorum fortissimũ,
eiusq; caput uelut certum adeptæ uictoriæ signum Hie-
rosolymam ferret, quacunq; ibat, mulierum in primis
chorus cum symphoniâ pueris, obuiam ei fiebat ut
triumphanti dulciter cantillans, Percussit Saul mille,
& Dauid decem millia. Est ad illud allusum, quod quan-
quam rex ipse Saul paulò ante Philistinorũ exercitum
bene multis illorum interfectis, profligarat, attamen
quia casus Goliath ita suos consternauit, ut raptim fu-
gam fecerint, cum præsertim nemo homo in ea gente
par Goliath iam superasset, plus omnino nominis ac-
cessisset Dauid. Quæ quidem cantilena uelut uirtutis
nobile præconium iam olim apud omnes gentes, in pro-
uerbium abiit, quo uti licet, cum uolumus quempiã ob
aliquod insigne facinus, ad cœlum laudibus ferre. Ita
enim fit gratius, quod non sine comparatione cõmen-
datur. Nihil item minus prouerbiale erit, si cum ironi-
a, in uane gloriosum hominem iactaueris.

Vox sanguinis clamat de terra. CCCLXXVI

Vox sanguinis clamat de terra. Metaphora prouerbialis ex eo deducta, quod effusus cruor animum intuitus moueat ad ulciscendum mortem occisi, cui locus appositus erit, cum inuuetur quippiam nefarium scelus esse dignum uindicta. Ad hoc pertinet illud Genesis in Cayn à domino dictum, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me, de terra.

Sine sanguinis effusione, non fit remissio.

CCCLXXVII

Vbi callenter significamus non esse condonandam noxiam, sine noxa, hoc est, culpam, sine poena, recte usurpamus illud apostoli ad Hebræos, Sine sanguinis effusione, non fit remissio. Quod affine est superiori, & eos iudices tempestiue admonet, qui de capitalibus criminibus nullum supplicium sumentes, tantum ex usu suo peccantes multant, unde illi mox audaciores effecti, facile maleficia iterant, ad multorum perniciem. Vel eos ipsos qui talia edunt scelera, ante omnes deterrire debet, quando per hoc, iam satis certum habent, non leuiter se commissis flagitiis expiaturus. At Paulus eo in loco agit, de more purgandorum peccatorum, apud Hebræos, qui significabat futurum, ut Christus suo proprio sanguine nostra aliquando redimeret peccata.

Ab impijs egredietur impietas.

CCCLXXVIII

Ab impijs egredietur impietas. Prouerbum est Hebræorum,

bræorū, quo significatur malum hominem plurimū à malo, ita uolente iustitia, punitū iri, quod hodie uulgò ad hunc quoq; modū dictatur, Tonfor nouit tondere tonsorem, Quod accidit, cum parricida parricidam necat, fur spoliat furem, sacrilegus sacrilegum mactat, superbus superbum deprimit. Hac de causa, David ut homo minime nocens manum abstinuit à cæde Saul, dicens: Vliscatur dominus me ex te, manus autem mea non sit in te, sicut et in prouerbio antiquo dicitur, Ab impijs egredietur impietas. Potuit enim regem in spelunca, uti in primo regnorū traditur, interficere. Sed istud non adagiū modò, uerumetiam oraculū dixerim, quia quotidie ita usu uenit, ut homines improbi mutuò sese mucrone conficiant. Quocirca minus interdum mirandum est, si quispiam cuius nullum insigne crimen pateat, crudeliter iuguletur, nam tale quid fortasse antea perpetrarat, unde ipsi uices per hunc modum reddite. Atq; ita impietas ab impijs profisciscitur.

Adulterinæ plantæ non dabunt ras

dices altas.

CCLXXIX

Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. Ex sapientie libro est, ubi perperā scriptū leges, Spuria uisulamina. Sumpta allegoria ab arboribus adulterinis, hoc est, ab ijs, quæ iam syluestres effectæ sunt, quarum plantaria uel nunquam bonos faciunt fructus, uel male radicata cito arescunt, cui locus apposite erit, cum significabimus malum genus hominū haud diuturnum

fore. Sed in nothos, id est, ex uxore non legitima natos aptius accommodabitur, quod illi aut à parentibus neglecti, aut inopia pressi raro bene educantur.

Nemroth robustus uenator. C C C L X X X

Cum libuerit taxare quempiam uirum fortem, at flagitiosum, quod rapina uiuat, quod opprimat quoscunq; possit, tyrannorū more, ueteri prouerbio appellabimus Nemroth robustū uenatorem. Facta allusione ad Nemroth nepotem Noë Chusi filiū. Is enim homo audacia præditus, Babylone tyrannidem exercuit, & uenator nuncupatus est, quod regnandi cupiditate actus uenatoris ritu, cunctos sine discrimine, bonis spoliare, suoq; parēre imperio subigere conatus esset. Vnde de eo nata est apud Hebræos parœmia, Nemroth robustus uenator. Quæ in genesis libro refertur cap. x.

Quomodo cessauit exactor, quieuit tributū?

C C C L X X X I

Nabuchodonosor rex Babylonius cum deuictis Iudæis tum cæteris quibus imperabat, populis ingens tributum imposuit, illudq; exigebat crudeliter. Verum eo uita defuncto, Iudæi in primis eiusmodi oncre paulatim subleuati sunt, qui eius rei admiratione moti ac gaudio exultantes cœperunt loco prouerbij iactare, Quomodo cessauit exactor, quieuit tributū? Quod ab Esaia refertur. Congruet, quoties innuerimus sublato tyranno, uel quouis pestilente homine uelut malorum capite, populum esse oppressione liberatum.

Laqueus

Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

CCCLXXXII

Facit uel ad hoc ille eiusdem farinae uersiculus psal. exxiiij. iam olim uulgò celebris, Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Nam si laqueus qui feris aut auibus tenditur, infractus sit, dubium non est, quin ipsæ feræ iamiam periculum euaserint. Ita auari principes notis quotidie promulgatis quæstuarijs legibus, populum irretire student, ut qui parum aberrauerint, grauiter multentur.

Canem mortuum, uel pulicem unum persequi.

CCCLXXXIII

Canem mortuum, uel pulicem unum persequi. Idem David hac prouerbiali figura arguit Saul seuitiæ, simulq; docuit, non esse honori principi humilem oppugnare hominem, & sese præ magnitudine regie maiestatis, cani mortuo, quem ne canes quidem tangunt, & pulici quem uel pedibus incautum crebro terimus, pro animi modestia, comparauit. Conueniet, si quando inuenerimus turpe esse potenti ac ualenti uiro, diuexare infirmum, uel diuiti debacchari in pauperem.

Offeras primum pacem. CCCLXXXIIII

Præscriptum militare apud Hebræos erat, ut bellando, cum ad aliquod oppidum oppugnandum adirent, quamprimū oppidanis pacem offerrent, ne iniusta mouere arma uiderentur. Id postea ut aiunt, in prouerbii cecidit, cuius Ioab, qui dux fuit belli, principe David,

ab Abelina muliere admonitus abstinuit ab obsidione Abelæ ciuitatis, tantū potitus capite Sibæ aduersarij, qui in eam se cum armatorū manu receperat. Historia gestæ rei est in libro regnorū secundo. Ab hoc autem adagio possunt nonnulli principes Christiani exemplū modestiæ clementiæq; facile mutuari, qui ob minimum delictum, ne dicam, ob cupiditatem explendæ auaritiæ, crudelitatis, ac libidinis regnandi, non pacem sed ignem ciuitatibus offerunt, & ante omnia ciues ad cædem, uniuersa bona ad prædam, mulieres ad stuprum sibi suisq; militibus tam inhumanissime quàm importunissime destināt. Istiusmodi perniciosa ac feralia edicta tempestate etiam nostra ueluti trophæa aliquot nostri christiani orbis ciuitates non utique incelebres & uidere, miserabiliterq; sensere.

Venite in Efebon, & ædificetur ciuitas Seon.

CCCLXXXV

Venite in Efebon, ædificetur & construatur ciuitas Seon. Adagium Hebræis tritissimum de eo loco, qui patebat inimicorū iniurijs, qui sæpe dirutus à nouis possessoribus rursus ædificabatur. Cuiusmodi sunt oppida ad alicuius prouinciæ fines pertinentia, quæ modo unius, modo alterius ditionis fiunt, prout fors belli fert. Refertur adagium & origo sic in Numeris: Vrbs Efebon fuit Seon regis Amorei, qui pugnavit contra regem Moab, & tulit omnem terram, quæ ditionis illius fuerat, usque Arnon. Iccirco dicitur prouerbio,
Venite

Venite in Eſebon, ædificetur & cõſtruatur ciuitas Seon, & reliqua. Seon enim Amoreorũ rex ſumpto bello aduerſus Moabitas, ciuitatem Eſebon penè funditus euertit, quam deinde iure belli partam rursus condidit ſuis Amoreis in Moabitarũ ſuggillationem paſſim canentibus, Venite &c. Hanc urbem poſtea Iſraël ipſis Amoreis ademit, ut inibi proditur.

Mercenarius præſtolatur finem operis ſui.

CCCLXXXVI

Cum notauerimus quempiã non animaduertere quid ſe deceat, quidũe officiũ cauſa facere debeat, ſed lucro tantum ſuo eſſe intentũ, ad illudq; gnauiter inuigilare, prouerbialiter dicemus, Mercenarius præſtolatur finem operis ſui. Quoniã mercenarius finito opere, tum demum laboris mercedem accipit, qui nihil aliud expectat. Et in hanc ſententiam refertur à Iob. Vel alius eſt uſus, cum ſignificamus aliquem ſpe præmij non ſentire laborem, ac per hoc, illi tempus cito labi. Ad hoc reſpexit Eſaias dicens: Quoniam hæc dicit dominus quaſi in anno mercenarij. Ita oſtendit omnem gloriam Cædar breui caſuram.

Si non fuerint ſaturati, & murmurabunt.

CCCLXXXVII

Quid, quod ille prophetæ uerſus è psalmo lviii. Si non fuerint ſaturati, & murmurabunt, paſſim hodie uice prouerbij uulgò iactatur in homines gulofos, quibus uentris ſarciendi cura præcipua eſt? quippe qui ca

num ritu, cœnas ac prandia, & illa quidem opipara hostiatim quæritant, & si usq; ad uomitū forte non fuerint saturati, per triuia ipsis cōuiuatoribus proteruiter detrahent, perinde quasi precio edissent. Hinc proinde scitus cōuiuator discat tales cauere uentres ad cōsumendas tantum fruges omnino natos, quibus quod datur, male collocatur, & quod non datur, alijs bene meritis usui esse potest. At propheta inibi de ijs sermonē habet, qui secundum literā, circumcisione corporis, & pecudum nece, sacrificando nitebantur, qui licet nihil propterea mererentur, attamen murmurabant aduersus deum, quod ob illas cærimonias & si nudas uanasq; nullo afficerentur cœlesti præmio.

Vita hominis militia est. CCCLXX XVIII

Vita hominis militia est. Elogium prouerbiale Iob, quo ille uitam humanam bellissime, ac non sine prouerbij nomine pinxit, cuius profectò neminem unquā meminisse pigebit. Quemadmodum enim in bello nihil tutum, nihil ab insidijs uacuum, ac quietis nihil, interdum famis, interdum sitis, aliquoties frigoris, aliquoties æstus ui maxima urgente, omnia insuper uulnerū plena, cædis & mortis, timor continuus, pugna perpetua, parum lætitiæ, parum securitatis, quādo ipsius belli euentu incertius non est aliud quicquam, unde fit, ut uictor à uictore crebro uincatur, & uictoria plurimū cruentosa. Ita humana uita nunquam periculorū, nunquam laborum expers, semper alterius sortis timens.

semper

semper animi pendens, sollicita, anxia, misera, caduca, sexcentis obnoxia malis, modo læta, modo tristis, modo sana, modo ægra, nunc cum animi affectibus, nunc cum corporis uoluptatibus conflictatur, nunc cum inuisibilibus dimicat aduersarijs. Vnde apostolus ad Ephesios: Non est nobis colluctatio aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitie in coelestibus. &c. Item rerum omnium indiga, inconstans, quæ neque copia satiatur, nec inopie est patiens, sic, ut mediocritatis modis omnibus nunquam sit particeps, & ad extremum sui ipsius exitus penitus ignara. Hæc igitur militaris uita est, quam uiuimus, cui ante finem belli triumphare non permittitur, uti illud indicat,

Qui perseuerauerit usque ad finem, hic

saluus erit.

CCCLXXXIX

Qui perseuerauerit usque ad finem, hic saluus erit. Istud Christi oraculum hodie passim prouerbij uice nullius nostrum in ore non est, cum uult innuere debere unumquenque omnibus horis esse bonitatis amantem, atque ne digitum quidem à recto discedere, & quicquid aduersi contingat, illud magno sustinere animo, quo ultimus dies qui de omnibus haud perperam iudicat, reddere præmium laborum iure queat optimo. Sanè, uti diuus ait Hieronymus, non coepisse, sed perfecisse, uirtutis est, quoniam nobis ante exitum uitæ cuncta sunt

incerta. Quod propheta Ezechiel perspicue demonstrat, inquit: Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit, & impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Proinde usque ad finem, ut dominus consulit, pugnandum est, inter eiusmodi mutabiles rerū uices, quas proxime præstrinximus, ac illud sedulo studendum, ut in officio integritatis continenter maneamus, cum mortalium nemo antea ut dictum est, dici queat beatus. Quamobrem Christus ad hunc modum hortatus est suos apostolos ad perferendas afflictiones, quas erant ab impijs idolorum cultoribus passuri, quæ illis postremo certam peperere salutem.

Omnia quaecunq; uultis, ut uobis faciant homines,

sic & uos facite illis.

CCCXC

Præscriptum Christi in adagium olim apud omnes mortales uersum, Lex enim naturæ hæc est, & omnium regina, qua secundum ipsam naturā, iubemur non lædere, non nocere, non detrahre aliquid cuiquam, quo sic humana seruetur societas, quā dirimere magis contra naturā est, quàm mors, quàm dolor, quàm egestas. Quare scite admodum Cicero in officialibus libris ait: Ergo unum debet esse omnibus propositum, ut & eadem sit utilitas uniuscuiusque, & uniuersorum, quam si ad se quisquam rapiat, dissoluetur omnis humana societas. Hæc Cicero. At nemo homo in ea re peccabit, si memor prouerbij huius, non fecerit alteri, quod sibi fieri

fieri non uult. Hæc autem nos quàm maxime hortantur ad liberalitatem, beneficentiã, & popularitatem, tam maxime deterrent ab alieni detractiõne, offensiõne, atque omni dolo & fraude.

Manus eius contra omnes, & manus omnium

contra eum.

CCCXCI

Manus eius contra omnes, & manus omniũ contra eum. Ecce præmium uiolatori legis naturæ debitum, qui ab omni humanitate & gratia abhorrens, aduersariorum quos sibi fecit, telis conficitur. Quadrabit in hominem seditiosum, peruersum, rapacem, quietis & pacis inimicum, cui apprime rixæ, discordiæ, simultates, rapinæ, cordi sunt, adeò ut nunquam careat aduersarijs, à quibus dilaceretur, uexetur, perturbetur perpetuò. Sed ad uaticiniũ ueniamus, quod adagij forma, uti ostendimus, non uacat. Ita Agari ancillæ Aegyptij generis diuinitus nunciatum fuit, quandoque futurum, ut Ismaël eius filius, quem ex Abraham genuerat, auctor noui generis in terra Arabia esset, quod non potuit fieri, nisi per uim ea loca de Arabibus caperentur. Equidem hinc potissimum discordiæ gignuntur, quia dum pro se quisque sua tueri nititur, necesse habet resistere ijs, qui bona per iniuriam auferre contendunt. Non caruit successu oraculum, nam Ismaël duodecim genuit filios, qui teste Iosepho, omnem eam regionem, quæ ab Euphrate flumine, ad mare Rubrum pertinet, occuparunt. Vnde Ismaëlitarum genus, qui deinde

Agareni dicti sunt, & ut Eusebio placet, postremo Sacraceni. De hac historia abunde fit mentio in Genesis libro cap. xvi.

Sensus hominis proni ad malum. CCCXCII

Sensus corporis in homine ratione orbato in malum proni sunt, quod ducant ipsum hominem ad delectationes, quales sunt aurium, oculorum, tactuum, odoratio-
num, & saporum. Iste autem, teste Cicerone, in Tusculanis, habentur omnes unius generis, ad perfundendū animū, qui in eiusmodi delectatiōibus facile marcescit, nisi ratio modum ponat, reuocetq; eum ab assensione. Atque ita intelligentia in sensibus uitiosa esse potest, de qua idem Cic. in Horten. late edisserit. Hinc in adagiū illud domini oraculum, Sensus hominis proni ad malum, quod in geneseos libro refertur, uersum est in eos, qui more brutorum, eiusmodi sensibus minime sanis ducuntur. At si sani sint, & ratione moderentur, tunc in ijs maxima ueritas atque utilitas existit. Sed quotusquisque est, in quo diu sani esse possint, cum id per animi affectiones minus omnino fieri liceat? Ex quo in eos, qui ita uincuntur, illud conueniet,

Computruerunt iumenta in stercore suo.

CCCXCIII

Computruerūt iumenta in stercore suo. Metaphora ualde prouerbialis à Ioël propheta usurpata, ad denunciandum tribubus Iudæ & Hierusalem uim futuræ cladis, cum uel iumenta fame peritura essent. Elegāter hærebis

hærebit in homines sceleratos, quibus fœde uiuendo, mors turpis accidit. Ex eo figura deducta, quod iumenta morbo uel fame debilitata iacendo super suum steræcus, uitam finire soleant.

Qui soluerit pactum, nunquid effugiet?

CCCXCIIII

Sententia Ezech. prophetæ ualde mehercule proverbialis, & præsertim memoria nostra, cum fidem fallere, bene multi nihil pensi habeant, perinde quasi in iureiurando quo fides datur, nulla insit religio. Igitur in paroemiariū numerum duximus meritò referendam, quæ dubio procul ex usu legentium erit, cum ex prophetæ oraculo, perfidos tandem aliquādo daturus poenas intellexerint, quod sentit Sedechias rex Iudæorū. Hunc Nabuchodonosor rex Babylonis postquam Hierosolyma potitus est, præfecit suæ genti, exacto ab eo iureiurando. Ille postmodum amicitiam perfidiose aspersionatus cum Aegyptijs clandestina consilia contra Babylonium, conferre cœpit, sed re cognita, dum salutem fuga petit, capitur cum filijs, quibus necatis, ipse luminibus priuatur. Historia in regnorū libris obuia est. Hinc propheta inclamat: Qui soluerit pactum, nunquid effugiet? Teneant memoria eiusmodi oraculum nonnulli principes nostri, qui noua quotidie fœdera inter se faciunt, ueterum semper obliti, quos credere licet, fidem dare, secūdum illud Euripidis, quod Cicero in offic. refert. Iuravi lingua, mentem iniuratam gero.

Ex quo sine fine, bellū alij alijs faciunt, dum unusquisq; id quod in rem suam fore iudicat, nō quod liceat, & honestum sit, sequitur, qui tamen non effugiunt. Vidimus principes permultos propter iusiurandum uiolatū, uita nōnullos spoliatos, alios regno deturbatos, alios claudibus affectos. Hinc apparet Ciceronis sententiam longe uerissimā esse, qui in Offic. probat ea quæ honesta nō sunt, ne utilia quidem esse. His exemplis generatim omnes moniti uocem prophetæ uacuo animo audiant, ut eam altius in pectore condant, qui iurare idem atq; peierare ducunt, & utrunq; precio interdum faciunt.

Noli respicere post tergum. CCCXCV

Ad prouerbij formā attinet illud, Noli respicere post tergum, quod euitandi periculi causa, Loth ab angelis præscriptum est. Recte ei accommodabitur, quem admonuerimus non debere studiosius quærere, quid sit futurum cras, ut ne frustra in re uexetur, quam ut futuram certò scire non possit. Videtur sumptum à fugientibus, qui sibi timentes soleant respicere, an sint, qui à tergo sequantur, ac ita interdum ea interposita mora, ab insequentibus intercipi.

Bos cognoscit possessorem suum. CCCXCVI

In eum qui agnoscit beneficia, & obseruat illū, à quo acceperit, belle congruet illa prouerbialis metaphora ab Esaia usurpata, Bos cognoscit possessorem suum. Potest non minus concinne in ingratum torqueri, argumento à minore sumpto, si enim bos animal stolidum
suum

suum nescit, nescit autem recte bubulcum, cum præsertim ille bubulcat, is meritò in brutis habendus, qui à bove intelligentia uincatur, ut de se bene meritos nō agnoscat. In hunc sensum propheta aduersus Iudæos, quod non essent cognituri filiū dei, cuius populus dicebatur, usus est. Huc uel pertinet illud ex eodem propheta: Filios genui, & exaltaui, ipsi autē spreuerunt me. De eo, qui hominem ingratum, ac aliquando per occasionem nociturū amore prosequitur, ac fauore, & gratia complectitur. Ita Iudæi deū patrem creatorem neglexerūt, Christum eius filium seruatorem occiderunt.

Arare boue & asino.

CCCXCVII

Arare boue & asino, eleganti atq; prouerbiali allegoria quis dicitur, cum nescit officia distribuere, Verbi gratia, Si quispiam adhibeat ad consiliū de rebus grauioribus habendum, ciitharædum, aut musicū, in quibus summa semper est leuitas, item si ad ius dicendum, theologum iurisconsulto adiungat, nel ad disputationē diuinitatis habendam, iurisperitum theologo copulet, aut uirilia munera mandet sceminæ obeunda. Et deniq; sola distantia, atq; ineptitudo locū prouerbio facit. Figura inde ducta, quod asinus ferendis sarcinis ualet, nō item aratro trahendo, contrā quā bos ualentissimus ad arandum, tam ineptissimus ad onera importanda. Nos autem per eiusmodi allegoriam monemur uniuscuiusq; hominis ea in re opera uti, qua ille ualeat. Refertur in deuteronomio in hanc quoq; sententiam.

A

Velamen ante oculos ponere. CCCXCVIII

Sedes princeps pudoris in oculis atque genis existit, quod in his aduentante pudore, rubor repente ostendatur, illi sua sponte se demittant. Ponere igitur uelamen ante oculos, est uelare, ut ne pudeat. Ita Abimelech Geraræ rex Saram Abrahamæ uxorem quam rapuit, credens esse illius sororem, sic uir ob metum, eam appellabat, posteaquã uiro reddiderat, ac non mediocri pecuniæ summa eum donarat, consolatus est, atque ab omni infamia & pudore uacuam facere studuit, dicens: Ecce, mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in uelamen oculorũ ad omnes, qui tecum sunt. Quod perinde fuit, ac si dixisset, Ecce, non affeci te iniuria, sed beneficio, atque hæc purgatio tua erit, hoc seruata pudicitia testimonium. In genescos libro nota est historia. Conuenit quoties significabitur, per aliquod egregium facinus, pudorem procul actum, & quicquid labecule suspicio aspersisset, illud iam deletum. Vel simpliciter quis dicetur uelamen oculis obduxisse, cum nihil erit, quod pudeat. Aut si libet in malam partem capere, Velamen ob oculos ponere quempiam dicere possumus, qui impudentissimus est, & nescit agnoscere scelus, secundum illud adagium, quod alibi retulimus, Perfricui frontem. Huc alludit Petrus apostolus epistola prima, capite secundo: Charissimi obsecro uos. & subdit: Quia sic est uoluntas dei, ut benefaciendo obturetis os hominibus ignorantibus tanquam liberi, & non

Et non quasi uelamen habentes. Item ponere uelamen teste Origene, quis scienter dicitur, qui non uult intelligere. Ille enim differens hunc Exodi locum: Moses impletis sermonibus, posuit uelamen super faciem suā, ait: Ille qui abscondit aures suas, ne audiat, et terga in faciem legentis obuertit, dicendus est uelamen habere superpositum cordi. &c. Vel cum uolumus notare hominem iampridem minime insolentem infamiae, eleganter licet dicere, eum uelamen ante oculos posuisse, ut deinceps non audeat, propter eiusmodi infamiam, tollere oculos, aut circumspicere, Sapientia dicente: Dum putant se latere, in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis uelamēto dispersi sunt. Leges ista cap. xvij. in libello Sapientiae.

Cor contritum et humiliatū, deus non despicit.

CCCCXCIX

In eum qui ob peccatum, accipit dolorem, et animū quamdemissiū, subiectiūq; gerit, adeo ut uenia dignus esse putetur, id enim deus in primis purgationis genus admittit, congruet illud prophetae ē psalmo quinquagesimo, Cor contritum et humiliatū deus non despicit. Sequitur, ut eo magis homo homini parcere debeat, si poenitentiae signum eiusmodi apparuerit. Conterere autem, est affligere sese, dicente uel Hieremia: Contritum est cor meum, in medio mei, et contremuerunt omnia ossa mea. Et humiliare, eo uerbo non nemo et si nescio, quā bene, utitur, humilem,

hoc est, summissum reddere. Illud pœnitentiã, hoc mansuetudinis perseuerantiam indicat. Cæterum cor teste Plinio, unum ex uisceribus, fons est uitæ, in quo habitat mens, omniumq; sensuum ac uenarũ receptaculum inest. Hoc proinde ponitur, pro ingenio, prudentia, memoria, intelligentia, sapientia, fortitudine, perspicuitate, concordia, discordia, amore, uoluntate, delectatione, audacia, ferocia, ignauia, stultitia, duritia, grauitate, & crudelitate. Vnde cordatus homo, coraculum, concors, recordor, excors, uecors. Hæc autem significata passim in sacris literis prouerbialia reperiuntur, ita ut tot indidem adagia orta sint, quot eius propè uocabuli usus sunt. Quare operæ precium duximus, ex illis nonnulla colligere digna proculdubio istiusmodi prouerbiorum libello.

Cor obcæcatum.

CCCC

Eius cor obcæcatũ prouerbialiter habetur, qui continenter in errore uersatur, & non animaduertit, quid sibi expediat. Esaias: Excæca cor populi huius. Quod perinde est, ac si dicat, Aufer intelligentiam. Ad id alluditur, quod si Iudæi ad quos in primis seruandos Christus est missus, intellexissent, reliqui mortales non ueniente Christo, in errore perpetuo fuissent. Marcus de simili cæcitate ait: Erat enim cor eorum obcæcatum. Et apostolus ad Ephesios: Alienati à uita dei, propter ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis eorum.

Væ, qui

Væ, qui profundo sunt corde.

CCCCI

Væ, qui profundo sunt corde. Licebit accomodare, cum innuerimus illos plurimū decipi, qui sua prudētia, uel scientia nimium nituntur. Eo pacto Iudæi præ sua sapientia, dei scientiam nō magnificiebant. In eos Esaias clamat: Væ, qui profundi estis corde, ut à domino abscondatis consilium. Hinc colligere licet omnem ingenij nostri perspicuitatē obtusam esse, & propterea non debere nos nimium nobis sumere, ut ne scientia nobis damno sit. Metaphora inde deducta, quod profunditas immensa est, atq; nō facilis cognitu, quatenus uelit quis eam metiri, ut cor, id est, scientia longe maxima sit.

Væ duplici corde.

CCCCII

Simplex si quid sit, id facile undiq; uideri, circūspici, tangi potest, contrā duplex neq; totum cerni, neq; quauersum adiri. Vnde factum, ut quis purus, uerus, sincerus, & apertus, dicatur simplex. & duplex, in quo nihil nisi tectum, nihil nisi simulatum sit, quod & deo & hominibus sic inuisum est, ut qui eiusmodi artificijs instructi sunt, uno uel altero tēpore pœnas scelerū omnino luant. Ex quo in ecclesiast. libro inelamatur: Væ duplici corde. Id quod iampridē in prouerbij consuetudinem uenit, in homines fallaces suis se dolis modis omnibus tandem aliquando perdituros.

Elatum cor.

CCCCIII

Pars uanitatis summa est, ob res secundas, uel opes, uel quauis alia de causa, efferri, extolli, gloriari, dicēte

Cicerone in officialibus libris: Atque etiam in rebus prosperis, & ad uoluptatem nostram fluentibus, superbiam magnopere, fastidium, arrogantiamq; fugiamus, nam ut aduersas res, sic secundas immoderate ferre, leuitatis est. Hæc ille. Nempe ea munera partim temporum, & fortunæ caduca sunt, partim uirtutis & ingenij, nihil habent cōmune cum superbia, quæ uitium est, & suos cultores plurimū perdit, quod Ozia regi accidit. Is ob multas uictorias de hostibus partas, ac rerum opulentiam, usq; eo factus est superbus, ut uellet in templo adolere thura deo, quod ad sacerdotis officium pertinebat, quamobrem subito lepra correptus ad ultimum ea lue imputruit. Nota est historia libro Paralipom. secundo, ubi refertur: Ozias cū roboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suū. Hinc modus iste loquendi in prouerbiū abiit. Quadrabit autem in eum qui opulentia, potentiæ effertur, altumq; gerit animum, & uanitatis plenus, solū in opum ostentatione, honorum eminentia, uestituum splendore acquiescit, & deniq; præ se, cunctos mortales contemptui habet. In hunc Cicero in amicitia uerissime ait: Insuperbiente fortunato intolerabilius neq; quicquā fieri potest. Nimirum id nō sapientiæ est, sed potius stultitiæ. Atq; hic loquendi modus passim prouerbialis in sacris literis inuenitur. Ezechiel: Et eleuatum est cor tuū, in decore tuo. Item psal. lxiiij. Accedet homo ad cor altū. Et Machabæorum libro primo: Eleuatum cor eius.

Cor magnum.

CCCCIII

Cor magnum pro fortitudine, & audacia, uulgò capitur. Machabæorū in fronte libri secundi. Det uobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciatis eius uoluntatem, corde magno. Nemo non hodie hac prouerbiali figura utitur, cum de homine ualente, magno excelsoq; animo prædico sermonē habet. Figura est, ut dixi, quia animalia audaciora existimātur, quibus est paruū cor, & pauidiora, quibus prægrande. Cuius rei rationem Aristoteles tradit, quod corda grandiora minus caloris cōtinent, quā pro sua magnitudine, necessariū sit, ut enim in paruo, et magno domicilio tantundem ignis nō æque calefacit, sed minus caloris in magno sentitur, sic in ampliore corde, naturalis calor minus agit quā in mediocri, quo fit, ut sanguis frigidior sit, ex quo prouenit metus. Ad id etiam propheta Amos respexit inueniens: Et robustus corde inter fortes, nudus fugiet.

Cor leonis.

CCCCV

Quid, quod ista prouerbialis comparatio in cognomen iuit fortissimorum hominum? siquidem Ricardus Anglorū rex eius nominis primus ob excellentem animi magnitudinem, Cor leonis appellatus est, quod in nostra historia anglica susius exposuimus. Ex secundo regnorū libro schema desumptū, ubi scribitur: Et fortissimus quisq; cuius cor est quasi leonis, pauore solueatur. Ad id alluditur, quod leo sit animalium fortissimus, & cor audaciam ac ferociam designet.

Habere cor, Non habere cor. CCCCVI

Ille trito iam sermone prouerbio dicitur habere cor, qui firmissimus est, contra periculū, metum, atq; mortem. Non habere cor, aptatur ei, qui minus intelligit, qui minus considerat, qui minus sapit, & qui denique desidiæ deditus omnia effœminate, ignauiterq; facit. Declarat id Hieremias: Audi popule stulte, qui non habes cor, qui habentes oculos non uidetis, & aures, & non auditis. Habere cor mulieris. Effertur etiam hoc modo ad socordiam, atque infirmitatem denotandam, testis Hieremias. Speciatim in eos congruit, in quibus nihil uirtutis, nihil animi, nihil neruorū apparet.

Vnum cor. CCCCVII

Vnum cor locū prouerbio facit, cum magna animorū cōsensio significatur. Hieremias: Et dabo eis cor unū. Idem Ezechiel cap. xi. refert. Et in actis: Multitudinis autem credentiū erat cor unum, & anima una.

Cor diuisum. CCCCVIII

A superiore illud discrepat, Cor diuisum, cum studiū unius non consentit cum alterius studio. Ab Osec usurpatur dicente: Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Hinc disce omnis labis qua mortales inter se digladiantes afficiuntur, caput existere.

Prauum cor. CCCCIX

Prauum cor. De ijs, quibus fraudes, & doli cordi sunt, atque nihil est prius, quàm callida, & malitiosa interpretatione, astutiæ, sepius mendaciū ueritate, & menda

et mendacio ueritatem colorare. Hinc Hieremias clamat, Præuū cor hominis.

Cor hominis immutat faciem. CCCCX

Cor hominis immutat faciem. Ex ecclesiastici libro, dictum prouerbio celebratum, cuius usus peropportunus erit, cum innuerimus ex uarietate uultus, qui in facie apparet, omne elucere cordis arcanū. Porro licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu cōmoti sunt, aut uoluptate nimia gestuunt, quorum omnium uultus, gestus, uoces, motus, statusq; mutantur. Allusio inde deducta, quod cor mentis, et sensuum uti suprà est dictum, sedes sit. Atque ita facies certa existit cordis index.

Cor regum inscrutabile. CCCCXI

Cor regum aliud sit ab aliorū cordibus, necesse est, quādo hæc per faciem indicem, sicut suprà patet, perspicui possunt, illud uero incomprehensibile est, quoniā regibus quicquid lubet, licet. Quapropter eorum uoluntates, uti præclare ait Sallust. plerunq; ut uehementes, sic mobiles, et sæpe sibi aduersæ sunt. A Solomone refertur, et hærebit in eos principes, qui fidem, qui rectum, qui honestū utilitate metiūtur. Vel in alios, quando eiusmodi rei infimus quisq; pro se facile studet.

Secundum cor. CCCCXII

Quicquid sub manus succedit, hoc est, ad optatū contingit, id secundum cor, trito iam uulgi sermone, fieri dicitur. Per hoc prouerbiale schema, in actis, deus de

David loquitur: Inueni David filiū Iesse uirum secundum cor meum. Accomodabitur unicuique, qui ex animi sententia, factus fuerit uoti cōpos. Sed quatenus id factū iri speres, audi prophetā ipsum docentem: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Ego dormio, cor meum uigilat. CCCCXIII

Cantica prouerbiali specie canunt, Ego dormio, cor meum uigilat. Pro eo habendum est, atque si dixisset, Ad peccata populi conuiueo, mox de eo supplicium sumpturus dei persona agitur. Ceterū competet, cum quis innuerit se artificio agere, ac studio suæ causæ indormire, quā est deinde strenue acturus. Vel simpliciter quando aliquis pro loco & tēpore tacet, sed interim quid sit factururus, secū gnauiter cogitat, meditatur, deliberat.

Vinum & musica letificat cor. CCCCXIIII

Vinum hominis mentē, teste Plinio, exhilarat. Hinc Vergilius: Adsit lætitiæ Bacchus dator. Musicæ uero dici uix potest, quanta sit uis, cum ad incitandos animos, tum ad delectandos, ac contrahendos, quod declarat Plato, cuius testimonium Cicero de legibus citat, inquiens: Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros, atque molles influere, quā uarios canendi sonos, quorū magna uis est, in utranque partem, nanque incitat languentes, & languescit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit. Hinc prouerbiū natum, Vinum & musica letificat cor. Extat in ecclesiastici libro, & propheta psalmo centesimo tertio:

Vinum

Vinū lætificat cor hominis. & alibi: Cantate, & exultate, psallite. Adagium usui erit, cum significauerimus uino, & cantu pellendas esse curas, quibus animus occupatus, facile tristitiam concipit.

Deus scrutator cordis.

CCCCXV

Quoties quis innuit humana consilia posse cunctos mortales latere, non item deum, protinus in ore habet illud Sapientiæ, Scrutator cordis est deus. Sic per id docetur neminem hominē debere ex eo minus à scelere abhorrere, quod illud posteaquā ædiderit, putet diutius occultari, qui quemadmodum iam satis constat, in errore est, & aliquando poenam luet, quoniā eius facta pariter ac consilia deo patent. Atq; hæc sententia non utiq; ab re, in prouerbum cecidit.

In maleuolam animam non intrat sapientia.

CCCCXVI

Non minus & ista Sapientiæ eiusdem sententia loco iam pridem adagij recepta in usu frequentissimo est, ubi quis ueterator ceterū sceleratus quo callidior & uersutior, hoc citius & sui ipsius interitus causa est, quod caret prudentia, quæ, teste Cicerone, docet quid expectere, quid uē effugere debeamus. Vel si placet, quod uocat sapientia, quæ est diuinarum humanarumq; rerum scientia, quā fraudibus & flagitijs nemo homo consequitur. Ita sapientia nō intrat in maleuolam animam, Hoc est, in hominem, quia constat ex anima, qua uiuitur, improbum, maledicum, fraudulentū, & ad faciendā

dam iniuriam instructum, cui nihil antiquius sit, quam omnia studia sua non ad hominū utilitatem, sed ad maleuolentiā sibi cumulandam conferre. Est in hanc quoque sententiam apud Græcos elegans prouerbum, Nullus prauus intelligit. Quod Plato in v. de legibus usurpat ita scribens: Atqui quantū bonum sit, quod præcipitur, suo ordine præparatū, quantumque prosit obsequentibus ciuitatibus, secundum antiquū prouerbum, nullus unquam prauus intelliget, sed expertus duntaxat, et æquis in moribus educatus.

Oculi domini respiciunt fidem. CCCCXVII

In mortaliū uita, nihil fide præstantius est, hæc enim iustitiæ, ac prudentiæ coniuncta efficit, ut quis iustus ac fidus apud reliquos homines existimetur, et apud deū charus habeatur, cum nulla alia re cum illis societate seruare, et cum hoc agere possit. Fides igitur est, per quam nos copulamur deo, et inter nosmetipsos, uitæ quasi cōmunitas continetur, quod Hieremias propheta declarat, inquit: Domine oculi tui respiciunt fidem. Hinc prouerbio prophetæ uerbum increbuit, quo nobis præcipitur, ut fideliter et deo seruiamus, et inter nos omnia agamus. Cæterū propheta hoc loco de infidelitate Iudeorū agit, qui etiam uerberibus corrigi non potuerunt. Vnde illud,

Fides tua te saluam fecit. CCCCXVIII

Quod deus respicit fidem, Mariæ Magdalene ideo exemplum proponam iam prouerbij uice uulgatum.

Ea

Ea peccatrix erat, ut euangelista perhibet, sed plena fidei ueniam à Christo petijt, & obtinuit, cui ille dixit, Fides tua te saluam fecit. Vide proinde, quantũ polleat fides, quam qui perdit, tantum abest, ut ullo habeatur numero, ut iam nihil possit ultra perdere. Congruit, cum quis ob seruatam fidem, beneficio afficitur.

Aliud uas in honorem, aliud in ignominiam.

CCCCXIX

Ad ostendendam personarũ uarietatem, & liberum alicuius arbitrium, audio passim istam metaphoram ab apostolo usurpatam adagij nomine iactari. Translatio est à figulo, qui uasa alia fingit, quibus cibaria inferantur, alia in quibus fiat urina. Ita Paulus de misericordia & iustitia dei nos docet, ne quæramus stolidæ rationem, inquit: O homo, tu qui es, qui respondes deo? Num dicet figmentum ei, qui se finxit, cur me finxisti ad hunc modum? An nõ habet potestatem figulus luti, ut ex eadem massa,ingat aliud quidem uas in honorem, aliud uero in ignomiã? Hæc ille. Sic utiliter nos monet, sorte nostra esse contentos. Cæterum pro iure nostro, personã quam agere uelimus, ipsi sumere possumus, itaque se alij ad grammaticam, alij ad medicinam, alij ad ius ciuile, uel pontificium, alij ad philosophiam applicant. Alij uero artificia, & quæstus secuti sunt mercenarij, mercatores, sarctores, lanij, piscatores, portitores. Cæteri à parentibus instituti agriculturam exercent. Ac ita sua quisque arte quam

sponte didicit, sit contentus, perinde ac isto prouerbio apostolico perspicue docetur.

Non est acceptio personarum apud deum.

CCCCXX

Non est acceptio personarum apud deum. Consuetudo tenet, ut uel hæc Paulina nobilis sententia loco prouerbij habeatur, in eos, qui diuini instituti obliti, hos amore, quod ciues, illos odio quod peregrini sint, persequuntur. Sed in malos iudices aptius torquetur, qui iudicando hominum personas, non iustitiam respiciunt. In impietate omnia ista habenda sunt, eodem apostolo ad Ephesios docente: Hortor itaque uos ego uinctus in domino, ut ambuletis. Et subiicit: Unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus, & pater omnium. &c. Hinc intelligitur homini Christiano Christianum non esse alienum, quemadmodum de hac re in commentario nostro in dominicam precem demonstrauius, cum deus sit pater omnium. Quid, quod & Cicero in officijs, personarum respectum non habendum iudicat? Male etiam inquit, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Peneus apud patres nostros, Papius nuper. Nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est, non licere, quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus, & Scaeuola, usu uero urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est. Et Plato in v. de legibus, de eadem re ita præcipit: Ad peregrinos uero sanctissima esse foedera, quisque cogitet, ferme enim omnia

omnia contra peregrinos peccata, præ illis quæ inter
ciues cõmittuntur, ultori deo curæ sunt. Nam cum pe-
regrinus amicis cognatisq; careat, maiorem & apud
deum & homines meretur misericordiam. Hæc Plato.
Cæterũ Paulus ita Iudæorũ insolentiam coërcere cona-
batur, qui se propiores deum, leuiter iactitabant.

Pater flagellis, ego scorpionibus uos cædam.

CCCCXXI

Principes Iudæorũ multis à Solomone affecti incom-
modis, post illius mortem, adiuerunt ad Roboam filiũ,
rogaruntq; ut se leuaret eo iugo à patre imposito. Iu-
uenis intra triduum, se ad rogatum responsurũ promi-
sit, ac interim consilij capiendi deliberatione intentus,
primo cum suis consiliarijs ætate grauioribus, de ea re
agitauit, qui consuluerunt, ut populum indulgentia tra-
ctaret, deinde suos æquales ad consilium adhibuit. Hi
persuasērūt, ut acriter responderet. Itaq; s̄preto senum
consilio, sic populum, ut in libro regnorum tertio est,
fertur allocutus: Pater meus posuit super uos iugum
grauē, ego autem addam super iugum uestrum, pater
meus cæcidit uos flagellis, ego autem cædam uos scor-
pionibus. Eius rei indignitate permoti principes, Hie
roboam sibi regem optarunt, Roboam uero Iudæ rea-
gno contentũ esse coëgerunt. Hinc responsum Roboam
in prouerbium cessit, cuius usus est, cum significamus
cuiuspiam principis sæuitia, publicas res miserrimũ in-
statum perductas, in multo miseriorem, ac deteriorem

successoris tyrannide peruenisse. Exempli causa. Memoria nostra, bona Italorum pars suorum principum crudelitatem, & auaritiam horrens, ut quæ iam erat capite diminuta, neutiquā inuita Gallorum, & Hispanorū iugum subiit, at paulò post maioribus pressa malis, amissos principes desiderare coepit. Atq; ita sæuitudo rectorū ut populis semper malo est, sic ipsis rectoribus bono perraro est, quando uno uel altero tempore, aut imperio, aut uita spoliatur. Et talis plerunque est tyrannorū finis, & uita, in qua, ut Cicero ait, nulla nimirum fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia. Sanè quæ natio non sui principis comitatem, non benignitatem, non gratum animum diligit? quæ superbum, quæ crudelem, quæ ingratum non aspernatur, & odit? Quare addiscant, qui alijs præ sunt, ut prosint, non obsint, quantum abesse debeat, ut regnando, flagellis aut scorpionibus utantur. Allusio fit ad id, quod scorpio sit genus scutiæ, ut sunt rubi aculeati, habeatq; in summitate glandes plumbeas, quo carnem magis lædat.

Honor regis iudicium diligit. CCCCXXII

Non est, quod princeps scorpionibus, de quibus proxime facta est mentio, utatur, qui ad puniendum, non iracundia, sed æquitate, & ad iudicandum iustitia, & honestate duci debet. Ex quo Plato in xij. de legibus ait: Cauere autem pro uiribus, debet quisquis aliquem iudicaturus est, ne sponte, aut inuitus supplicium, multa

tam uic

tamūc falso aut non meritò inferat, iudiciū enim uirgo quædam pudica esse uere dicitur. In hanc sententiam uulgus frequenter illum prophetæ uersiculum ut pro uerbalem citat, Honor regis iudicium diligit. Cæterū apud prophetam id agitur, ut quisq; de seipso prius iudicium faciat, atq; inde æternum regem honoret.

Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.

CCCCXXIII

Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Vetus fuit apud Hebræos prouerbiū, ex eo receptum, quod præceptū erat, uti in Leuitico scriptum legitur, Diliges amicum tuū, sicut teipsum. Vnde colligebant inimicum odio habendum, quod Christus impugnat, uelut alibi ostendimus. Licebit uti prouerbio, cum propinquitās uicerit humanitatem, amicitia uerecundiam, odium iustitiam. Porro humanitatis partes sunt, inimicos non insectari, uerecundiæ, homines non offendere, iustitiæ, non uiolare.

Sol oritur super bonos & malos.

CCCCXXIII

Sol oritur super bonos & malos. Si placuerit aliquando omnia ostendere, ad usum hominis in terra creari, & similiter opes atque honores cōmunia omnibus esse, recte hac euangelica allegoria utemur. Sed uenustius hærebit, cum significauerimus, iuxta dignis ac indignis honoribus honores deferri, citra omnem morum, ac personarum delectum.

Si oculus tuus scandalizat te, erue illum, &
abijce abs te.

CCCCXXV

Figura euangelica est, quæ ualeat ad ostendendū, nullius ne quidem amici causa esse peccandum, cum lex in amicitia quā non uno in loco Cicero docet omnem propinquorū colligationem superare, sit, ut neq; rogemus turpia, nec faciamus rogati. Igitur quicquid nobis impedimento est, cur minus recte agamus, quamuis charum, quamuis iucundū abijciendū est. Ab oculis facta trāslatio, quod pars sint corporis preciosissima. Vnde ille adagio, Pupilla oculi charior, & Ferre in oculis, pro ualde diligere. Vel quod nunciū cordis habeantur, in quibus infideat animus, & maxima amoris, & odij indicia appareant. Quod attestatur Cicero de Orat. Oculi sunt, inquit, quorū intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorū significamus. Plautus oculos pro animo itidem ponit. Nam ego quidem meos oculos habeo, nec rogo utendos foris. Itē pro indicio, Cicero in sermone de amicitia usurpat. Ex quo ista significata in uarios loquendi modos recepta sunt, qui penē omnes apud sacros autores, imphēse pro uerbales inueniuntur. Quare nonnullos apposite referre, & in adagiorum numerum adscribere placuit. Ceterū ad prouerbij explanationem redeo. Christus per istiusmodi præscriptum, de oculi impedimento, iubet uoluptatem huius sensus uidendi si uitiosa sit, exterminandam, quia oculi sunt in ea plurimum principes duces,

duces, non autem quemadmodum vulgus insulse suspicatur, ut quis sibi oculos fodiat.

Aperire oculos. CCCCXXVI

Aperire oculos ille dicitur, qui cognoscere, intelligere, item cauere, considerare, attendere, providere, prospicere, animaduertere nititur. Ita primi parentes post peccatū, uti in Genesis libro est, oculos aperuerunt. Ita cum quis admonetur, ut caucat, vulgò subditur, Aperire oculos. Ille præterea aperit alteri oculos, qui si nō esset nō uideret, secundū illud in numeris: Protinus aperuit dominus oculos Balaā. Translatione facta ab oculorū intentione. Ad priorē sensum alludit Cic. cum in paradoxis ait: Nam nos quoq; oculos eruditos habemus.

Claudere oculos. CCCCXXVII

Esaias cap. vi. Et oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, Id est, ne doceas, ne instituas. Idem alibi: Et claudit oculos suos, ne uideat malum. Vtraque prouerbialis figura est, in eum, qui alterum dementat, & qui de industria ad aliquid conuiuet.

Auferre oculos. CCCCXXVIII

Non auferet deus à iusto oculos, dixit Iob, Id est, nō intelligentiam, non cognitionem abripiet. Ducta metaphora ab hostibus, qui plerunque captiuos tantum luminibus priuant, uel à carnificibus, qui iussu magistratū, damnatis oculos effodiūt. Quadrabit in eum, qui alterum suo arbitratu, quo uult, uti cæcum ducit, regit, ac insatuat.

Auertere oculos.

CCCCXXIX

Auertere oculos dicebatur, cū quis sensus refrenabat, ut ne per eos peccaret. Ita in psalmo refertur: Auertere oculos meos, ne uideant uanitatem. Auertit item oculos qui à re quapiam subitò abhorret, uel in alterū odium præ se fert. Seneca: Odia multorū sub oculo latent.

Oculos habent, & non uidebunt.

CCCCXXX

Oculos habent, & non uidebunt. Citauius in prioræ editione hunc psalmi uersiculum, sed non explicuius. Itaque de homine frequentatur, qui in rebus apertis, ijsdemq; manifestissimis hallucinatur, perinde ac si non uideat. Vaticinium in Iudæos fuit, qui Christum uidentes non agnouerunt. Hieremias itidem: Habentes oculos non uident.

Inuenire gratiam in oculis domini.

CCCCXXXI

Inuenire gratiam, in oculis domini scienter diceris, cum te apud uirum quempiā principem, in gratia posueris. Contrà ille qui ualde diligit, longe elegātissimo loquēdi modo, dicitur ferre in oculis. Cicero ad Quintum fratrem: Balbum in oculis fero. Illud superius usurpatur à Dauid, qui Achi regi ait: Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbium regionis huius, ut habitem ibi. Nota est historia in primo reg.

Oculi hominū insatiabiles. CCCCCXXXII

Oculos insatiabiles prouerbiali figura illi habere censentur,

sentur, qui quantum uident, tantum appetunt. Vtitur adagio Solomon. Congruit in longe cupidissimos. Potest perbelle in uoraces et manducones applicari, quos non usque eo cibaria, quàm ipsorum cibariorum copia delectat, quasi uelint etiam oculos pascere. A uentre figura petitur.

Annuere oculis. CCCCXXXIII

Propheta psal. xxxiiij. admonet eos esse cauendos, qui annuunt oculis, inquiens: Non supergaudeat mihi, qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Forma loquendi prouerbialis ab impostoribus ducta, quod soleant oculorū nutibus, inter se significationē facere, cum tempus uenit petendi quem a piam dolis, quem circūueniendum destinaissent. Refertur etiam ab Esaia in mulieres lasciuas: Et dixit dominus pro eo, quod eleuatæ sunt filia Syon, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorū ibant.

Fornicatio, id est, impudicitia mulieris, in extol

lentia oculorū. CCCCXXXIII

De mulieribus tam impudicis, quàm impudentibus, uulgo passim iactatur ex libro ecclesiastici sumptum, quod quem admodum demittere oculos, signum est honestatis, sic atque huc atque illuc uertere, ac tollere, improbitatis. Alludit ad illud diuus Petrus: Oculos habentes plenos adulterij.

Dona excæcant oculos. CCCCXXXV

Dona excæcant oculos. Eiusdem autoris scitum non

sine prouerbij nomine, tritū, in eos, quibus nihil est potius, quā utilitatē sequi, ita ut muneribus capti nō uideant, quid sibi uelit honestū, quid iustitia, quid ratio.

Lumen oculorum non est cum eo.

CCCCXXXVI

In eum qui uitij addictus non agnoscit errorem, non attendit, quid expediat, non audit monitorem officij, tam utiliter, quā tempestiue iactabimus illud psalmi xxxvij. Lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum, non est cum eo.

Ardere oculos.

CCCCXXXVII

Ardere oculos cuiuspiā prouerbiali figura dicimus, qui ualde irascitur. Hester cumq; eleuasset faciem, de Assuero rege loquitur, & ardentibus oculis furorē petitoris indicasset, regina corruit. Indicium autem iræ in oculis fieri, testatur Seneca lib. de ira primo, dicens: Ita irascentiū eadem signa sunt, flagrāt, emicāt oculi. &c.

Placere oculis.

CCCCXXXVIII

Aliquid iam prouerbialiter placere oculis dicitur, quod uni, nō item alteri probatur. Inde figura deducta quod iste sensus facile decipitur, ita enim fit, ut remi in aqua fracti uideātur. Quocirca usu uenit, ut mulier minus formosa oculis tuis placeat, at formosissima nō placeat, & sic quemadmodum ducunt oculi, iudiciū facias. Eò pertinet iudiciū Sansonis de uxore ducēda. Dixitq; Sanson ad patrem suū, Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis. Erit locus prouerbio peculiaris, quādo significabitur,

gnificabitur, id tantū haberi pulchrū, quod placet oculis. Sanfonis autem historia in iudiciorū lib. est.

Non rectis aspicere oculis. CCCCXXXIX

Nō rectis aspicere oculis, vulgò ille dicitur, qui tantū abest, ut alterū diligat, ut etiā mirum in modū oderit, de eoq; male cogitet. Ita Saul rex Iudeorū indicauit se tacito odio insectari Dauid. Vnde lib. reg. i. est. Non rectis ergo oculis, Saul aspicebat Dauid, à die illa deinceps. Sed usus tenet, ut ita efferatur, Toruo aut obliquo aspicere oculo. Ex eo figura deducta, quod oculi mente regātur. Ad id alludit Poëta de Didone in vi. Aeneid.

Talibus Aeneas ardentem & torua tuentem

Lenibat dictis animum, lachrymasq; ciebat.

Ille solo fixos oculos auersa tenebat. Quadrabit in hominem maleuolum.

Vmbras montium uidere. CCCCXL

Vmbras montium uidere. Vetus ac elegans fuit olim prouerbium in eos, qui leui auditione permouebātur, paruaq; pro magnis, uel uana pro ueris habebāt. Refertur in iudiciorū lib. Cumq; uidisset populum Gaal, dixit ad Zebul, Ecce de montibus multitudo descendit. Cui ille respondit: Vmbras montiū uides, quasi capita hominū, & hoc errore deciperis. Figura inde trahitur quod mons magna sit moles, & eius umbra sole praesertim praecipitante, longe maxima, quae tamen uana est, & eius magnitudo minime timenda. Quadrabit in stolidos, & hallucinantes.

Expedi, ut pereat unum membrorū, & non totum corpus mittatur in gehennam. CCCCXLI

Expedi, ut pereat unum membrorū, & non totum corpus mittatur in gehennā. Nemini non etiam nunc ista euangelica figura impense prouerbialis in ore est, quoties significatur minus damnum maiori anteponendum. Porro ita fit in membris, quorū si aliquod sanguine aut spiritu carere, aut putrescere cœperit, protinus amputatur, ut ne noceat reliquis partibus corporis.

Expedi, unum hominem perire pro populo.

CCCCXLII

Oraculum Caiaphæ, de Christo, qui pro salute nostra, uoluit mortem oppetere, in prouerbio apud uulgus est, quoties significatur damnum ab uno factum non debere uniuerforum aut multorū detrimento sarciri, imò & aliquem unum si pro salute aliorum ad supplicium postuletur, potius tradi. Exempli gratia, Si ciuis à finitimis spoliatur, præstat ut ille solus eam iacturam patiatur, quàm quod ciuitas ob id ipsum, in bellū ruat. Vel si à principe autor seditionis duntaxat ad necem petatur, expedi, ut tradatur. Aut si quis liberandæ, conseruandæue patriæ studio, uitæ periculum adeat, quod Mutius Scauola homo Romanus fecit. Is Porsenam Hetruscorū regem urbem obsidentem ita sua deterruit audacia, ut statim facta pace, obsidionem soluerit. Fuit Caiaphas pontifex apud Iudæos, qui, teste Iohanne euangelista, persuasit ipsis Iudæis e republica fore,

fore, ut Christus morti dederetur pro populo, uaticinio natus id, quod postea accidit.

Non in die festo. CCCCXLIII

Non in die festo. Vfus ita tenet, ut cū quis innuit per religionē, non licere aliquid agi, protinus inferat, Non in die festo. Ita Iudæi mortem Christo intentantes sub paschales dies, uerebantur, ne id negocij non possent conficere, nam cum per eos dies, undiq; multitudo Hierosolymam conflueret, & bona hominū pars Christo ut deo honorem haberet, periculū erat, uti inquit Hieronymus, si caperetur, ne à manibus insidiatorū eriperetur, proinde nefario negotio usq; eo supersedendum existimabant, dum festi dies præterirent.

Orate, ut non fiat fuga uestra hyeme, neque

sabbato. CCCCXLIII

Multum interest, quo tempore quid cadat, adeò ut ipsa calamitas ratione tēporis, leuior, grauiorue fiat. Verbi causa, Nocturna prælia longe periculosissima sunt, quod si res male geratur, parum in fuga præsidij est, cum quis hostem non internoscit, & ob locorū insolentiam nesciat, quo se tuto uertat. At interdiu omnia longe tutiora sunt. Item religionis superstitio multum uariat. Vnde in prouerbium deductum, Orate, ut non fiat fuga uestra hyeme, neq; sabbato. Quadrabit, cum auemus, ut deus det nobis in rebus aduersis subsidium, in calamitate, calamitatis finem, & in morte, facilem uitæ exitū. Ad id alluditur, quod fuga hyeme propter

anni tempus, minus expedita tutaq; est, & sabbato die apud Iudæos sacro, per leges, nulli licebat, quicquam agere, ne quidem longius iter facere, aut fortunarum aliquid aliò exportare. Ita Christus prædixit futurū, ut Iudæi ad extremum delerentur. Est hoc oraculum apud Matthæum, cap. xxiiij.

Si laueris te nitro, maculata es. CCCCXLV

Si laueris te nitro, maculata es. Metaphora prouerbialis in hominē infamiae nota inuistū, qui sese purgare nequeat, deducta à fullonibus, qui uestimenta poliunt, eorumq; sordes nitro etiam lauant. Hinc Hieremias in populū quem uocat uincā, clamat: Si laueris te nitro, maculata es. Modus iste loquēdi apud cunctas nationes prouerbialis est, ut cū uelint innuere crimē aliquod nō posse purgari, dicāt, Aqua Thamesis, Ligeris, Rheni, Padi, Metauri, Tyberis, Ebri, Nili, non id dilueret.

Si dimiserit uir uxorem suam, & recedens ab eo nupserit alteri, nunquid, reuertetur ad eam ultra? nunquid non polluta & contaminata erit illa?

CCCCXLVI

Fuit hoc, teste Hieremia, apud Hebræos, prouerbiū, in mulierē libidinis intemperantia actam, quæ ne puni-cto quidem temporis, uellet carere uiro, & repudlata tametsi nō ita missa facta uideretur, quin posset priori uiro reconciliari. & addit, Nunquid non polluta erit? Cum superiore cohæret, ad ostendendū pudici- tiā in ijs rebus habendam, quæ recuperari non possunt. Apud Ouid.

Ouid. Oenone ad Paridem: Tu quoq; clamabis, nulla reparabilis arte, Læsa pudicitia est, deperit illa semel. Item ad id ualet, ut doceatur neutiquā facilem esse uiri ad uxorem impudicā receptum, aut hac iam corrupta non admittente, aut illo irato redire ad torum nolente.

Omne animal diligit simile sibi, Aut natura

appetit sibi simile. CCCCXLVII

Omne animal diligit simile sibi. Ex ecclesiastico est, & ualde prouerbiale, effertur apud uulgus, uel aliter, Natura appetit sibi simile. Quod in quamuis partem capias, uerissimū est, equidem nihil est, quod ad se rem ullam tam alliciat, & tam attrahat, quā morum siue bonorum siue malorū similitudo, aut alienet, quā distantia. Quibus fit, ut uidere liceat, probis bonos, ac improbis malos ui quadam naturæ trahente, facile copulari, adeò ut nihil sit amabilius, nec copulatius, quā ipsa morū similitudo. Hinc prouerbiū natum, uel apud Græcos, Simile simili gaudet. Et in Platonis conuiuio ponitur, quod Cic. in amicitia refert, etsi alijs uerbis, inquires: Nihil est enim appetentius similibus sui, nihil rapacius, quā natura. Et huius idem sensus, atque illius, quod suprā in numerum prophanorū adagiorum retulimus, Pares cum paribus.

Odio iniquo odisse. CCCCXLVIII

Suprà in altera editione, Odio perfectō odisse, explanauī amici esse, hic ab inimico iniquum odium proficisci placuit docere, quod in prouerbio est, in eos qui

nos immerito nostro oderunt. Carmen est propheta,
è psal. xxiiij. desumptum.

Odisse gratis.

CCCCXLIX

Effertur in hanc quoque sententiam illud vulgi sermone decantatissimū, Odisse gratis. Certe ex confesso, tam maleuoli est, sine causa, tum odisse, tum offendere alterum, quàm beneuoli gratuito afficere beneficio.

Vsurpat adagium propheta psalmo xxxiiij. Oderunt me gratis. Repetit illud ipsum Christus apud Ioannē: Sed ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.

Charitas ædificat.

CCCCCL

Seminariū unicum beneuolentiæ inter mortales, est charitas amoris species, quæ pro qualitate personarū, omnibus debetur, sed secundum parentes, maior liberis, proxima reliquis, ut sola charitate inter nos deuiamur, fiamusq; benefici, quando per eam uicissim alter alterum iuuat, uicissim fouet, uicissim ab omni iniuria prohibet. Quamobrem luculenter ait Cic. Charitate sublata, omnis est sublata è uita iucunditas. Non ab re igitur apostolus dicit: Charitas ædificat. Sumpta metaphora à murorum conditoribus, quod ut per istos opus crescit, ita per charitatē, beneuolentia inter mortales semper augetur, & ita charitas ædificat, id est, iuuat, prodest, opitulatur. Quadrabit, quoties significatur accessionem amoris inter quospiam, per mutua officia, in dies singulos maiorem fieri.

Mensuram

Mensuram confertam & supereffluentem dare.

CCCCLI

Duo sunt, teste M. Tullio, liberalitatis genera, unum dandi beneficium, alterum reddendi. De hoc agit Christus apud Lucam euangelistam, cuius istud est oraculum, Mensuram confertā & supereffluentem dabunt, in sinum uestrum. Metaphora deducitur ab ijs, qui frumentum mutuatū maiore mensura reddunt, quæ in adagium cecidit, ad indicandū nos debere maiora in eos conferre officia, qui nobis antea profuerint, more agrorū fertilium, qui multo plus afferunt, quàm accipiunt.

Omne donum perfectum desursum est.

CCCCII

Audio passim hoc diui Iacobi uerbum ueluti adagiū ab omnibus iactari, Omne donum perfectum desursum est. Cum uolunt innuere aut deo quicquid boni in nobis est, acceptum esse referendum, aut omnia nostra infirma, caduca, mancaq; esse, secundum illud Horatianū in Odis: Nihil est ab omni parte beatū. Cicero in Lelio idem dicit: Nec quicquam difficilius, quàm reperire, quod sit omni ex parte, in suo genere perfectum. Ad hoc ualet adagium, ut omnis hominum mentibus arrogantia discedat, intelligentium à deo proficisci, quodcunque perfectum est.

Hortus uoluptatis.

CCCCLIII

Quod scribit Ezechiel, Terra illa inculta facta est, ut hortus uoluptatis. Et Ioël: Quasi hortus uoluptatis

terra, coram eo, prouerbialem habet sententiã, cum locus aliquis amœnus, & uoluptuosus significatur, facta credo allusione, ad illum paradysum uoluptatis, in quo primi parentes à deo collocati fuere. Sanè recte quadrat, quemadmodũ enim in hoc parentes nostri peccantes omni uitæ felicitate sunt spoliati, sic qui in illo diutius uersantur, ad extremũ pereunt, quando sola uoluptas quæ honestati maxime aduersaria est, impedit consilium, animiq; lumen extinguit. Hanc Plato malorũ escam scite appellat. Et Cic. in oratione ad Rom. equites, in eos qui huic reginæ diligenter ac cupide ancillantur, clamat: O misera uitæ ratio, quæ tandiu resides in uoluptate, quandiu fortunæ possit libido. Vel simpliciter ad id alluditur, quod hortus qui exiguos fert fructus, potius uoluptatis quàm utilitatis causa colitur.

Terra lacte & melle fluit. CCCCLIIII

Fuit iam inde ab initio modus iste loquendi ualde prouerbialis, Terra lacte & melle fluit, uel manat. Is apud sacros autores passim obuius est, & præsertim apud Moysen, qui cum in Exodo & Leuit. tum in Numeris eo utitur. Est autem metaphora ab aquis sumpta, quod terra fluminibus irrigua pariter pinguis sit, in qua armenta pascuntur, quæ lactis copiam præbent, ac amœna, ubi apes nutriuntur, quæ mella ferunt, & floribus gaudent. Locus prouerbio perappositus erit, cum significauerimus in regione aliqua rerũ omnium abundantiam similiter, atq; amœnitatem inesse.

Pecunia

Pecunia tua tecū sit, in perditionē. CCCCLV

Pecunia tua tecū sit, in perditionē. Diui Petri oraculum in Simonē Magum fuit, ut est in actis, qui existimauit donū dei per pecuniā cōparari, & iam olim in prouerbiū exiuit, quoniā pecunia tum omni tempore, tum memoria nostra, cōtinenter bene multos mortales multis modis pdit. Olim Polydorū Priami filiū hęc bruta bestia uorauit, dicēte Verg. de Polymnestore Thraciū rege, qui illū occidit, Polydorū obtruncat, & auro Vipotitur. Sed omittamus uetera. Quotusquisq; est, quem nō teneat crescētis pecuniæ cura? ac nō omnia pati, nō omnia quīsturpia, fœdāq; facere cogat, si semel huic rei studere cœperit? Hos sexcēta pœnarū genera torquēt, ac demū consumiūt, alijs sese suis cōmoditatibus sponte fraudantibus, alijs à furibus aut tyrannis mortes atq; supplicia patiētibus. Hinc igitur prouerbiū fluxit, cui ne locū faciamus, Cic. sancte admonet: Pecuniæ fugienda cupiditas, nihil est tam angusti animi, tamq; parui, quā amare diuitias, nihil honestius, magnificētiusq;, quā pecuniam contemnere. Sic pecuniæ imperare oportet, non seruire. Pecunia si uti scias, ancilla est, si nescias, domina est. Cæterū apostoli oraculum non caruit euentu, Magus enim cum sua pecunia tandem male periit. Vide, quid fiet illis, qui Magi etiā nunc imitatores in re hac existunt? Hanc historiam nos lib. de rerū inuent. viij. cap. iij. subtilius explicauimus.

Qui amat periculū, in illo peribit. CCCCLVI

Qui amat periculum, in illo peribit. Ex ecclesiastici

libro est, ac iam olim apud uulgus, prouerbio incre-
buit in eum, qui sine causa, periculo se exponit. Quod
facere longe stultissimū est, cum in periculo continen-
ter uersemur, canente Flacco: Quid quisq; uitet? nun-
quam homini satis cautum est, in horas.

Scindere uestimenta. CCCCLVII

Scindere uestimenta prouerbiali allegoria quis dici-
tur, cum indignatur uehementer, aut abhorret, ubi au-
dit rem detestandam, execrandam, importunam. Ita
princeps sacerdotum scidit uestimenta, per id innuens
Christum maledixisse, quod non negasset esse se filium
dei. Nota est historia apud Matthæum. Sic Paulus &
Barnabas, quod Lycaones sibi, ut dijs honorem habe-
rent, sciderunt tunicas. Figura à Iudeorum consuetu-
dine deducta, autor diuus Hieronymus.

Aspergere se cinere, & induere sacco.

CCCCLVIII

Vt hoc indignationis, ita illud afflictionis, & poeni-
tentiae signū apud eosdem Hebræos erat, Aspergere se
cinere, & induere sacco. Esaias: Nunquid contorquere
quasi circulū caput suū, & saccū, & cinerem sternere?
Nunquid istud uocabis ieiuniū, & diem acceptabilem
domino? Et Ezechiel: Cinere conspergentur. Quid,
quod & in cinere dormiebant? Ionas: Sedit in cinere
rex. Hinc factū, ut cum uolumus quempiā significare,
cōmissorum poenitere, dicamus Iudeorū more, & iam
prouerbiali, Aspergere se cinere, et sacco induere. Illud
ad nos

ad nos non transiuit, hoc adhuc seruatur, præsertim à Niniuitarũ secta, uti de inuent. rerum ostendimus.

Non des mulieri potestatem animæ tuæ.

CCCCLIX

Non des mulieri potestatem animæ tuæ. Hoc ex ecclesiastico præscriptum est, iam pridem crebro vulgi sermone in adagium uersum, ut uir qui teste apostolo, mulieris caput est, per id admonitus, ne fœde, ac turpiter, siue amoris, siue stultitiæ causa, se mulieri dædat, quod qui facit, quàm miser sit, accipe à Cicerone, qui in paradoxis ea de re ita fatur: An ille mihi liber uidetur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, iubet, uetat? quid uidetur, qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Si poscit, dandum est, si uocat, ueniendum, si eijcit, abeundum, si minatur, extimescendum. Ego uero istum non modò seruum, sed nequissimũ seruum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. Hactenus ille. Hinc colligere licet, quid sit, quamobrem origo prouerbij neutiquam contemnenda habeatur.

Non est ira, super iram mulieris. CCCCCX

Illud ex eodem lib. adagione celebre est, Non est ira, super iram mulieris. Hinc Seneca: Muliebres est furere in ira. Conuenit in eos, qui more mulieris, facile irascuntur, quod turpe habetur, quia cum ira, ut ait Cic. nihil recte fieri, nihil considerate potest.

Sicut erat in principio. CCCCLXI

Solet vulgus in eum qui iterat peccata, non indecenter repetere illud, Sicut erat in principio, ex hymno Niceno, Gloria patri & filio. &c. qui tribus personis redditur, & Damasi Romani Pontificis decreto, in fine psalmorum adijcitur. Id perinde est, ut si dicamus aliquem ita in uitijis continenter esse, aut facto interuallo, ad illa animum rursus adiungere, sicut à principio facere consueuisset. Ita enim in malam partem plurimū huius sententiæ usus est.

Ibunt de uirtute, in uirtutem. CCCCLXII

Contra hoc, illud pugnat, Ibunt de uirtute in uirtutē. Quemadmodū enim leuitatis est, rapi ad uitia, quæ aliquando ut mala declinaueras, ita constantiæ, à uirtute nō discedere. Id agitur psal. lxxxviij. cuius hic uersiculus est. Equidem qui in hac uita mortali fortiter pugnauerit, aduersus demones malorū autores, ille in cœlesti deum deorū uidebit. Hinc prouerbiū natum, quo aduersus eos cōmode utemur, quos significabimus optimum uitæ institutū in dies singulos uirtutibus amplificare.

Lapides excuant aquæ. CCCCLXIII

Iob prouerbiali figura dicit, Lapides excuant aquæ. Res mira, ut durities lapidis emolliatur aqua, id tamen gutta facit, non bis, sed sæpe cadendo. Vnde in ore omnibus est, cum uolunt innuere, nihil tam factu difficile esse, quin studij assiduitate, ac diligentia effici possit.

Non

Non relinquetur lapis, super lapidem.

CCCCCLXIII

Abijt in prouerbiū etiam olim hæc metaphora, Non relinquetur lapis, super lapidē. Ad eam respexit Christus, cum apud Marcū, & Lucā, prædixit fore, ut Hierosolyma cum templo, euerteretur à Romanis. Significat autem ruinam, excidiū, ac labem futurā. Porro eo loci magna fiet labe, quo lapis super lapidē nō remanserit. Ab ædificiorū dirutoribus translatio trahitur.

Qui in altum emittit lapidem, super caput eius cadit.

CCCCCLXV

Cum quis sibi malo est, quadrabit illud ex ecclesiastici libro, Qui in altum emittit lapidem, super caput eius cadit. Figura ab ijs sumpta, qui lapides funda, uel quouis modo mittunt. Vsurpatur etiam à Solomone, Lapis reuertetur ad eum, qui uoluerit.

Viuere gladio, Viuere raptō. CCCCLXVI

In eum qui latrocinatur, & per uim uictū querit, eripitq; ab altero, quod sibi usui sit, prouerbialiter accommodabimus illud ex Genesi, Viues in gladio. Ita Isaac prædixit futurū, ut Esau bellando uitam duceret. At in uulgo usitatius est, in hanc quoq; sententiā, illud apud poetas, & historicos tritissimum, Viuere raptō. Ouidius libro metamorph. primo: Viuitur ex raptō. T. Liuius de Annibale: In diem raptō uiuit.

Os domini locutum est. CCCCLXVII

Os domini locutum est. Locus erit huic sententiæ ada

modum prouerbiali perappositus, cum significabitur quippiam lege certa decretū, sancitūq; esse, per cum qui id facere potuerat, adeò ut mutari nequeat. Simile illud Verg. Desine fata deū flecti sperare precādo. Quod Esaias agit, à quo hæc sententia desumpta est. Quoniam mentio incidit huius uocabuli os, quod in diuinis literis absque uulgari significato, passim est obuium, pro facie, & totius corporis specie, item pro audacia, obstaculo, oratione, ac alijs significatis, & ab autoribus prouerbialiter ponitur, iccirco non alienum nec inutile uidetur, referre modos loquendi inde ortos, quibus adagia subesse intenoscutur.

Ore ad os loqui.

CCCCCLXVIII

Ore ad os loqui, crebro uulgi sermone celebratur, pro eo, atq; est præsentem cum præsentem loqui. Effertur uel uulgò sic, A facie ad faciem. Vsurpatur autem à Mose in Numer. ubi dominus ait: Ore enim ad os loquor ei. & à beato Ioanne presbytero in fine epist. ij. scribēte: Spero me uenturū ad uos, & ore ad os loqui, id est, præsentem cum præsentibus locuturum.

Aperire os, Non aperire os.

CCCCCLXIX

Aperire os is dicitur, qui præit uerbis, id est, præfatur, siue fari incipit. Iob: Post hæc aperuit Iob os suū. Et apud Matthæum: Christus aperiens os suum docebat eos. Item is aperit os, qui sanat quempiam mutum. Marcus de Christo: Bene omnia fecit, inquit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Moses in Numer. de asina

Balaam:

Balaam: Aperuit dominus os asinæ. At nō aperire os, est tacere, & nō audere loqui, quod usitatus habetur. Ezechiel: Et non sit tibi ultra aperire os, præ confusione tua. Isti modi loquendi ut ualde prouerbiales passim ab omnibus circumsferuntur.

Aperito ore loqui. C C C C L X X

Aperito ore loqui. De audacter & citra fucum loquente dici solitum. Ezechiel: Et aperto ore meo, non silui amplius. Generatim in omnes simplices & apertos cōgruet, qui nihil ex occulto, nihil ex insidijs agendum putarint. Translatio inde facta, quod qui loquēdo intelligi uolunt, os non claudant.

Dilata os tuum, & implebo illud.

C C C C L X X I

Dilata os tuum, & implebo illud. Metaphora prouerbialis ab auide cibum sumentibus, eo quod qui os maxime pandunt, maiorem panis bolum capiant, quam significamus oportere nos intendere animum ad eam rem, quam discere cupimus. Nempe qui auet explere famem, necesse habet prius aperire os, quam uesci incipiat. In hunc sensum Asaph ait: Dilata os tuū. &c. Ita enim cibos domini capimus.

Ore benedicere, & corde maledicere.

C C C C L X X I I

In fallaces & perniciosos assentatores, qui fronte nō mente amant, hoc prophete carmen, Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant, apte torqueri pos-

test, per quod salubriter cognoscere licet, quàm cauenda sit, ne callidi illi, & occulti sese nobis studiose simulant; insinuent.

In ore leonis fauus mellis. CCCCLXXIII

In ore leonis fauus mellis. Eandem sententiam habet, & in prouerbiū cecidit, in insidiosum blandiloquentem, cum leonis potius sit mordere, mactare, laniare, quàm mel ex ore fundere. Allusio fieri potest ad illum leonē, quem in iudiciorū libro, legimus Sansonē interfecisse, & in eius ore reperisse fauum mellis.

Flamma de ore egreditur. CCCCLXXIII

Ab simile superiori hoc est, Flāma de ore egreditur. A fornace fit translatio, quod ex eius ore, cum lapides coquuntur, flamma continenter exeat. Vtitur ea Iob, cum malum depingit dæmonem. Conueniet in hominem contumeliosum, uehementem & temerariū, cuius uerba aspera, dura, aculeata, foeda, ad uelitandum, offendendumq; alterum, quasi flammam præ se ferre uideantur. Alludit ad id Cicero in Verrem: Os hominis insignemq; impudentiam cognoscite. & in Philippicis: Audisset furentis introitum Dolobellæ, uocem impuram, atque os illud infame.

Non est speciosa laus, in ore peccatoris.

CCCCLXXV

Quoties uolueris innuere laudari ab improbo, in turpibus esse habendum rebus, illud ecclesiastici commode usurpato, Non est speciosa laus, in ore peccatoris.

Nempe

Nempe ille alterum commendando ideo dedecori est, quod facile audientibus suspicionem affert, ut uereantur, ne non sint ambo crimine pares.

Ore laudantis probatur homo. CCCCLXXVI

Fuit apud Hebræos olim adagiū, Ore laudātis probatur homo, Quod à Solomone usurpatur, significatq; uerā hominis laudem constare fama, quæ proficiscatur ab opinione liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fidei, earumq; uirtutū omniū, quæ pertinent ad mansuetudinem morū. Sanè illos ut Cic. in offic. docet, in quibus eas uirtutes esse remur, à natura ipsa diligere cogimur. Ac ita homo ore talis laudatoris magnopere probatur, unde adagiū ortum, quod superius contra maxime est, in illo enim laudator uituperat, in hoc ornat.

Obstruere os. CCCCLXXVII

Obstruere os, hoc est, occludere, apud prophetam psal. lxiij. est efficere, ut re ipsa quis mendacij conuictus præ pudore obmutescat, dicentem: Obstructū est os loquentium iniqua. Et apud apostolū, ad Romanos, teste Origene, est reddere quempiam obnoxiiū culpæ, cum ab officio discesserit, atq; ita confundere. Scimus enim, inquit, quoniam quæcunq; lex loquitur ijs, qui in lege sunt, loquitur, ut omne os obturetur. Atq; in huiusmodi sensus isti loquendi modi ualde hercle prouerbiales habentur. Cæterū apud uulgus, longe prouerbialius est obturare os, pro largitionibus quempiā corrumpere, ut taceat, ut ne offendat. Sic Demosthenes olim pecunia

corruptus in Miletios dicere noluit, rem planā fecimus
in paroximia Argentanginā pati. Sic apud inferos, Cer
berus auertitur, ut ne lædat Aeneam, canente poëta:

Cerberus hæc ingens latratu rēgna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro,
Cui uates horrere uidens iam colla colubris,
Melle soporatum, & medicatis frugibus offam
Obijcit, ille fame rapida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atq; immania terga resoluit
Fusus humi, totoq; ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum, custode sepulto,
Euaditq; celer ripam irremcabilis undæ.

Recedant uetera de ore. C C C C L X X V I I I
Vfus iam tenet, ut cum uolumus prouerbialiter signi
ficare, esse obliuiscendum iniurias, uel quippiam t u
seminarium simultatum missum faciendum, protinus
illud ex Annæ hymno referamus: Recedant uetera, de
ore uestro. Potest nibilo inconcinnius accommodari,
cum innuimus nos oportere alterius uitæ, & eius qui
dem melioris modum ordiri. In hanc sententiam Anna
ipsa fata est.

Os iusti meditabitur sapientiam.

C C C C L X X I X

Os iusti meditabitur sapientiam. Translatio à mente
ad linguā traducta, in qua prouerbiū subesse uidetur,
cuius sensus est, hominem bonum & sapientem debe
re grauius, prudenterq; loqui.

Ponere

Ponere ori custodiam, uel facere frenos.

CCCCCLXXX

Huic germana est illa metaphora, Ponere ori custodiam, uel facere frenos. Superius est carmen prophetae, posterius in ecclesiastico, & utrunque in omnium ore, ut prouerbialia passim resonant, in eam sententiam, ut quis quasi nequeat incōsiderate quicquā loqui, si custodiam ori ponat, hoc est, attendat, priusquam uerbum proferat, & linguam compescat, secundum uulgatum uersiculum: Virtutem primā esse puta, compescere linguam. Quod haud difficiliter facies, si frenos ori imposueris. Ab equis sumpta metaphora, qui eo modo coercentur. Ad id alludit Micheas propheta inquit: Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. &c. ut in loquendo cautio sit.

Ponere digitum super os. CCCCCCLXXXI

Olim mos fuit, ut qui iuberent silentium fieri, digitum ori admouerent. Id signum reticentiæ ita mansit, ut in prouerbium abiuerit. Refertur in iudiciorū libro, ubi cap. xviij. milites idola rapientes sacerdoti reclamanti inquit, Tace, & pone digitū tuum super os tuum, ueniq; nobiscum.

Os lubricum operatur ruinam.

CCCCCLXXXII

Os lubricum operatur ruinam. In negligenter & temere loquentē, qui sibi suis uerbis furiliter factis, exitio damnōue est, adagium recte hæret. Vsurpatur à Solo-

mone, quod nobis documento est, ut ne stolide uocem emittamus, quæ mox per iugulum sit reuersura.

Os lingue, os infrene. CCCCLXXXIII

Os lingue. Apud Hebræos prouerbio inoleuit iste loquendi modus, de homine longe fallacissimo, quæ Solomon usurpat. Os infrene Plato in legibus refert, qui cum diuinus appellatus sit, non utiq; immerito eius tam elegans dictum in numerum diuinorum adagiorum recipiendum duximus. Itaque os infrene illi esse dicitur, qui maledicus est, & lingua pestilenti, ac petulanti, nemini homini detrahendo parcit. Id hodie quoq; uulgò tritissimum, aiunt enim ad hunc modum, Ille linguam habet effrenatam. Quod more indomiti equi, cohiberi non possit.

Vno ore. CCCCLXXXIII

Vno ore. Ad significandum summum consensum, hoc schema in usu frequenti est. Paulus apostolus ad Rom. Deus autem patientiæ, & solatij, det uobis idem mutuo inter uos sentire, secundum Iesum Christum, ut unanimiter, uno ore glorificetis deum. Et Cic. in amicitia: Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius utilitate omnes uno ore, consentiunt. Et in Paralip. lib. ij. En uerba omnium prophetarum uno ore, bona regi annunciant.

Ore gladij cadere. CCCCLXXXV

Ore gladij cadere. Figura prouerbialis in eos, q ferro percunt, in sacris literis passim obuia. Moses in Exod.

Fugauit

Fugauit Iosue Amalech, & populū eius, in ore gladij.
Et Lucas: Et cadent ore gladij.

Opus non est diei unius. CCCCLXXXVI

Olim cum innuebāt aliquid factū difficile esse, prouer-
bialiter dicebant, Opus non est diei unius, uel duorū.
Nanq; magnū opus exiguo tempore absolui nō potest.

Opus suum probet unusquisque.

CCCCLXXXVII

Paulus apostolus ad Galat. scribens ait: Opus autē
suū probet unusquisq; &c. Hanc nobilem apostoli sen-
tentiam iam olim uulgus in prouerbij consuetudinē tra-
xit, cum uellet innuere neminē debere factū suum impu-
gnare. Sed longiuscule adhuc trahitur, & pro eo cir-
cumsertur, quod est rem debere delectare autorē, ita qui
scribunt, in uoluptate absoluti operis maxime acquie-
scunt. Per hoc autē nos monemur curare, ut nullum fa-
ctum nostrū sit uitij inquinatū, sed utile, & honestum,
quod meritō citra omnē infamiae notam, probare possi-
mus. At apostolus id agit, ut si qua anīni aut corporis
dote alios antecedas, nō ea de causa, eos contemptui ha-
beas, sed potius tecū tacite gloriare, quod talis sis, atq;
sic opus tuū probabis, illudq; deo acceptū referes.

Maledictus, qui facit opus domini fraudolenter.

CCCCLXXXVIII

Maledictus, hoc est, improbus, qui facit opus domini
fraudolenter. Scitum Hieremiæ prophetæ, quod pro-
uerbium olet, in eos, qui simulatione religionis, facile

quoslibet decipiunt, nulla porro hodie uia est, quæ magis ad cõmittendam fraudem pateat, quàm ficta religionis species. Hanc personam qua dolus cum primis tegitur, induunt malitiosissimi, perfidissimi, improbißimi quiq; cum ad fraudem nituntur. Etenim bene multi inueniuntur, qui iccirco maxime omnium rebus diuinis student, ut maxime eo pacto suis cõmodis seruiant, rapinas faciant, atq; inde gloriã acquirant, perinde quasi id officij religionis causa præstent. Isti igitur teste propheta, apud deum damnati, & aliquando apud homines cogniti, male meritò audiunt, quo sic astutia admodum perniciofa dignum habeat præmium.

Operibus credite. CCCCLXXXIX

Operibus credite. Quantum inter falsum & uerum interest, tantum inter factum, & dictum distat, ut enim hoc plerunq; fictũ, sicut in proximo adagio patet, ita illud ab omni simulatione uacuum esse solet, nempe homo probus semper probe agit, contrà improbus nihil recte facit. Igitur Christus uolens certũ suæ diuinitatis indicium facere Iudeis, ut se ab alijs facile internoscant, apud Ioan. ait: Si mihi nõ uultis credere, operibus credite. Illud hodie apud uulgus, in celebri prouerbio est, cum uolũt innuere secundum factum suũ, unumquenq; aut bonum, aut malum, existimandum esse.

Alter alterius onera portate. CCCCXC

Alter alterius onera portate. Metaphora à iumentis sumpta, quod muliones soleant onera debilioribus iumentis

mentis adempta, fortioribus imponere, qua utitur apostolus, & in prouerbium iam quondam abiuit. Significat autē debere nos uicissim iuuare. At ex altera parte, Pauli præscriptum admonet, non licere sui cōmodi causa, nocere alteri. Cicero in offic. hoc charitatis officium præclare explanat inquit. Detrahare igitur aliquid alteri, & hominem hominis incōmodo, suū augere commodum, magis est contra naturam, quā mors, quā paupertas, quā dolor, quā cætera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis, nam principio tollit conuictum humanum, & societatem. Hæc Cicero. Ab hoc illud est,

Vnusquisq; onus suū portabit. CCCCXCI

Vnusquisque onus suum portabit. Non dissimilis est figura, quam Paulus usurpat, ad ostendendum futurū esse, ut tandem aliquando cum extremum exercebitur iudicium, unusquisq; desperata omnis auxilij spe, commissorum pœnam luat. Et in hunc sensum instar adagij à vulgo metaphora accipitur. Sed uenustior eius usus est, cū significatur auctori facinoris pœssimi facinus moris omnibus fraudi futurum, ita ut alteri non possit id culpæ assignare. Vel simpliciter quis dicetur onus suū portare, cū coactus fuerit suscepto munere fungi, more iumentorum suas sarcinas ferentium.

Paries inclinatus. CCCCXCII

Paries inclinatus. Carmen prophetæ prouerbiale, in eum, qui affecta ætate, moribundus est. Schema à

pariete deductum, qui ubi inclinari cœperit, futurum est, ut iam iam ruat. Ouidius de trist. eo utitur: Cum cœpit quassata domus subsidere, partes In proclinas omne recumbit onus.

Ornare uas fictile argento. CCCCXCIII

Vetus parœmia, qua Solomon utitur. Valet ad inuendum sumptus inaniter, indecenterq; factos, nempe fracto uase, omnis ornatus perinde frustra est, ac si rusticus preciosam induat uestē, quæ ipsum maxime deceat. In hanc posteriorem sententiam adagionis usus tam frequentissimus est, quàm longe lepidissimus.

Calicem domini bibere. CCCCXCIII

Calicem domini bibere apud sacrarū rerum scriptores, idem est, ac per uoluntariū cruciatum, subire mortem. Christus apud Matthæū figura utitur, cum filios Zebedei interrogat, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Et ante eum, in psal. cxv. Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Et quid sit calix iste, planū faciens subdit: Preciosa in conspectu domini, mors sanctorū eius. Hunc profectō calicem degustare illi nolunt, de quibus illud dicitur,

Dicunt, & non faciunt. CCCCXCIV

Istud Christi testimoniū in scribas & phariseos dictum apposite applicabitur, aduersus nonnullos ex nostris concionatoribus, qui nō modò plura dicunt, quàm faciunt, sed eius sunt impudentiæ, ut maxime omnium illa

illa uitia reprehendant, à quibus minime omnium sunt uacui, quod deforme magis est, quàm ipsum propè uitium. Equidem ille uitiosior meritò haberi potest, qui quod uerbis castigat in alijs, à se non remouet, quādo id planè docet, iam scelus in eo radices egisse altas. Hinc in prouerbiū abiit uerbū Christi præclarū, quo unusquisq; admonetur, ut prius omnes sui animi labe repellat, quàm incipiat alios castigare, monere, docere.

Amare primos accubitus, in cœnis.

CCCCXCVI

Amant primos accubitos in cœnis. Eiusdem Christi prouerbialis castigatio, qua ambitionis arguit phariseos, qui autoritate atque dignitate cunctis antecellere contendebant, quando in cœnis uolebant in primo discubere loco. Quadrabit in ambitiosos homines, quorū conditio teste M. Tull. miserrima est, cum in continuo leuitatis istiusmodi certamine eos esse, necesse sit.

Facere mala, ut ueniant bona.

CCCCXCVII

Cum iustitia dei cluceat, ex fontium animaduersione, fuere quondam, qui prædicarint esse facienda mala, ut uenirent bona. Hinc Paulus qui ob nulla benefacta ad apostolatū uocatus est, ad Rom. scribens ait: Quod si iniustitia nostra dei iustitiam constituit, quid dicemus? Et subdit: Ac non quēadmodū de nobis male loquuntur, & sicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut ueniant bona, & reliqua. Hæc Paulina sententia in proa-

uerbiū uersa est, in eos, qui alienæ utilitatis specie peccant, quod faciendum non est, cum autore Cicerone libro offic. iij. eiusmodi utilitatis species præ honestate, contemnenda sit. Vnde diuus Augustinus prouerbium uertit, inquit: Non sunt facienda mala, ut ueniant bona. Si multorum mentibus posterior sententia inhaereret, non utiq; ab alijs tam confidenter eriperent, quod alijs darent, uti faciunt, qui cum per diu rapinas undecunq; fecerint, postremo cuipiam diu ædem aliquam ponunt, ita arbitantes se omne expiasse crimen. Sed illud attendant,

Offerre domino ignem alicnum.

CCCCXCVIII

Quoties uolumus innuere quempiam largiri de alieno, & inde nihil cōmodi consecuturum, recte illud Leuitici pronunciare possumus, Offerre domino ignem alienū: Id fecere Nadab & Abiu filij Aaron, qui cum putauerint satis se deo per eum modum fecisse, tantum tamen absuit, ut eorum munus admitteretur, ut etiam ilico diuino sint igne consumpti. Si deus ea uteretur seueritate in nos hodie, quot pro huiusmodi donis furtiuis, tali quotidie deuorarentur incendio? Nota est historia in Numeris, cap. iij.

Non contuntur Iudei Samaritanis.

CCCCXCIX

Lege naturæ, omnes homines inter se, amare ob eam causam debent, quod homines non bestię sint. Hoc naturæ

tyræ fœdus iam inde ab initio uiolare cœperunt, qui dixere aliam rationem esse ciuium, aliam reliquorum, & ita externorum rationem esse habendam negantes diremerunt cōmunem humani generis societatem, ita ut postmodum naturale quodammodo odium inter gentem, & gentem, inter familias, & familias, innatū sit. Hinc igitur Iudæi & Samaritani non conueniebant. Quocirca cum Christus poposcisset à muliere Samaritana, sicut refert Ioannes, ut sibi daret bibere, illa mirata respondit, Quomodo tu cum Iudæus sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim conutuntur, hoc est, commercium habent uel uersantur, ut Latine loquamur, Iudæi, cū Samaritanis. Hoc Samaritanæ responsum passim hodie prouerbio iactatur, cum alij odij perpetui causa, aliorum aditum, sermonemq; defugiunt. Ea quidem ratione, siue atq; adeò stultitia, Itali à Gallis, Galli ab Anglis, Angli à Scotis, ab Vr̃sinis, ut ad familias, & factiones ueniamus, Columnenses decedunt, inimicitiasq; inter se æternas gerunt, ut nō ab re, prouerbiū in usu sit quam frequentissimo.

Sit tantum pax, in diebus nostris.

D

Quoties innuere uolumus nobis tantummodo bene precandum, ac nō laborandū esse, ut nepotum pariter atq; nostræ saluti anxie prospiciamus, illud Ezechie regis Iudæ optatum prouerbialiter, & cōmode usurpare possumus, Sit tantū pax in diebus nostris, Quod in eiusmodi sensum etiam hodie omnibus in ore est. Ita

D

ille cum doctus esset ab Esaia de futura filiorū calamitate, orauit, ut sibi liceret uitā quietē degere & finire. Atq; sapientissimus rex per hunc modū, ostendit unum quenq; debere suæ tantū inuigilare causæ, ac de rebus futuris nō laborare, quādo hominis nō est illis moderari.

Coquere hœdum in lacte matris. DI

Coquere hœdum in lacte matris, ille prouerbio dicitur, qui crudelitatem crudelitati addiderit, ut puta, si filium ante ora parentū, morte mactarit, ut sæpe fecere tyranni. Quare Moses ut in Deut. est, id etiā in brutis animalibus fieri prohibuit, nam inhumanū uidetur ab uberibus capræ hœdum ad cædem rapere, & mox in lacte eiusdem coquere. Modus est magis loquēdi, quā quod usus ita coquendi carnes, apud ueteres fuerit.

Aioth ambidexter. DII

Audio hominem manu promptū, ac ad quiduis agendum aptū, habilem, atq; dexteritate quadam ualentē, uulgò appellari Aioth ambidextrū. Is quēadmodū in iudiciorū lib. est, fuit Hebræorū dux à deo constitutus, qui Moabitas uicit, liberauitq; populū ab eorū seruitute, & quia perinde leua manu, ut dextera utebatur, ambidexter est cognominatus. Ita Hiero. cōtra Iouin. cum uocitat, & per hanc scitā allusionē, id cognominis in prouerbij consuetudinē iam pridem uenit. Potest & prouerbiali scōmate quis ambidexter appellari, qui furax est, quod noscat utraq; manu, egregie rapere. Atq; in hunc sensum usus est longe frequentior, festiuiorq;.

Sugere

Sugere mel de petra, & oleum de saxo. DIHI

Sugere mel de petra, & oleū de saxo durissimo. Hyperbole prouerbialis ex cantico Moſis deſumpta, per quam ille docuit populū de ubertate terræ à deo promiſſæ, nunc autē in prouerbiū recepta uſui paſſim eſt, cum ſignificatur locum quempiā affatim quidiſ rerū ſuppeditare, porrò haud dubitanter ille locus felix eſt, ubi ſaxa mel & oleū ſudant. Verū uenustiſ dicitur de homine induſtrio, qui ſuo labore, eo loci norit lucrū facere, quo alij antea nihil tuliffent cōmodi. Illud faciunt optimi agricolæ, qui ſaxoſos montes fructus ferre cogunt, quod cernere licet apud Italos, ubi paſſim oliueta uinetaq; in montibus altis, magno cū labore, tum arte agricolariū conſita, creſcunt. Placet longiuſcule figurā trahere, ut & tēpore excluſi & labore feſſi receptui, uti aiunt, canamus, qui uenturū tempus ſperamus, cum erunt, erunt autē dubio procul cōplures, qui inſtitutū noſtrum nō aſpernabuntur. Itaq; de petra diuinarū literarū unam & eo amplius, impreſentia ſacrorū adagiorū centuriā exuximus, eamq; ad priorem editionē adiungendā curauimus. Atq; tali ſtudio ſacros quadrageſimæ dies dedi, ſimulq; rurfus iſto ſcribendi genere illis præiui, quos ut puto, aliquādo iuuabit, reliquas quas nos cauſa breuitatis omiſimus, colligere parœmias.

Nihil habentes, & omnia poſſidentes. DIHII

Eſt apud Platonem prouerbiū, Quæ pulchra ſunt, bis terq; repetenda. Hoc, credo, admonitus meus Ioan.

nes Batmanſonus Cartuſianus, homo in honeſtate na-
tus, ac ad frugalitatem pariter educatus, ut ad religio-
nem accōmodatus, mecum nuper multum egit, ut ſcita
omnia quæ ex ſacris literis, paucis antè menſibus col-
legeramus, explanata in numerum diuinorū adagio-
rum referrem, quia quædā mihi minus arridentia, quæ
ei ualde probabantur, de ea claſſe exemeram. Et aſſe-
ueratione aſſeuerabat illa ipſa fore uulgo uoluptati, ſi
perinde à me repeterentur, ac ab eo ſunt uſurpata. Ita-
que de amici conſilio, me ad ea paucula uerba quæ re-
ſtant, explicanda non inuitus dabo. Eſt itaque in ore
uulgi illa nobilis apoſtoli Pauli ad Corinth. ſententia,
Vt nihil habentes, & tamen omnia poſſidentes, cum
uult ſignificare inter aliquos eſſe rerum uitæq; cōmu-
nitatem. Ita id cōmune omnium uerbū fuit apoſtolorū,
atq; aliorum Chriſtianorū, qui reipublicæ noſtræ fun-
damentum iecerunt. Teſtis Lucas in actis, ſic ſcribens:
Omnes autem qui credebant, erant coniuncti, & habe-
bant omnia cōmunia. Idem firmamentum diuinus ille
Plato ſuæ ciuitatis poſuit, uoluitq; ea uerba ita efferri:
Meum, & non meum, ac ut adagium ciuium aures cir-
cuſonare. Quare apud eum, Socrates in v. de repub.
libro, cum Glaucō de ipſa re, ita loquitur: Nōne uo-
luptatis dolorisq; cōmunio coniungit, quando ciues om-
nes maxime ex earundem rerū acceſſu, uel deceſſu,
pariter gaudent, ac dolent? Glaucus. Et maxime qui-
dem. Socrates. Horum uero diuerſitas eam diſſoluit,
quando

quando eisdem ciuitatis & eorum qui in ciuitate sunt, casibus alij uehementer dolent, alij gestiunt. Glaucus. Quid ni? Socrates. Ex hoc autem tale quid prouenit, quando non simul in ciuitate hæc uerba uulgantur, Meum, & non meum, ac de alieno, eodem modo. Glaucus. Valde. Socrates. In quacunq; igitur ciuitate complurimi hoc dicunt, id est, Meum, & non meum, ea optime gubernatur. Glaucus. Prorsus. Atq; Plato suam ciuitatem eo instituit pacto, quod homo primus doctrina, sapientia, cōsilio, remp. necessariò curandam ante omnia, censeret, qui in ix. de legibus affirmat ciuitates publica re coniungi, priuata uero facile dissipari. Et T. Liuius idem sentit, inquiens: Res priuatae semper offecere publicis consilijs. Sed illud magis in prouerbij consuetudinē uenit, ut cum inter aliquos, cōmodi causa oriatur repente discordia, quis dicat id certaminis, id altercationis, id conuicij fieri, ob meum, & tuū. Quippe nihil natura priuatū esse constat, sed istuc factū, quemadmodum Cicero in officijs docet, aut ueteri occupatione, ut qui quondam in uacua uenerunt, aut uictoria, ut qui bello potiti sunt, aut lege, aut passionē, cōditione, sorte. Ex quo, quæ natura olim cōmunia fuisse, postea quisque sua esse cupierunt, pro illisq; semper conflictati sunt. Vnde Seneca: Quietissime, inquit, uiuerēt homines, si duo uerba è medio tollerentur, Meum & tuum. Tales profectò habuit parentes discordia, quam antiquitas propter potentiam, deam fecit, eamq; Bela

Ionam appellatam existimant, quod belli genitrix sola discordia sit. Hæc dijs atque hominibus infesta, fertur olim per Mercurium misisse pomum, in quo scriptum erat, Pulchriori detur, ad Iunonem, Palladem, & Venerem, atq; per id magnum inter ipsas deas, flagrasse desiderium potiendi muneris, fuisseq; certamen. Fabulam Lucianus & Ovidius reserunt. Hæc eadem omnis æque humani iuris ut diuini hostis, cuncta quæ quondam multo maxima fuisse accepimus, regna debilitauit, euerit, deleuit. Sed uetera missa faciamus, & quæ præter oculos fiunt, in ijs simus. Ista potens dea abhinc triginta annos, tantum odij in Christianum orbem struxit, ut ille Gallorum, Hispanorum, Germanorum armis penè uictus cum nequeat, pro deum hominumq; fidem, ullo stare pacis compositæ pacto, uideatur in dies magis in offensionem dei irruere, ac sibi malum ut Cæcias ad se nubes trahit, sicut in prouerbio est, parere. Atqui dea prophanis non contenta ruinis, uelut omnium inimica religionum, ad turbandas res sacras multo fortius animum induxit suum, ac primum omnium sacerdotalem ordinem sæpe diuisit, sed illo sese rursus coagmentante, ad ministros concitandos aggressa, breui tempore effecit, ut ex sacerdotum collegio, teste diuo Hieronymo in epist. ad Euagrium, extirpandi schismatis gratia, unus sit optatus, qui alijs præesset, qui episcopus est dictus, eiq; honesti uictus causa, agri assignati, atq; mox alij præpositi dati, ut ne cuncti rite dicere possent, Nihil habentes,

habentes, & omnia possidentes, sed potius, Meum & tuum. Cæterum tu fortasse negabis episcopos ab initio factos esse, ob discordiam euellendam, cum satis constet Iacobum Hierosolymæ, Petrum Antiochiæ, ac alios alibi quamplurimos seruandi potius sacerdotij, quàm ullæ tollendæ simultatis causa, quæ nulla tum inter illos longe sanctissimos collegas orta erat, creatos fuisse episcopos, id quod & nos fatemur, & Hieronymus nõ it inficias, qui ad Euagrium, de posterioribus loquitur episcopis, quando iam ambitio per hominum animos peruadere cœperat, nam illorum superiorum ibidem testatur modestiam, concordiam, æquabilitatem, cum affirmet episcopos olim uocatos fuisse presbyteros, ut non imperio, quod permulti etiã nunc nimium sibi assumunt, sed maiore secreti officij cura, episcopi præpositi uiderentur. Inde ad monachos dea uolatica se contulit, quod audierit id hominũ genus cum primis illud iactare, Nihil habentes, & omnia possidentes. Hos facile dicto audientes cum ambitionis tum cupiditatis ueneno ita imbuit, ut statim post sibi præfectos optarint, quos abbates siue priores appellant, qui ut hospitalissimi magnifice & ornate quotidie iure suo conuiuarentur, at ubi gentium præfectis ipsis per leges, id facere minus liceret, tum uniuersi rei familiari augendæ summam impenderent operã curamq;. Quod sanè multo secus est, quàm hoc loco iubet apostolus, qui de humanarũ rerum contemptu, diuinarumq; usu agit, ille enim

qui neglectis diuitijs, in cogitatione cœlestis uitæ acquiescit, uidetur nihil habere cum re uera omnia possideat, id est, sit particeps gratiæ dei, camq; alijs docendo impartiendam curet, id quod in apostolis accidit, quibus tum copia rerum summa fuit, cum possessiones abiudicarint, atque abiecerint.

Cupiditas omnium malorum radix.

D V

Hoc apostoli ad Timotheũ oraculũ longe uerissimũ esse Cicero in primo de finibus bonorũ & malorum, docet, inquires: Cupiditates enim sunt insatiabiles, quæ nõ modò singulos homines, sed uniuersas familias euerunt, totam etiam labefactant sæpe rempub. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur. Ergo apostoli uerbum toties uelut tritum adagiũ in ore hominũ uersari audies, quoties illi quempiam notarint ex cupiditate peccare, peccare autem dicitur, cum præ se sua utilitate, honestum parui aestimat. Quippe quod Aristoteli placet, id summum censetur bonũ, quod utile est, quæ tamen ita coniuncta sint, ut quicquid honestum, id utile. Igitur si cupiditas faciendæ pecuniæ, de qua hic agit Paulus, scernat utilitatẽ ab honestate, multa dabit mala, quando hinc cædes, hinc furta, hinc rapinæ, hinc falsa testimonia, ac id genus damna, quæ alter alteri infert. Sed grauiora sibi mala inurunt, qui cupiditate eiusmodi tenentur, quod se scelere contaminent, quod miseram uitam uiuant, quod postremo male pereant. Ergo tanquam pestem talem cupiditatem

cupiditatē & pecuniæ studium tot malorū causam tibi
omni tempore fugiendum constituas.

Nihil intulimus in mundum, nec efferre quicquam possumus.

DVI

Ecce, cur minus debeamus ardere cupiditate male
comparandi nobis opes, cum breui tempore illis uti,
frui possimus, nascimur enim nudi, ac rerum omnium
egentes, & postquam non paruo negotio parauimus,
quæ ad uitam honeste degendam, necessaria sunt, ecce
tibi, in medio sæpe curriculo, mors nobis accidit, uel
licet id tardius fiat, tamen cum decedendum sit, nudi
propemodum hinc discedimus, nam terra humamur
uix linteolo tecti. Atq; sic Paulina sententia nō iniuria
ut ualde prouerbialis apte in eos hærebit, qui neq; re-
bus comparandis ullum modum ponere, neque partis
suo tempore uti sciuerint. Quod in auaros maxime ca-
dit, qui perinde quasi aut nunquam morituri, aut bona
sua secū aliò asportaturi, sese omni uitæ cōmodo inte-
rim stultissime defraudant, cum postremo eis nudis, ut
diximus, uelint, nolint, hinc, quemadmodū uerisimile
est, nisi prius poenituerit, ad inferos migrandum sit.
Propterea ibidem ita admonet apostolus, Habētes ali-
menta, & quibus tegamur, his contenti erimus, cum re-
uera si sapiamus, nihil sit, quod aliud curemus.

Omnes diligunt munera.

DVII

Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.
Esaïæ prophætæ hyperbole prouerbialis, de ijs, qui

facile corrumpuntur, de quibus diuus Hieronymus hunc differens locum scribit: In catalogo uitiosorum numerantur etiam illi, qui diligunt munera. Non dixit, Qui accipiunt, hoc enim sæpe necessitate fit, sed qui non putant amicos, nisi à quibus dona perceperint, nec os considerant amicorū, sed manus, & eos sanctos iudicant, quorū exhauriūt marsupium. Hieronymus haftenus. Quid, quod id uitii naturale uidetur, ut propheta ait, cum ferè cunctis mortalibus innatum sit? nam, quem admodū Cicero in officialibus libris tradit, omnes expetimus utilitatē, ad eamq; rapimur, nec facere aliter ullo modo possumus. Ex quo uidere licet, nihil esse tam sanctū apud mortales, quod non uiolari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Propterea sapienter Plato in iij. & vi. de repub. eos ciuitatis custodes datos uoluit, qui quā synceri, quāque incorrupti essent, ut ne in ea illud carmen caneretur: Munera crede mihi, placant hominesq; deosq;.

Principes tui inobedientes, socij furum. D VIII

Iustitiæ, teste Cicerone, primum munus est, ut ne cui quis noceat. Hanc fures in primis uiolant, qui aliena rapiunt, & ut suis utuntur. Custodes autē in ciuitate conseruandæ iustitiæ principes, ut Plato ait, esse debent, qui si officij repagula perfregerint, quasi omniū bona suā prædam ducentes, meritò furum socij dici poterūt. In eiusmodi igitur principes uulgò iactatur illud eiusdem prophetæ, Principes inobedientes, socij furum,

Cum

Cum illi uere inobedientes, hoc est iuris & legū negligentes uel rapinas faciunt, uel facientes non puniunt.

Deponere potentes de sede. DIX

Qui nō dubitat spoliare aliena, ut suprà ostendimus, quamuis sit potens, interdum tamen ipse non immerito suo, bonis spoliatur, omniq; deijcitur honore, id quod diuinæ potentiæ est, nō item humanæ. Quare in adagij consuetudinem uenit, Deponere potentes de sede, cum significatur casus cuiuspiam potentis uiri, cui multæ opes, non exiguæ amicorum copiæ fuerint, quamobrem appareat id præter hominū opinionem, ex iustitia diuina esse factum. Nemo igitur tam firmus est, quin per hæc prouerbialiter dicta, debeat pertimescere, ne non aliquando cadat. Fuit deiparæ uirginis oraculū in Iudæos, ut in eius hymno est, quo prædixit fore, ut illi cū ob generis antiquitatem, tum ob legum peritiam, ac cærimoniarū obseruationem, sibi nimium sumentes tandem aliquando omnium gentium deiectissimi essent.

Deus superbis resistit. DX

Superiori simile est istud beati Iacobi uel potius Petri, celebre scitum, ut enim deus solus potentes male agentes ulciscitur, ita eiusdem est, corū superbiam cohibere, impugnareq;. Quapropter uulgò ipsum deum superborum hominū ultorem prædicant, quod ij sint, qui minime omnium debitū diuinæ maiestati honorem habeant, illum ipsum propemodum sibi insolenter assumentes. Quocirca prouerbij loco increbuit, deum

resistere superbis, cum eos ut iam publice desperatos modis omnibus poenas duros innuimus. Ceterum ista uerba, Deus superbis resistit, haud in omnibus græcis codicibus scripta sunt, propterea ex diui Petri epistola prima, capite quinto, desumptum dixerim.

Habere thesauros in uasis fictilibus. D X I

Præ anima, qua uiuimus, recte corpus testaceum uas existimari potest, cuius singula membra, ut Plato in Timæo præclare docet, iccirco deus ad animæ singula officia accommodauit. Hinc illa diui Pauli ad Corinth. allegoria adagij nomine, uulgò iactata in eos, qui à corporis obsequio, indulgentiaq; nō discedentes, nihil ingenij uim attendunt, quæ, uti Cicero de legibus dicit, sicut simulacrū aliquod dei in nobis est dedicata, per quam, ipsius pariter dei, ac rerum cœlestium notitiam habemus, quam propterea uelut rem multo preciosissimam apostolus thesaurū uocat, at reliqua quæ corporis sunt, imò ipsa corpora fictilia uasa esse ducit. Quamquam ille hoc loco solum agit, ut eam intelligentiā deo duntaxat acceptam referat, quando per nos eiusmodi rerū scientes esse nequimus. Quadrabit allegoria cum uolumus ostendere humanū corpus ualde imbecillum non posse diu sustentari, contrā animam immortalē, eiusq; curam tantummodo suscipiendam, & id præsertim, quia illa est aliquando cum deo, actæ uitæ rationem habitura.

Fortitudo,

Fortitudo, ut fauilla stupæ.

DXII

Si aliquando uoluerimus condemnare quempiam fortitudinis, aut innuere præ potentia aduersariorum, esse uiribus minus firmum, tempestiue citabimus illam pro uerbalem Esaiæ comparisonem, Fortitudo tua, ut fauilla stupæ. Sanè stupa quæ est linum uile, facile ardet, atq; momento consumitur. Ad excidium Iudæorum futurum facta est comparatio.

Percussisti eos, & non doluerunt.

DXIII

Ad significandum incorrigibile hominis ingenium, scienter faciet illud Hieremiæ prophetae, Percussisti eos, & non doluerunt. Quod in eosdem Iudæos ille protulit, qui multis affecti calamitatibus, in errore permanserunt, ut qui non recte sentirent. Porro si homo male acceptus uerbis, uerberibusq; affectus, si equus calcariis pressus nihil mouetur, iam apparet utrunq; omnis esse doctrinæ minus capaces.

Peruenit gladius usq; ad animam.

DXIIII

Contra hoc, illud pugnat eiusdem prophetae, Peruenit gladius usque ad animam. Cum innuitur aliquem accepta plaga, dirumpi dolore, agnoscere delicta, poenitere factorum. Sumpta metaphora à gladio, quo letale infertur uulnus, quod fit, cum in cor penetrat, ubi animæ sedes est, cor enim ex omnibus uisceribus, solum statim ut læditur, mortem affert. At propheta per hunc modum, ostendit populum necesse habere accipere pacem, & repromissionem, quæ non sequentur, nisi gladius

præcesserit, qui defecet, ac purget animæ uitia.

Arguet te malitia tua.

DXV

Arguet te malitia tua. Eiusdem Hieremiæ oraculū, cuius prouerbialis usus est in eum, qui suo merito plectitur, qui suo ita periculo edoctus addiscit recte agere. Sed propheta per hoc, cum primis docet plus eum poenitere, qui plus peccauerit, cum coeperit resipiscere, & errata agnoscere.

Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum,

inter te, & ipsum solum.

DXVI

Vide, quid sibi postulet amicitia, quanquam enim difficile est, quin amici simul agendo, interdum imprudentes ius amicitiae uiolent, attamen tanta uis amoris est, in quo omnis amicitia consistit, ut amicus non statim irascatur, sed non parum multa æqui bonique faciat, nonnulla dissimulet, & cum iniuria multiplicatur, tū remedij adhibendi causa, primo quoque die ad amicum adeat, coram modice expostulet, coarguat, reprehendat, atque castiget, quo ab officio non discedat, & si quid culpæ ille in se susceperit, protinus emendat. Hoc igitur mutuum inter amicos officium esse debet, id quod Christus admonet, ut charitas tanquam gubernaculum in summo irarum fluctu nos regat, qui apud Matthæū inquit: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, inter te, & ipsum solum. Quod hodie omnium sermone uulgatum, in tritum cecit prouerbum, in eum, qui fractis puncto temporis beniuolentiæ

tiæ

tie uinculis, ob minimā iniuriæ notam, ab amicitia stolidè recedit, in obliuionem charitatis uenit, perinde nihil tanto beneuolentiæ fœderi quasi concedendum sit. Quid, quod si ita facias, nequaquam dominicum attendis præceptum, per quod iuberis fratrem mone-
re, illi parcere, ut cum denique à culpa uacuum facias, sic, ut non habeas, in quo hominem accuses? Illud tam factu facilimum, quàm iussu æquissimum liquidò liquet, etenim ecquid aliud iubemur, quàm quod in nostra est manu, id est, commonere, parcere, iniurias obliuisci? ita ut nobis meritò fraudi esse poterit, si tam pio dicto atque æquo non fuerimus audientes. Verum tamen quàm uereor, ne non permulti sint, qui id facere nolint, qui fortasse multo facilius obtemperarent, si iuberentur castigare fratrem, eique remittere culpam, quoties in deum peccarit, quia, quemadmodum Hieronymus ait, ut ad ulciscendas iniurias nostras maxime omnium ardemus, ita minime mouemur, ad offensionem dei uindicandam. Quotus enim quisque cuius uis hominum ordinis memoria nostra inuenitur, qui si lex dei uioletur, non facile forsitan conuiueat, non facile taceat, non facile patiat? Contrà si quid de maiestate, de iure, de commodo detrahatur, non magno-
pere reclamet, non pugnaciter resistat, non fortiter defendat? Sed iam diuini Hieronymi sententiam satis planam fecimus.

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus
debitoribus nostris. DXVII

Deus faceret, ut hoc præclarū, quod est in dominica
prece, caput tam in multorum mente continenter hæ-
reret, quàm frequenter prouerbij uice, in ore est, tum
enim dubio procul melius cū humanis ageretur rebus,
quando per hoc, ut ne uindicta sibi similiter damno ef-
set, pro se quisque ab alterius iniuria manus abstineret.
Sed quoniā, ut in proximo adagione dictum est, non fa-
cile remittimus, heu quantas acies stragesq; ut ait Ver-
gilius, ciceret deus, quidūc nobis faceret, si ad nostrum
rogatum responderet, atq; secundum illum, nobiscum
ageret? qui tamen pro benignitate sua, non statim son-
tes plectendos decernit, sed spaciū dat sui corrigendi.
Quare diuus Cyprianus hunc explanans locū inquit:
Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis &
iustus dominus, qui nobis peccata remittit. Adiunxit
planè, & addidit legem, certa nos conditione & spon-
sione constringens, ut sic nobis remitti debita postule-
mus, quemadmodum & ipsi debitoribus nostris remit-
timus. Excusatio tibi nulla in die iudicij superest, cum
secundum tuam sententiam iudicaris, & quod feceris,
hoc & ipse patiaris. Hæc Cyprianus. Nos autem pro-
uerbialiter hanc sententiam usurpamus, cum uolumus
quempiā inducere ad parcendum, quandoquidem nul-
la ratio ad remittendam offensionem efficacior existit,
quàm

quàm quæ docet manere illum pœnam talionis, qui alteri non ignouerit.

In ore duorum uel trium testium stet omne
uerbum.

DXVIII

In ore duorum uel trium testium stet omne uerbum. Dicitur solitum est, quoties significatur habendam esse fidem testibus, in re acta, & ad agendam, testes adhibendos, qui cum opus erit, testimoniū dicant, fidem faciāt. Ex Deuteronomio desumptum est, & à Christo apud Matthæum, citatur. Hinc colligere licet plures debere esse testes, quia unus facilius fingere, mentiri, ac corrumperetur potest, quàm multi. Numerus uero non limitatur, sed pro grauitate causæ, à iudice plures pauciores uel petuntur. Vlpianus: Vbi numerus testium non adijcitur, etiam duo sufficiunt, pluralis enim elocutio duorum numero constituta est.

Nōne ethnici hoc faciunt?

DXIX

Vbi plus oneris uni causæ personæ, quam sustinet, quàm alteri incumbi innuitur, argumentatione à minori ad maius sumpta, solet illud euangelicum uerbum concinne, ac perapposite inferri, Nōne ethnici hoc faciūt? Ita Christus suos discipulos quàm integros, quàm perfectos uoluit, quo nihil affectionibus tribuerent, id quod facere, haud minimæ uirtutis est. Iubebat itaque Christus, ut diligerent inimicos, rem uidelicet post homines natos, difficilissimam, cum offensio æque omnibus odiosa sit, qui illud ipsum & affatim docuit, & plena

manu præstitit, cum dixit, Pater ignosce illis, de suis aduersarijs loquitur, quod enim faciunt, nesciunt.

Vertere percutienti alterā maxillam. DXX

Si quis te percusserit in dextera maxilla tua, præbe et illi alteram. Confinis superiori ista Christi præceptio est, de eo, qui tanta sit animi constantia, ut alapam inferenti non modò non resistat, sed maxillam alteram obuertat. In usu frequenti est, cum patientia ac mansuetudo cuiuspiam inculcatur. Sumptū uidetur à Hieremia, qui inquit: Bonū est homini, cum sederit ab adoleſcentia sua. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs. Id contumeliæ tulit ipse Christus dicens apud Ioannem: Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo, sin bene, cur me cedis? Ac iste unus est, ex perfectionis christianæ gradibus, siquidem nouem esse Chrysostomus hunc differens locū refert, ita scribens: Primus perfectionis gradus est, nequaquā priorem ad lædendum uenire. Secundus, ut non amplius referat, quàm quod à lædente sustinuit. Tertius, ne læsus faciat ea, quæ passus est, sed quiescat. Quartus, ut etiam præbeat scipsum, ad iniuriā sustinendam. Quintus, ut etiā ad maiora se præbeat, quàm uult ille, qui fecit. Sextus, non odisse, à quo ista perpetitur. Septimus, etiam diligere lædentem. Octauus, beneficijs quoq; eum libenter afficere. Nonus, etiam deū pro aduersario deprecari.

Mutuum date, nihil inde sperantes. DXXI

Christus, ut superius patet, uoluit suos discipulos beneficos

neficos etiam inimicis esse, nunc ponit modum, ut ne beneficia sceneretur, nam ut uerissime Cicero ait, Hoc do, hoc recipio, non est beneficium. Et inquit apud Lucam: Mutuum date, nihil inde sperantes. Tantum enim abest, ut Christus uelit nos paria recipere, hoc est, ex mutua pecunia, scenus, ut etiam uetet gratiam exigere. Sed cum diuo Ambrosio forte dices: Rarius ergo beneficia conferentur, quia studia liberalitatis sine remuneratione facile torpescunt. Idcirco seruator de premio ibidem agit subiiciens: Et erit merces uestra multa, et eritis filij altissimi, quia ipse benignus est, erga ingratos ac malos. Atque haec sunt officia, quibus debet Christianus ab Ethnico differre. Sed haud scio, si uelimus recte rem expendere, an multi nostrorum inueniantur, qui hac nota alij sint ab ethnicis, cum bona pars non dicam uulgi, sed praepositorum, uel quibus praepceptum est, Gratis accepistis, gratis date, passim iurisdictione, potestate, et legibus ad questum utatur, adeo unusquisque dissolutus in id quod ex usu suo potius quam e re publica esse cernit, semper incumbit. At praescriptum Christi iampridem in prouerbij consuetudinem receptum nobis obuium est, cum significamus inter nos, gratuitum esse beneficia conferenda.

Sapientibus et insipientibus debitor sum.

DX XII

Sapientibus et insipientibus, siue eruditis ac rudibus debitor sum. Sententia Pauli ex epistola ad Romanos.

communiter instar adagij, cum quis admonetur officij pluribus præstandi, nanque Stoicis placet, ut Cicero in primo officiorum refert, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa, esse generatos, ut ipsi inter se, alij alijs prodesse possint, sic ut pro se quisque debeat communes utilitates in medium asferre, mutatione officiorum, dando, accipiendoq; tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem. Ista omnia magni poterant esse ponderis apud apostolum, sed illud plus ualebat, quod doctor gentium esset, qui æque omnes sapientes quàm stultos officio fungendi causa, se docturum profiteri deberet, & sapientes ut Ambrosius sentit, uiros doctos, insipientes rudes uocat, qui ab eo pariter Christiano dogmate erudiendi erant.

Alium doces, te ipsum non doces. DXXIII

Alium doces, te ipsum non doces. Dicit solebat de eo, qui id uitium fugiendum prædicaret, à quo ipse uacuus non esset, atque ita operam luderet, nam qui sibi sumpsit, ut aliorum mores corrigeret, & suos itidem malos non deponeret, quis hunc audiret? Igitur Paulus in eadem epistola ad Romanos ita arguit Iudeos, qui se peritos legis profitebantur, eamq; docebant, sed quæ lex iuberet, ignorabant, id est, Christi mysteriorum nescientes. Et istiusmodi apostoli dictum haud sanè iniuria, iam inde à principio prouerbij loco, apud uulgum increbuit, quando omni tempore fuerunt, qui in hoc er-

rore

rore perinde uersati sint, ac hodie bene multi eius insanie macula multo notatissimi existant.

Imponere in humeros hominum onera
grauia.

DXXIII

Seruatori nostro Christo ciuitatem dei condituro nihil potius fuit, quàm nullum recusare laborem, nullum quamuis humile munus non suscipere, nullum quærere cōmodum, quippe qui totam Iudæam docendo pedibus obiuit, suis discipulis pedes lauit, opes omnes contempsit. Talis igitur magister iure potuit optimo, liberaq; uoce, phariseos & scribas insolentiae, superbiae, contumaciae coarguere, qui apud Matthæum, de illis ita locutus est: Colligant onera grauiā, difficiliaq; portatu, & imponunt in humeros hominum, cæterum digito suo nolunt ea mouere. Ista Christi castigatio tam sanctissima, quàm uerissima in ore omnium prouerbij uice est, in eos, qui turpiter officij admonitione indigēt. Quapropter ecquid porrò fiet nonnullis ex nostris episcopis, ad quos, ut ait Hieronymus. phariseorū uitia transierunt, qui populum Christianum quotidie nouis obligant legibus & obseruationibus, quas ad se nihil attinere putant?

Quod uobis dico, omnibus dico.

DXXV

Quoties uolueris aliquid recte curatū, & iccirco certis hominibus præcepta agēdi in re aliqua dederis, uel imposueris onus, legem uel reliquis omnibus iuxta obseruandam, apposite usurpare poteris illud euangelicum

uerbum apud Marcum, Quod uobis dico, omnibus dico, Vigilate. Hic uoluit Christus cunctis præceptum, ut uigilarent, quia, ut Plato in vij. de legibus tradit, somnus multus nec corporibus nec animis, neq; rebus gerendis natura conducit. Nemo quidem dum dormit, alicuius precij est, non magis quam si non uiueret. Quare ei qui uiuere & sapere cupit maxime, per diu uigilandum est, cum præsertim multa omni ferè momento horæ, supra caput sint, quamobrem nos inertia dare non debeamus.

Pars mea, qua utor.

DXXVI

Pars mea est, qua utor. Sententia Ecclesiasticis admodum prouerbialis, quam ille ita effert: Hanc ratus sum partem meam, si uterer labore meo. Perinde pollet, ac si dicatur, nihil nostrum, extra id, quod ad usum uitæ pertinet. Vnde illud Christi præceptum,

Contenti estote stipendijs uestris. DXXVII

Cum libet quospiã auariuſculos prouerbialiter commoneſcere, ut nō æſtimatione cenſus, ſed uictu et cultu rerum ſuarū, putent ſe uſq; eo diuites, ut nihil ſit, quod amplius quicquam anxie quærant, cōmode ac adagiij nomine, adducemus reſponſum Ioannis Baptiſtæ apud Lucam, militibus datum: Neminem concutiatis, neque calumniā faciatis, & contenti eſtote ſtipendijs uestris. Item & publicanis: Ne quid amplius quàm quod conſtitutū eſt uobis, exigatis. Quod ſi multi facerent, multo nempe melius res noſtræ ſe haberent, cum illi ſoleāt

NON

non modò oculis, sed etiam auribus cupiditatem concipere auentes, quæ nunquam uiderint, & ob id, alienis rebus manus continenter afferentes, quo ex animi sententia, ubertim sarciantur. Congruet in rapaces. Ita Ioannes modum posuit militibus & publicanis, ne ij in uestigalibus exigendis, rapinas, & illi militando, prædas facerent, nam ab eiusmodi hominũ genere maleficia potius quàm beneficia proficisci solent.

Non mihi soli laboro.

DXXVIII

Qui dicet se in ijs laborare, quæ ex usu multorũ sunt, licebit usurpet illud ex ecclesiastico, Non mihi soli laboro. Istuc facit bonus agricola, qui serit arbores in annos innumerabiles duraturas, ex quibus posteritas fructus quoque capiet.

Aedificant domos, & non habitabunt.

DXXIX

Allegoria prouerbialis ex propheta Sophonia, sensu nõ discrepat à superiore, quæ in eos mire conueniet, quos scio propè confectos, magna delectat inchoare ædificia, quæ mox tantum abest, ut habitent, ut etiam imperfecta relinquunt. Tale quid memoria nostra contigit Iulio Romano Pontifici, is enim tametsi id ætatis erat, ut diu uiuere non posset, magnifica tamen opera posuit, uel ob successorũ oculos, quo ea perficienda citius curarent, nisi reprehensionẽ incurrere uellent.

Tempus præterit, mors appropinquat. DXXX

Ad significandum tempus præteritũ nunquam reditus.

rum, & nos tempore senescentes idem curriculum frequētaturus, illud ecclesiastici apte subiicitur, Tempus præterit, mors appropinquat. Porro si nobis tempus reuerteretur, haudquaquā illa corporis ac animæ solutio obreperet. Sed dices te nescire, quid sit tempus, quo nos uitæ cursum metimur. Id nempe, quod Plato in Timæo, solis & lunæ ac cæterorū syderum circuitiones esse luculenter docet.

Quod senescit, prope interitum est. DXXXI

In senes insanos, qui quo magis senescunt, hoc fermè maxime omnium, diutius uiuere cupiunt, quadrabit illud ex epist. Pauli ad Hebræos; Quod senescit, prope interitum est. Senescit autem corpus, quod uetustate, quod morbo, quod mœrore in dies singulos deflorescit, atq; deniq; interit. Quippe quicquid, ut Socrates apud Platonem, in Phædro præclare probat, ex seipso minus mouetur, immortale non est. Id in corpore accidit humano, quod tantūmodo per animæ continuum motum, excitatur, quare ut minime immortale aliquando dissoluatur, necesse est.

Puluis es, & in puluerem reuerteris.

DXXXII

Huc uel illa pertinet lex uiolati præscripti primo parenti imposita, ut in geneseos libro extat, Puluis es, & in puluerem reuerteris, quo ille uitæ exitus sciens minus efferretur superbia. Corpus ex terra confectum constat, & in terram, id est, puluerem reuertitur, cum ea humatur.

ea humatur. Cæterum hoc prouerbiale schema peropportune interp onitur, quoties quis suæ immemor infirmitatis plus nimio fidit corporis uiribus, aut ob formam sibi placet, aut propter opes fit arrogantior, si biq; multum sumit, quo se demum intelligat esse uiuum ferè umbram, & mortuū puluerem. Ex quo Horatiuſ in iij. carminū ad Torquatū: Puluis & umbra sumus. Intelliget autem homo, quid ipse sit, cum per hæc, certum sciuerit se habere societatem carnis, quæ omnibus modis aliquando casura est.

Crescite, & multiplicamini. DXXXIII

Crescite, & multiplicamini. Præceptum dei est per Noë, mortalibus datum, quo post diluuium, orbem colonis uacuum continuo deinde foetu opplendum curarent. Sed ita usu uenit, ut bene multi interdum eo præscripto abutentes, ad inhonestā rapiantur Venerem, ac sceleris excusandi causa, illud prouerbij loco iactēt, Crescite, & multiplicamini. Perinde quasi belluarum more, nulla seruata lege, fas sit, cum quauis muliere, operam liberis dare, id quod nonnullæ feræ gentes etiam nunc faciunt.

Carnem cum sanguine, non licet comedere.

DXXXIII

Allegoria à sacrificandi consuetudine sumpta, quando apud Iudeos, lege exceptum erat, ut sanguine animalium immolatorū omnino non uescerentur, quæ instar adagij, in tyrannos, in grassatores recte aptabis

tur, qui non contenti hominū spolijs, occisionem sepe faciunt. Siquidem utrunq; apud rerum sacrarum scriptores, obuium est, ut comedere pro diripere, & caro pro substantia ponatur. Asaph psalmo lxxviii. Quia comederunt Iacob. Et Ecclesiastes: Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas. Sanguis item modo pro uita, teste eodem psalmo: Effuderunt sanguinem ipsorū. modo pro morte, ibidem: Vt innotescat in nationibus coram oculis nostris, ultio sanguinis seruorū tuorū. Ceterū allegoria perapposita in omnes generatim torqueri potest, qui contrā, atq; lex mosaica iubet, facientes post deuoratas hominū facultates, quoniam pacto illos quoq; funditus euertant, summopere laborant, uel in ulciscendis iniurijs, sine modo seuiunt.

Comedere domos uiduarum. DXXXV

Comedere domos uiduarū. Hyperbole prouerbialis apud Matthæum, in phariseos à Christo torquetur, quod simplices mulierculas, & pauperiores quales plurimum uiduæ sunt, spoliarent, idq; sanctitatis simulatione facerent. Quod post hominum memoriam, indignissimū erat facinus, minusq; tolerandum, quando, ut Chrysostomus istum locū differens ait, si omnes qui male agunt, supplicio digni sunt, ille ergo qui specie bonitatis, ad improbitatem tendit, multo grauiore poena afficiendus est. Congruit in nostros bene multos mendicantes monachos, aliosue sacerdotes, quibus nihil est antiquius, quàm ut multis precibus, multisq; alterius

uite

uitæ pollicitis, quasi in eorū manu sit beatum reddere quem uelint, aut defunctorū animas in campos elysios educere, circūueniant mulieres impense credulas, pecuniamq; ab eis egregie emungant. Aut speciatim in hæreditatū expilatores, qui pupillos & uiduas ita quodāmodo deuorant, dum se illis auxilio fore pollicentur. Atq; sic fucosam semper bonitatem cum auaritia coniunctam tanquā religionis pestem tibi fugiendā constituas, quādo hæc in causa est, quare minus pietatis inter mortales existat, nam qui se ea muniunt, omnium bipedum scelestissimi sunt, muniunt autem se ubiq; gentium eiusmodi fallacijs isti flagitiorū principes, ex eoq; impuni agunt, quod eis certa non sit indicta pœna, quam Plato in hac parte longe sapientissimus minime prætermisit, qui in fine decimi de legibus libri, hosce sceletrosos puniendos sanxit, & quales essent facile descripsit, inquit: Sunt qui ad eam opinionē, quod dii sint, & uel negligētes, uel placabiles, immanes quoq; fiant, hominesq; despiciant, & uiuentes ad se multos alliciāt, trahantq;, necnon defunctos se trahere consolariq; dicant, profiteanturq; se deos ipsos cantibus, sacrificijs, uotisq; mulcere, & hoc lenociniō conentur domos & ciuitates uniuersas pecuniarū gratia perdere.

Deuorant plebem meam, sicut escam panis.

DXXXVI

Simile superioris, ex psal. xiiij. ubi sermo fit de hæreticis, qui more semper esurientium, uere deuorare di-

cuntur, quando suis maleficis artibus Christianū populum male instituunt, eum continenter in errorem, in exitium, in mortem perpetuam secum trahere studentes. Et ad id alluditur, quod panis cibus sit communis. Ceterū uulgi uersiculum ut prouerbialem frequenter in raptos, rerumq; publicarum depeculatores apte usurpare solet.

Væ genti peccatrici. DXXXVII

Est uel illud Esaie prophete instar adagionis in ore uulgi, Væ genti peccatrici, cum diuinum numen, religionem, sacra, alicuius sectæ, populi, uel ciuitatis supplicio expiari peruolunt.

Virga peccatorum super sortem iustorum.

DXXXVIII

Hoc prouerbiale schema belle accommodabitur, cum infelix lolium, & steriles dominantur auenæ, hoc est, cum mali dominantur, & bonos premunt. Sumptū ex psal. cxxiiij. ubi, ut Hieronymus admonet, non uirga Hebræis, sed sceptrum legitur, quod regale est insigne. Atqui ea iustorum hominū fors sæpe est, ut sub improborum sint imperio, quorum iniquitates si sufferre uasuerint, tum plurimū apud deum merebuntur.

Multæ tribulationes iustorū. DXXXIX

Multæ semper sunt turbæ iustis, uti constat ex psal. David xxxiiij. Sanè boni ita tentantur, ut si non seua præpositorū imperia, non iniqua iudicia, non uim, non contumelias, non bonorū direptiones, non cætera domestica

mestica incommoda, quibus oppressi sint, querantur, apud deum, sed ea omnia æquo animo patiantur, tum optimi inueniantur, comprobenturq; , ac ob id, quem admodum propheta subiungit, sæpe ijs omnibus calamitatibus liberentur, at ad extremum per mortem. Sic carmen prophetæ in prouerbij consuetudinem deductum est, quoties significamus homines honestos & integros plus accipere calamitatum.

Mors peccatorum pessima. DXL

Contra hoc, extat eiusdem psalmi uersiculus, Mors peccatorū pessima. Quippe suprà demonstratum est mortem omnium malorū finem facere probis uiris, at improbis non item fieri, docet Socrates in Gorgia Platónico, qui dicit animæ peccatis coopertæ non utique mortem, sed descensum ad inferos, extremum esse malorum, quod iste initium poenæ, illa quietis afferat. Ac satis argumenti esse uidetur, quamobrem propheta dixerit mortem peccatorū pessimā, qui tum poenas luere incipiant. At uulgus aliter more suo, propheticū carmen uelut prouerbiale usurpat, cum uult innuere malum hominem malam obire mortem, id quod accidit, per supplicium, per cruciatum, & casum quempiam inopinatum.

Non uidi iustum derelictum. DXLI

Non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Hyperbole prouerbialis è psalmo xxxvi. conueniet, cum dixerimus hominem honestum & iustum,

qui bona fide omnia agit, non posse male perire, nec eius filios in egestate esse. Sed neue hoc, neue illud quæras, uerum sit, nec ne, cum quotidie uideamus bonos & integros cum suis filijs, sexcentis affectos calamitatibus, ad inopiamq; redactos, unde prophetae carmen in prouerbij usum uenit. Verum secus atq; uulgius accipit hoc loco Dauid agit, qui docet iustum nunquã à deo derelictum, nec eius genus indigum cœlestis doctrinæ panis. Ad illud respicit Christus, cum ait: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Delicta quis intelligit?

DXLII

Alcibiades apud Platonē, cum Socrate loquens docet quid sit, quamobrem non facile quis sua peccata intelligat, qui inquit: Illud autem cogito, quantũ malum sit hominibus ignorantia, quandoquidem propter hanc, nos latet, cum male quid agimus. Hinc ortum, ut iste psalmi xvij. Dauid uersus cōmune omnium uerbum sit, cum uolunt significare neminem hominē sua fermē agnoscere errata, sed opus esse monitore, quem hoc loco propheta deum esse declarat, qui scrutator cordis est, eumq; inuocat, ut sibi peccata & manifestet, & remittat.

Beati, quorum tecta sunt peccata. DXLIII

Cum uolumus innuere quempiam hominem contaminatum ex eo publicitus in honore esse, quod eius mores adhuc in hominum ignoratione sint, solemus istuc prophetae

prophetæ carmen ex psalmo xxxi. uelut prouerbiale apposite inferre, Beati, quorum tecta sunt peccata. Nam ita significamus bono quandoque nonnullis esse, quod minus cognoscantur. Quapropter uidere quoti- die licet eiusmodi genus hominum peregre uitam illam impuram ducere. Peccata autē ea tecta dicimus, quo- rum correctio ab amicis proficiscitur, ac ita charitas, ut apostolus Petrus ait, operit multitudinem delictor- um, quādo castigati à male agendo nos propemodum prius reuocamus, quàm malefacta in aperto sint. Aut tecta, quod ea hic poenitentia delentur, ut ne in extre- mo iudicio ei obijciantur, qui cōmiserit.

Vnusquisque in suo sensu abundet.

DXLIIII

Abundare suo sensu quis prouerbialiter dicitur, cum in sua permanet sententia, id quod pertinacis est. Cæ- terum Paulus cuius hæc uerba sunt ad Romanos, cum ortam disceptionē de cibarijs sumendis, propter eos, qui more Iudaico, delectum habebant, sedare conare- tur, demum uoluit id facere unicuique integrum esse, quod eius opinio ferret, qui sic abstinentiam cibariorū eatenus illis non negauit, quoad religione melius insti- tuti istiusmodi cærimonias minus obseruādas sua sponte curarent. Atqui id certationis inter nos postea non re- frixit, non quieuit, nunc etenim certis hebdomadæ dies- bus, quibus patres nullum olim ciborum delectum ha- bendum decreuerant, in ea ipsa re non modò curam,

operam, industriam, sed summam religionem, pietas-
tem, sanctimoniam Iudeorum more ponimus; interea
parū observantes, quid ex ore prodeat, contrā quā
iusserat Christus, qui animum quo deus colitur, cum
cogitationibus, tum uerbis, non item cibarijs, maxime
inquinari, apud Matthæū cap. xv. præclare demon-
stravit. Ex quo uereor, ne non illud in nos nimis uere
iactari possit,

Aethiops non mutat pellem.

DXLV

Vetus est adagium, de ijs, qui rem quampiam conan-
tur, quam natura repugnante, perficere nequeunt. Si-
quidem natiuus Aethiopū nigror, qui hoc in loco pel-
lis dicitur, nunquam mutatur. Vsurpat prouerbiū
Hieremias dicens: Si mutare potest Aethiops pellem
suam, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis ma-
lum. Hoc prouerbiali argumento propheta ostendit
suos Iudeos diu in peccatis uersatos haudquaquā posse
mores deponere, quod longa consuetudine in eam quasi
naturam uiuendi se induerint. Illud ipsum indies magis
magisq; in nos cadit, qui religionis nomine, sanctitatē
summā profitemur, sed quemadmodum haud alia un-
quam natio fuit magis eiusdem cultrix, ita propemodū
minus obseruatrix existit, id quod una in primis pro-
batur re. Nos etenim ipsam religionem, leges, sacra
una uoce fidem uocitamus, quæ ad cō his temporibus in
nobis exigua est, ut rara ulla societas intercedere possit
inter nostros principes diuturnior. Vnde ciuile bellum
ortum,

ortum, quod absque alijs malis, facit, ut impræsentia Turcæ non dubitent aggredi ad Pannonios armis insestandos, qui desperantes auxilium uix ullam spem reliquam salutis esse arbitrantur. Atque tam nobile ac sanctum regnum per turbas rixasq; uostras, in periculū seruitutis æternæ uenit. Quæ malum ista uoluntaria religionis pariter Christianæ ac reipub. perditio? Id scilicet, quod male iam instituti perinde nequimus ab iniuria dei & hominum manus abstinere, ut Acthiops pellem nequit mutare. Vnde illud in hos pacis æque ut fidei ofores,

Non ueni, ut mitterem pacem, sed gladium.

DXLVI

At tu qui ea quæ suprâ ipse dolenter perslrinxi, nostræ ætatis mala fortasse non sine lachrymis, ponderas, illud Christi apud Matthæum, trito iam uulgi sermone in prouerbum adscitum, pro illis, qui tantam in orbem Christianum continenter pestem conferunt, adduces, Non ueni, ut mitterem pacem, sed gladium. Perinde quasi eiusmodi homines nati sint ad uastandū ipsum orbem terræ, cæde, & incendijs. Certe non abs re adduci potest, non pro illis, sed in eos, eorumq; similes, qui pacis, qui quietis, qui iustitiæ hostes bella, discordias, iniurias machinantur, concitant, faciunt. Quæ arma nihil cum Christi bello, aut gladio consentiunt, ille enim mortales olim in una eademq; erroris nauē uersantes primo seiungendo turbauit, deinde tur-

batos simul conglutinãdo tranquillauit confirmauitq̃,
 nam eius religio ut noua ubi introduci cœpit, multos
 uno tempore sollicitauit, alijs credentibus, alijs ab in-
 audito post hominum memoriam, uitæ instituto abhor-
 rentibus, sic, ut filius patrem, filia matrem, uxor ui-
 rum, frater fratrem reliquerit, & Christum secutus
 sit, qui ita Christiano gladio domiti non in seruitutem,
 sed in lætam uenêre pacem. Atque sic uis uerbi euange-
 lici quam Christus gladium appellat, perinde auellit
 mortales à malo uitæ instituto, ac ipse solet gladius eos
 dem ad quiduis faciendum, patiendumq̃; cogere. Ean-
 dem discessionem impræsentia cogit homines facere nō
 amor religionis, non uis pietatis quæ ubique ferè gen-
 tium ab improbitate, audacia, perfidia oppugnatur,
 sed hostile odium, licentia militaris, sæuitia belli, ius
 uictoriæ intolerabile. Et credo istos miseros ita patrijs
 laribus eiectos, manibusq̃; parentum ereptos ad Chri-
 stum quoq̃; se adiungere. Quem enim alium tot malis
 oppressi sothera appellarent? Cœpit ea temporũ ca-
 lamitas Alexandro sexto Romano Pontifice, cum pri-
 mum Galli infestis armis Italiã inuasere, nec etiamnum
 senescit, Clemente septimo sedente. Quo fit, ut illud cū
 his temporibus congruat.

Totus mundus in maligno positus. D XLVII

Quoties libet non sine stomacho, & dolore, ac pro-
 uerbij nomine, unà cum M. Tullio gemere, & exclā-
 mare, O tempora, ô mores, id ille facit in Catilinam,

¶ C.

¶ C. Verrem, id est, innuere, per uim temporum, similiter, atque hominum nequitiam, humana diuinâq; labefactari, consuetudo est non rara, ut scitum illud diui Ioannis iampridem in prouerbij loco circumferri. suetum identidem repetamus, Totus mundus in malo constitutus.

Legem habemus.

DXLVIII

Tanta uis est iustitiæ, ut eius honesta præscriptione flagitiosissimus quisque suum maleficiū tegere conetur. Ita Iudæi prædicabant iuste se Christum crimine damnare, ad suppliciumq; petere, quod legem haberent, per quam liceret hominem morti dedere, clamantes apud Ioannem euangelistam, Nos legem habemus, & secundum legem nostram mori debet. Ita latrones leges habent, quibus pareant, per quas iubentur inter se, prædam æquabiliter dispartiri, perinde quasi bono modo partam. Ita quicumque alteri facit iniuriam, factum suum iure tueri nititur. Hinc natum, ut cum uolumus taxare quospiam, qui ideo fraudem committant, quod non secus quàm per leges liceat, se facere iactitent, ironice dicamus, Legem habemus. Cum alioque lex uitiorum, fraudum & iniuriarum emendatrix, non item fautrix esse debeat, & ad salutem hominum, non ad perniciem condita, quemadmodum Plato de legibus passim edocet.

Ecce somniator.

DXLIX

Ecce somniator. Prouerbiali conuicio de homine uo-

no, mendaci, & stulto dici solitum, quod ea quæ somniamus, plurimum evanescent. A Ioseph Iacob filio petita allusio, quia ille somniorum interpretandorum artem professus, à fratribus per iocum somniator est appellatus.

Onager assuetus solitudini.

D L

Cum placuerit quempiam teste ac ioculariter appellare sordidum, rusticum, ac hominū societatis fugientē, accommodabimus Hieremiæ verbum, Onager assuetus solitudini. Quod onager ferus asinus locis sylvestribus gaudeat, & homini nihil eo longius esse debeat, cuius natura, uti Cicero in amicitia ait, solitarium non amat quicquam.

Aetatem habet.

D L I

Vbi quis id ætatis esse dicitur, qui iam pro suo iure sumat, ut agat, quod uelit, & quæque expetenda, suscipiendaue sint, delectum habeat, commode de eo repetatur evangelica allusio sumpta ab illo cæco nato, qui apud Ioannem, per Christum uisum recepit, Aetatem habet. Quo intelligatur illum non egere neq; rectore, neq; gubernatore, qui cæco opus est.

Cui minus remittitur, is minus diligit.

D L I I

Parabola evangelica duorum debitorum, uti apud Lucam est, speciem adagij præ se fert, cum uolumus significare aliquos amicitiam non amore, sed munere & beneficio metiri, & qui maiora accipiant, magis
amare,

amare, ita uolente natura, qua ad utilitatem omni modo rapimur. Quam ob rem hic ne uestigium quidem existit ueræ beneuolentiæ, de qua plura inferius.

Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

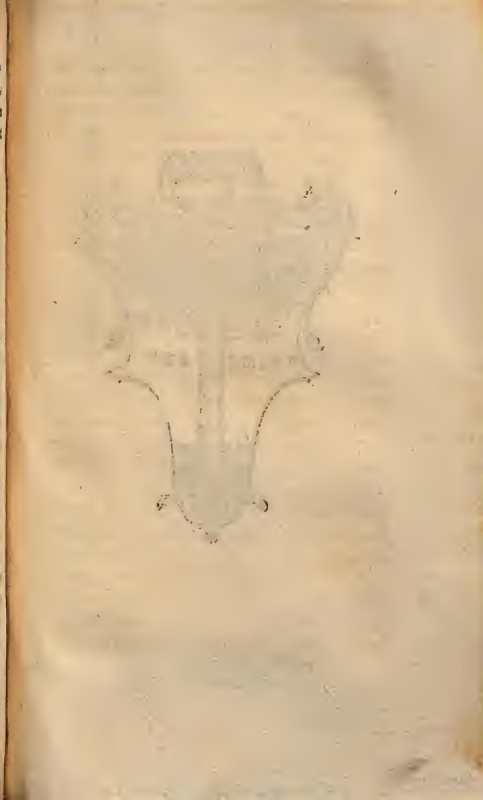
DLIII

Deus iam inde à principio, inter mortales, coniunctam uoluit amicitiam non fictam, non fucosam, sed synceram & ueram, cum per Moysen, ut in Leuitico extat, iussit hominem perinde alterum amare, atque seipsum, dicens: Diliges amicum tuum, sicut teipsum. Quod Christus apud Matthæum capite xxij. alterum præcipuum præceptum esse affirmat, nam primum est, ut quis deum ex animo diligat. Non potuit hercle clarius conciliandæ beneuolentiæ exemplar proponi, id quod Cicero in suo Lelio præclare demonstrat inquires: Sed plerique neque in rebus humanis, quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit, & amicos tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. Itaque pulcherrima illa & maxime naturali carent amicitia, per se, & propter se expetenda, nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc uis amicitie qualis & quanta sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam à seipso mercedem exigat charitatis suæ, sed quod per se, sibi quisque charus est. Quod nisi idem in amicitiam transferatur, uerus amicus nunquam reperietur, est enim is amicus quidem, qui est tanquam alter idem. Hæc ille. Non ab re igitur

tur istuc tam sanctissimum, quàm saluberrimum præceptum in Christiano ore uelut aureum, ut ita dicam, prouerbum identidem resonat, Diliges proximum tuum, sicut teipsum, cum quis hortatur quempiam, ut alterum amet, uel dehortatur, ne lædat, ita enim homo homini quod æqua mater natura iubet, officium præstat.

BASILEAE, PER IOANNEM BE
BELIVM, MENSE MAR
TIO, ANNO

M. D. XXXII.

A01 1466776